

פעילות ג'וינט ישראל בתקופת החירום

2006 - 2000

חנה אולמן



פעילות ג'וינט ישראל בתקופת החירום

2006-2000

חנה אולמן

ירושלים תשע"ב - 2012

JDC Israel Activities in Times of National Emergency
2000-2006

Hava Ullman

עריכה: איתי דרור
תרגומים: מרילין עמר
עיצוב והפקה: פנינה נחמיאס
תיאום ומזכירות: סימונה דוד
תחום תיעוד: אופיר בן נתן
הוצאה לאור: טוביה מנדלסון
כל הזכויות שמורות לג'וינט ישראל
www.jdc.org.il

תוכן העניינים

עמ' 5	פתח דבר
עמ' 7	מבוא
עמ' 9	שער א': התהליכים
עמ' 9	פרק 1. התארגנות הג'וינט במצב החירום
עמ' 12	פרק 2. גיוס המשאבים - מגביות החירום
עמ' 31	שער ב': תכנית החירום של הג'וינט שלב א' - התאמת התכניות הקיימות
עמ' 31	פרק 1. תכנית "קהילה תומכת בשעת חירום"
עמ' 36	פרק 2. תכנית "קהילה תומכת לנכים בשעת חירום"
עמ' 40	פרק 3. תכנית "בית חם" לקשישים
עמ' 42	פרק 4. קורסים וערכות הכשרה לשעת חירום לאנשי מקצוע ולאוכלוסיות עם צרכים מיוחדים
עמ' 45	שער ג': תכניות החירום של הג'וינט שלב ב' (מאי 2002-2003)
עמ' 46	פרק 1. "החוויה הקיצית" ("חירום קיץ") 2002
עמ' 77	פרק 2. "קיץ בטוח לילדינו" ("חירום קיץ") 2002 לילדים ונוער בסיכון
עמ' 100	פרק 3. תכניות אחר הצהריים ("חירום חורף") 2003-2002
עמ' 113	שער ד': תכניות החירום של הג'וינט שלב ג' - הצטמצמות (2003-2005)
עמ' 113	פרק 1. מגבית החירום 2003
עמ' 114	פרק 2. תכניות החירום בעקבות האיום העיראקי ב-2003
עמ' 123	פרק 3. "החוויה הקיצית" 2003
עמ' 125	פרק 4. פעילויות קיץ עם אוכלוסיות הג'וינט 2003
עמ' 137	פרק 5. תכניות "חירום קיץ" ו"חירום חורף" 2005-2004

עמ' 141	שער ה': תכניות הטראומה
עמ' 141	פרק 1. הג'וינט ותכניות הטיפול בנפגעי טראומה
עמ' 148	פרק 2. תכניות הטראומה של הג'וינט: עקרונות, הפעלה ותכנים
עמ' 154	פרק 3. תכניות הטראומה (הרחבה)
עמ' 170	פרק 4. תכניות הטראומה בשדרות וביישובי "עוטף עזה"
עמ' 179	סיכום
עמ' 184	נספח: תכניות החירום של הג'וינט, קיץ 2006
עמ' 188	ביבליוגרפיה

פתח דבר

ג'וינט ישראל, האמון על מתן סיוע הומניטארי לאוכלוסיות שונות בעתות שגרה ובעתות משבר, פועל בשעות חירום בקרב המגזרים והקבוצות שאיתם ולמענם הוא פועל בימים כתיקונם: ילדים בסיכון, זקנים, נכים ועוד אנשים עם צרכים מיוחדים.

אחת הדילמות העיקריות בנושא ההיערכות למצב החירום שהחל בספטמבר 2000 בעקבות גל פיגועי טרור נגד אזרחי המדינה הייתה אם הג'וינט אמור להתרכז במיזמים קיימים על-ידי עיבויים והתאמתם במידת האפשר לשעת החירום, או אם הארגון נדרש לפעול בדרך אחרת המתחייבת מהמציאות המשתנה. בין השאר הייתה ההתלבטות אמיתית בין הרצון להקצות משאבים לתכניות ותיקות של ג'וינט ישראל, לבין הקצאות לתכניות חירום חד-פעמיות, המסייעות לאוכלוסיות השונות אך אינן נתפשות כהשקעה לטווח ארוך מבחינת הארגון.

ההתלבטות הוכרעה למעשה בהגדרת יעדים העיקריים שהג'וינט הציב לעצמו אחרי תחילת האינתיפאדה בשנת 2000:

- הסיוע בשעת החירום יינתן בראש ובראשונה לאוכלוסיות החלשות, אותן אוכלוסיות שהן קהל היעד המסורתי של פעילות הג'וינט.
- הילדים ברחבי המדינה בכלל ובאזורים מועדים לפורענות בפרט היא אוכלוסיית יעד בעדיפות עליונה.

במסגרת תכנית התייעוד השיטתי של פעילות הג'וינט בתחומי עשייתו המגוונים, אני שמח להציג את המסמך המתעד את פעילות הג'וינט בשעת חירום. הספר מצביע על תהליך קבלת החלטות, על ההתארגנות של הג'וינט במצב חירום ואת גיוס מגביות החירום. חלק מרכזי בספר מונה ומתאר את תכניות החירום, את מידת השפעתם וחיבתם לאוכלוסיות שנהנו מהם.

פעילות הג'וינט בשעת חירום בין השנים 2000 - 2006, והתייעוד של פעילות זו מהווים מקור מוסמך, אמין וחיוני להפקת לקחים ולגבוש מהלכים ותכניות מיוחדות אחרות בניסיונות ובתנאים שעלולים להיווצר בעתיד.

ארגון מנטבר
מנכ"ל ג'וינט ישראל

רקע

מסמך זה עניינו התכניות שיזם ג'וינט ישראל או היה מעורב בהן בזמן מצב החירום ששרר במדינה מספטמבר 2000. במועד זה החל גל פיגועי טרור של ארגוני המחבלים הפלסטינים נגד אזרחי המדינה. אירועים אלו, שפרצו בתום שלוש שנים של שקט יחסי בין ישראל ובין הרשות הפלסטינית, ושנקראו בשם אינתיפאדת אל-אקצה, ביטאו החרפה של הסכסוך בין ישראל ובין הפלסטינים. בשנות אינתיפאדה זו נרצחו מאות אזרחים וחיילים, אשר רבים מהם היו קרבנות של פיגועי התאבדות.

חודש מארס 2002 היה הגרוע שבחודשי אינתיפאדת אל-אקצה. ב-11 פיגועי טרור נרצחו 135 ישראלים. שיאם של הפיגועים היה "טבח ליל הסדר" - פיגוע התאבדות שבוצע במלון פארק בנתניה בעיצומו של ליל הסדר (27 במארס 2002), ושבמהלכו נרצחו 30 חוגגים. מצב זה, של אָבדן מוחלט של הביטחון האישי ושל קריסה מדינית, הוביל את הממשלה לפעול בתקיפות נגד המפגעים. בישיבה שהתקיימה במוצאי החג (28 - 29 בפברואר) החליטה הממשלה לצאת למבצע צבאי שנקרא מבצע "חומת מגן", אשר מטרתו העיקרית הייתה לפגוע בתשתיות הטרור ולעצור את גל הפיגועים המתעצם.

במהלך השנים 2002 ו-2003 מיקדו המחבלים את התקפותיהם על אוטובוסים עמוסי נוסעים במרכזי הערים הישראליות, בעיקר בירושלים, שהייתה הקרובה ביותר למרכזי הטרור בחברון וברמאללה. הפיגועים היו קטלניים ביותר וגבו מאות הרוגים. כל פיגוע באוטובוס גרם לריסוק כללי של שלדת הרכב, לשרפתו, וגבה לפחות כמניין הרוגים ומאות פצועים. הפיגועים הקשים השליטו אווירה של פחד וחרדה עמוקה בקרב תושבי הערים. רבים מן האזרחים היו עדים להתרחשויות עצמן או היו מעורבים בהן רגשית, כאשר בן משפחה, חבר לעבודה או ידיד היה בנפגעים. אצל רבים גרמו האירועים, הפחדים והחרדות לשיבוש של שגרת החיים. הטראומה שחוו אלפי אזרחים, ובכללם ילדים וקשישים, הולידה תופעות של פוסט-טראומה, שדרשו תגובה וטיפול.

פיגועי ההתאבדות גרמו למאות הרוגים ולא לפי פצועים בישראל. שנת 2002 הייתה שנת השיא בפיגועי הטרור, כאשר קציר הדמים היה 453 הרוגים ישראלים ו-1033 פצועים. בסך הכול, נהרגו באינתיפאדה כ-1,000 ישראלים ונפצעו כ-6,000.

בראשית שנת 2003 נוסף עוד גורם שאיים על ביטחון המדינה ואזרחיה - האיום העיראקי. אזרחי המדינה נדרשו לרענן את מסכות האב"כ שלהם ולדאוג לסביבה מוגנת ובטוחה למקרה של התקפת טילים

עיראקית על ישראל. המדינה נדרשה בשעת חירום זו להיערכות מיוחדת, כדי להגן על בתי-החולים, על מוסדות החינוך, על מוסדות של אוכלוסייה עם צרכים מיוחדים ועל אוכלוסיית הנכים והקשישים. ארגון ג'וינט ישראל, האמון על מתן סיוע הומניטארי לאוכלוסיות שונות בעתות שגרה ובעתות משבר, נקרא לדגל אף הוא בשעת חירום זו על כל מרכיביה. הדבר בא לידי ביטוי גם במנהגו עם אוכלוסייה המכונה "אוכלוסיית הג'וינט" - ילדים בסיכון, קשישים, נכים ואוכלוסיות עם צרכים מיוחדים, וגם בדרך מנהגו עם האוכלוסייה הרגילה באזורים מוכי טרור ברחבי המדינה על-פי בקשת התורמים.

שער א': התהליכים

פרק 1. התארגנות הג'וינט במצב החירום

התארגנות הג'וינט והיערכותו בזמן מצב החירום כללו התמודדות עם דילמות עיקריות שעמדו בפני ראשי הארגון, הגדרת היעדים העיקריים לאור המצב החדש וגיוס המשאבים הנדרשים, כדי לממן את התכניות השונות.

א. הדילמות

הג'וינט נערך להתמודד עם הצרכים הרבים שצצו עקב גלי הטרור של ארגוני המחבלים הפלסטיניים. בישיבות החירום התכופות, מסתיו שנת 2000, ובהתכנסויות של צוותי האגפים באותו הזמן עלו דילמות עיקריות. בישיבות אלה נאספו הפעילים כדי לשמוע עדכונים שוטפים ולקבל החלטות בנושא היערכות למצב החירום. הדילמות היו בעניין העמדות העקרוניות של דרך עבודת הג'וינט בכלל ושל דרך עבודתו בשעת החירום בפרט, כדי שיוכל לתת את המענה הטוב והנכון ביותר מבחינתו בשעה זו, בהתחשב במשאבים הזמינים לו ובמגביות החירום המיוחדות, שתרמו לו כספים.

בישיבות החירום דובר בין השאר על הצורך לקבוע סולם עדיפויות המתאים לדרך עבודתו של הארגון ולקווי מדיניותו מצד אחד, ועל מתן מענה, גם אם הוא אך טיפה קטנה בתוך ים הצרכים הגדול שנוצר עקב מצב החירום, מן הצד האחר. ככל שהמצב הלך מדחי אל דחי, והתקפות הטרור גברו - הלכה וגדלה אף מידת המעורבות של הג'וינט בתכניות החירום.

במארס 2002, כינוס מיוחד של הנהלת הג'וינט המורחבת, שלימים נודע בשם "ליל שימורים" (כינוס שמטרתו הייתה לדון באינטנסיביות בכמה נושאים עיקריים המשליכים על עמדות הארגון ועל מהלכיו העתידיים), עמד בצל מצב החירום המתמשך, השפעותיו על האוכלוסיות השונות, ומידת הסולידריות של הפדרציות היהודיות התומכות באזרחי ישראל אמצעות מגביות מיוחדות, כדי לתת מענה לצרכים השונים הנגזרים ממצב החירום.

באותו "ליל שימורים", שהתקיים ב-20-21 במארס 2002, כשבוע לפני פיגוע הטרור הרצחני במלון פארק בנתניה בליל הסדר (27 במארס - אירוע שהפך להיות נקודת מפנה בדרך שראו הקהילות היהודיות של

אמריקה וקנדה את החירום בארץ), כאשר המדינה כבר הייתה נתונה במצב חירום מזה כשנה וחצי, העלו משתתפי הכינוס כמה שאלות עיקריות:

בהנחה שפעילות הג'וינט בתקופת החירום מתמקדת בבניית תשתיות ובהקניית כלים למערכת, האם צריך הג'וינט לפעול יותר במתן סיוע ישיר לנפגעי הטרור או להעדיף פעולה שמטרתה לצמצם פערים של המערכות הקיימות באמצעות הוספת כוח אדם ומשאבים, למשל, לעמותות סלע או ער"ן? האם יש לג'וינט תפקיד גם ברמת-על במצב החירום כגון פעולות למען האחדות ולמען החוסן החברתי?

עסקו גם בדילמה העקרונית בנוגע לאופי עבודת הארגון גם שלא בעתות חירום: האם על הג'וינט לעבוד יותר כמתווך בין גופים ופעולות או לעבור לדפוס עבודה של יוזמות ופיתוחים עצמאיים וייחודיים - דרך הדורשת יתר תעוזה, לקיחת סיכונים בנוגע לעתיד התכנית - אך שיתרונותיה המובהקים הם ניצול מרבי של אנשי המקצוע של הג'וינט ועצמאותם המלאה בקבלת ההחלטות ובניהול התכניות.

אחת הדילמות העיקריות בנושא ההיערכות למצב החירום הייתה האם על הג'וינט להתרכז בפרויקטים, לעבודם ולהתאימם במידת האפשר לשעת החירום או שמא לפעול בדרך אחרת ושונה בשל מצב החירום ולשאול שאלות אחרות, שנקודת המוצא שלהן היא המציאות השונה והאחרת.

ההתלבטות בין להקצות משאבים לתכניות ותיקות של הארגון, שהן השקעות לטווח ארוך ואף תורמות למצב את הארגון, ובין להקצותם לתכניות חירום חד-פעמיות, המסייעות לאוכלוסיות השונות אך אינן נתפשות כהשקעה לטווח ארוך מבחינת הארגון הייתה אחת מן הדילמות המרכזיות.

"אני תמיד בעד לקחת מה שיש ולהרחיב אותו, אם ישנם דברים טובים", אמר ארנון מנטבר, מנכ"ל הג'וינט, בריאיון עמו, כאשר נדרש לסוגיה זו. ואכן, תשובה אחת לדילמה זו הייתה לעבוד תכניות קיימות ולהתאימן למצב החירום, כך שהאוכלוסייה הנזקקת לפתרונות בעת חירום תצא נשכרת והשקעת המשאבים לא תהיה גדולה בהיקפה, היות שהיא נעשית על בסיס של תכנית קיימת (לדוגמה, תכנית "שכונה תומכת חירום").

על האווירה ועל אופי הדיונים באותו "ליל שימורים" העידה עובדת בכירה מאגף קשרי חוץ של הג'וינט, שהשתתפה בכנס: "זה היה דיון מאוד אינטנסיבי, שהתקיים בו דו-שיח מאוד 'חם' בין קבוצה של שמרנים, שחשבה שאנחנו צריכים לנסות להרחיב את בסיס הפעילות שלנו ולעשות עוד כמה שאנחנו כבר עושים, ובין קבוצה אחרת, שהאמינה שמצב החירום מחייב התנהגות אחרת. במצב חירום צריך להתחיל מנקודה אחרת ולשאול שאלות אחרות; אנחנו צריכים להתחיל להיות מוכנים לזה שמה שנעשה יעזור לאוכלוסיות בישראל ולא דווקא ישפר את עמדת הג'וינט בטווח הרחוק".

אשר לדילמה שהוזכרה לעיל בדבר העדיפות להשקיע במשאבי הארגון, הייתה לעובדת דעה נחרצת, וכך היא מעידה בריאיון עמה: "עמדתי באותו מעמד הייתה ברורה. יש לנהוג אחרת מן ההתנהלות הרגילה של הארגון, כי המצב שונה. אין להירתע מן ההחלטה להשקיע כספים בנושאי חירום באופן חד-פעמי גם אם הדבר בא על חשבון הרחבת הפרויקטים הקיימים של הג'וינט. עמדתי הייתה שסיוע במצב חירום לאוכלוסיות נזקקות לא זו בלבד שתיתן מענה מידי לאותם אנשים אלא שתהיה לו השפעה מתמשכת גם בעתיד".

היערכות הג'וינט למצב החירום כללה גם התארגנות מול הפדרציות היהודיות. בהנהלת הג'וינט דנו באותה עת בנושא העדפותיהם של התורמים, הפדרציות וארגון הגג של הפדרציות באשר לתכניות החירום שיבחרו, שלא תמיד תאמו את העדפותיה של הנהלת הג'וינט (ראו להלן גיוס משאבים מהקהילה האמריקאית).

ב. היעדים העיקריים בפעילות הג'וינט במצב החירום

הדיונים הרבים, ההתלבטויות וסיעור המוחות ליוו את התנהלות הארגון בכל תקופת החירום, והם התקיימו בד בבד עם הפעלת תכניות החירום הראשונות זמן קצר לאחר פרוץ האינתיפאדה. ככל שהלך המצב והחמיר, עד נקודת השיא מבחינת ההתארגנות, במאוס 2002, הלכה הפעילות והתעצמה. עם פרוץ האינתיפאדה בשנת 2000, כשהתכונן ג'וינט ישראל למצב החירום, הציב לעצמו כמה יעדים עיקריים:

א. הסיוע בשעת החירום יינתן בראש ובראשונה לאוכלוסיות החלשות, אותן אוכלוסיות שהן קהל היעד המסורתי של פעילות הג'וינט: קשישים, נכים, אוכלוסיות עם צרכים מיוחדים ועולים.

קשישים: מאז שנות ה-90, עם הגעתם של גלי העלייה הגדולים מבריה"מ לשעבר, הלכה אוכלוסיית הקשישים בישראל וגדלה. בעת פרוץ האינתיפאדה של שנת 2000, היא מנתה 10% מכלל האוכלוסייה ובהם כ-100,000 קשישים עולים, המתקשים לדבר בשפה העברית או שאינם דוברים אותה כלל, המתמודדים יומיום עם קשיי המעבר והקליטה בארץ. מצב החירום שאליו נקלעה המדינה הקשה עליהם במיוחד.

עולים: שתי קבוצות העולים שאליהן קשור הג'וינט בקשרים אמיצים, עולי אתיופיה ועולי קווקז ובוכרה, מנו כל אחת כ-75,000 נפש בעת פרוץ האינתיפאדה בשנת 2000. ההתמודדות עם מצב החירום הייתה קשה להם במיוחד, בשל היותם מצויים בעיצומו של התהליך הקשה ממילא של היקלטות בחברה הישראלית.

ילדים ובני נוער בסיכון: מספר הילדים ובני הנוער בסיכון בעת פרוץ האינתיפאדה הוערך ב- 300,000 ילדים ובני נוער. מצב החירום הגביר את המתחים וערער את היציבות של משפחותיהם, ובכך אף תרם להגביר את מצב הסיכון שבו היו נתונים עוד קודם לכן.

הג'וינט סייע לקבוצות אוכלוסייה אלו באמצעות פעילות בשני מישורים: במישור האחד, הרחיב את ערוצי התקשורת של העולים עם החברה הישראלית, כדי להסתייע בקהילה הוותיקה ולקבל ממנה מידע וכך להבין טוב יותר את ההתרחשויות.

במישור השני, יזם הג'וינט פעילות שמטרתה לטפל בסימפטומים שרווחו בקרב אותן קבוצות אוכלוסייה, עקב מצבי המתח והחרדה הממושכים שהיו נתונים בהם.

ב. מדיניות הג'וינט הייתה כי אוכלוסיית הילדים ברחבי המדינה בכלל ובאזורים מועדים לפורענות בפרט היא אוכלוסיית יעד בעדיפות עליונה. הססמה: "Keep the Children Safe", שהתקבלה אחר כך, נהפכה להיות סמן מרכזי בתכניות שנרקמו בג'וינט שקיבלו את אישור הפדרציות התורמות. הססמה כיוונה לשמירה על ביטחונם של הילדים במהלך השנה בכלל ובזמן החופשות בפרט. לאחר הפיגוע הטרגי בליל הסדר של שנת 2002 נתנה עדיפות עליונה לשמירה על ביטחונם של הילדים בחופשת הקיץ הגדולה (על כך ראו בהרחבה בהמשך בתכנית "החוויה הקיצית").

ג. הוחלט כי תכניות קיימות של הג'וינט ושל העמותות הפועלות בשיתוף הג'וינט בשטח, אשר ניתן להתאימן למצב החירום באמצעות הוספת יסודות מיוחדים והרחבת כוח האדם המקצועי (ובכך לנצל את התשתית הקיימת ממילא), תורחבנה ותותאמנה למצב החירום. החלטה זו מומשה בהצלחה בתכניות "קהילה תומכת" ו"בית חם" של ג'וינט-אשל (ראו להלן). יעד זה הושג בעיקר בשלב הראשון של תכניות החירום.

פרק 2. גיוס משאבים - מגביות החירום

את הקמפיין של מגבית החירום ניהל איחוד הקהילות היהודיות... **United Jewish Communities— UJC** **UJC** הוא גוף המאגד 160 פדרציות וכ-400 קהילות קטנות בארה"ב ובקנדה. לג'וינט היו קשרים אמיצים עם מאז היווסדו וכן עם קודמו **United Jewish Appeal - UJA**.

במהלך הרגיל של התנהלות העבודה של הג'וינט מעלה הארגון את הצרכים ואת הפרייקטים שמתכננים אנשי המקצוע האמונים על נושאי הטיפול ההומניטארי באוכלוסיות השונות. הפדרציות היהודיות של

צפון אמריקה וקנדה, שהן המממנות העיקריות של פעילות הג'וינט, בוחנות את הפרויקטים המוצעים, לעתים מבקשות שייעשו שינויים בתכניות, ולעתים, כפי שהיה במגבית החירום המיוחדת בשנת 2002, אף מדגישות ומפרטות את דרישותיהן בנוגע לאופן השימוש בכספי המגבית. את גיוס המשאבים לתכניות החירום שיזם הג'וינט באמצעות הקהילות היהודיות באמריקה ובקנדה מחלקים באגף קשרי חוץ של הג'וינט לשתי תקופות. התקופה הראשונה החלה בחורף 2001 ומכונה בשם מגבית החירום שלב א', או כפי שקראו לה התורמים: ISRAEL NOW. התקופה השנייה החלה במארס 2002, מיד לאחר פיגוע ליל הסדר במלון פארק בנתניה, ומכונה בשם מגבית החירום שלב ב'; זו מגבית החירום הגדולה מבין השתיים, שנקראה גם Israel Emergency Campaign או בקיצור IEC.

א. מגבית החירום שלב א' - Israel Now

דעת הקהל בקרב יהדות ארה"ב, לטענת עובדי הג'וינט, לא הייתה ערה למצב החירום בארץ. פיגועי הטרור שהחלו בסתיו 2000 וכבר גבו קרבנות רבים והשליטו אווירת פחד וחרדה על האזרחים, "לא עוררו את הפדרציות היהודיות מן התרדמה", כפי שהתבטאו באגף קשרי חוץ של הג'וינט. רק בחורף שנת 2001, כשנה וחצי לאחר שבארץ כבר שרר מצב החירום, החלו הארגונים היהודיים בארה"ב להבין את הצורך לסייע, וגם אז נעשה הדבר במשורה.

"אנחנו בארץ חשנו על בשרנו, לצערנו, את מצב החירום הרבה לפני שהפדרציות באופן מאורגן הבינו מה קורה פה, והבנו שיש מקום והצדקה לכך שהן תשתתפנה בסיוע לאוכלוסיית ישראל; ובג'וינט כבר החלה ההיערכות לשעת חירום", העידו באגף קשרי חוץ של הג'וינט.

כאשר החלה לחלחל בהדרגה אווירת מצב החירום, קיבל הג'וינט בחורף 2001 מפדרציות בודדות וגם מארגון גג של הפדרציות, ה-UJC, כמה פניות, שדחקו בו להציע תכניות סיוע שיכולות להקל ולו במעט על סבלה של האוכלוסייה בישראל. הנהלת הג'וינט, אגף קשרי חוץ של הארגון וראשי האגפים השונים בג'וינט הכינו רשימת תכניות הנותנות מענה לאוכלוסיות שונות בשעת החירום בישראל. האגף ניהל רישום מרכזי של הצרכים בשטח ושל מלאי התכניות הקיימות שהוצעו לארגונים השונים, כדי למנוע כפילות של הצעת אותה תכנית לכמה גופים שונים בעת ובעונה אחת.

על שולחן ה-UJC הונחו ביוני 2001 שני מסמכים של הג'וינט:

המסמך הראשון, JDC Projects for UJC Soliidity Initive, Cpital and Program

Investment for a Stronger Israeli Society, שבו פורטו תכניות הג'וינט לטווח הארוך, כדי לתת מענים למצב החירום בישראל.

בבקשת התקציב לתכניות החירום לטווח הארוך שהוגשו ביוני 2001 עמד הסכום שנדרש על כ-66.5 מיליון דולר, כאשר מרבית העלויות חושבו לפי שלוש שנות פעילות לתכנית.

בהצעת התכנית נכללו חיזוק תכניות קיימות לקשישים, לילדים ולעולים והרחבתן. לדוגמה, לאוכלוסיית הקשישים הציעה התכנית להוסיף מרכזי יום לקשישים על אלה הקיימים בגליל ובנגב, ולהקים מרכזי יום לקשישים בערים שבהן עדיין לא הוקמו מרכזים. כמו כן, כללה ההצעה להרחיב את תכנית "הקהילה התומכת" לעוד ערים ברחבי הארץ.

לאוכלוסיית הילדים ובני הנוער הציעה התכנית להוסיף מרכזי הורים-ילדים על 11 המרכזים הקיימים ולהגדילם ל-20 מרכזים; להקים מרכזי חירום לטיפול בילדים בסיכון שנדרש להעבירם ממסגרת המשפחה למסגרות אחרות, ולהקים מרכזים לבני נוער מנותקים.

לאוכלוסיית העולים הציעה התכנית בין השאר להקים מרכזי תרבות לעולי אתיופיה בערים שבהן שיעור בני העדה הוא גבוה; את תכנית "רש"ת" למציאת פתרונות תעסוקה לעולים מובטלים; לתמוך בתכניות "פאקט" להורים וילדים יוצאי אתיופיה, בתכניות תעסוקה לעולים יוצאי קווקז, ובתכנית "קשרים" לקידום של תלמידים יוצאי קווקז. בסה"כ הוצעו במסמך זה 27 תכניות לחיזוקן ולהרחבתן של אוכלוסיות הקשישים, הילדים בסיכון והעולים מאתיופיה ומקווקז.

והמסמך השני, Immediat Emergency Needs of Vulnerable Populations in Areas of Conflict, שפירט את רשימת התכניות הדחופה הנדרשת, כדי לענות על הצרכים הנגזרים ממצב החירום השורר במדינה. בבקשת התקציב לתכניות החירום המידיות שהוגשה ביוני 2001 עמד הסכום שנדרש על כתשעה מיליון דולר, כדי לממן שנת פעילות אחת.

ג'וינט ישראל ביקש מ-UJC תקציב, כדי לתמוך בתכניות הקיימות, הפועלות בקרב אוכלוסיות חלשות, שהן קהל היעד המסורתי של הג'וינט, ואשר במצב החירום זקוקות לסיוע ולחיזוק אף יותר מתמיד. הקו ההסברתי המשותף לכל התכניות היה הצרכים ההולכים וגוברים של האוכלוסיות החלשות, שעקב השפעת מצב החירום, המתח והחרדה נעשו פגיעות מאוד; עוד ציינה ההסברה שממילא התקשו אוכלוסיות אלה להתמודד עם בעיותיהן גם בימים כתיקונם, שלא בעתות חירום, ושעתה הוחרף מצבן והן זקוקות לסיוע ולתמיכה יומיומיים.

ברשימת הבקשות נכללו תכניות נבחרות לקשישים, לילדים ונוער בסיכון ולעולים. התכניות הפועלות

הוכחו חינויות לאור מצב החירום יותר מתמיד, והצוותים המקצועיים בג'וינט נערכו להרחיב ולהתאימן למצב החירום.

תכניות הקשישים

תכניות הקשישים שהציע הג'וינט להרחיב ולהתאים לשעת החירום היו תכניות "קהילה תומכת" ו"בית חם" (ראו להלן), שפיתחו אשל-ג'וינט. צוין כי הג'וינט עשה עבודה רבה למפות את הצרכים הדחופים לקשישים במצב החירום והדברים אמורים בייחוד בקשישים המתגוררים בגבול הצפון, ביישובי קו התפר, בירושלים וביישובי עוטף עזה. המסמך ציין שכדי לממן את פעילות תכנית "קהילה תומכת" במשך שלוש שנים ב-35 אתרים באזורים אלו, דרושים שלושה מיליון דולר וחצי. וכדי להרחיב את תחום פעילותה של תכנית "בית חם" בעת החירום ל-100 מסגרות באזורים מוכי הטרור, דרושים מיליון דולר.

תכניות לילדים ונוער בסיכון במצב החירום

לפי המסמך, הצרכים הדחופים של ילדים ובני נוער בסיכון במצב החירום היו: תוספת סיוע לילדים החיים במסגרות של הוסטלים, פנימיות ומרכזי חירום באמצעות ניידות מיוחדות, המצוידות באמצעים המתאימים ובאנשי מקצוע שיוכלו לנוע בין המסגרות השונות ולהגיש עזרה דחופה. במסמך זה עלתה בקשה לתמיכה כספית בתכנית לילדים ובני נוער בסיכון בערים שבהן מתגוררת אוכלוסייה מעורבת, יהודית וערבית. הערים שצוינו במסמך היו: לוד, רמלה, יפו, נצרת, עכו וירושלים. לפי התכנית, אנשי מקצוע יסייעו לפתור קונפליקטים במסגרת המרכזים הקהילתיים ובתי-הספר. כמו כן, הוגשה בקשה לתמיכה בתכנית "מרכזי חירום לילדים בסיכון", שעניינה ילדים שיש להעבירם מיד מבתיהם מחשש של התעללות או של הזנחה מצד משפחתם. תכנית זו חשובה מאוד בייחוד בעתות משבר. ההצעה שהוגשה הייתה לעבות את התכנית בשמונה מרכזים, שאותם יש לצייד בתרופות, בשמיכות ובאמצעי מיגון. במרכזים אלו עובדים בד"כ אנשי מקצוע צעירים, המגויסים למילואים בעת חירום. כדי להימנע ממצב שבו ייוותר המרכז ללא אנשי צוות, יש להכשיר צוות חלופי, שימלא את מקומו של הצוות הקבוע. עוד תקציב נדרש לעת חירום, כאשר לא מתאפשר להפעיל את התכנית הרגילה, ויש להיערך לתכניות הפעלה מיוחדות, שתעסקנה את הילדים השוהים במרכזים ללא יכולת לצאת החוצה.

תכנית אחרת שהוגשה היא התאמת מרכזי הורים וילדים למצב החירום. הוסבר, כי במצב חירום דווקא, שבו זקוקים ההורים לתמיכה יותר מתמיד, לא יוכלו להגיע פיזית למרכז, כדי לקבל את התמיכה והסיוע שהם זקוקים להם, ועל כן יש להגיע אליהם הביתה. למטרה זו יש להכשיר את אנשי המקצוע באופן מיוחד.

תכניות סיוע לעולים יוצאי אתיופיה וקווקז במצב החירום

קשיי השפה שעמם מתמודדים העולים מדי יום מתעצמים עוד יותר במצב החירום, כאשר הם חסרים את המידע המועבר דרך אמצעי התקשורת, המסבירים לאוכלוסייה כיצד לנהוג במצבי החירום. העולים מוצאים עצמם מבולבלים וחסרי אונים יותר מתמיד, וזקוקים להנחיות בשפתם. לצרכים אלו הוגשה הצעה להתאים ערוצי תקשורת מיוחדים לעולים, למשל, לשדר תכנית רדיו שבועית בשפה האמהרית, שהיא ערוץ מידע בלעדי לעולים שאינם דוברי עברית, שקצתם אף אינו יודע קרוא וכתוב. כמו כן, הוצע להקים מרכזי מידע לעולי קווקז, שבהם ייעצו אנשי מקצוע.

תכניות סיוע לנכים ולאנשים עם צרכים מיוחדים

הג'וינט הגיש במצב החירום בקשות תמיכה תקציבית בצרכים דחופים גם בעבור נכים ואנשים עם צרכים מיוחדים. הוצע לצייד נכים המתגוררים לבדם באזורים מוכי טרור במערכת אציקה מיוחדת, לתגבר את עבודת המתנדבים עם הנכים הזקוקים לסיוע מיוחד בעת חירום ברכישת מזון, בתרופות ובניידות. הג'וינט, בשיתוף המתנ"סים, משרד הרווחה והרשויות המקומיות פיתח תכנית בשם "קהילה נגישה", שבאה לסייע לנכים ולמוגבלים להשתמש בשירותים שהקהילה נותנת לתושבים, לקבל מידע ולהתייעץ בנושאים ארגוניים שונים. תכנית זו זקוקה לתמיכה מיוחדת בעת חירום. הג'וינט ושותפיו הגישו בקשה לתגבר את שעות הפעילות של עשרה מרכזי מידע מיוחדים לאוכלוסיית העיוורים במצב החירום. כמו כן, ביקשו תמיכה בתכנית השתלמות והכשרה מיוחדת לאנשי מקצוע ומתנדבים, שעניינה תפקוד בעת חירום, כדי לתת מענה הולם לצרכים המיוחדים.

תכניות כלליות

תחת כותרת זו נרשמו כמה תכניות של הג'וינט בעת החירום בשיתוף שני גופים עיקריים: האחד, פיקוד העורף; והשני, משרד העבודה והרווחה.

תכניות החירום של הג'וינט בשיתוף פיקוד העורף שהוגשה בקשת תמיכה בעניין כללו מתן ייעוץ לפיקוד העורף בנוגע לצרכים תרבותיים מיוחדים של העולים, והפקת מדריך טלפונים מיוחד לאוכלוסייה בשעת החירום. האוכלוסייה שנהנתה מהתרומה של הג'וינט בנושא זה הייתה אוכלוסיית הנכים.

תכניות החירום של הג'וינט בשיתוף משרד העבודה והרווחה שהוגשה בקשת תמיכה בעניין היו בעיקר בשני תחומים: האחד, מיפוי השטח והפעילות שנעשתה עד כה עם האוכלוסיות המיוחדות והערכת הצרכים המיוחדים במצב החירום; והשני, התחייבות לתמיכה תקציבית של הג'וינט בתכניות אלו בסכום של 500,000 דולר לשנה, לתקופה של שלוש שנים.

לסיכום, במסמך זה מיוני 2001 פירט הג'וינט בפני ארגון הגג של הקהילות היהודיות של צפון אמריקה את הצרכים הדחופים ביותר הנגזרים ממצב החירום הקשה שבו הייתה נתונה המדינה בכלל והאוכלוסיות החלשות בפרט. במסמך היו חמישה סעיפים לפי הפירוט התקציבי הבא: תכניות חירום לקשישים - 4.5 מיליון דולר. תכניות חירום לילדים ונוער בסיכון - 790,000 דולר. תכניות חירום לעולים - 1,010,000 דולר. תכניות חירום לנכים ולמוגבלים - 932,000 דולר. ותכניות חירום מיוחדות בשיתוף פיקוד העורף והממשלה - 1,750,000 דולר.

בקיץ 2001 דיווח ג'וינט ישראל לארגון הגג של הקהילות ע"פ בקשתו על תכניות קיימות שכבר שודרגו והותאמו למצב החירום, כגון הקמת תכנית "קהילה תומכת" לקשישים בשכונת גילה בירושלים, וסיוע לצוותים של בתי-הספר להתמודד עם הטראומה עקב מצב החירום שחוו בני הנוער בסיכון. הצעת הג'וינט לתכניות החירום השונות לא התקבלה כפשוטה ע"י הקהילות היהודיות של צפון אמריקה.

באגף קשרי חוץ של הג'וינט שיערו שקצת מן התכניות שהגישו כהצעה לארגונים היהודיים נדחו על ידם בשלב הראשון מן הסיבה שלדעת התורמים לא היו בהן מרכיבים הייחודיים לשעת החירום אלא היו אלה לדעתם תכניות קיימות ממילא של הג'וינט, שניסו להרחיבן באופן מאולץ, להתאימן ולשווקן כתכניות חירום. תכנית זו, אם כן, כפי שהוגשה לא סיפקה את הארגונים היהודיים באמריקה, ונדרש להגיש הצעה מתוקנת, שיהיו בה הדגשים המקובלים על דעת התורמים.

השאיפה להרחיב את בסיס הפעולה של הג'וינט על סמך "ההזדמנות" שהמציאות הקשה יצרה אולי הייתה בעוכרי הג'וינט ואולי גם בה נעוץ ההסבר לכך שלא תמיד הצליח הג'וינט במאמץ לשווק תכניות אלו. לכך אף נוספה העובדה שבשלב זה לא תפשה מגבית החירום תאוצה, ולא הייתה התעוררות של ממש בקרב התורמים.

"הקהילה היהודית הצפון אמריקאית לא הבינה בשלב זה את גודל הטרואומה שהאוכלוסייה בישראל עוברת, את המשקל הכבד וההשפעה הקשה של האירועים, ואת הצורך האמיתי לחזק את הקשר ולעשות בכל זאת איזשהו מאמץ יוצא דופן להשפיע", מעידה עובדת בכירה לשעבר באגף קשרי חוץ. בסופו של דבר, במגבית החירום שלב א', שנשאה את השם ISRAEL NOW, נאסף ונתרם בשלב הראשון סכום של מיליון דולר וחצי. את חלק הארי של הסכום תרם ארגון הגג של הפדרציות, ה-UJC, קצתו תרמו הפדרציות וקצתו נתרם היישר לג'וינט באמצעות חברים ותורמים פרטיים. "זה היה התמהיל הרגיל של כל המערכת בהתחלה", מעיד חיים פקטור, סמנכ"ל הג'וינט והאחראי על תכניות החירום. "מגבית מיוחדת שמקצת מקורותיה בא מתורמים פרטיים, קצתו מהפדרציות באופן ישיר וקצתו מארגון הגג של הפדרציות, ה-UJC. בסה"כ, מגבית החירום הראשונה, שקדמה למגבית הגדולה, ה-(IEC - ISRAEL EMERGENCY CAMPAIGN), ושהתנהלה במהלך השנים 2002-2000, אספה שני מיליון דולר. מכספים אלו מומנו תכניות חירום שונות, שהבולטת שבהן בשלב זה הייתה תכנית 'קהילה תומכת לשעת חירום'.

ב. מגבית החירום שלב ב' - The Israel Emergency Campaign

רקע

ההתנהלות במגבית החירום השנייה או המגבית הגדולה כפי שכינה בג'וינט הייתה שונה לחלוטין משל זו שקדמה לה. היא הייתה שונה באופיה של תגובת יהדות ארה"ב כלפיה בעוצמה, בהיקף התרומות, במהירות התגובה ובספונטניות שלה. מדינת ישראל, כאמור, הייתה נתונה במצב חירום מאז שנת 2000, וחלפו כשנתיים עד להתערורות הגדולה בדעת הקהל של יהדות אמריקה. האירוע ששינה את דעת הקהל בקרב יהדות ארה"ב והבהיר לקהילות היהודיות את חומרת מצב החירום השורר בישראל היה הפיגוע הרצחני בליל הסדר במלון פארק בנתניה ב-27.3.02. "מה שהתרחש בליל הסדר של 2002 גרם לשבר שהוביל לשינוי התודעה של יהדות אמריקה שאנחנו בעצם במלחמה, אם כי מלחמה מסוג אחר. האירוע הנורא במלון פארק בנתניה היה מלווה בקונטציות מאוד חזקות בגלל העיתוי - ליל הסדר. ואז יהדות אמריקה הבינה", כך העיד מנכ"ל הג'וינט בריאיון עמו בדברו על הגורמים שהביאו לשלב זה של תכניות החירום. עובדת אגף קשרי חוץ תיארה זאת כך: "הפיגוע הקשה במלון פארק בנתניה התרחש בשעה שכל העולם

היהודי התכנס ביחד לחוג את ליל הסדר. המראות הקשים שהופיעו על המרקע בכל רחבי העולם, של יהודים מתבוססים בדמם ליד שולחן החג, גרמו לאנשים להבין את המציאות הקשה בארץ. פתאום חדר ללב האנשים במה מתנסים האנשים בארץ. אי-אפשר לתאר זאת אחרת - הקהילות בארה"ב פשוט פתחו את לבבותיהם ואת ארנקיהם. זה יהי מעין 'דימום' של כסף כנגד הדם שנשפך. אין לי דרך אחרת לבטא זאת. זו הייתה ההתחלה של ה-IEC - הכסף פשוט התחיל לזרום. ההתרחשויות האלו שאני מתארת בפניך קדמו להגשה של רשימת תכניות החירום על ידינו ולתכנית השיווקית שלהן. אנשים התחילו להגיע לפדרציות עם כסף, והכסף התחיל להגיע ולזרום, אנשים באו עם צ'קים, ואמרו: תעשו אתו מה שאתם רוצים."

הרצון להושיט יד עוזרת היה רב ומדובר היה בסכומי כסף גדולים במיוחד. כך החלה מגבית החירום הגדולה.

מגבית החירום - IEC - תהליכים ועקרונות

בשמונה באפריל 2002 החליטה הנהלת ארגון הגג של הקהילות היהודיות של צפון אמריקה וקנדה - ה-UJC - על ייזום מגבית חירום בקרב הקהילות, כדי לתת מענה לצורכי החירום המידיים של מדינת ישראל.

בין התשיעי ל-11 באפריל ביקרה בארץ משלחת של צמרת המנהיגות היהודית בעולם. מטרת הביקור הייתה להביע הזדהות ותמיכה במדינת ישראל ובאזרחיה ונשאה את הכותרת: **"We Stand With Israel"**. המשלחת מנתה 20 משתתפים ובהם סטיב הופמן, נשיא ומנכ"ל איחוד הקהילות היהודיות בארה"ב, בוב שרייר משיקאגו, סטיבן זליג מאטלנטה, קרול סולומון מניו יורק, ג'וליה קושינצקי מקנדה, קרן שפירא מפיטסבורג והבכירים שבמנהיגי הפדרציות היהודיות הגדולות בארה"ב.

המנהיגים היהודים נפגשו עם נציגי ממשלה בכירים ועם ישראלים מכל גוני הקשת החברתית והפוליטית, שמעו סקירות בנושאים ביטחוניים וחברתיים, וביקרו באתרים שנפגעו בפעולות טרור, ובהם מלון פארק בנתניה, שבו אירע הפיגוע הקשה בליל הסדר של אותה שנה.

המנהיגים היהודים שאלו שאלות על הצרכים החיוניים ביותר ועל סדרי העדיפויות. הג'וינט והסוכנות היהודית התבקשו לנסח בתמציתיות מסמך ובו סדרי העדיפויות ע"פ קטגוריות שונות.

המנהיגים היהודים דיברו על שתי מטרות יסוד של מגבית החירום: האחת, לסייע לישראל בעתות החירום בתחומים שהמערכת אינה מצליחה למצוא להם מענה; והשנייה, להביע סולידריות והזדהות של יהדות

צפון אמריקה עם תושבי ישראל בשעותיהם הקשות. בחיפוש אחר "הנושאים הבווערים ביותר" שבהם אפשר לסייע מיד, הלכה והתגבשה הסכמה בין ראשי המגבית ובין הנהלת הג'וינט, כי הילדים בישראל נמצאים בעדיפות ראשונה, וסביב קהל יעד זה הלכו ונרקמו הסממאות (הסלוגנים) והתכניות. הנושא שעמד על הפרק בג'וינט היה הילדים. הפיגוע הנורא היה, כאמור, בליל הסדר. הילדים היו אז בחופשת החג. על אף העובדה ששרת החינוך דיברה עוד קודם לכן על תכנית שתשמור על ביטחון הילדים בחופשת הפסח, היה ברור לכול כי את חופשת הפסח החמיצו, אבל בפתח עמדה כ"חור שחור" חופשת הקיץ הגדולה. אז הוצגה בפני הקהילות התכנית "Keep the Children Safe" התכנית תאמה את בקשת התורמים, שהכספים ינוצלו מיד בקיץ 2002 ויתנו מענה לבעיה הבווערת והתכופה של הגנת הילדים ושמירה על ביטחונם בהיותם מחוץ למסגרת בתי-הספר. בשיחות ובדיונים שהתקיימו בארץ, בג'וינט ישראל ובמשרד החינוך, ובאותה שעה בחו"ל, ב-UJC, תכנית "Keep the Children Safe" קרמה עור וגידים.

על זכות היוצרים של הסממה "Keep the Children Safe", שהתקבלה בהתלהבות ונהפכה במשך הזמן לגורם מוביל במגבית המיוחדת, מעיד מנכ"ל הג'וינט, ארנון מנטבר: "הרעיון של התכנית בא מאתנו. הסלוגן הוא של סטיב שוויגר מהג'וינט העולמי. אני שוחחתי אתו בטלפון ואמרתי לו שבדין שקיימו אצלנו בנושא החירום החלטנו להציע לפעול למען ילדים - ליזום פעילות אחר הצהריים ופעילות קיץ. ואז הוא הציע את הסלוגן הזה. הוא אמר לי: 'Let's Call it Keep the Children Safe'. זה היה באמת הרעיון שלו. ומשם זה התחיל להתגלגל".

הקריאה "Keep the Children Safe" נהפכה לסממה הבולטת והמרכזית בגיוס של כספי החירום. רעיון זה תאם את העדפותיה של יהדות אמריקה, שרצתה בשעה קשה זו תכנית שתתייחד אותה ואשר יש בה יעד מאוד ממוקד, מוגדר ומידי - ולא תכנית לטווח ארוך ורחוק.

ב-UJC הוקמה ועדה מצומצמת שהוטל עליה, בין השאר, למסור את המלצותיה בדבר אישור התכנית הראויות לתמיכה של כספי מגבית החירום, וכן את המלצותיה בדבר סדר העדיפות של התכניות השונות. בראש קבוצת העבודה עמדה ג'ודי שוורץ, יו"ר ה-UJC, והשתתפו בה נציגי הקהילות היהודיות ותחומי הפעולה השונים של הארגון. ב-28 באפריל הגישה הוועדה דוח על פעולותיה והתקדמותה בניהול קמפיין מגבית החירום.

בדוח זה הגישה קבוצת העבודה את המלצותיה בנוגע לקביעת העקרונות שינחו את הפעילות שתיעשה בכספי מגבית החירום:

- א. המגבית תממן תכניות שפותחו במיוחד כדי לתת מענה לתקופת החירום. כספי המגבית לא יממנו הוצאות אדמיניסטרטיביות או תכניות קיימות ממילא.
- ב. לפי ערכי היסוד של היהדות, יוקדשו הכספים בראש ובראשונה להציל חיי אדם. על כן תינתן עדיפות לסייע לארגוני ההצלה השונים. בהקשר זה, תינתן עדיפות לאותם אזורים שבהם רמת הסיכון היא הגבוהה ביותר.
- ג. מילוי הצרכים הכלכליים השונים שנפגעו עקב השפעת מצב החירום על המצב הכלכלי יהיה בעדיפות שנייה.
- ד. 35 מיליון דולר מכספי המגבית יוקצו למילוי המחוייבות של ה-UJC כלפי הנושא של עליית יהודי ארגנטינה (יעד זה נקבע קודם לכן על רקע חוסר היציבות בארגנטינה ואינו קשור למצב החירום בארץ).

הוועדה קבעה קריטריונים, כדי לאשר את התכניות השונות ואלה הם:

- א. להכיל את התכניות על מספר מרבי של אנשים.
 - ב. לתת מענה מידי למצב החירום.
 - ג. לקבוע תעריף לכל יחידת שירות.
 - ד. לנצל את התכנית לעוד מטרות למען הקהילה.
- הוועדה דירגה את התכניות לפי סדר העדיפות הבא:
1. עליית יהודי ארגנטינה (התחייבות קודמת שהייתה ל-UJC).
 2. "keep the Children Safe" - תחת כותרת זו נכללו פעולות למען הילדים בחופשת הקיץ ופעולות בבת-הספר אחר הצהריים.
 3. סיוע ישיר לנפגעי הטרור ולמשפחותיהם.
 4. סיוע למוסדות הבריאות העוסקים בהצלה של חיי אדם.
 5. ביטחון - סיוע למשמר האזרחי, העוסק באבטחת האוכלוסייה במקומות הציבוריים, וסיוע באבטחה של מוסדות חינוך.
 6. סיוע לג'וינט, המנהל פרויקטים רבים למען אוכלוסיות חלשות בשותפות הממשלה. פרויקטים אלו, כך צוין, הקצאותיהם נפגעו בסכום של כ-15 מיליון דולר, עקב קיצוצים של הממשלה.

מפגש פסגה של ראשי ה-UJC, נציגי ממשלת ישראל, הג'וינט והסוכנות היהודית

שלב חשוב ומכריע בהתנהלות המהלכים הקשורים למגבית החירום, להעברת הכספים ארצה וליחסי הכוחות בין ארגון הג'וינט ובין הסוכנות היהודית היה מפגש פסגה, שהתקיים בניו יורק בשני במאי 2002. במפגש זה השתתפו יו"ר ה-UJC, סטיב הופמן, נציגים של הנהלת הג'וינט העולמי היושבים בניו יורק - סטיב שוויגר, מייקל שניידר וג'ין ריביקוף, ומשלחת האישים שהגיעה במיוחד למפגש זה מהארץ - מנכ"ל משרד האוצר, מנכ"ל משרד ה"מ, יו"ר הסוכנות, סלי מרידור, מנכ"ל ג'וינט ישראל, ארנון מנטבר, וסמנכ"ל ג'וינט ישראל, חיים פקטור.

בוועידת פסגה זו, שבה השתתפו נציגים של משרדי הממשלה והסוכנות מצד אחד, ונציגי ארגון הג'וינט מצד שני, התנהל בעצם מאבק על הובלת תכניות החירום בארץ ועל גובה הסכום מכספי החירום שכל צד יקבל.

התכנית הגדולה שהציע הג'וינט, לאחר שיחות תיאום עם ראשי ה-UJC, הייתה תכנית שהוצעה כמענה לשאלה של ראשי ה-UJC: "מה הייתם עושים מהר ומיד, כדי לתת מענה מידי למה שקורה בארץ?" והיא נשאה את הססמה שכבר צברה תאוצה והייתה מוכרת לכל המשתתפים: "Keep the Children Safe". תחת כותרת זו נרקמה תכנית רחבת היקף ומשתתפים, שנועדה לכלל הילדים בישראל בחופשת הקיץ. הכוונה הייתה שתנוהל בידי ג'וינט ישראל.

כנגד התכנית המעניינת של הג'וינט, שקלה היעד שלה היה הילדים בישראל בחופשת הקיץ, עמדו הצעותיהם ודרישותיהם של שליחיו של ראש ממשלת ישראל ויו"ר הסוכנות.

"אנו, נציגי הג'וינט, הצגנו את התפישה שלנו עוד קודם, והעלינו על נס את נושא ביטחונם של הילדים. והממשלה התנגדה. מנכ"ל משרד האוצר הציג את הצרכים הדחופים של ממשלת ישראל לאור מצב החירום ולאור המציאות הכלכלית הקשה במדינה. יש להזכיר, כי מאז ומעולם לממשלה ולבקשותיה היה משקל רב יותר מול המערכת, מול ה-UJC", מעיד חיים פקטור.

באגף קשרי חוץ מספרים על מה שהתחולל באותו מעמד:

"הנטייה של ראשי ה-UJC הייתה לצד הג'וינט אך הצוות המיוחד ששלחה ממשלת ישראל גרם לשיבירת הכלים, ונציגי הפדרציות התקשו מאוד לעמוד מול נציגיו של ראש ממשלת ישראל ולא להסכים אתם. אך מה שקרה בפועל היה שחלה תפנית בחשיבה שלהם, והייתה חלוקה יותר שווה של המשאבים שהוקצו. אז התקבלו ההחלטות החשובות, ובכללן ההחלטה שנקבל 25 מיליון דולר לקיץ הראשון".

מנקודת ראות של הנהלת הג'וינט התרחשה באותה ועידת פסגה תפנית דרמטית במעמדו של ארגון

הג'וינט. זו הייתה הפעם הראשונה, כך הם מעידים, שקיבל הג'וינט כספי חירום שנועדו למדינת ישראל. עד אותה החלטה, מעולם לא קיבל הג'וינט כספי חירום כדי להוביל פעילות בארץ. עוד תפנית דרמטית הייתה בשינוי המשוואה שהייתה מקובלת עד אז בחלוקת כספי המגבית בין הסוכנות היהודית ובין הג'וינט.

מנכ"ל הג'וינט מעיד על כך: "באותה ישיבה נשברו שני העקרונות: האחד, שהג'וינט בישראל לא קיבל עד כה כספי חירום; והשני, שהמשוואה בין הסוכנות ובינינו שונתה. חלוקת התקציבים בינינו הייתה עתה ביחס של אחד לאחד ולא ביחס של אחד לשניים או של אחד לשלוש, תלוי איך מסתכלים על המספרים".

ואכן, המשוואה בין הג'וינט ובין הסוכנות היהודית השתנתה. בעוד שקודם לכן היה יחס חלוקת התקציבים 25% - 75% לטובת הסוכנות היהודית, לאחר אותה פגישה השתנתה החלוקה, וכספי מגבית החירום חולקו בין הסוכנות והג'וינט ביחס של 30% - 70%.

מגבית החירום - מימון תכניות הג'וינט והסוכנות היהודית

המאמץ הגדול של גיוס הכספים במגבית החירום, ה-IEC, נועד לממן תכניות חירום של הג'וינט ושל הסוכנות היהודית.

לצורך ניהול המגבית המיוחדת הזאת, הקימו הפדרציות ועדה מיוחדת, The Israel Emergency Campaign Committee, בהנהגת ארגון הגג, ה-UJC. בוועדה זו ישבו נציגי הפדרציות, ובכללם נשיאים של פדרציות ומנהיגים של ה-UJC, אנשי מקצוע ומתנדבים, שעבדו מול הסוכנות ומול הג'וינט.

בקשות התקציב שהגישו הסוכנות היהודית וארגון הג'וינט כללו יריעה רחבה של תכניות לשעת חירום. התכניות הוגשו ע"פ קריטריונים של תכניות בעדיפות ראשונה, ובמידה שיאפשר התקציב - אף של תכניות בעדיפות שנייה.

ההצעות שהוגשו לקהילות היהודיות בארה"ב בראשית אפריל 2002 למימון תכניות החירום של ממשלת ישראל, הסוכנות היהודית וארגון הג'וינט הקיפו מגוון רחב מאוד של נושאים בכל התחומים, וסך הכול הגיע לסכום של יותר מ-400 מיליון דולר. התכניות שהוצעו היו בתחומי הבריאות, השירותים הסוציאליים, הביטחון והבטיחות. לקראת אמצע אפריל נקבו מסמכים בסכום של 300 מיליון דולר, ובסוף אותו חודש

ירד הסכום לכ-240 מיליון דולר. בסופו של דבר הסכום שדובר בו כיעד לפעילויות חירום בעדיפות הראשונה התייבב על 178 מיליון דולר.

מן הראוי לציין כי העבודה של נציגי הג'וינט עם הוועדה המיוחדת של מגבית החירום של ה-UJC חרגה מן ההתנהלות השגרתית. כללי העבודה השגרתיים של הארגון היו להציע תקציב בתחילת השנה המורכב מכל התכניות, חדשות וותיקות, שאותן מתכנן הארגון לעשות במהלך השנה. כללי העבודה מול הוועדה של ה-IEC דרשו להציג תכניות שהן תגובה ספציפית למצב החירום בארץ. הוועדה עמדה על כך שאין להציג בפניה תכניות שכבר תוכננו למהלך השנה במסגרת התקציב השנתי הרגיל ו"להלבישן" במעטה של מתן מענה למצב החירום בארץ.

נציגי הג'וינט שהיו בקשר שוטף עם הוועדה (כדי להציג את תכניות החירום שבעבורן ביקשו לקבל את המימון) היו סמנכ"ל הג'וינט, חיים פקטור, ועובדת אגף קשרי חוץ, בקי כספי. בישיבות מיוחדות עם הוועדה השתתפו מטעם הג'וינט גם עוד נציגים, כדי לדווח ולהשיב על שאלות שהוועדה הציגה בפניהם. המפגשים בין נציגי הג'וינט ובין הוועדה המיוחדת של הפדרציות במהלך חודש מאי 2002 היו תכופים מאוד והעבודה הייתה אינטנסיבית, כדי להיערך בתוך זמן קצר לתכנית רחבת ההיקף של מחנות הקיץ לילדי ישראל.

סכום כספי מגבית החירום, The Israel Emergency Campaign, שגויס מהקהילות היהודיות באמריקה ובקנדה בגל הראשון תחת הסמטה "Keep the Children Safe" היה 85 מיליון דולר. סכום זה הועבר לידי הסוכנות היהודית ולידי ג'וינט ישראל ע"פ החלוקה הבאה:

הסכומים שקיבל ג'וינט ישראל בגל הראשון היו: 25 מיליון דולר לקייטנות קיץ 2002; 16 מיליון דולר לתכניות אחר הצהריים לשנת הלימודים 2002-2003; וארבעה מיליון דולר, לטיפול בתופעות פוסט-טראומטיות של ילדים, של בני נוער ושל הוריהם. סה"כ קיבל הג'וינט 45 מיליון דולר ממגבית החירום בגל זה.

הסכומים שקיבלה הסוכנות היהודית בגל הראשון היו: 40 מיליון דולר לאבטחת מוסדות החינוך ברחבי המדינה.

בגל השני קיבלה הסוכנות היהודית 25 מיליון דולר, כדי לסייע לקרבנות הטרור, ו-20 מיליון דולר לצורכי אבטחה וביטחון. סה"כ קיבלה הסוכנות היהודית 45 מיליון דולר בגל השני.

בשל מצב החירום הכלכלי שהתלווה למצב החירום הביטחוני, קוצצו התקציבים הממשלתיים שהיו אמורים לממן חברתיות חיוניות, והן היו בסכנת סגירה. כדי להמשיך להפעיל תכניות חברתיות אלה, העבירה מגבית ה-IEC עוד עשרה מיליון דולר. סכום זה של עשרה מיליון דולר הועבר בחלוקה

שווה בין הסוכנות ובין הג'וינט - וכל ארגון קיבל חמישה מיליון דולר. כדי להשלים את התמונה הכספית: הסוכנות היהודית קיבלה כאמור 35 מיליון דולר לקליטה של יהודי ארגנטינה. סכום של שלושה מיליון דולר הוצא למטרות קמפיין ההסברה של מגבית החירום. **סה"כ כספי מגבית החירום לצרכים שהוגדרו כבעלי עדיפות ראשונה היה 178 מיליון דולר. מהם קיבל ג'וינט ישראל 50 מיליון דולר.**

הטבלה הבאה מפרטת כיצד חילק ה-UJC את כספי מגבית החירום לג'וינט ולסוכנות היהודית בקיץ 2002 בשני גלי חלוקה, כשהתנאי היה שמדובר בתכניות חירום שהוגדרו תכניות חירום בעדיפות ראשונה.

The Israel Emergency Campaign

כספי מגבית החירום של ה-UJC לתכניות חירום בעדיפות ראשונה

בסך כולל של 178 מיליון דולר

סה"כ	התכנית	הסוכנות היהודית	התכנית	ג'וינט ישראל	
		40 מיליון דולר	ה"חוויה הקיצית" ו"קייטנות הג'וינט"	25 מיליון דולר	הגל הראשון
			"תכניות אחר הצהריים"	16 מיליון דולר	
			"תכניות הטראומה"	4 מיליון דולר	
85 מיליון דולר		40 מיליון דולר		45 מיליון דולר	סה"כ גל ראשון
	"תכניות רווחה: החלפת תקציבים ממשלתיים"	5 מיליון דולר	"תכניות רווחה: החלפת תקציבים ממשלתיים"	5 מיליון דולר	הגל השני
	"סיוע לקרבנות טרור"	25 מיליון דולר			
	"אבטחה וביטחון"	20 מיליון דולר			
	"קליטה של יהודי ארגנטינה"	35 מיליון דולר			
90 מיליון דולר		85 מיליון דולר		5 מיליון דולר	סה"כ גל שני
175 מיליון דולר +3 מיליון דולר קמפיין הסברה = 178 מיליון דולר		הסוכנות היהודית - 125 מיליון דולר		ג'וינט ישראל - 50 מיליון דולר	סה"כ כללי

בשנת 2003 קיבל הג'וינט עוד כספים ממגבית ה-IEC לתכניות החירום הבאות: "הארכת יום הלימודים" בשנת הלימודים 2003-2004, "איטום חדרים נוכח סכנת המתקפה העיראקית" ו"סיוע לעיר שדרות המותקפת". עם תוספת זו, עד שנת 2005 העבירה מגבית החירום לג'וינט 56,600,000 מיליון דולר.

ניתוב הכספים שהעבירה מגבית החירום, ה-IEC, לארגון הג'וינט

את 56,500,000 מיליון הדולר שהעבירה מגבית החירום (ה-IEC) לג'וינט ניתבו לפי החלוקה הבאה: 25 מיליון דולר היו הסכום הראשון שקיבל הג'וינט מה-IEC. סכום זה נועד למפעל הקייטנות הגדול של קיץ 2002, שהפעילו כמתוכנן הרשויות המקומיות בפיקוח ובניהול של משרד החינוך. הסכום כולו נחלק באופן הבא:

20 מיליון דולר מה-25 מיליון הוקצו למחנות הקיץ, "החוויה הקיציית", שהפעילו הרשויות המקומיות בפיקוח מנהל חברה ונוער של משרד החינוך. סכום זה העביר הג'וינט לידי מרכז השלטון המקומי, שהיה הגוף הממונה להעביר את הכספים לידי הרשויות המקומיות לאחר קבלת האישור ממשרד החינוך. מהסכום של 20 מיליון דולר, שני מיליון דולר היו תרומה ישירה של פדרציית ניו יורק למפעלי הקיץ בירושלים (על כך ראו בהרחבה בהמשך).

חמישה מיליון דולר - הסכום הנותר מה-25 מיליון דולר - הוקצו למפעלי קיץ 2002 לילדים ונוער בסיכון, באחריות ישירה של ג'וינט ישראל.

כאמור, סכום הכסף הגדול של מגבית החירום למפעלי הקיץ נמסר בקיץ 2002. אך במסגרת מגבית החירום, ה-IEC, הועברו כספים, אם כי בסכומים קטנים הרבה יותר, גם בשנים הבאות: למחנות הקיץ של שנת 2003 תרמה המגבית חמישה מיליון דולר, ולמחנות הקיץ של שנת 2004 - שני מיליון דולר. כספי אותה מגבית חירום מימנו גם את פעילות אחר הצהריים של התלמידים בישראל (בעגה הג'וינטית - תכניות "חירום חורף") (על תכניות אחר הצהריים ראו בהרחבה בהמשך).

לתכניות אחר הצהריים תרמה המגבית לג'וינט את הסכומים הבאים:

בשנת הלימודים 2002-2003 קיבל הג'וינט 16 מיליון דולר בעבור הארכת יום הלימודים בפעילות לימודית ובפעילויות העשרה שונות, ובשנת 2003-2004 - 3,270,000 מיליון דולר.

כספי מגבית החירום מימנו פעילות בעוד נושאים. בשנת הלימודים 2002-2003 קיבל הג'וינט לטיפול בנפגעי טראומה ארבעה מיליון דולר (על נושא הטראומה ראו בהרחבה בהמשך).

לטיפול באיטום חדרים לאוכלוסיות מיוחדות - 800,000 דולר, ולטיפול מיוחד בצורכי העיר שדרות,

המותקפת בירי טילי קסאם, העביר הג'וינט בשנת 2004-2005 כ־325,000 דולר .
"כספי הטראומה", כפי שאלה כונו בג'וינט, הסתכמו בסכום של 5,325,900 דולר, ובכללם 525,000 דולר ליישובי עוטף עזה. מהם הוקצו שני מיליון דולר לתכניות טראומה שונות באחריות אשלים (ובכלל זה לתכנית "עזרה לעוזרים"), 250,000 דולר הוקדשו לנושא המתנדבים באחריות תחום התנדבות באלכ"א, כדי ליצור תשתית מתנדבים במצבי חירום ב-20 ערים ברחבי הארץ (תכנית בשיתוף הרשויות המקומיות).

בראשית 2003, בתקופת האיום העיראקי, הוקצו משאבים מכספי מגבית החירום לצורכי ביטחון דחופים. 350,000 דולר יועדו להכשיר מוסדות לתקופת החירום: למגן בתי-אבות ולהכשיר את הצוותים שלהם, להכשיר מוסדות לילדים ופנימיות, להוסיף שעות למדריכים בתוך המוסדות ולמדריכים של הציבור הרחב בשעת חירום.

בשל המשבר הכלכלי שפקד את המדינה, בצד המשבר הביטחוני באותה עת, קטנה אז הסובסידיה של הממשלה. בקשה מיוחדת של משרד הרווחה מה-UJC ומהג'וינט זכתה להיענות. הג'וינט, באמצעות כספי מגבית החירום, נרתם להשלים את החסר כחלופה זמנית של התקציב הממשלתי. זה היה צעד חיוני שבא למנוע את קריסת תכנית למען רווחת הקשישים בשעה קשה זו דווקא, כשהקשישים זקוקים לה יותר מתמיד. 484,000 דולר הוקצו ל"שכונות תומכות בשעת חירום", כדי לממן מקצת הסובסידיה של משרד הרווחה לקשישים.

מדיניות זו תאמה את עקרונות הג'וינט - מתן מענה לצורך חדש שנבע ממצב החירום, והשלמת מימון חסר, בצד המימון הממשלתי, כדי להוסיף להפעיל תכנית רווחה בתקופת הביניים - כאשר בראש מעייניו של הארגון עומדת הדאגה לרווחת הקשישים. מדיניות זו בסופו של דבר הוכחה נכונה בראייה לטווח ארוך. עם השתפרות המצב הכלכלי, בהמשך ליוזמה זו, אושרה לג'וינט תמיכה של 55 מיליון ₪ מהממשלה להמשך התמיכה בקשישים. כלומר, תמיכת הג'וינט מינפה את התכנית והפכה אותה לתכנית קבועה במערכת. בהנהלת הג'וינט ראו בזה הישג גדול.

הטבלה הבאה מסכמת את הכספים שמגבית החירום העבירה לג'וינט למען תכניות החירום בשנים 2002-2005.

The Israel Emergency Campaign
הכספים שהעבירה מגבית החירום של ה-UJC לגוינט ישראל למען תכניות
החירום בשנים 2002-2005 בסך 56,600,000 מיליון דולר

המטרה	השנה	התכנית	סה"כ
1 קייטנות קיץ - "חירום קיץ"	2002	"החוויה הקיצית"	20 מיליון דולר
	2002	"קייטנות לילדים ולבני נוער בסיכון"	5 מיליון דולר
	2003	"החוויה הקיצית" + "ילדים בסיכון"	שני מיליון דולר
			סה"כ "חירום קיץ"
2 פעילות בשנת הלימודים - "חירום חורף"	שנת הלימודים 2002 - 2003	"תוכניות אחר הצהריים"	16 מיליון דולר
	שנת הלימודים 2003-2004	"תוכניות אחר הצהריים"	3,270,000 מיליון דולר
			סה"כ "חירום חורף"
3 תכניות רווחה (חלופה זמנית לתקציבים ממשלתיים)	2002-2003	"שכונה תומכת", "שכונה תומכת נכים", "בית חם", "איטום חדרים", "הכשרת מוסדות בעת חירום" (ובכלל זה היערכות לאיום העיראקי)	5 מיליון דולר

סה"כ	המטרה	השנה	התכנית	סה"כ
4	טראומה	שנת הלימודים 2003-2002	"תכניות הכשרה לטיפול בתופעות פוסט- טראומתיות"	4 מיליון דולר
		שנות הלימודים 2005-2003	"תכניות הכשרה לטיפול בתופעות פוסט- טראומתיות" + "תכניות סיוע ליישובי עוטף עזה"	1,325,000 מיליון דולר
	סה"כ טראומה			5,325,000 מיליון דולר
	סה"כ כספי חירום לג'וינט			56,600,000 מיליון דולר

מגבית החירום 2006

ביוני 2006 התכנסה ישיבה של הוועדה המיוחדת של מגבית החירום בניו יורק, כדי לגבש החלטה בדבר חלוקה של עוד שני מיליון דולר, שנותרו מכספי מגבית החירום וטרם נוצלו. הוצע לחלק את הכסף כדלקמן: 500,000 דולר יישארו בארה"ב לפעולות הסברה שונות, מיליון דולר יחולקו בין הג'וינט ובין הסוכנות היהודית ביחס הבא: 400,000 דולר לג'וינט, ו-600,000 דולר לסוכנות היהודית. סכום זה יממן תכניות של חמש עמותות המספקות שירותי חירום, ובהן ארגון הגג לנפגעי טרור ונט"ל. הג'וינט הציע ל-UJC לממן שתי תכניות בכספים אלו. את האחת תפעיל עמותת ער"ן והיא תהיה בנושא של בעיות טראומה ואלימות הנובעת מן הטרומה, ואילו נושאים הקשורים לאוכלוסיית הקשישים יהיו באחריות אשל. תכנית זו אמורה לחזק את התשתיות של עמותת ער"ן לטווח רחוק. התכנית השנייה שהוצעה הייתה תכנית "יובל" - "עזרה לעוזרים" ("Help the Helpers"), שכבר פעלה באלכ"א בשנים האחרונות. הוצע להרחיבה בעוד מספר מוקדים בבתי חולים.

שער ב'

תכניות החירום של הג'וינט שלב א' - התאמת התכניות הקיימות

בשער זה נסקור את התפתחות תכניות החירום בג'וינט בשלב הראשון, השלב שקדם למגבית החירום הגדולה, שהתאפיינה בהתבססות על התכניות הקיימות ובהתאמתן למצב החירום. עם פרוץ האינתיפאדה בנובמבר 2000 חלה עלייה במפלס המצוקה ועמה גבר זרם בקשות הסיוע מהג'וינט. עקב זאת החל הארגון להיערך לקראת מצב החירום. ההתארגנות התנהלה בשני מישורים: האחד, בדיקת פרויקטים שעשויים לעזור לאוכלוסיות שארגון הג'וינט אמון עליהם, ולהקל מעליהם מצוקות קיימות. המישור השני היה לנסות לגייס מימון, כדי להרחיב את הפעילות הקיימת. ארגון הג'וינט העולמי הקצה תקציב מיוחד לתכניות חירום הקשורות במשבר הביטחוני. האוכלוסייה הראשונה שאליה פנה הג'וינט הייתה אוכלוסיית הקשישים. אשל - האגודה לתכנון ולפיתוח שירותים למען הזקן בישראל - שמה לה למטרה לשפר את איכות חייהם של הקשישים בישראל מאז היווסדה בג'וינט בשנת 1969. זאת עשתה בהקימה בתי-אבות לקשישים, מרכזי יום ויחידות של דיור מוגן, וכן בייסוד עמותות מקומיות למען הזקן ובתכנון תכניות לשיפור איכות החיים. תכניות קידום בריאות הן רק דוגמה אחת לפועלה.

פרק 1. תכנית "קהילה תומכת בשעת חירום"

אחת מן התכניות הייחודיות שפיתחו ג'וינט-אשל היא תכנית "קהילה תומכת". תכנית זו פועלת בשיתוף משרד הרווחה, הרשויות המקומיות ועמותות למען הזקן. מטרת התכנית היא לתת מענה לצורכיהם של הקשישים המעדיפים לשמור על עצמאותם ולהוסיף להתגורר בביתם ובסביבתם. התכנית שואבת את השראתה מתפישה הרווחת בקרב מומחים ואנשי מקצוע בתחום הגרונטולוגיה והזקנה, הגורסת שחשוב מאוד שזקנים, כל עוד הדבר ניתן, יוסיפו לחיות בבתיהם ובקהילותיהם המוכרות. "קהילה תומכת" מספקת לחבריה מגוון שירותים המבטיחים איכות חיים, עצמאות ופרטיות. לסל השירותים הניתן לחברי "קהילה תומכת" ארבעה צדדים עיקריים:

1. קיומה של דמות מרכזית, אב או אם קהילה, בכל קהילה תומכת. אב הקהילה מכיר את כל חבריה וזמין לענות לפנייתיהם בכל שעות היממה, לפי הצורך. אב או אם הקהילה מבקר את הזקנים בבתייהם, קשוב לבעיותיהם ולצורכיהם, מתווך בין הזקנים לבין מוסדות שונים בקהילה, מסייע בתיקונים קלים בבתי הזקנים בעת הצורך או מזמין בעלי מקצוע (חשמלאי, שרברב, וכדומה) לפי הצורך.
2. הגברת תחושת הביטחון של הזקנים באמצעות לחצן מצוקה המותקן לכל חברי הקהילה. לחצן המצוקה מחובר למוקד ארצי הפועל 24 שעות ביממה בכל ימות השנה. יתרונו של לחצן המצוקה טמון בכך שהוא מאפשר תקשורת דו-כיוונית מכל מקום בביתו של הזקן.
3. דאגה לזמינות שירותים רפואיים. ב"קהילה תומכת" אפשר להזמין רופא לביקור בית 24 שעות ביממה בתשלום סמלי, ואף לפנות באמבולנס בשעת הצורך (במקרים שהנסיעה לבית החולים אינה מסתיימת באשפוז, התכנית מממנת את עלות האמבולנס לזקן).
4. ארגון פעילות חברתית. ב"קהילה תומכת" מתקיימת פעילות חברתית המתאימה לחברים של כל קהילה וקהילה, מתוך ניסיון להיענות לבקשותיהם של החברים ולהעדפותיהם. הפעילות כוללת טיולים, מסיבות, הרצאות וחוגים.

נוסף על ארבעת הצדדים הבסיסיים האלה נהנים הקשישים, חברי הקהילה, מעזרה בתחומים שונים הניתנת על-ידי מתנדבים, ובכלל זה מתנדבים שהם בעצמם חברים ב"קהילה תומכת". קהילות תומכות רבות מספקות לחבריהן עוד שירותים, כגון ארוחות חמות ושירותי כביסה. כוח האדם הכולל כאמור אב קהילה ומתנדבים מתוגבר בעובד סוציאלי, הממומן ע"י הרשויות המקומיות.

מודל "קהילה תומכת" פותח בשנים 1995-1996 והוקם בשכונות ובמקבצי שכונות, שבהן היה שיעור הקשישים גבוה. התכנית זכתה להצלחה רבה והותאמה למגוון רחב של סביבות מגורים. ביוני 2003 היה מספר הקהילות התומכות 113, מהן 35 בערים הגדולות, 60 בערים בינוניות ו-18 באזורים כפריים.

מ"קהילה תומכת" ל"קהילה תומכת לשעת חירום"

עם פרוץ גלי האלימות של האינתיפאדה בספטמבר 2000 החליטו בג'וינט-אשל להרחיב את פרויקט "קהילה תומכת" ולהתאימה למצב החירום. אז פותח מודל של "קהילה תומכת לשעת חירום". הקהילה הראשונה שהוקמה במתכונת חירום הייתה בשכונת גילה בדרום ירושלים, שסבלה קשות מהתקפות ירי

ישירות שנורו לעברה מהעיירה בית ג'אלה מהימים הראשונים של האינתיפאדה. הירי הרצוף על השכונה גרם למתח ולחרדה בקרב אוכלוסיית השכונה כולה. הקשישים, קצתם בודדים, סבלו במיוחד והרגישו חסרי אונים.

התכנית פותחה והופעלה מתוך שיתוף פעולה הדוק עם משרד הרווחה - השירות לזקן, עיריית ירושלים, המנהל הקהילתי בגילה וחברת סקילייף - החברה שנבחרה להפעיל את התכנית בשטח. שדרוג תכנית "קהילה תומכת" מהמודל הקיים לתכנית לשעת חירום בא לידי ביטוי בהוספת מרכיבים לתכנית הרגילה, כגון תגבור כוח האדם המקצועי בעובד שכונתי ובעובד סוציאלי נוספים על הצוות הקיים, והוספת ציוד מיוחד שנועד לסייע לקשישים שחששו לעזוב את ביתם, כדי להתפנות למקלטים בשעת הירי. הציוד המיוחד כלל: תאורת חירום לכל הקשישים, תנורי חימום ומאווררים לקשישים הנזקקים, שמיות וכריות, מכשירי רדיו ניידים, מכשירי טלוויזיה וחיבור לקו טלפון.

האינתיפאדה המתמשכת נתנה את אותותיה במדינה גם במישור הכלכלי. הראשונים להיפגע היו האוכלוסיות החלשות, ובהם הקשישים. לפגיעה בביטחונם האישי של הקשישים, התווסף גם מצב החירום הכלכלי, שהוסיף על מצוקתם. על כך מעיד חיים פקטור, סמנכ"ל ג'וינט ישראל, בהסבירו את מדיניות התמיכה של הג'וינט בקשישים בעת החירום:

"התגובה שלנו בג'וינט-אשל הייתה תגובה גם למצב החירום וגם למצב הכלכלי הקשה. זה התרחש בעת ובעונה אחת. אמנם בשנת 2000 עדיין לא היה משבר כלכלי עמוק במדינה אבל אצל הקשישים המצוקות הכלכליות כבר גברו. הדבר בא לידי ביטוי במחסור בשמיות ובפריטים אחרים. גם צריך היה לתת לקשישים להרגיש שמישהו מטפל בהם, והסיוע היה חייב להינתן מיד, לכן הצענו את תכנית 'שכונה תומכת חירום' כבקשה למימון".

"על רקע הירי בשכונת גילה", מעידה בקי כספי, שעבדה באגף קשרי חוץ של ג'וינט ישראל מול הפדרציות בגיוס כספים למען תכניות הג'וינט, "בלטה מצוקתם של קשישים עולים מרוסיה שלא דיברו עברית ולא הבינו מה קורה סביבם. אז הוספנו מכשירי רדיו לאלה שלא היה להם, כדי שאנשים יקבלו מידע בזמן אמת בשפתם".

פיתוח תכנית ארצית - "קהילות תומכות לשעת חירום"

עם התרבות מעשי הטרור ברחבי הארץ, נערכו בג'וינט להרחיב את התכנית לעוד אזורים. למטרה זו נפגשו נציגי ג'וינט-אשל עם הנציגים של מחלקת התגוננות אוכלוסייה של פיקוד העורף של צה"ל, משרד הרווחה וארגון המועצות האזוריות בארץ, כדי לזהות ולהגדיר את האזורים הנתונים בסכנה בשל אירועי הטרור.

לצורך כך, הוגדרו חמישה אזורים עיקריים:

1. רשויות מקומיות הסמוכות לגבול עם לבנון.
2. רשויות מקומיות הסמוכות לגבול עם הרשות הפלסטינית (קו התפר).
3. יהודה ושומרון.
4. רשויות מקומיות הסמוכות לגבול עם עזה (סובב עזה).
5. ירושלים ויישובים הסמוכים לה.

כמו כן, נקבעו סדרי עדיפויות להקמת עוד "קהילות תומכות".

במהלך השנים 2000-2003 הוקמו 20 "קהילות תומכות" חדשות ושודרגו תשע "קהילות תומכות" קיימות ל"קהילה תומכת לשעת חירום". תכנית "קהילה תומכת" הוקמה ביישובים הבאים: מועצה אזורית בקעת בית שאן, מועצה אזורית גלבוע, שתי "קהילות תומכות לשעת חירום" במועצה אזורית גליל עליון, מועצה אזורית דרום השרון, שלוש "קהילות תומכות" בחדרה, שבע "קהילות תומכות" בירושלים, כפר סבא, מועצה אזורית לב השרון, מועצה אזורית מטה אשר, מועצה אזורית מעלה יוסף, שתי "קהילות תומכות" במועצה אזורית מעלות, נתניה, מועצה אזורית עמק חפר, קריית שמונה, שדרות, שלומי ומועצה אזורית שער הנגב.

כל התכניות הנ"ל קיבלו נוסף על סל השירותים הבסיסי של ג'וינט-אשל, סיוע במימון של כוח אדם וציוד מיוחד, אשר הותאמו לצורכי המקום והאוכלוסייה המתגוררת בו.

הסיוע ניתן לפרק זמן של שנה אחת במימון מלא של ג'וינט-אשל, אך לאור העובדה שמצב החירום נמשך, לפרויקטים רבים ניתן המשך סיוע במימון העסקת כוח אדם מיוחד לעוד שנה, ובמקרים מיוחדים אף לעוד שנתיים.

השתלמות לצוות העובדים בתכנית

צוות העובדים בתכנית "קהילה תומכת לשעת חירום" נזקק לכלים מיוחדים שיסייעו לו להתמודד עם אוכלוסיית הקשישים במצבי חירום. לצורך זה פיתחו ג'וינט-אשל תכנית השתלמות בשיתוף עמותת נט"ל. ההשתלמות נתנה לאנשי הצוות המפעילים את התכנית: לאב או לאם הקהילות התומכות, למפעילות החברתיות, לעובדים הסוציאליים ולעובדים הקהילתיים. ההשתלמות כללה הרצאות, סדנאות, משחקי תפקיד, הדמיות ודיונים קבוצתיים, אשר סייעו רבות לעובדים להתמודד עם צרכי הקשישים בשעת חירום ועם רגשות החרדה האישיים שלהם.

סדנאות התמודדות עם מצבי לחץ טראומטיים לקשישים חברי התכנית

בתכנית "קהילה תומכת לשעת חירום" הפעילו לפי הצורך סדנאות לקשישים שעניינן התמודדות עם מצבי לחץ טראומטיים. תכנית הסדנאות פותחה אף היא בג'וינט-אשל בשיתוף עמותת נט"ל, כדי לסייע להתמודד עם תחושות, רגשות וחרדות אשר פקדו מקצת הקשישים חברי הקהילות. הג'וינט סייע לממן את הפעלת הסדנאות.

מימון תכנית "קהילה תומכת לשעת חירום"

כדי להפעיל תכנית מיוחדת זו, ובייחוד כדי לממן את תוספת כוח האדם המקצועי בתכנית, נזקק הג'וינט לתקציב חירום מיוחד.

במהלך השנים 2000-2003 הוקמו, כאמור, 20 קהילות תומכות לשעת חירום ותשע קהילות תומכות קיימות שודרגו ל"קהילה תומכת לשעת חירום". כדי לבצע תכנית זו, גייס הג'וינט תרומות בסך של 2,531,000 דולר לפי הפירוט הבא:

20 "קהילות תומכות" הוקמו במתכונת של "קהילה תומכת לשעת חירום" ותקציבן עמד על 100,000 דולר לקהילה.

סה"כ - עלות של שני מיליון דולר.

עלות שדרוג תשע "קהילות תומכות" קיימות ופעילות למתכונת של "קהילה תומכת לשעת חירום" עמד על 59,000 דולר לקהילה.

סה"כ - עלות של 531,000 דולר.

סיכום

הקמתן של 20 "קהילות תומכות לשעת חירום" בשנים 2000-2003 והתאמתן של עוד תשע "קהילות תומכות" לשעת חירום ע"י ג'וינט-אשל באמצעות כספי מגביות החירום המיוחדות שתרמו הקהילות היהודיות בארה"ב הוסיפה לרווחתם של כ-5,000 בתי אב שמנו כ-7,000 קשישים, בימים הקשים של פיגועי טרור, התקפות ירי, ואיומים של התקפות טילים עיראקיים בתחילת 2003. תגבור כוח האדם המקצועי, תשומת הלב המיוחדת לצורכי הקשישים בשעות החרדה ופריטי הציוד שחולקו להם סייעו לקשישים להתמודד עם מצב החירום שנכפה עליהם.

עם קהילות אלו נמנו קשישים בודדים וניצולי שואה, שלהם היו הטראומות קשות במיוחד ומלוות באסוציאציות קשות מעברם. עם קהילות אלו נמנו גם זקנים סיעודיים המרותקים לבתיהם ועולים חדשים, אשר לא הבינו את השפה והתקשו להבין את ההתרחשויות. בשל ריבוי הצרכים והצורך בטיפול פרטני, הייתה עבודת המתנדבים בתכנית זו, שעבדו בצד העובדים המקצועיים, חשובה כפליים. המתנדבים הרבים תרמו ותורמים מזמנם, ממרצם ומרוחם הטובה. הסדנאות שנתנו חברי התכניות לקשישים גם הן תרמו ליכולתם להמשיך עד כמה שאפשר באורח חייהם הרגיל ובשגרת יומם.

פרק 2. תכנית "קהילה תומכת לנכים בשעת חירום"

"קהילה תומכת חיים עצמאיים לנכים" היא תכנית המיועדת לאדם הנכה החי בקהילה והיא כוללת מתן סל שירותים המסייע לנכה לתפקד בכבוד באופן עצמאי, להיות מעורב בקהילה, לתרום לה, להיתרם ממנה ולהתמודד עם מצבי חירום. השירות נבנה על-פי מודל "קהילה תומכת לקשישים" שפיתחו ג'וינט-אשל, שהותאם לצרכים הייחודיים של אנשים עם נכות.

התכנית נוצרה, כפי שמעידים מפתחיה בג'וינט, בראש ובראשונה כדי לתת מענה למצוקתם הגוברת של אנשים עם צרכים מיוחדים עקב מצב החירום הביטחוני.

מודל "שכונה תומכת לנכים בשעת חירום" הופעל לראשונה בארץ בשכונת גילה בירושלים (בדומה ל"שכונה תומכת לקשישים בעת חירום") בסיועה של פדרציית סנטרל ניו ג'רזי. פיתוח זה, שהחל בינואר 2002, הזין את תהליך פיתוח התפישה ברמה הארצית.

את המודל פיתחו צוות הג'וינט (תמרה ברנע, מנהלת יחידת נכויות ושיקום; שלום טיין, מנהל תחום דיור באשל) ונציג עיריית ירושלים (נאדים שיבאן, מנהל מחלקת שיקום בעירייה). בתהליך היו מעורבים גם העובדים הסוציאליים של העירייה בשכונת גילה, הקשורים לנושא נכויות ולנושא החירום. סוגיות קריטיות שעלו בשלבי הפיתוח הראשוניים היו: גיבוי למטפלים שאינם באים לנכה בעת חירום וזה נותר לבדו ללא העזרה החיונית שהוא זקוק לה, תיקון עזרים מסייעים החיוניים לנכים, סיוע בהרמה, ועוד. עוד סוגיה מרכזית שנבחנה בצאת התכנית לדרך הייתה יצירת סולם עלויות של סבסוד המשתתפים, מתוך ידיעה כי הסולם שייקבע בשכונת גילה בירושלים עשוי להשפיע על סולם הסבסוד הארצי שיקבעו הרשויות המקומיות ומשרד העבודה והרווחה.

השותפים שחברו לג'וינט בגיבוש התכנית מראשיתה היו המוסד לביטוח לאומי ומשרד העבודה והרווחה. החברה למערכת הייתה חיונית בעיני מובילי התכנית בג'וינט ונעשתה כדי להבטיח שהפרויקט יתפתח הן כמענה לצורכי הנכים בגילה והן כמעודד חשיבה לאומית רחבה, שתבטיח את המשך התכנית בבוא היום, במידה שהשירות יוכח חיוני לנכים גם בתום תקופת החירום.

העמותה שנבחרה להפעיל את התכנית הראשונה בשכונת גילה הייתה עמותת איל"ן. תפקיד העמותה המפעילה את התכנית היה לאתר ולמנות את המועמדים המתאימים לתפקידי אב השכונה, המרכז האדמיניסטרטיבי ומפעיל המתנדבים. העמותה המפעילה היא גם זו הבוחרת את הספקים השונים לאספקת שירות מוקד המצוקה והשירותים הרפואיים, שהם מרכיבים יסודיים בתכנית.

במארס 2002 נערך טקס חנוכת תכנית "שכונה תומכת נכים" במעון הנכים שבשכונת גילה, שבו גם הוקצה חדר שימש משרד להפעלת השירות. בטקס השתתפו נציגים של פדרציית סנטרל ניו ג'רזי. התכנית יצאה לדרך בברכת השותפים: ג'וינט ישראל, המוסד לביטוח לאומי, משרד הרווחה והרשות המקומית.

אחת הפעולות הראשונות שנעשו עם התחלת התכנית הייתה לערוך סקר צרכים בקרב הנכים המיועדים להשתתף בה, כדי לקבל מן הצרכנים עצמם מידע על שירותים שהיו רוצים לקבל במסגרת הפרויקט. כמו כן, נבחרו 50 נכים מתושבי השכונה המיועדים להשתתף בתכנית בשנה הראשונה, בהם נכים עם נכות קשה, החיים באופן עצמאי בקהילה, נכים המטופלים בילדים ונכים העובדים.

התפתחות התכנית

במהלך השנים 2002-2004 הוקמו שתי "קהילות תומכות לנכים" בירושלים: הראשונה, כאמור לעיל,

בדרום העיר, בשכונת גילה, שתושביה סבלו במיוחד בתקופת האינתיפאדה; והשנייה בצפון העיר, בשכונות נווה יעקב ופסגת זאב, בסיוע פדרציית וושינגטון די.סי.

על-פי קריטריונים של העדפת יישובים מוכי טרור הוקמה "קהילה תומכת לנכים במצב חירום" בעיר חדרה. בקהילות התומכות בירושלים ובחדרה חברים 190 בתי אב, המונים 210 נכים, שבהם שיעור גבוה של נכים עם מוגבלות בניידות (מעודכן לשנים 2004-2005).

בשנים 2005-2006 הוקמו "קהילות תומכות לנכים במצב חירום" גם במרכז תל אביב, בחיפה, בסכנין, בבקעת בית שאן ובבאר שבע. בשנת 2006 היה מספר החברים בכל הקהילות כ-400.

לפי המודל, ניתן להפעיל "קהילה תומכת" המונה כ-100 בתי אב (כ-120 נכים) בשכונות או ביישוב המונה לפחות 120,000 תושבים.

בכל הקהילות פועלים מרכיבים בסיסיים של המודל, המותאמים למאפיינים הייחודיים של הנכים, למערכת השירותים ביישוב ולמתן הדגשים מיוחדים. בירושלים, לדוגמה, שמו את הדגש על סיוע באספקת כיסאות גלגלים; בחדרה שמו את הדגש על הצורך בהסעות לנכים; במרכז תל אביב שמו הדגש על התאמת השירות לעיוורים ולנפגעי נפש. בחיפה הותאמה התכנית לאנשים גבוליים מבחינה קוגניטיבית. בחיפה, בבית שאן ובסכנין מפעילה את התכנית אותה עמותה שמפעילה את התכנית למען הקשישים, ותיבחן האפשרות לפתח דגם משולב לאוכלוסיית הנכים והקשישים.

את אוכלוסיית היעד של התכנית מגדירים על-פי שני מאפיינים:

- א. נכים מבוגרים (גילאי 21 - 65) עם סוגים שונים של מוגבלויות (פיזית, חושית, נפשית, קוגניטיבית), החיים בדירותיהם בקהילה וזקוקים לסיוע, כדי לחיות באופן עצמאי.
 - ב. נכים בסיכון. בקטגוריה זו נכללים נכים החיים לבד או עם הורים זקנים, עולים שאינם מוכרים לרשויות הרווחה או שנמצאים בשלבי מעבר (למשל, במעבר ממסגרת מוסדית לקהילה או במעבר מדירה לדירה), ונכים שמצבם התפקודי מחמיר והם חיים בחדר או בבדידות.
- הנכים נושאים בתשלום, מלא או מסובסד, בכל חודש. התשלום החודשי הוא 110 ₪ ליחיד נכה, 135 ₪ לזוג נכים. התשלום המסובסד בדרגה הנמוכה ביותר הוא של 40 ₪ ליחיד.

השירותים המסופקים לחברי הקהילה

לסל השירותים הניתן לחברי "קהילה תומכת" כמה מרכיבים:

אב קהילה: אב קהילה הוא דמות מרכזית בכל "קהילה תומכת". הוא מכיר את כל חבריה וזמין לענות

לפניוניהם בכל שעות היממה לפי הצורך. אב הקהילה קשוב לבעיות ולצרכים של הנכים, זמין לבקשת עזרה מיידית, להתייעצות ולשיחה. הוא מתווך בין הנכים ובין מוסדות הקהילה השונים לפי הצורך ומסייע בתיקונים קלים בבתי הנכים, כגון תיקון תריס, החלפת נורות, הגבהת כיסא, התקנת מעקה אחיזה. כמו כן, הוא מסייע לתקן את העזרים המיוחדים של הנכים (כיסא גלגלים, הליכון, מכשור רפואי ביתי), ובמידת הצורך מזמין אנשי מקצוע או מסייע להעביר את האביזרים המיוחדים לסדנת תיקונים. אב הקהילה מסתייע בעבודת מתנדבים, כדי לקנות תרופות ולעשות קניות במצבי חירום, וכן כדי לתווך שירותי הסעה לנכים.

לחצן מצוקה: לכל חברי הקהילה מותקן לחצן מצוקה, המחובר למוקד ארצי הפועל 24 שעות ביממה, בכל ימות השנה. חיבור זה משרת את הנכים במצבי חירום ומאפשר להזמין אמבולנס, לחלץ, לפנות ולהרים את הנכה לאחר נפילה.

שירותי רופא: ניתנים בשעות שבהן השירותים הרפואיים אינם זמינים; למשל, בלילה, בסופי שבוע ובחגים. שירותים אלו ניתנים לנכה ולבני משפחתו תמורת תשלום מסובסד.

גיבוי לטיפול אישי ולעזרה ביתית במצבי חירום: גיבוי זה ניתן, לדוגמה, כאשר המטפל האישי נעדר מעבודתו באופן בלתי צפוי עקב מצב החירום. אל הנכה נשלח מטפל מחליף.

פעילות חברתית: התכנית כוללת גם פעילות חברתית לחברי הקהילה, שקצתה משולבת בפעילות החברתית הכלל קהילתית הרגילה, וקצתה מותאמת לצרכים הספציפיים של הנכים. על הפעילות החברתית אחראית רכזת התכנית, ואף היא מסתייעת במתנדבים. הפעילות כוללת מסיבות, טיולים ומפגשים חברתיים - קצתם תמורת תשלום.

הג'וינט פיתח תכנית הדרכה משותפת לצוותי "קהילה תומכת".

מחקר הערכה לתכנית "קהילה תומכת לנכים בשעת חירום"

מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל ליווה את התכנית במחקר הערכה בשלבי הפיתוח והיישום הראשוניים שלה (2003-2004). את המחקר הזה עשה צוות אשר ביצע מחקר הערכה ארצי על תכנית "קהילות תומכות לקשישים". משנת 2006 מבצע את המחקר ההערכה צוות חוקרים חיצוני.

ממצאי המחקר הראשוני מעידים על תרומה גדולה של השירות לנכים בחיזוק תחושת הביטחון האישי ותחושת השייכות לקהילה, וכן בחיזוק יכולת התפקוד העצמאית של הנכה בביתו. לאור ממצאי המחקר הראשוני, מפתחי התכנית בג'וינט מדגישים שכדי שיהיה הניסוי יעיל, חיוני לישמו

ב-15 קהילות נכים בעלות מאפיינים שונים, באמצעות ספקי שירותים שונים, בארבע - חמש השנים הבאות (הכוונה הייתה לשנים שיבואו לאחר שלב הפיתוח והיישום, מ-2005 ואילך), וזאת באמצעות מחקר הערכה מלווה. העלות המוערכת לחלקו של הג'וינט בכל שכונה לתקופה של שלוש שנים הייתה 65,000 דולר.

פרק 3. תכנית "בית חם" לקשישים

"בית חם" היא תכנית שפיתחו ג'וינט-אשל. שמה מעיד על תוכנה. מטרת התכנית היא לספק בית חם לקשישים בודדים בשגרת היומיום ובחגים.

ראשיתה של התכנית בברית המועצות לשעבר. בפסח שנת 1995 יזמה אגודת חסד, שנתמכה בידי הג'וינט, מבצע של אירוח קשישים בודדים ב"בית פתוח", כדי לחגוג יחדיו את החג באווירה חמה, בשולחן ערוך לכבוד החג ובהיכרות עם התכנים היהודיים המסורתיים של החג. ההצלחה הגדולה של המבצע והתלהבות המשתתפים הביאה לידי מיסודה של תכנית בשם "בית חם" בבריה"מ, ושלוש שנים אחר כך, בשנת 1998, להתחלת הפעלתה גם בישראל. בתחילת דרכה השתתפו בתכנית כמה מאות קשישים, כולם יוצאי בריה"מ לשעבר. במשך השנים היא הלכה והתרחבה והקיפה גם קשישים יוצאי ארצות אחרות, ואף ישראלים ותיקים. בשנת 2002 נוסדו 18 "בתים חמים", בשנת 2003 נוספו 20, בשנת 2004 - 24 ובשנת 2005 עוד 20. כיום יש למעלה מ-115 "בתים חמים" ב-53 אתרים בארץ והתכנית מקיפה למעלה מ-2,300 קשישים יוצאי בריה"מ לשעבר, בוכרה, אתיופיה, ארגנטינה, קווקז וישראלים ותיקים.

מרכיבי התכנית ומטרותיה

התכנית, שפיתחו כאמור ג'וינט-אשל ומופעלת ע"י עמותות למען הקשיש, מבוססת על שלושה מרכיבים עיקריים:

1. הפעלה: התכנית מתבססת על עבודת מתנדבים המשתתפים בתכנון הפגישות של הקשישים ובהפעלתן.
2. תכנים: היכרות עם תכנים יהודיים מסורתיים בעיקר בחגי ישראל, הנחגגים עם הקשישים הבודדים.
3. מטרת העל: לחזק את השייכות לקהילה.

"בית חם" משמש כתובת לקשישים לצורך מפגש חברתי ותרבותי, שומר על קשריהם עם הקהילה ויוצק תוכן לשגרה האפורה והבודדת של חייהם. הם משוחחים ביניהם, מחליפים דעות, ומרגישים שאינם לבד. המפגש הקבוע הופך לקבוצת תמיכה של קשישים.

הקשישים נפגשים ב"בית החם" פעמיים בשבוע. את התכנית קובעים המשתתפים והיא כוללת: הווי ומנהגים של חגי ישראל, ציון ימי הולדת של המשתתפים, סרטים, קונצרטים והרצאות. בפגישות מוגש כיבוד קל. בכל קבוצה כעשרה עד 15 משתתפים.

המארחים ב"בית חם" הם קשישים העושים את עבודתם בהתנדבות. הם נבחרים על-פי כמה קריטריונים: עליהם להיות מסבירי פנים ונוחים לבריות, בעלי נכונות להקדיש מזמנם, ובעלי השכלה מתאימה. הבית שמתארחים בו הקשישים חייב להיות מרווח דיו, מואר ונגיש (בקומה נמוכה או מצויד במעלית) ובמרחק סביר ממקום מגוריהם של המשתתפים.

ג'וינט-אשל נותנים השתלמות מיוחדת למארחים. סמינר ההשתלמות מתקיים שלוש - ארבע פעמים בשנה. נוסף על כך, מלווים אנשי המקצוע את המארחים במהלך ששת החודשים הראשונים של הפעלת התכנית.

תכנית "בית חם" במסגרת תכניות החירום

בשנת 2002, במסגרת ההיערכות של הג'וינט להתאים ולשדרג תכניות קיימות שעניינן דאגה לרווחתן של האוכלוסיות החלשות בשעת החירום, הועלתה לדין גם תכנית "בית חם".

המתח והחרדה שהיו מנת חלקם של כל תושבי המדינה נתנו את אותותיהם ביתר שאת בקרב האוכלוסיות החלשות ובהן אוכלוסיית הקשישים. ההזדקקות לתמיכה ולעידוד היו גדולים בשעה זו יותר מתמיד, על כן טבעי היה שתכנית "בית חם", הפועלת ממילא, תשודרג בהרחבת הפעילות ובהוספת עוד "בתים חמים" בצד אלה הקיימים. הרחבת התכנית לעוד יישובים הסתייעה בכספי מגביות החירום, שקיבל הג'וינט מקהילת קליבלנד ומקרן בוקה רתון. בשנת 2002 הועברו כספי החירום, כדי לתמוך ולקדם את התכנית ביישובים: כפר סבא, נהריה, קריית אוננו, קריית גת, קריית שמונה, שדרות ומעלה אדומים.

העלות של הפעלת התכנית בכל אחד מן ה"בתים החמים" למשך שנה היא 4,150 דולר. מרכיבי ההוצאות הם: עלות הפגישות הדו-שבועיות - 2,400 דולר; רכישת ציוד - 450 דולר (חד-פעמי); ביטוח הדירה המארחת - 300 דולר; ליווי והדרכת המארחים בחודשים הראשונים - 900 דולר; הוצאות נלוות - 100 דולר.

מאמציו הגוברים של הארגון להרחיב את התכנית בשעת החירום באה לידי ביטוי גם בהרחבת משרתו של מנהל התכנית בג'וינט-אשל בדצמבר 2002.

מחקר הערכה על תכנית "בית חם"

מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל ליווה את תכנית "בית חם" במחקר הערכה שמימנו ג'וינט-אשל. המחקר נעשה בשנים 2003-2004 והעריך את התכניות שהיו פעילות בסוף 2003, מתוך התמקדות ב-15 תכניות שפעלו למעלה מחצי שנה. המחקר התבסס בין השאר על ראיונות עם המשתתפים, המארחים והעובדים הסוציאליים, הקשורים לאוכלוסיית הקשישים.

הממצאים העיקריים שעלו במחקר הצביעו שהצטרפות הקשישים לתכנית נבעה מרצון להשתייך לקהילה, להכיר אנשים חדשים וליהנות מתמיכה חברתית. המחקר מצא כי התרומה העיקרית של התכנית למשתתפים תאמה את סיבות הצטרפותם, בכך שהיא הגבירה את ההשתייכות לקהילה, עזרה להתגבר על רגשות הבדידות, זימנה היכרויות עם חברים חדשים ואף את האפשרות להיעזר בהם בשעת הצורך. מרבית המשתתפים הביעו שביעות רצון מן התכנית וקיוו שתימשך.

המחקר הצביע גם על המשך הפעלתם של 15 "בתים חמים" בידי הרשויות המקומיות לאחר פרישת היוזמים ג'וינט-אשל מן התכנית באותם המקומות, כשכבר לא היה ספק שהתכנית התבססה בהם.

פרק 4. קורסים וערכות הכשרה לשעת חירום לאנשי מקצוע ולאוכלוסיות עם צרכים מיוחדים

א. ערכת הכשרה וקורסים לאנשי מקצוע ומתנדבים העובדים עם נכים בקהילה בשעת חירום

ביחידה לנכויות ושיקום של הג'וינט הכינו ערכת הדרכה, ראשונה מסוגה, שהיוזמה לה באה מהג'וינט ושיצאה אל הפועל בשותפות משרד העבודה והרווחה (הכנתה החלה בשנים 2001-2002, והיא הושלמה בינואר 2003). היעד היה להכשיר בזמן קצר כ-300 איש ברשויות מקומיות, בארגוני נכים ובארגונים המספקים שירותים לנכים בכל עת (ובייחוד בעתות חירום), במסגרת עשרה קורסים (כל הכשרה תימשך שלושה ימים), כאשר שלושת הקורסים הראשונים נערכו כבר בינואר. הקורסים הראשונים

לוו בעבודת הערכה. המטרה הייתה להפוך את ערכת ההדרכה ל"מוצר מדף" לשימוש פיקוד העורף, הרשויות המקומיות והארגונים. הג'וינט אישר מענק של 25,000 דולר להפעלת הקורסים.

ב. הפקת פרסום ברושור לנכים ולמשפחותיהם, שעניינו מידע והתמודדות עם מצב החירום

בראשית 2003 הופק והופץ חומר הדרכה לנכים, שעניינו מידע ועצות להתארגנות לקראת מצב החירום ובעת חירום. הפרסום כלל מידע ספציפי לנכים פיזית, לעיוורים, לחירשים, לנפגעי נפש ולאנשים עם פיגור. לעיוורים הפיקו קלטות מיוחדות. הפרסום הופק בשבע שפות: עברית, אנגלית, רוסית, אמהרית, ספרדית וצרפתית, ונשלח ישירות לבית הנכה. פרסום מיוחד זה התווסף למידע ששלח פיקוד העורף לכלל האוכלוסייה.

הכנת הפרסום והפקתו נעשתה בשיתוף נציבות שוויון זכויות לאנשים עם נכויות, משרד הרווחה, משרד הבריאות, המוסד לביטוח לאומי ופיקוד העורף. הג'וינט אישר מענק של 8,000 דולר להפקת הפרסום.

ג. ערכת הדרכה: התמודדות אנשים עם נכויות במצבי חירום ביטחוניים וסביבתיים

בשנת 2004 ראתה אור ערכה בשם "התמודדות אנשים עם נכויות במצבי חירום ביטחוניים וסביבתיים". החוברת התבססה על ערכת ההדרכה לשעת חירום שגובשה בשנים 2001-2003 לאנשי מקצוע ולמתנדבים העובדים עם אנשים עם נכויות החיים בקהילה, על הספרות המקצועית, על מידע שנאסף במפגשים עם אנשים עם מוגבלויות ועל הפעלה ניסיונית בהכשרות שנערכו ברחבי הארץ. הערכה נועדה לאנשי מקצוע ולמתנדבים העובדים עם אנשים עם נכויות בקהילה.

המטרות העיקריות שעמדו לנגד עיניהם של מפיקי התכנית היו לסייע לעובדים עם הנכים להבין את צורכי הנכה בשעת חירום ולהכין הכנה מקדימה בזמן רגיעה. הערכה כוללת גם רשימת אתרים באינטרנט בנושא זה. ההפקה הייתה פרי שיתוף פעולה בין היחידה לנכויות ושיקום בג'וינט ובין משרד הרווחה וביה"ס המרכזי לעובדים בשירותים החברתיים בירושלים.

ד. תכנית "חוסן" - הכשרה ארצית לטיפול באדם ובקהילה בשעת חירום ואסון המוני

עיריית תל אביב - מרט"ל (המערכת הרב-מקצועית טיפולית לשעת חירום), המרכז לבריאות הנפש

ברמת חן והעמותה לילדים בסיכון פיתחו מודל היערכות לשעת חירום. הג'וינט, מתוך מגמה לצרף את הידע שנרכש בעיריית תל אביב בנושא היערכות בשעת חירום ליכולות הארגון, תמך ביוזמה זו והחליט לתקצב את התכנית ולהנחיל את הידע במרכז זה. בפברואר 2002 הציע מנכ"ל הג'וינט, מר ארנון מנטבר, להקים מנהלה משותפת של עיריית ת"א והג'וינט, שבראשה יעמדו מנכ"ל שירותי הרווחה של העירייה ומנכ"ל הג'וינט. מנהלה זו, כך הציע מנכ"ל הג'וינט, תעסוק בקביעת המדיניות ותלווה את התהליכים של קבלת ההחלטות בתחומים אלו.

השותפות בין עיריית ת"א ובין הג'וינט הולידה תכנית הכשרה לשעת חירום לרשויות העוסקות בנושא. מטרת התכנית הייתה להכשיר יחידות, צוותים ומערכות לטפל באדם ובקהילה באירועי טראומה ואסון המוניים. הנושאים שנכללו בתכנית היו: התערבות צוות רב-מקצועי במתקן זיהוי, פינוי המוני, טיפול באוכלוסייה במרכז קליטה, הפסיכולוגיה של הטראומה והאסון, חוסן קהילתי, ועוד. ההשתלמות הוצעה לעובדי האגפים לשירותים חברתיים, לבריאות הציבור, לחינוך, לביטחון ולשירותי חירום, למפקדי משטרה, לפיקוד העורף ולנציגי ארגונים וולונטריים.

שער ג'

תכניות החירום של הג'וינט שלב ב'

בפרק הקודם דנו בתכניות החירום שלב א'. תכניות אלה התאפיינו בהיקף קטן יחסית, ובכך שלא היו אלה תכניות חדשות ברובן אלא תכניות שכבר פעלו בשטח אך שודרגו והותאמו למצב החירום באמצעות תוספות והרחבות ספציפיות. הסקירה גלשה מבחינה כרונולוגית עד שנת 2004, בשל הרצון לתת תמונה מלאה על התפתחותן של התכניות שנוצרו ב-2001.

בפרק זה נסקור את תכניות החירום שלב ב', המתחילות מאמצע שנת 2002 ושהיקפן הרחב היה פרי תרומה של כספי מגבית החירום הגדולה של יהודי ארה"ב.

מגבית החירום הגדולה של הקהילות היהודיות בצפון אמריקה נוסדה באפריל 2002, לאחר הפיגוע הרצחני במלון פארק בנתניה בליל הסדר ב-27.3.02. אירוע טרגי זה גבה קרבנות רבים בעיצומו של חג והפך לאירוע מכונן, שעיצב את דעת הקהל בקרב יהדות ארה"ב. דומה היה כי רק בעקבות הטראומה הגדולה שחווה הציבור הישראלי, אשר חדרה במלוא עוצמתה גם לקהילות היהודיות בארה"ב, הובהרה היטב חומרת מצב החירום השורר בישראל. ימים ספורים לאחר מכן, בשמונה באפריל 2002, החליטה הנהלת ארגון הגג של הקהילות היהודיות של צפון אמריקה וקנדה - ה-UJC (United Jewish Communities) על התחלתה של מגבית חירום בקרב הקהילות, כדי להביע הזדהות ולסייע בתרומה למען צורכי החירום המידיים של מדינת ישראל.

המטרה המוצהרת המידית הייתה להבטיח את שלומם ואת ביטחונם של ילדי ישראל החיים בצל הטרור, והיא באה לידי ביטוי בכך שכספי המגבית נאספו תחת הסממה הכובשת: Keep the Children Safe. שמירה על ביטחונם של הילדים בישראל, כך אמרו מארגני המגבית, תיעשה באמצעות יצירת מסגרת מוגנת ובטוחה למספר רב ככל האפשר של ילדים בחופשת הקיץ הגדולה, שבה הילדים מסתובבים מחוץ לכותלי בתי-הספר, משוטטים ברחובות ובמרכזי הקניות הגדולים, המועדים לפיגועי טרור.

התרגום המעשי של הסממה Keep the Children Safe בחופשת הקיץ הגדולה גולם בשתי תכניות

גדולות שיזם ג'וינט ישראל. האחת, "החוויה הקיצית", תכנית קייטנות קיץ רחבת היקף לכל ילדי ישראל בכיתות היסוד, הייתה בשיתוף משרד החינוך ובאחריותו והפעילו אותה הרשויות המקומיות (בעגה הג'וינטית: תכנית "חירום קיץ").

התכנית השנייה, "קיץ בטוח לילדינו" (נכללה אף היא במערכת הג'וינט בקטגוריה של תכניות "חירום קיץ"), הייתה תכנית קייטנות ומחנות קיץ לילדים המכונים "אוכלוסיית הג'וינט": ילדים בסיכון, ילדים עם צרכים מיוחדים, ילדי עולים וילדים שהמצב המיוחד שבו מצויים הוריהם מחייב התנהגות מיוחדת אתם.

למטרה זו נאספו במגבית החירום 25 מיליון דולר, סכום חסר תקדים לתקופה קצרה וליעד מאוד ספציפי, שהעבירה נציגות ה-UJC בישראל לידי ג'וינט ישראל. מסכום זה הוקצו 20 מיליון דולר לתכנית "החוויה הקיצית" של קיץ 2002, וחמישה מיליון דולר הוקצו לתכנית "קיץ בטוח לילדינו" של אותה שנה.

פרק 1. "החוויה הקיצית" ("חירום קיץ") 2002

א. השלבים של התפתחות התכנית

בתחילת קיץ 2002 קיבל הג'וינט אישור על קבלת תרומה כספית גדולה מידי ה-UJC, ארגון הגג של הפדרציות היהודיות בצפון אמריקה, המיועד, כאמור, לקדם את רווחתם ולשמור על ביטחונם של ילדי ישראל במהלך חופשת הקיץ, החלה בחודשים יולי - אוגוסט. מארגני קמפיין המגבית החשיבו את המבצע מאוד והמסר שהועבר לכל הקהילות היה של חיוניות ודחיפות התרומה לאור מצב החירום בארץ, ההולך ומחמיר. הססמה שהובילה את הקמפיין הייתה כאמור: Keep the Children Safe, ומשמעה המעשי היה לדאוג למסגרת ולסביבה מוגנות מצד אחד, אך מושכות מצד אחר, ולקלוט מספר רב ככל האפשר של ילדים בתקופת חופשת הקיץ, שבה אין הילדים מוגנים בין כותלי בתי-הספר ורבים מהם חופשיים ממסגרות ומשוטטים במרכזי הקניות והבילויים, שנהפכו ליעדים מועדים לפיגועים.

את הבחירה בילדי ישראל כקהל היעד המועדף ע"י הקהילות היהודיות של צפון אמריקה, מתוך קהלים רבים ויעדים רבים אחרים שהיו חיוניים אף הם בשעת החירום, עשתה הנהלת ה-UJC בהתייעצות עם ג'וינט ישראל וממשלת ישראל - משרד החינוך. הטרגיות של מועד הפיגוע במלון פארק, כה סמוך

לחופשת חג הפסח, שבה היו התלמידים, הייתה קריטית מבחינת ההחלטה על קהל היעד המועדף של מגבית החירום. שרת החינוך דאז, לימור לבנת, גרסה שיש ליצור מסגרת מוגנת לילדי ישראל כבר אז, בחופשת הפסח, אך היעדר משאבים (כספי המגבית עדיין לא הועברו) וקוצר הזמן לא אפשרו לממש רעיון זה. היעד הבא, אם כן, היה חופשת הקיץ הגדולה. כאשר עמדה בפני הנהגת הקהילות, הנהלת הג'וינט ושרת החינוך השאלה כיצד לממש את היעד של Keep the Children Safe באופן היעיל והחיוני ביותר, החליטו נציגי גופים אלו כי הדרך היעילה והמעשית ביותר, בהתחשב בפרק הזמן הקצר שעמד לרשות המארגנים מרגע קבלת הכספים ועד תחילתה של חופשת הקיץ, היא ליעד את כספי התרומה למפעל הקייטנות הארצי.

למפעל הקייטנות הארצי, המתנהל מדי קיץ באחריות מנהל חברה ונוער במשרד החינוך, תשתית רחבה ומבוססת המתפרשת על פני כל המדינה. התשתית המסועפת הקיימת כוללת מנהלים, מפקחים ואנשי שטח במחוזות השונים. התכנית מתפקדת כמכונה משומנת היטב. בדיקת הנתונים של מספר הילדים שהשתתפו בקייטנות העירוניות הראתה כי המספר היה במגמת ירידה בשנים 2000-2001, וכי ילדים רבים לא נרשמו לקייטנות, בשל אי-היכולת לעמוד בתשלום שנדרש. היו גם הורים שהעידו כי לא רשמו את ילדיהם, כיוון שהתרשמו שאין נושא הביטחון מודגש דיו.

"תכנית חירום הקיץ" או כפי שעד מהרה כונתה בפי אנשי משרד החינוך "החוויה הקיצית", "הולבשה" על התשתית הקיימת במטרה להרחיב את המעגל ולהגדיל עד כמה שאפשר את מספר הילדים שישתתפו בקייטנות בקיץ 2002, כך שירבו לעומת מספר המשתתפים בשנים שקדמו לתכנית. מטרה זו תושג באמצעות סבסוד הקייטנות, שתעשה את העלות לשווה לכל נפש (ראו הרחבה בהמשך), ושימת דגש מיוחד על אבטוח האתר שבו מתקיימות הפעילויות השונות.

כשקיבל הג'וינט את האות מהפדרציות ומנציגי הפדרציות בישראל שהוא רשאי להתחיל בתכנית, החל המירוץ נגד הזמן. חשוב להדגיש כי תקופת ההיערכות להפעלת המפעל הגדול הייתה קצרה ביותר. מזמן שהתקבל האישור מן התורמים להעביר את כספי המגבית עד להתחלה של חופשת הקיץ של תלמידי בתי-הספר היסודיים חלף כחודש ימים בלבד. מנהלי התכנית אף מדברים על "זמן נטו" של שבועיים בלבד (בנוגע לתלמידי חטיבת הביניים והחטיבה העליונה הייתה התקופה קצרה עוד

יותר). המירוץ נגד הזמן התבטא באופן בולט בפרוטוקולים של ישיבות הנהלת הג'וינט, ושל הישיבות המשותפות של נציגי הג'וינט עם נציגי השותפים שנבחרו להוביל את המפעל. בג'וינט, שנבחר כגוף המתווך בין התורמים ובין הגופים המבצעים את התכנית בשטח, התכנסו לישיבות חירום תכופות ועברו לנהל עבודה בלתי שגרתית. כדי ליעל את עבודת ההכנה לפרויקט המשותף ואת הרצתו, הוקמה מנהלה שישבו בה נציגי השותפים של הג'וינט, של משרד החינוך - מנהל חברה ונוער ושל הרשויות המקומיות שבתחומן התקיימו הקייטנות ומרכז השלטון המקומי (על כך, ראו בהמשך).

התפתחות התכנית בג'וינט

ברביעי באפריל 2002 התקיימה פגישה בג'וינט בנושא תכניות החירום בהשתתפות הנציגים של כל אגפי הג'וינט. הנושא, ככתוב בפרוטוקול, היה "גיבוש נושאים בתחום החירום לקראת גיוס כספים מיוחד של הפדרציות לאור המצב הביטחוני".

ישיבה זו התקיימה כשבוע לאחר פיגוע הטרור במלון פארק, ולפני ההודעה הרשמית הדרמטית על העברת הכספים של מגבית החירום המיוחדת. האווירה הייתה של מצב חירום לאומי. בישיבה זו סקר מנכ"ל הג'וינט את התכניות הפעילות בג'וינט בנושא החירום ואת האפשרות להרחיבן. הוא הזכיר את התכניות הקיימות שהותאמו למצב החירום: "קהילה תומכת", הרחבת התכנית גם לאוכלוסיית הנכים במסגרת תכנית "קהילה תומכת חיים עצמאיים לנכים", "בית חם", תכנית ה"פוסט-טראומה" - הכשרת סגל בתחום המוסדי והקהילתי, שותפות עם רשויות מקומיות במטרה להכין את האוכלוסיות לשעת חירום. באותה סקירה דיבר המנכ"ל גם על התכניות המתוכננות, ובאותה נשימה אף הזכיר את הרעיון הכללי של *Keep the Children Safe*, כאחת מן האפשרויות הקיימות. דומה כי איש באותה ישיבה לא צפה את המהלך המהיר של האירועים, שהתרחשו זמן קצר מאוד לאחר אותה ישיבה.

ראשי האגפים הביעו את עמדותיהם באשר לשאלה מהם סדרי העדיפויות של הארגון בעניין פיתוח תכניות והרחבתן לאור הצרכים הרבים שעלו בשעת החירום ולאור האמצעים המוגבלים שעמדו לרשותו. דנו גם בהעדפותיהן של הקהילות היהודיות שמכספן ניזונו התכניות. עמדות הדוברים נעו בין "חשוב ליצור 'קו ייצור חדש' כמוצר שיווק של הג'וינט ו"הפדרציות מעוניינות במשהו אחר", ובין העמדה התומכת ב"חיזוק הקיים" ולא בעיסוק באופנה חולפת.

בהתלבטות בבחירת התכניות הייתה גם עמדה שחיברה בין הגישה החדשה הייחודית לשעת החירום, שלפיה "אנו נמצאים בשעה קשה, ועלינו לסטות מן השיגרה ולהתנהל על-פי חשיבה שונה מכרגיל", ובין מגמה שראתה בתכניות הג'וינט הקיימות ובאוכלוסיית הג'וינט את היעד העיקרי גם בשעת החירום. מצד אחד, כך הוסבר, חשוב לבחור בתכניות שיהיה להן המשך בג'וינט ולא רק בשעת חירום. ומצד אחר, יש לנצל את ההזדמנות הזו של מצב החירום, כדי להרחיב את טווח הפעילות שהג'וינט עושה לכלל הילדים ולא רק לילדים בסיכון; וזו הייתה בסופו של דבר העמדה שהתקבלה. הצוות התבקש להכין רעיונות במסגרת הנושאים שהועלו. איש לא העלה על דעתו שהעניינים יתגלגלו במהירות ושהחלטה על התכנית המועדפת שתזון מכספי מגבית החירום הגדולה תיפול ימים ספורים אחר כך.

הישיבה שהתקיימה ב-22 במאי 2002 בהשתתפות מנכ"ל הג'וינט ונציגי כל האגפים הייתה לאחר שהתקבלה ההודעה הדרמטית להעביר את כספי מגבית החירום הגדולה לג'וינט וליעדם למפעל קייטנות הקיץ לילדי ישראל. בישיבה זו כבר פירט מנכ"ל הג'וינט בפני חברי ההנהלה המורחבת של הארגון את עיקרי התכנית, את היקפה, את מועדיה, את משכה ואת קהל היעד שלה. למנהלי האגפים הייתה זו חשיפה ראשונה לתכנית ולהיקפה. התיאור שנמסר באותה ישיבה היה כדלהלן:

תכנית קייטנות הקיץ תהיה תכנית ארצית, שתינתן בה עדיפות לאזורים מוכי טרור. התכנית תארך 18 יום בחודש יולי לילדי כיתות א'-ו'. נכון לקיץ 2001, לפני שהתקבלו כספי מגבית החירום, כך דווח, השתתפו בתכנית הקיץ כ-230,000 ילדים, מהם השתתפו 130,000 ילדים בקייטנות פרטיות ו-100,000 ילדים בקייטנות של הרשויות המקומיות. את כל הקייטנות מימנו ההורים. עם תוספת תקציב החירום צפויה תוספת של 60,000-100,000 ילדים בכל הארץ, מהם כ-15,000 יישמשו מד"צים (מדריכים צעירים); כמו כן, צפוי לגדול מספר הילדים שישתתפו בקייטנות בחודש אוגוסט (צפויה תוספת של כ-25,000 ילדים). בישיבה זו סוכמו גם המגמות הכלליות של הג'וינט בהובלת התכנית מבחינות משך הפעילות, הפרישה הגאוגרפית שלה וקהל היעד.

הנהלת ארגון הג'וינט השתתפה בקבלת ההחלטה להשתמש במרבית כספי מגבית החירום לתכנית "החוויה הקיצית" לילדי ישראל, אם כי היו אנשים בהנהלת הג'וינט המורחבת שהסתייגו. המסתייגים

טענו כי השקעה כספית בהיקף כה גדול לתקופה כה קצרה אינה מאפיינת את דרך עבודתו של הארגון, המעדיף להשקיע בתכניות לטווח ארוך וליצור שותפויות המבטיחות את המשכיות הפרויקט ואת השפעתו המצטברת, לאחר שלב הרצת המודל הראשוני שיוזם הג'וינט ויישומו. על דעת חברי ההנהלה כולה, המצדדים והמסויגים, סוכם על ההמלצות הבאות:

משך הזמן של הקייטנות: הג'וינט ישאף להאריך את משך פעילות הקיץ, כך שהפעילות תתקיים גם בחודש אוגוסט, בנימוק שבזמן זה דווקא מועטות מסגרות הפעילות והילדים נותרים ללא מסגרת מפעילה ומפקחת.

הפרישה הגאוגרפית: להעצים את הפעילות לעומת העבר ולהרחיב את התכנית לעוד חמישה יישובים, נוסף על אלו שהומלץ עליהם: חדרה, נתניה, עפולה, כפר סבא וירושלים. בג'וינט גם המליצו לתת סובסידיה מיוחדת לשלושת האזורים הבאים: אזור קו התפר, אזור קו העימות הצפוני, ואזור רצועת עזה.

קהל היעד: בעוד שההחלטה שהתקבלה בנוגע לקהל היעד הייתה שייבחרו ילדי כיתות א'-ו', שואף הג'וינט לכלול בתכנית גם בני נוער ואוכלוסיות מיוחדות. הוחלט כי במידה שהדרישה לפעילות בחודש אוגוסט תתברר נמוכה, ישמש התקציב לפעילות בתקופת החגים (למשל, סוכות).

ההיערכות כללה: קביעת השותפים וחלוקת התפקידים, פרסום התכנית בכלי התקשורת, הודעות לראשי הרשויות המקומיות, הכנת הצוותים והכנת חומרים.

כדי לחסוך בכוח אדם באשר לצוות המוביל מטעם הג'וינט, הוטל התפקיד על עמותת אשלים. והוחלט להתבסס על הצוותים הקיימים ממילא בג'וינט-אשלים, שיירתמו לעבודת החירום המיוחדת במקביל לעבודתם השגרתית. התוספת היחידה לכוח האדם לתכנית החירום של קיץ 2002 הייתה מינויו של רכז ארצי (בנימין גדליהו) לתכנית "החוויה הקיציית" ול"תכנית הקייטנות לאוכלוסיות המיוחדות של הג'וינט" למשך ארבעה חודשים. בתפקידו נדרש להכיר את כל הגופים השותפים, להיפגש עמם בשטח, להשתתף במטה הפעילות במשרד החינוך, להעלות את נושאי הג'וינט לדיון, לאשר תכניות לפי הצורך ולשתף פעולה עם משרד החינוך בפיקוח ובבקרה.

תפקידי הרכז בקייטנות הג'וינט היו לגבש את התכניות, להכין מסגרת אחידה לדיווח של הגופים השונים

ולאישור מצד הג'וינט, לאשר תכניות ותכנים, ולפקח ולבקר באמצעות סיורים בשטח. בצד הרכז, שכרו את שירותיו של עוד עובד (רמי שיפר) לתקופה של חודשיים, כדי שזה יסייע בביקורים בקייטנות ברשויות המקומיות.

ב. השותפים והמערך הארגוני

השותפים שחברו להרצת תכנית "החוויה הקיצית" היו UJC (איחוד הקהילות היהודיות), ג'וינט ישראל, מנהל חברה ונוער של משרד החינוך והרשויות המקומיות באמצעות מרכז השלטון המקומי. בתחילת יוני 2002 שלח משרד החינוך הודעות לראשי הרשויות המקומיות, שבהן פורסמה התכנית המיוחדת של קייטנות "החוויה הקיצית" על פרטיה.

כדי לפרסם את התכנית לציבור הרחב, התקיימה ב-17 ביוני 2002 מסיבת עיתונאים בירושלים בהשתתפות שרת החינוך לימור לבנת, מנכ"לית משרד החינוך רונית תירוש, מנכ"ל ג'וינט ישראל ארנון מנטבר, מנכ"ל UJC בישראל נחמן שי, ומנהל מרכז השלטון המקומי עדי אלדר. למסיבת העיתונאים הזמנו כתבי החינוך, כתבי הרווחה, כתבי העולם היהודי ונציגים של העיתונות הזרה והיהודית. העיתונאים קיבלו חומר רקע על תכנית "החוויה הקיצית". להלן סקירה קצרה של שותפי הג'וינט בתכנית.

1. ה-UJC (United Jewish Communities)

ארגון ה-UJC (איחוד הקהילות היהודיות) הוא גוף המאגד 155 פדרציות (מהן 19 פדרציות גדולות, הנחשבות לגוף המוביל) וכ-400 קהילות קטנות בארה"ב ובקנדה.

ה-UJC הוקם לפני שש שנים, בעקבות מיזוגם של שלושה ארגונים עיקריים בקרב יהדות ארצות הברית וקנדה: ה-UIA (United Israel Appeal), ה-UJA (United Jewish Appeal), וה-UJF (Council of Jewish Federation). המטרה המשותפת של הארגונים הייתה לשמש גוף שבאמצעו יוכלו קהילות צפון אמריקה לנקוט פעילות אסטרטגית משותפת בנושאים כלל עולמיים ופנימיים הנוגעים לעם היהודי. הארגון מספק סיוע הומניטארי לזקוקים לו ומתרגם את הערכים היהודיים לפעילות חברתית הנעשית בישראל בשמם של מיליוני יהודים ומאות קהילות בצפון אמריקה, בברה"מ לשעבר וב-60 מדינות ברחבי

העולם. במוקד הפעילות של הארגון עומד איסוף תרומות. ה-UJC הוא הארגון הגדול ביותר בעולם היהודי בתחום איסוף כספים.

ה-UJC מגייס שני ביליון דולר ו-276 מיליון. 850 מיליון דולר משמשים ל"קמפיין השנתי השוטף" של הארגון. החלוקה הפנימית של המגבית השנתית של ה-UJC היא כדלהלן: כ-75% מכספי המגבית - 600 מיליון דולר - נשארים בארצות הברית, ולמעלה מ-200 מיליון דולר מוקצים לצורכי העם היהודי. השותפות של ה-UJC והניזונות העיקריות מכספי המגבית של הארגון הן הסוכנות היהודית והג'וינט. במגבית החירום לישראל שהחלה לפעול בשנת 2002 (שדומות לה פעלו בעבר, למשל, כשהייתה העלייה הגדולה מברית המועצות לשעבר (1990) והעלייה מאתיופיה (1991)) העביר ה-UJC סך הכול של כ-300 מיליון דולר.

בישראל פועלת נציגות של ה-UJC. ארגון UJC ישראל הוא הנציגות המקומית של UJC המקדם את מטרתו הארגון בקרב תושבי ישראל, בממשל ובתקשורת. מטרת הארגון היא להעמיק את הקשר ואת ההבנה בין הקהילות היהודיות בצפון אמריקה לבין ישראל. כמו כן, הארגון יוזם שירותים חברתיים ותכניות חינוכיות שאותם מקדם ה-UJC בישראל.

מגבית החירום הגדולה של ה-UJC באביב-קיץ 2002 הייתה אות לסולידריות העמוקה שהרגישו יהודי צפון אמריקה עם האזרחים בישראל בשעת החירום הקשה שפקדה את המדינה. נציגי ה-UJC בישראל היו שותפים פעילים בישיבות התכופות שהתקיימו בג'וינט ערב יציאת תכנית "החוויה הקיצית" לדרך ובמהלכה. דוחות הערכה ובקרה הועברו ל-UJC בישראל ובניו יורק. משלחת מטעם ה-UJC באה לבקר בקייטנות והתקבלה בחמימות ובהתרגשות. את רחשי לבם הביעו הילדים באמצעות מכתבי תודה וציורים שנשלחו לארגונים אלו בתום המחזור הראשון.

2. מרכז השלטון המקומי

מרכז השלטון המקומי בישראל הוא הגוף המאגד ומאחד את כלל הרשויות המקומיות בישראל. בשנים האחרונות נהפך מרכז השלטון המקומי בישראל לגורם מוביל במדינה, המעורב בכל תחום של החיים הציבוריים לרווחת התושבים. מרכז השלטון המקומי רשום כעמותה ונוהג על-פי חוק העמותות, משמע, פועל ללא כוונת רווח, וכל הכנסותיו, בין אם מדמי חבר של הרשויות ובין אם משותפויות בחברות כלכליות ואחרות, נועדו לשרת את הרשויות המקומיות ולסייע להן. המרכז כונן בשנת 1938 תחת השם "חבר המועצות המקומיות". בשנת 1953 הצטרפו אליו גם שלוש העיריות הגדולות - ירושלים, תל אביב וחיפה

- ושמו שונה ל"מרכז השלטון המקומי בישראל". תפקידו העיקרי של מרכז השלטון המקומי הוא ליצג את הרשויות המקומיות ולקדם את ענייניהן בפני גורמי הממשלה השונים, וכן בפני מוסדות וארגונים ממלכתיים וארציים, דוגמת הסוכנות היהודית, ההסתדרות, וכו'. נוסף על כך מתפקד מרכז השלטון המקומי כגורם מקצועי.

כשותף בתכנית, היה מרכז השלטון המקומי, בניהולו של גיורא רוזנטל, מעורב עם הג'וינט ומשרד החינוך בקביעת הקריטריונים שעל פיהם אומדים את העלויות המרביות של תכנית "החוויה הקיצית" בכל אחת מן הרשויות.

משרד החינוך והג'וינט באמצעות מרכז השלטון המקומי תקצבו את הרשויות המקומיות שבתחומיהן פעלו הקייטנות בדרך הבאה: כספי התרומה של איחוד הקהילות היהודיות הועברו לג'וינט, והג'וינט העבירם לידי מרכז השלטון המקומי, כדי שהמרכז יזרים כספים אלה לרשויות המקומיות ברחבי הארץ, המפעילות את קייטנות הקיץ על-פי תכנית החירום. לצורך זה נחתם בסוף יוני 2002 חוזה בין הג'וינט ובין מרכז השלטון המקומי.

מרכז השלטון המקומי אף דאג לקבל החזרי תשלומים של מקדמות מאותן מועצות מקומיות בודדות (מועצה אזורית ערבה תיכונה, מועצה מקומית עומר, ומועצה מקומית גבעת שמואל) שלא עמדו בהתחייבות ולא הפעילו קייטנות על-פי הכללים שנקבעו. במקרים שרשות מקומית לא קיבלה את מלוא הסכום המגיע לה עקב הפעלת הקייטנות, פנה המרכז לג'וינט בבקשה שישלים את הסכומים הנדרשים. אנשי הג'וינט מציינים את שיתוף הפעולה המלא עם מרכז השלטון המקומי בהפעלת תכנית החוויה הקיצית. אנשי משרד החינוך מעידים כי לולא עבודת המרכז, אי-אפשר היה להפעיל את התכנית המורכבת של "החוויה הקיצית".

3. משרד החינוך והתרבות - מנהל חברה ונוער

משרד החינוך היה שותף עיקרי בתכנית החירום. המשרד הכין את תכנית ה"חוויה הקיצית" והיה ממונה על התכנים, על הליווי ועל הפיקוח המקצועי של הקייטנות ברחבי הארץ. המשרד, באמצעות מנהל חברה ונוער בניהול אברהם עודד כהן ובתיאום עם יחידות אחרות של המשרד (המחלקה לתפקידים מרכזיים במנהל ומרכזי ההדרכה במחוזות של המינהל), קבע את מטרות התכנית וניסח אותן (ראו סעיף מטרות התכנית). מנהל חברה ונוער היה ממונה על גיבושן ועל הכנתן של התכניות החינוכיות, וכן

על הכנת הצוותים החינוכיים המפעילים את הקייטנות ועל הכשרתם. מנהל חברה ונוער פעל הן במטה המרכזי והן במחוזות השונים ברחבי הארץ. המנהל התווה את ההנחיות לפעילות בתכנית החירום על-פי הנוהל המחייב של המשרד, העוסק בבטיחות במוסדות החינוך. בג'וינט-אשלים ציינו במיוחד את שיתוף הפעולה האמיץ והטוב שנרקם בינם לבין מנהל חברה ונוער. מן הצד האחר, העיד מנהל המנהל בריאיון שנערך עמו, כי שיתוף הפעולה עם הג'וינט בתכנון ובביצוע של התכנית היה נדיר (כך בעדותו), והוא חל על כל הדרגים, מרמת המנכ"ל ועד העובדים האדמיניסטרטיביים של הארגון. שיתוף פעולה הדוק זה תרם יותר מכול להצלחת התכנית הגדולה ולהפעלתה בהתראה קצרה ביותר.

4. הרשויות המקומיות

האחריות הישירה לביצוע תכנית ה"חוויה הקיצית" הוטלה על הרשויות המקומיות והאזוריות שבתחומיהן התקיימה הפעילות. כדי להבטיח התנהלות תקינה ברשויות הסובלות מהיעדר תקציבים וגירעונות, הוזרמו הכספים למימון התכנית לחשבונות בנק מיוחדים של הרשויות המקומיות, שיועדו אך ורק לכספים שמקורם במשרד החינוך. בכל רשות מקומית הוקמו מוקדים מיוחדים, כדי להפעיל את התכנית. מוקדי "החוויה הקיצית" שהוקמו ברשויות המקומיות מסרו דוחות ריכוז נתונים למרכז השלטון המקומי.

ג. הפרישה הארצית של "החוויה הקיצית" 2002

בחודש יולי 2002 יצאה תכנית "החוויה הקיצית", מפעל הקייטנות הארצי המסובסד, לדרך. התכנית התנהלה בכל רחבי הארץ על בסיס התשתית הקיימת של מערך הקייטנות הארצי של משרד החינוך, הווה אומר, לפי חלוקה לשישה מחוזות. בכל אחד מן המחוזות היו כמה מוקדים.

לפי סיכום של נתוני המשתתפים, שפרסם משרד החינוך ב-28.8.02, היה מספר הילדים הגדול ביותר במחוז ירושלים, ובו 64,936 ילדים. במחוז זה היו 219 מוקדים, מהם 44 מוקדים במטה יהודה, 39 מוקדים בבית שמש, 29 מוקדים במטה בנימין, 20 מוקדים בבית"ר עילית, 12 מוקדים בגוש עציון, 11 מוקדים

במעלה אדומים, עשרה מוקדים באפרת, תשעה מוקדים במודיעין עילית, ועוד מוקדים במחוז שהשתרע מבית אל בצפון עד קריית ארבע וחברון בדרום. במחוז הצפון השתתפו בקייטנות 40,881 ילדים ב-342 מוקדים ב-65 ערים, מועצות מקומיות וכפרים ערביים. במחוז חיפה השתתפו 21,858 ילדים ב-168 מוקדים ב-24 יישובים. במחוז המרכז השתתפו 48,674 ילדים ב-299 מוקדים. במגזר הערבי השתתפו 8,127 ילדים ב-18 מוקדים. במחוז תל אביב השתתפו 31,020 ילדים ב-227 מוקדים. במחוז הדרום השתתפו 39,320 ילדים ב-230 מוקדים. סה"כ השתתפו 254,816 ילדים ב"חוויה הקיצית" ברחבי הארץ בקיץ 2002.

ירושלים - קייטנות החברה למתנ"סים

החברה למתנ"סים הייתה אחד הגופים הגדולים שהפעילו את קייטנות הקיץ ברחבי הארץ שהשתלבה במסגרת תכניות החירום, שמימנה מגבית החירום של יהדות צפון אמריקה. כספי התרומות של איחוד הקהילות היהודיות באמריקה, שנועדו לאפשר קיץ בטוח לילדים החיים בצל פיגועי הטרור, הועברו כאמור לג'וינט ישראל. כדי שאפשר יהיה להעביר את הכספים לחברת המתנ"סים הארצית, נחתם חוזה בין הג'וינט ובין חברת המתנ"סים. בחוזה התחייבה החברה לקיים את התכנית בקיץ 2002 על-פי המדיניות והעקרונות שנקבעו, כדי להשיג את המטרות ואת היעדים שקבעו במשותף משרד החינוך והג'וינט. לפי הסכם זה העביר הג'וינט סכום של 1,500,000 דולר לידי חברת המתנ"סים.

בסקירה זו נדגים את פעילות המתנ"סים באמצעות העיר ירושלים, שבה פועלת "החברה הירושלמית למתנ"סים", שבלטה במיוחד בהיקף פעילותה בנושא קייטנות הקיץ. בירושלים פעלו קייטנות הקיץ לפי המודל של מטה הקייטנות העירוני, שבו היו השותפים העיקריים מנהל חברה ונוער - מחוז ירושלים, והחברה הירושלמית למתנ"סים. על הניהול הכספי ועל העברת הכספים לשטח הייתה ממונה החברה למתנ"סים, ואילו על הפיקוח ועל ההנחיה בתחומי התוכן ובתחומי הביטחון והאבטחה היה ממונה מנהל חברה ונוער, מחוז ירושלים.

החברה למתנ"סים בירושלים גייסה תקציב מיוחד מפרציית ניו יורק בסך שני מיליון דולר (עשרה מיליון ₪), המיועד לסבסד ילדים ירושלמיים גילאי חמש עד 12 ממשפחות החיות במצוקה כלכלית. מדובר היה בסבסוד ההשתתפות בקייטנה של שישה שבועות בקיץ, בשני מחזורים, ובאחד החוגים במהלך שנת

הפעילות תשס"ג. בסה"כ השתתפו 11,700 ילדים בקייטנות החברה למתנ"סים בירושלים מבין 30,000 ילדים שהשתתפו בתכנית "החוויה הקיצית" בעיר.

כדי שאת התכנית תפעיל חברת המתנ"סים, הוקמה ועדת היגוי, אשר בראשה עמדו איש ציבור, נציג ועדת הכספים של החברה הירושלמית, נציגים של מנהלי המתנ"סים והמנהלים הקהילתיים, נציג החברה הארצית, נציג עיריית ירושלים - אגף חברה, אגף הרווחה ורשות הקליטה.

הקייטנות התקיימו ב-23 מתנ"סים בשכונות שונות בעיר (המתנ"סים שבהם פעלו הקייטנות היו: א-טור, בית דוד, בית הכרם, בית חנינא, בית צפפה, נווה יעקב, קריית יובל, קריית מנחם, רוממה, רמת שלמה, שטרן, תלפיות מזרח, פסגת זאב, מורשה, רמות, הרובע היהודי, שמואל הנביא, הר נוף, גוננים, מתה"ל, קטמון ח'-ט', גילה והגבעה הצרפתית).

התקציב חולק לשכונות לפי הקריטריונים הבאים: מרכיב סוציו-אקונומי, מספר הילדים גילאי חמש עד 12 בשכונה ומרכיב שיקול הדעת (שכונות תפר, שכונות לווין גדולות, שכונות בינוניות עד קטנות). נוסף על כך, פעלה בעיר ועדת הנחות שהורכבה מוועדת הנחות שכונתיות ומוועדת הנחות עירוניות. ועדה מיוחדת - ועדת חריגים - דנה במתן הנחות מיוחדות. אופן סבסוד הילדים נקבע לפי עלות הקייטנה - קייטנה במחיר מרבי של עד 1,000 ₪ למחזור, וקייטנה במחיר מזערי של עד 500 ₪ למחזור. במקרה הראשון נקבעו ארבע דרגות זכאות, כאשר הזכאות המרבית מזכה בהנחה של עד 700 ₪, והזכאות המזערית מזכה בהנחה של עד 200 ₪. במקרה השני, הזכאות המרבית מזכה בהנחה של עד 350 ₪, והזכאות המזערית מזכה בהנחה של עד 100 ₪.

העקרונות שליוו את מדיניות התשלום בקייטנות היו א. חובת ההשתתפות עצמית. ב. כל ילדי הקייטנות בירושלים קיבלו הנחה.

החברה למתנ"סים אף דאגה לפרסם ולידע את ציבור ההורים בעיר באמצעי התקשורת השונים ובכלל זה רדיו ירושלים, שהקצה זמן שידור פתוח להורים להציג שאלות בדבר הקייטנות, ההנחות ודרגות הזכאות השונות. נוסף על אלה, דאגה החברה לפרסום באמצעות שלטי חוצות גדולים בכניסה לכל שכונה ובאמצעות פליירים, שהופצו בבתי-הספר ובגני הילדים. שלטים שהוצבו בכניסות למתנ"סים יידעו את ציבור ההורים בדבר "תרומתה הנדיבה של פדרציית ניו יורק, המאפשרת הנחה לזכאים עד 70% ממחיר הקייטנה".

סממת הפרסום הייתה: "השנה לא נוסעים לקייטנה, כי ליד כל בית יש קייטנה". ואכן, הופעלו קייטנות המתנ"ס בכל שכונות העיר.

בתחילת ספטמבר 2002 הגישה החברה למתנ"סים בירושלים דוח ביצוע קייטנות קיץ, מחזור ראשון. על-פי דוח זה, מקורותיה הכספיים היו: 1,500,000 דולר שנתן הג'וינט לחברת המתנ"סים, שני מיליון ₪ שנתן משרד החינוך ומיליון ₪ מעיריית ירושלים. מספר הילדים שהשתתפו במחזור הראשון בקייטנות המתנ"סים בעיר היה 11,708 ב-23 מתנ"סים ברחבי העיר, כאשר מהם כ-8,000 ילדים קיבלו הנחה של 50% ומעלה בעלות הקייטנה. שאר הילדים קיבלו הנחה של 15%. המלגות שנתנו למשתתפים הסתכמו בסכום של 4,179,911 ₪.

ד. מימון התכנית וסבסודה

20 מיליון דולר (מ-25 מיליון דולר), כספי מגבית החירום של הקהילות היהודיות של צפון אמריקה שהועברו דרך הג'וינט למרכז השלטון המקומי וממנו לרשויות המקומיות, סבסדו את קייטנות "החוויה הקיצית" של משרד החינוך בחודש יולי 2002. קייטנות אלו הקיפו 254,816 ילדים ברחבי הארץ ועלותן הכוללת הייתה 81,432,801 ₪.

העברת הכספים לרשויות המקומיות נעשתה בדרך הבאה: תשלום מקדמה בראשית הדרך, ותשלום הסכום העיקרי בתום התכנית. אם היה צורך להשלים, שולמה היתרה לאחר זמן קצר. המקדמות, שגילמו כ-20% מהסכום הכולל ואשר אפשרו את הנעת התכנית, נשלחו מהג'וינט בסוף יוני, והתשלום השני נעשה באמצע חודש אוגוסט, לאחר סיום מחזור הקייטנות הראשון ולאחר קבלת אישור מצד כל הגורמים המפקחים שאכן הייתה ההתנהלות תקינה ועמדה בכל הכללים שנקבעו. את סכומי הכסף הראשונים מסר הג'וינט למרכז השלטון המקומי לאחר שחתמו שני הגופים על חוזה ביניהם ב-27.6.02.

העלות הראלית לקייטנה לפי הדוח שהגישו ראשי הרשויות ומנהלי המתנ"סים למשרד החינוך ולאחר מכן לג'וינט הייתה 1,100 ₪ לילד בעבור 18 ימים. בזכות הסבסוד, שילמו מרבית הילדים סכום קבוע של 500 ₪. ילדים שהיו זכאים לעוד הנחה שילמו סכום קטן יותר. הסכומים המרביים ששילמו המשתתפים נעו בין 400 ל-800 ₪ (היו אף רשויות, כגון הרצליה או גבעתיים, שדיווחו על תשלום של למעלה מ-1,000 ₪). התשלום המזערי נע בין 445 ₪ ל-20 ₪ במחוז המרכז.

חישוב רמת הסבסוד לכל ילד שהשתתף בקייטנה נעשה במשרד החינוך באמצעות מדד בשם "מדד הטיפוח", שפיתחה לשכת המדען הראשי במשרד החינוך ושעודכן בשנת 2001. לפי מפתח זה נקבעו רמות הסבסוד השונות לכל משתתף לכל יום בקייטנה. רמות הסבסוד לכל יום היו: 15.3 ט, 16.2 ט, 18.0 ט, 19.8 ט, 20.7 ט, ו-36.0 ט. היו אף מקרים חריגים, שבהם סובסדה העלות במלואה והילדים לא שילמו כלל בעבור השתתפותם בקייטנה. לפי מפתח זה הסבסוד הממוצע שנקבע לתכנית כולה היה 18 ט לכל ילד בעבור כל יום בקייטנה ברשויות המקומיות.

מדד הטיפוח קבע גם סטיות תקן ברשויות ובאזורים שונים, שעל פיהן גדל או הופחת התקצוב לכל ילד. היו רשויות שקיבלו תוספת של 10% לתקצוב שלהן בעבור כל ילד, אחרות שקיבלו תוספת של 15% לכל ילד ואחרות שהפחיתו להן מהתקצוב הבסיסי. יישובים שהוגדרו כמוכי טרור קיבלו את רמת הסבסוד הגבוהה ביותר - תקציב של 36 ש"ח לכל ילד בעבור כל יום בקייטנה. בקריטריון זה נכללו עפולה, חדרה, נתניה, ירושלים, כפר סבא, יישובי קו הגדר בצפון, יישובי סובב עזה ויישובי קו התפר. ילדי החינוך המיוחד גם הם קיבלו את הסבסוד המרבי בסך 36 ט לכל ילד בעבור כל יום בקייטנה. גם בקייטנות ובפעילויות בקרב ילדי עולים היה הסבסוד מלא.

במחוז ירושלים נקבע במרבית היישובים מדד סבסוד של 20.7 ט לילד בעבור כל יום בקייטנה, בבית שמש 18 ט ובעוד חמישה יישובים סבסוד של 16.2 ט לילד (בהם מודיעין, הר אדר ומבשרת ציון). בצד "מדד הטיפוח" פעלה ועדת הנחות מיוחדת בכל יישוב, שבדקה ואישרה הנחות מיוחדות לנזקקים, כך שבכל יישוב דווח על תשלום מזערי ומרבי של כל ילד. לדוגמה: בבית"ר עילית היה מדד הסבסוד 20.7 ט לילד לכל יום של קייטנה, עם זאת, היו ילדים ששילמו מחיר מזערי של 70 ט לכל הקייטנה.

יישובי יהודה, שומרון וחבל עזה קיבלו מימון של שלושה מיליון ט וחצי מתקציב משרד החינוך, ו-שלושה מיליון ט 873,000 מתקציב החירום. התשלומים האלה שולמו לפי מפתח של 152.91 ט לילד לכל מחזור. 24 יישובים השתתפו בתכנית "החוויה הקיצית", שמנתה כ-23,000 ילדים.

ה. מאפייני התכנית

קהל היעד

מפעל הקייטנות "החוויה הקיצית" בקיץ 2002 נועד לילדי כיתות א'-ו', שהם הצרכנים העיקריים של

הקייטנות בכל חופשות הקיץ. זאת בשונה מקהל היעד של הקייטנות של "אוכלוסיות הג'וינט", שכלל גם ילדים בגיל הרך במעונות יום, ילדי חטיבות הביניים והחטיבות העליונות, וילדים ובני נוער עם צרכים מיוחדים עד גיל 22 (על כך ראו בהמשך).

זמני הפעילות

תכנית "החוויה הקיצית" פעלה בסבסוד מגבית החירום בשלושת השבועות הראשונים של חודש יולי (18 ימי פעילות). זו הייתה בקשתם של התורמים, להקדיש את חלק הארי של התרומה הכספית, כדי ליצור מסגרת מוגנת לילדים, מיד בתחילת החופש הגדול, שהיה בסמוך למספר רב של פיגועי טרור קשים. אווירת הפחד והחרדה בקרב הציבור הישראלי בכלל ובקרב הציבור התלמידים והורים בפרט הייתה קשה. היא הוחרמה בתחילת החופשה, כיוון שזו בישרה שהוסרה ההגנה על הילדים בשעות היום וכי הם חשופים יותר לפיגועים במקומות בילוי ובמרכזי קניות. בריאיון עמו העיד מנהל מנהל חברה ונוער במשרד החינוך, כי בקרב הורים רבים גמלה ההחלטה שלא להתיר לילדיהם לצאת מפתח הבית בעת שהם מצויים במקומות עבודתם. הבשורה על מבצע הקייטנות המסובסדות, במחיר השווה לכל נפש ובמיקום קרוב לבית, באה בעיתוי הנכון והייתה פתרון מידי לבעייה בוערת.

זמן הפעילות בדרך כלל היה בשעות שלפני הצהריים, כאשר הפעילות התחילה בין השעות 7:30-8:00, והסתיימה בין השעות 13:00-14:00 (הקייטנות של "אוכלוסיית הג'וינט" פעלו גם בחודש אוגוסט ובשעות פעילות מוגזנות, לעתים אף במשך 24 שעות ביממה וכללו לינה. על כך ראו בהמשך).

התכנים

תוכני הקייטנות היו בפיקוח משרד החינוך, מנהל חברה ונוער, וכללו פעילויות ספורט, אמנות ויצירה, פעילות הפגתית, רחצה בברכה ופעילויות העשרה תרבותיות, כגון מופעי תאטרון וביקור במוזאונים.

פעילות העשרה בקייטנות

מתכני "החוויה הקיצית" החשיבו מאוד את פעילות העשרה בקייטנות ונתנו לה מקום מרכזי. פעילות זו שעלתה רבה לא התאפשרה בדרך כלל ללא מענק כספי מיוחד שיממן אותה, ועד אז הייתה נחלת הקייטנות הפרטיות. הכלתן של פעילויות העשרה מוגזנות בתכנים של קייטנות "החוויה הקיצית" הייתה,

לדעת מתכנני הפרויקט, אמצעי עיקרי לעשות את הקייטנות לחוויה מהנה ומיוחדת לילדים. היחס המיוחד לנושא זה מוצא את ביטויו בראש ובראשונה בחלוקת ה"עוגה" התקציבית של התכנית. למעלה משישה מיליון ₪ הוקצבו לפעילות ההעשרה בקייטנות 2002.

הקצאת פעילות ההעשרה לקייטנות באזורים ובמחוזות השונים ברחבי הארץ נקבעה לפי המדדים הכלליים, שעל פיהם פעלה התכנית כולה וכן לפי עוד מדדים, הייחודיים לאופי פעילות ההעשרה. בעדיפות ראשונה הוקצו הצגות ימי העשרה ליישובים מוכי הטרור, ליישובי קו העימות וליישובים המוגדרים בעדיפות גבוהה ב"מדד הטיפוח" של משרד החינוך.

פעילות העשרה בקייטנות "החוויה הקיצית", שנהלו בידי מנהל חברה ונוער במשרד החינוך, התבצעו באמצעות שלושה גופים (שניים חיצוניים ואחד של משרד החינוך): תכנית "קרָב", התאטרון לילדים ונוער של אורנה פורת וניידות של"ח.

פעולות העשרה בקייטנות באמצעות קרן קרב

תכנית "קרָב" למעורבות בחינוך היא הגורם העיקרי במערכת החינוך, שמפתח ומפעיל תכניות תרבות והעשרה במסגרת יום הלימודים. תכנית "קרָב" פועלת במשך שנת הלימודים בכ-100 רשויות מקומיות, בכ-570 בתי-ספר וכ-1,200 גנים, ומגיעה לכ-230,000 ילדים ברחבי הארץ בני כל המגזרים. את התכנית יסדה קרן קרב, המממנת מקצת הפעילות. משרד החינוך הוא שותף מרכזי בתכנית. חברת מרמנת - ארגון וניהול פרויקטים, נותנת שירותי הפעלה לתכנית.

במסגרת תכנית "קרָב" נתנו פעולות העשרה בקייטנות בנושאי ספורט ותנועה, אומנות, תאטרון ודרמה, מוזיקה, צילום, תקשורת, קוסמות, בישול, פיתוח חשיבה, טבע וסביבה, אקולוגיה, מדעים, חשמל ואלקטרוניקה, מחשבים, חשיבה מתמטית, אנגלית, ידיעת הארץ וארכאולוגיה. לפי הדיווח של משרד החינוך, פעילויות העשרה אלו הקיפו יותר מ-120,000 ילדים. התכנית פעלה בכל רחבי הארץ ביישובים שבהם התקיימה "החוויה הקיצית". פעילויות ההעשרה מטעם מדריכי קרן קרב נקבעו לימי פעילות מרוכזים, שלושה ימי פעילות בכל קייטנה, ארבע שעות פעילות בכל יום. כל "יום פעילות מרוכז" בקייטנה כלל הפעלת שמונה קבוצות, שכל אחת מהן מנתה 25 ילדים. בסיכום התקיימו 522 ימי פעילות. הג'וינט העביר סכום של שני מיליון ₪, כדי להפעיל תכנית העשרה זו.

פעילות העשרה באמצעות מדריכי של"ח

פעילות של"ח של מדריכים לשל"ח וידיעת הארץ במשרד החינוך התקיימה אף היא במסגרת פעילות ההעשרה בקייטנות.

של"ח וידיעת הארץ הוא תחום חינוכי-לימודי המרכז את מכלול הפעולה החינוכית בביה"ס העל-יסודי בנושא ידיעת הארץ והזיקה אליה, ומאפיינות אותו פעולות מגוונות, הנעשות מחוץ לכותלי ביה"ס, כגון פעולות שדה בסביבה הקרובה והרחוקה. שלוש המגמות החינוכיות של התחום באות לידי ביטוי בשם של"ח: שדה - חינוך סביבתי, לאום - חינוך לאומי ציוני, חברה - חינוך חברתי. בתכנית החינוכית משולבת גם פעילות הכשרה של מדריכי של"ח צעירים מקרב התלמידים - מד"צים.

מדריכי של"ח פועלים בד"כ עם בני נוער. בעבודתם בקייטנות ה"חוויה הקיצית" הם נדרשו להתאים את הפעילות לתלמידי כיתות א'-ו'.

תכנית הפעילות כללה מחנאות, בישולי שדה, פינות יצירה מחומרים המצויים בשטח, גאולוגיה, סיירות, צפרות, ארכאולוגיה ואיכות הסביבה. הנושאים נלמדו באמצעות משחקים, סיפורים והפעלות מודרכות. הפעילות בקייטנות "החוויה הקיצית" מנתה 150,000 ילדים ב-17, 281 שעות הפעלה.

פעילות העשרה באמצעות הצגות תאטרון

תכניות העשרה בקייטנות "החוויה הקיצית" כללו גם הצגות תאטרון מגוונות. הגוף שנבחר לבצע תכנית זו היה תאטרון אורנה פורת לילדים ונוער.

הנחיית הג'וינט ומשרד החינוך הייתה שהפעילות תקיף את כלל ילדי הקייטנות אך תיתן, כאמור, עדיפות ליישובים מוכי הטרור, ליישובי קו התפר וחובק עזה וליישובי קו העימות.

כדי לאפשר להציג את הצגות התאטרון במקום שמתקיימות הקייטנות (באולמות ביה"ס או ב"אשכולות פיס"), נבחרו מתוך התכנית הצגות ששיחק בהן צוות שחקנים קטן, מהצגת יחיד של שחקן אחד ועד ארבעה שחקנים. להצגות גדולות ריכזו ילדים מכמה מוקדי "החוויה הקיצית" ברשות המקומית, והן הועלו באולם גדול, שבו במה מקצועית.

בכל אחד מן המחוזות מונה מפקח מטעם מנהל חברה ונוער לתאם פעילויות העשרה אלו ברשויות שבמחוזו.

בתכנון פעילות ההעשרה לקייטנות "החוויה הקיצית", סוכם בין מנהל חינוך ונוער, הג'וינט והתאטרון לילדים ונוער, להעלות 600 הצגות ברחבי הארץ ביולי 2002. המנהל הקצה לכל מחוז, ובכלל זה המגזר

הערבי, "סל הצגות" לפי גודלו. כל "סל" כלל עשר הצגות שונות, ולכל הצגה נקבע כמה פעמים תעלה במסגרת ה"סל" לפי עלותה.

הג'וינט חתם על חוזה עם עמותת התאטרון בשבעה ביולי 2002, התאריך שבו התחייבה העמותה לבצע את תכנית ההעשרה בעלות של מיליון 10 וחצי (12,500 דולר). בפועל עלו 554 הצגות, שבהן צפו 110,800 ילדים. בדצמבר 2002 הגישה הנהלת התאטרון לג'וינט ולשאר שותפיו חוברת ובה רשמים ודברי סיכום על פעילות התאטרון במסגרת "החוויה הקיציית".

בדברי הסיכום נאמר: "בעבור התאטרון, 'החוויה הקיציית' הייתה מסעירה, מורכבת ומטלטלת, וגרמה לכל הצוות סיפוק רב. מאות ההצגות שקיימנו ברחבי הארץ יועדו למגזרים שונים ומגוונים, בהם נוער דתי וחילוני, יהודי וערבי, מחוץ לתחומי הקו הירוק ובתחומו. כולם זכו להיחשף להצגות התאטרון. פרויקט זה אפשר לאלפי ילדים ליהנות מקסם התאטרון בימים הקשים, המלווים במתח וחרדה. זהו הישג המעמיד את הפרויקט כולו באור חלוצי בעל ערך לאומי וחברתי ממדרגה ראשונה".

1. השקעה בתשתיות

תקציב החירום שימש גם לפעילויות שונות של הכנה והיערכות לשעת חירום. מקצת הפעילויות היו פעולות נקודתיות ומקצתן היו בנייה של תשתית לטווח ארוך, כגון פרויקט הכשרת המדריכים. עם פעולות אלו נמנו:

1. הכנת חומרים לתכנית ה"חוויה הקיציית"

במהלך חודש יוני החלה ההיערכות לקראת תכנית "החוויה הקיציית", שבמהלכה גם הכינו חומרים וחברות, ובכללם חוברות על נושאים מיוחדים.

מנהל חברה ונוער במשרד החינוך הפיק בסיוע כספי מגבית החירום את החוברות הבאות:

1. חוברת הדרכה למדריכים הצעירים ובה לקט נבחר של הפעולות שמטרתן לגבש את הקבוצה, ליצור אווירה נעימה ולתת ביטוי לכישורים השונים של הילדים. החוברת גם המליצה על רשימה של ספרי עזר למדריכים.

2. חוברת ובה לקט הפעולות בנושא "בין המצרים" למדריכים בקייטנות לילדי החינוך הממלכתי-דתי. המטרה של חוברת זו הייתה לזמן לתלמידים מפגש חינוכי - חווייתי עם נושא חורבן ירושלים ובית המקדש, וזאת בשל העובדה ש"ימי בין המצרים", הימים שבין י"ז בתמוז ובין ט' באב, ימי המצור

וחורבן המקדש, חלים בחופשת הקיץ. בחוברת מצויים בין השאר הלכות ודינים של "ימי בין המצרים".

3. חוברת בשם "פתקים בכיס" - לקט של עזרי הדרכה למדריך השל"ח ולמדריכים הצעירים בפעילויות עם ילדים ונוער.

4. חוברת מיוחדת לבישולי שדה שערך צוות מדריכי קורס של"ח וידיעת הארץ.

2. הכשרת מדריכים לתכנית "החוויה הקיצית" והשתלמויות לחיזוק מדריכים לשעת חירום

מנהל חברה ונוער במשרד החינוך הכין מערך השתלמויות למדריכים ולמרכזים של תכנית "החוויה הקיצית". ההשתלמויות חולקו לפי המחוזות. מספר המשתתפים בהשתלמויות השונות היה 12,500. עם המשתתפים נמנו מדריכים צעירים, מורות חיילות, בנות שירות לאומי, חברי מועצות נוער ומנהיגות נוער ומדריכי של"ח.

אחת הפעולות המיוחדות שעשו במשותף הג'וינט ומנהל חברה ונוער במימון כספי מגבית החירום הייתה להכשיר צוותי מדריכים לשעת חירום, כדי שיפעלו לפי המקום והצרכים המידיים שיידרשו. הכשרה כזו חייבה גם לרענן ולחזק את המדריכים מדי פעם. כדי להכשיר את 20,000 המדריכים ולחזקם, הוכנה תכנית פעולה משותפת בין הג'וינט ובין מנהל חברה ונוער במשרד החינוך. הביצוע הוטל על חברת מרמנת - חברה לארגון וניהול פרויקטים. ביוני 2002 נחתם חוזה בין הג'וינט ובין חברת מרמנת - חברה לארגון וניהול פרויקטים (חברת מרמנת מבצעת פרויקטים שונים בתחומי ההדרכה בשביל משרד החינוך). משרד החינוך פיקח על הנוהלים של הפעלת ההדרכה, על מתן ההנחיות כיצד לחלק את תקציב הפעילות בין המחוזות השונים ועל היקפה באמצעות מנהל חברה ונוער.

מכספי החירום של קיץ 2002 הוקצה תקציב של שלושה מיליון ₪ וחצי, כדי להכשיר את המדריכים, והוא חולק להפעלה במחוזות לפי היקף הפעילות ומספר התלמידים והמדריכים. במגזר הערבי הוכשרו 267 מדריכים, שהדריכו 4,000 תלמידים. המחוז הגדול ביותר הן במספר התלמידים והן במספר המדריכים היה מחוז תל אביב, שבו 4,332 מדריכים.

המחוזות קיבלו הנחיות ברורות בנוגע להפעלה של מערכי ההשתלמויות באמצעות מרכזי ההדרכה המקומיים והחברה הזכיינית, להיקף פעילותם ולגודל התקציב העומד לרשותם. עם סיומה של תכנית "חירום קיץ" 2002, נערכו השותפים לקראת המשך ביצועה בקיץ 2003. ההיערכות כללה המשך

השתלמויות למדריכים. מנהל חברה ונוער הכין תכנית היערכות, כדי לתגבר את כישורי המדריכים, שיידרשו להתמודד עם מצבי חירום, וזאת כהמשך ישיר לתכנית "החוויה הקיצית". התכנית שהציע לג'וינט עודד כהן, מנהל מנהל חברה ונוער, כללה הפעלה של מערכת השתלמויות מחוזיות לכלל האוכלוסייה, מערך של ימי עיון מרוכזים במשך כל השנה ובחופשות החגים והקיץ, הקמה של מערך התנדבות ברשויות המקומיות, פיתוח מערכת "מילואים בחינוך", הקמה של ועדות היגוי מחוזיות ומקומיות להפעלת המדריכים והכנת חומרים ועזרי הדרכה. בין הנושאים שהוצעו להכשרה היו: התמודדות עם מצבי לחץ ומצוקה, התמודדות עם אלימות הנובעת ממצבי לחץ, פתרון קונפליקטים-גישור, שימוש בכלים אֶמנתיים לטיפול במצבי לחץ, שימוש באינטרנט ככלי תקשורת במצבי מצוקה, למידה מרחוק - מקצועות לימוד ופעילות חברתית, הכנת ערכות הפעלה לשעת חירום, הפעלת מערכת תומכת לכל המשפחה, הפעלת ביה"ס הקהילתי בשעת חירום, הכרת המערכת היישובית ובכלל זה את בעלי התפקידים והטלפונים לשעת חירום, והכנת סרטים תיעודיים בקהילה. הג'וינט אישר את תכנית השתלמויות ל-20 אלף מדריכים גם במהלך שנת הלימודים תשס"ג (2003, בחודשים מארס - יוני).

הכשרת המדריכים הייתה בבחינה של בניית תשתית ארוכת טווח, שהיה בה ערך מוסף גם למדריכים עצמם. הכשרת המדריכים הצעירים נמשכה גם בחופשת חג החנוכה. העמותה לחינוך משלים במחוז הדרום בתיאום עם מנהל חברה ונוער במשרד החינוך ארגנה מחנות בחופשת חג החנוכה תשס"ג (נובמבר 2002) ל-4,000 בני נוער בכמה מקומות בארץ. הפעילות במחנות אלו הייתה המשך ההכשרה למנהיגות, שהתקיימה בחופשת הקיץ במסגרת "החוויה הקיצית". ההכשרה כללה גם התנהגות בשעת חירום. כל חניך השתתף בסכום של 40 ₪ בעבור כל יום סמינר. הג'וינט סבסד את הפעילות בסכום של 332,000 דולר.

3. היערכות לשעת חירום וחלוקת ערכות חירום

במסגרת ההיערכות לשעת חירום התכוננו במשרד החינוך, מנהל חברה ונוער, המחלקה למפעלים מרכזיים, והכינו מדריכים צעירים, כדי לחלק ערכות לשעת חירום למחוזות השונים ברחבי הארץ. 20 אלף מדריכים צעירים הוכשרו להתפרס ולתפקד בשעת חירום. מחלקה זו הגישה לג'וינט טבלה מפורטת של חלוקת הערכות לפי המחוזות. במארס 2003 אישר הג'וינט לפעילות זו 500,000 דולר מכספי מגבית החירום.

4. ארגזי פעולה לשעת משבר וחירום

עוד פעולת המשך לתכנית "החוויה הקיצית" הייתה ארגון ארגזי פעולה לשעת משבר וחירום. בכל אחד משבעת המחוזות שבהם פעלה תכנית "החוויה הקיצית" נרכשו כ-30 ארגזים. על ארגון פעילות זו היה ממונה מרכז ההדרכה במנהל חברה ונוער של משרד החינוך.

ארגזי הפעולה הכילו הפעלות חינוכיות וערכיות, הנותנות מענה למגוון הצרכים וההתנהגויות למגוון הגילים. ההפעלות השונות התבססו על מודלים פסיכולוגיים וחינוכיים שפותחו במיוחד להתמודד עם שעות חירום. ההפעלות המוצעות מגוונות, והן מציעות מענה בתחום הרגשי, הגופני, השכלי והחברתי, הן ברמה האישית והן ברמה הקבוצתית.

הג'וינט הקציב לפעילות זו 74,500 דולר מכספי מגבית החירום כהמשך לתכנית "החוויה הקיצית".

ז. בקרה ופיקוח על התנהלות "החוויה הקיצית"

את הבקרה והפיקוח על ההתנהלות התקינה של מפעל הקייטנות עשו הן הג'וינט והן משרד החינוך, מנהל חברה ונוער.

1. הג'וינט ביקר את התכנית בשתי רמות: האחת, באמצעות משרד רואה החשבון המשמש כמבקר פנימי של הארגון בכל תכניותיו; והשנייה, באמצעות בקרה על הפרויקטור המיוחד שמונה, כדי לנהל את התכנית ולפקח על התנהלותה.

א. עבודת הבקרה של משרד רואה החשבון

משרד רואה החשבון "פאהן קנה, ניהול ובקרה", המשמש כמבקר פנימי של הג'וינט, ביקר את התנהלות תכנית ה"חוויה הקיצית" מטעם הארגון, וכן את התנהלות קייטנות הנוער הייחודיות לנוער בסיכון בהפעלת ג'וינט-אשלים.

המבקרים בחנו את תקינות ההתנהלות של התכנית בכל שלבי ביצועה: לקראת פתיחת הקייטנות, במהלך ובסיום התכנית. הנושאים שבדקו המבקרים בקייטנות הציבוריות בשלבים השונים היו: לקראת פתיחת הקייטנות: בחינה של התעריפים והתאמתם לקריטריונים שנקבעו לחלוקה לרשויות השונות.

במהלך הקייטנות: בחינה של עמידת ההורים בסיכומי הגג שנקבעו להם לתשלום ברשויות השונות;

בדיקה שמימון הג'וינט בתוספת מימון ההורים אינו חורג מהעלות הכוללת של הפרויקט; בדיקה שהדיווחים של הרשויות השונות נאותים בנוגע למספר המשתתפים, באמצעות ספירה מדגמית. בסיום הקייטנות: בדיקה של שלמות המידע שהעבירו הרשויות, שכללה: מספר המשתתפים, סך הגבייה מההורים והפילוח הסוציו-אקונומי של המשפחות, משך הזמן שבו הופעלו הקייטנות, בדיקה האם הסכומים שאושרו לתשלום לרשויות המקומיות היו נכונים, והצבעה על רשויות בעייתיות, שלא עמדו בהתחייבויות השונות. הבדיקה נעשתה לאור הכללים המנחים שנקבעו לפרויקט "החוויה הקיצית": מספר ימי פעילות הקייטנה בפועל - לפחות 18 ימים; סה"כ עלות הקייטנה (תשלומי הורים+סבסוד הג'וינט) - עד 990 ₪ לילד (החישוב נעשה לפי עלות של 55 ₪ לילד ליום). לפי בקשת הג'וינט התעלמו המבקרים מקריטריון הגיל (הקייטנות נועדו לילדי כיתות א'-ו') ואפשרו השתתפות של ילדים מבוגרים יותר.

במהלך הבדיקה הוגשו דוחות ביניים, שבהם הצביעו המבקרים על חריגות או על אי-ביצוע תשלום בזמן. עקב כך, נדרשה לעתים הנהלת הג'וינט להתערב, כדי להסדיר את ההתנהלות התקינה. למשל, במקרה שרואה החשבון דיווח לג'וינט בדוח ביניים, כי חסרים נתונים של רשות מסוימת על אף פניות חוזרות ונשנות אליה או כי יש בנתונים שמסרו סתירות פנימיות שאינן מתיישבות יחד. במקרים אלו פנתה הנהלת הג'וינט ישירות לראש המועצה בבקשה לקבל נתונים עדכניים וסופיים על תכנית "החוויה הקיצית" ביישובו.

לפי בקשת הג'וינט, נמסרו דוחות מסכמים על יישובים של מועצות אזוריות. לדוגמה, בראשית ינואר 2003 הגיש משרד רואה החשבון "פאהן קנה, ניהול ובקרה" דוח על התנהלות "החוויה הקיצית" ב-30 יישובי המועצה האזורית שומרון. מספר הקייטנים שהמליץ הדוח לסבסד היה 2,794. תשלום ההורים בממוצע היה 461 ₪ לילד. הג'וינט שילם 373 ₪ בעבור כל ילד. סה"כ תשלום ממוצע לילד היה 834 ₪. מסקנת המבקר: התשלום נמוך מן הסכום שנקבע - 990 ₪ לילד, וההתנהלות במועצה אזורית שומרון הייתה תקינה.

הדוח המסכם שהגיש משרד המבקר לג'וינט הצביע על התנהלות תקינה, למעט מספר קטן של חריגים, כגון רשויות שלא עמדו בהתחייבויות. במקרים אלו לא העבירו את התשלום, כדי לסבסד את הקייטנות בתחומן.

עלות פרויקט הבקרה הפנימית של הג'וינט באמצעות משרד עו"ד היה כ-26,000 דולר, והוא שולם מתקציב חמישה מיליון הדולר של מגבית החירום, שהוקצה לאוכלוסיות הג'וינט.

ב. הביקורת הפנימית של מנהל התכנית מטעם הג'וינט

מנהל תכנית "החוויה הקיצית", בנימין גדליהו (בניום), שמונה כפרויקטור של הג'וינט לקייטנות אוכלוסיית הג'וינט, ילדים בסיכון, היה זה שגם ביקר מטעם הארגון את ההתנהלות בשטח של הקייטנות. בריאיון עמו הוא סיפר:

"ביקרנו במדגם של 30 יישובים. בכל סיור התלוו אליו אנשי משרד החינוך, הרשות המקומית ונציג מהג'וינט. בכל רשות נבדקו כמה מוקדי קייטנה באופן יסודי מתוך שימת הדגש על מספר הילדים, על תוכני העבודה ועל בטיחות וביטחון".

תפקידו כמבקר בלט בייחוד בכל הנוגע לקייטנות של בני נוער בסיכון (על כך, ראו בהמשך). ב-18 ביולי 2002 הגיש גדליהו דוח ראשון על התנהלות פרויקט "החוויה הקיצית" נכון לזמן הגשת הדוח - מיד בסיום המחזור הראשון של הקייטנות. ע"פ הדוח השתתפו בהן 260,000 ילדים (בבדיקה מסכמת הוברר כי המספר המדויק היה 254,816), גיל הילדים היה כנדרש, ילדים מכיתות א'-ו' (בהמשך התנהלות עבודת הבקרה נטה הג'וינט שלא להקפיד על קריטריון זה ולהעלים עין, גם אם חרג גיל הילדים המשתתפים בקייטנות מטווח גילים זה). מספר ימי הקייטנה היה 18, כנדרש, משך זמן הפעילות היה כנדרש, מהשעה 8:00 עד 13:00 (בבדיקה של משרד המבקר הפנימי של הארגון דווח כי לא בכל הקייטנות אכן התקיימו 18 ימי פעילות כמסוכם, וכי היו קייטנות שמשך זמן פעילותן היה קצר יותר). מספר היישובים והמועצות המקומיות שבהם פעלו הקייטנות היה כ-250. עלות קייטנה רגילה של משרד החינוך הוא כ-990 ₪ למשתתף למשך 18 יום; את הילדים סבסד הג'וינט סבסוד בעלות של עד 65% ממחיר הקייטנה.

2. בקרה מטעם משרד החינוך, מנהל חברה ונוער

תכנית "החוויה הקיצית" הקיפה, כאמור, עשרות יישובים. בד"כ התנהלה העברת הכספים מהג'וינט לרשויות המקומיות דרך מרכז השלטון המקומי ללא כל תקלות, כפי שסוכם מראש: תחילה הועברה מקדמה מכספי החירום עם צאת הפרויקט לדרך, ובסוף התהליך, לאחר שהוגשו כל הדוחות הנחוצים ואושרו, הועבר הסכום המלא. מנהל חברה ונוער, באמצעות מפקחי המחוזות, פיקח על התנהלות התכנית בסיועם של אנשי הרשות המקומית. מערכת הייררכית של דוחות, מהרכז בשטח ועד מנהל המחוז, אפשרה תמונת מצב מדויקת. כל רכז בכל אחת מן הרשויות המקומיות של תכנית "החוויה הקיצית" נדרש למלא טופס דיווח ולחתום עליו. הטופס כלל את התאריכים שבהם פעלה הקייטנה, הצהרה על המחיר המזערי והמרבי שנגבה מהילדים וכן הצהרה על כך שהקייטנה פעלה לפי חוזר

מנכ"ל משרד החינוך: לכיתות א'-ו' במשך 18 יום. הדוחות הועברו לממונים ברשויות המקומיות, אלה נבדקו והועברו לידי מנהלי מנהל חברה ונוער במחוזות לבדיקה ולאישור. באמצע חודש יולי התבקשו מנהלי המחוזות להעביר דיווח מסכם על התנהלות קייטנות "החוויה הקיצית" במחוזותיהם. לאחר שלב זה הועברו הדוחות במהלך חודש אוגוסט לידי מרכז השלטון המקומי, ולאחר אישורם הועברו לג'וינט, כדי לממש את ההתחייבות הכספית בניכוי המקדמה ששולמה. במקרים בודדים בלבד אירעו תקלות בנושא העברת הכספים. באוקטובר 2002 הודיע מנהל חברה ונוער למרכז השלטון המקומי על כמה תקלות כאלה (למשל, העברת כספים ליישוב ערוער הצפונית [ערערה] במקום לעיירה הבדווית הדרומית ערערה). בדיווח המסכם שמסרו מנהלי המחוזות למשרד החינוך ולג'וינט ניכרת שביעות רצון מאופן התנהלות הקייטנות, מהעמידה המדוקדקת במרבית הכללים שנקבעו וממידת שיתוף הפעולה של כל הגורמים המעורבים.

ח. סקרי הערכה על תכנית "החוויה הקיצית"

1. מחקר הערכה של חברת "דטה גרף" - מכון למחקר (אוקטובר 2002)

במחלקת המחקר של מנהל חברה ונוער במשרד החינוך החזיקו בדעה שחשוב לעשות מחקר הערכה על מרכיבי החינוכיים של "החוויה הקיצית", ולקבל מידע על ההיערכות והביצוע מהאוכלוסייה המבצעת - מנהלי הקייטנות והמדריכים. למטרה זו הזמין המנהל, במקביל לעבודת הפיקוח של מנהלי המחוזות של מנהל חברה ונוער במשרד החינוך, מחקר הערכה באמצעות חברת "דטה גרף". חברת "דטה גרף", מכון למחקר בניהולו של ד"ר גבי ליברמן, סקרה שני סקרים: האחד, סקר באמצעות שאלון שנשלח בדואר למנהלי הקייטנות; השני, סקר טלפוני בקרב מדגם כלל ארצי מייצג של כ-400 מדריכים מהמגזר הממלכתי-הדתי ומהמגזר הממלכתי מכל שישה המחוזות. הסקרים כללו עריכת שאלונים, עיבוד הנתונים וכתובת דוח ממצאים. המשתתפים התבקשו לענות על סדרת שאלות, שעניינה היה מידת שביעות הרצון של החניכים מצד אחד, ושל המדריכים מן הצד האחר. קבוצה אחרת של שאלות עסקה בנושאים כגון הכשרת המדריכים לקראת הקייטנות, תרומתם של המדריכים הצעירים למפעל, תרומת פעילויות ההעשרה השונות ומידת השימוש בחומרי העזר שהוכנו לקייטנות.

באוקטובר 2002 הונחה על שולחנו של מנהל מנהל חברה ונוער, אברהם עודד כהן, חוברת ובה סיכום חוות הדעת של מדריכי קייטנות ה"חוויה הקיצית" קיץ תשס"ב. הממצאים העיקריים של הסקר לפי השאלות שנשאלו המשתתפים היו:

1. מידת שביעות הרצון של החניכים מן הקייטנות קיבלה את הציון 9.08 מתוך 10. 80.8% מכלל המדריכים השתלמו לקראת ההדרכה בקייטנות.
2. 78% נעזרו והשתמשו בחומרי העזר שהכין משרד החינוך.
3. מידת שביעות הרצון של המדריכים הבוגרים או החיילים מתרומתם של המדריכים הצעירים קיבלה את הציון 8.66 מתוך 10.
4. מידת התרומה של פעולות ההעשרה בקייטנות, הצגות התאטרון, פעילות קרן קרב וניידות של"ח קיבלה את הציון הממוצע 8.2 מתוך 10.

הממצאים העיקריים הצביעו על מידת שביעות רצון גבוהה מאוד של החניכים מקייטנות "החוויה הקיצית" לדעת המדריכים, על מידת שביעות רצון גבוהה של המדריכים מתרומתם של המדריכים הצעירים להצלחת המפעל ועל מידת השתתפות גבוהה של מדריכים בהשתלמויות לקראת הקייטנות. כמו כן, העריכו מאוד המדריכים את התרומה של פעולות ההעשרה לקייטנים. על-פי ממצאי מחקר זה אפשר לומר כי באותם היבטים שנבדקו, תכנית "החוויה הקיצית" הצליחה מאוד.

2. סקר מכון "דחף" אוגוסט 2002

מכון "דחף" ערך סקר בשביל הג'וינט, כדי לבדוק שני נושאים עיקריים שהג'וינט החשיב כמדד להצלחה של מפעל "החוויה הקיצית" ושל תדמית הארגון. ואלה הם:

1. התנהגות, תפישות, עמדות הערכות ומידע שיש להורים של ילדים שסיימו כיתות א'-ו' בנוגע לקייטנות הקיץ בכלל ולקייטנות בסבסוד הג'וינט בפרט.

2. מידת המודעות בקרב אוכלוסיית המחקר לג'וינט ולתחומי פעילותו

בסקר רואיינו 500 אנשים, שהם מדגם מייצג של הורים לילדים בקבוצת הגיל הנדונה. הסקר בדק את הדברים הבאים: 1. מידת ההשתתפות בקייטנות ומאפייני המשתתפים. 2. מידת האטרקטיביות שיש לסבסוד הקייטנה בידי הג'וינט. 3. מידת שביעות הרצון של ההורים והילדים. 4. מידת המודעות בקרב ההורים לג'וינט ולפעילותו. הראיונות נערכו בשבוע הראשון לאחר סיום המחזור הראשון של קייטנות הקיץ (24 ו-25 ביולי 2002).

1. השתתפות בכל סוגי הקייטנות ומאפייני המשתתפים

א. השתתפות בקייטנות כלשהן: נמצא כי 58% מההורים במדגם שלחו לפחות ילד אחד לקייטנה בקיץ 2002. על סמך הנתונים הקיימים בנוגע לאוכלוסייה כולה ניתן היה לאמוד את מספר הילדים שביקרו בקייטנות הקיץ כקצת פחות מ-314,000 ילדים. מאפייני המשפחות המשתתפות: נמצא כי המאפיינים הם שיעור גבוה של משפחות דתיות ושל משפחות ישראליות ותיקות, החיות ברמת חיים גבוהה מהממוצע. ב. השתתפות בקייטנות בסבסוד הג'וינט: 65% מבתי האב ששלחו את ילדיהם לקייטנות שלחו אותם לקייטנות בסבסוד הג'וינט. אם בוחנים את הנתון של ילדים ולא של בתי האב, נמצא כי כ-67% מהילדים שביקרו בקייטנה בקיץ 2002 הלכו לקייטנות בסבסוד הג'וינט. כאמור, האומדן של מספר הילדים הכולל שביקרו בקייטנות היה מעט נמוך מ-314,000 ילדים, לפיכך האומדן של מספר הילדים שביקרו בקייטנות בסבסוד הג'וינט נמוך מעט מ-210,000 ילדים. (נתון זה עומד בסתירה לנתוני משרד החינוך והרשויות המקומיות, העומד על למעלה מ-250,000 ילדים).

מאפייני המשפחות שילדיהם השתתפו בקייטנות בסבסוד הג'וינט: שיעור גבוה באופן יחסי של משפחות מסורתיות (27% לעומת 19% ששלחו לקייטנות אחרות); שיעור גבוה של ילידי הארץ ממוצא מזרחי (38% לעומת 26% בהתאמה); שיעור גבוה של משפחות שבהן רק אחד מבני הזוג עובד (36% לעומת 20% בהתאמה); ושיעור גבוה של משפחות שרמת החיים שלהן מתחת לממוצע (36% לעומת 12% בהתאמה).

מנתונים אלו עולה כי בקרב הקבוצה ששלחה את ילדיה לקייטנות, הקייטנות שבסבסוד הג'וינט היו פופולריות יותר בקרב השכבות החלשות.

2. מידת ההשפעה של סבסוד הקייטנות

- א. 81% מהמרואיינים סבסד הג'וינט, כך שגובה התשלום בעבור ילד למחזור אחד לא עלה על 700 ₪.
- ב. רק מעט יותר ממחצית ההורים שסבסד הג'וינט (54%) היו מודעים לעובדה שקיבלו הנחה בתשלום לקייטנה.
- ג. רק כחמישית (19%) ממי שהיו מודעים לכך שקיבלו הנחה ידעו כי את ההנחה נתן הג'וינט.
- ד. מתוך כמחצית מקבוצת ההורים שדיווחו על קבלת ההנחה, 45% מההורים ששילמו מחיר נמוך של עד 500 ₪ אמרו כי לולא ההנחה, לא היו רושמים את ילדיהם לקייטנה.

3. מידת שביעות הרצון מהקייטנות

- א. לפי דיווחי ההורים, 85% מהילדים היו מרוצים מהקייטנה. לא נמצאו הבדלים בנדון בין ילדים שביקרו בקייטנות בסבסוד הג'וינט לבין ילדים שביקרו בקייטנות אחרות.
- ב. 71% מההורים ששלחו את ילדיהם לקייטנות בסבסוד הג'וינט אמרו כי הקייטנות הן פתרון מתאים, כדי לשמור על ביטחון הילדים.

4. המודעות לפעילות הג'וינט

- א. 58% ידעו משהו על ארגון הג'וינט.
- ב. העובדה שהג'וינט מסבסד קייטנות הייתה ידועה רק ל-7% מקרב ההורים ששלחו את ילדיהם לקייטנות במימון הג'וינט.

עיקרי הממצאים של הסקר

כשני שלישים ממשתתפי הקייטנות היו בקייטנות שבסבסוד הג'וינט. מקיץ 2001 עד קיץ 2002 חלה עלייה במספר בתי האב ששלחו את ילדיהם לקייטנות בסבסוד הג'וינט. אחוז גבוה של ההורים לא היו שולחים את ילדיהם לולא הסבסוד, כך שהסבסוד עזר מאוד, בעיקר למשפחות מעוטות יכולת. מידת שביעות הרצון מהקייטנות הן של ההורים והן של הילדים הייתה גבוהה.

הממצאים בנוגע לנהנים מן הסבסוד מורים כי בקרב בתי האב שקיבלו הנחה אמנם רבים הם מהשכבות החלשות, אך עם זאת, מאחר שרובם הגדול של המשתתפים בקייטנות קיבלו הנחה ניכרת, נהנו מן ההנחות גם משפחות ברמת הכנסה מעל הממוצע. הנתון שנוגע בתדמית של הג'וינט (58% שידעו משהו על הארגון, 42% שלא ידעו להשיב ו-2% זיהו את הג'וינט עם הסוכנות היהודית) מעורר סימני שאלה באשר למדיניות הפרסום ויחסי הציבור שנגקטו. הג'וינט, שיזם והניע מפעל גדול וחשוב זה, לא קיבל את הקרדיט שהוא ראוי לו.

3. דוח הערכה של הממונה בג'וינט על התכנית

בספטמבר 2002 הגיש גדליהו, מנהל הפרויקט מטעם הג'וינט, דוח מסכם לג'וינט על מפעל ה"חוויה הקיצית" וקייטנות קיץ 2002 של משרד החינוך והרשויות המקומיות. הדוח התבסס על ביקורים בשטח ודוחות עבודה.

בדוח כתובות מסקנות המתבססות על "בדיקה יסודית שנעשתה בשטח", ועל בחינת הנתונים של הקייטנות בשנים 2000-2001. כך נאמר בדוח:

"מצב הקייטנות בחופשת הקיץ בשנים האחרונות (1997-2001) הגיע לשפל. מספר הנרשמים היה בירידה מתמדת, ובהתאם לכך אף מספר הקייטנות שהפעילו הרשויות המקומיות. הדבר נבע על-פי עדויות מפקחי המחוזות, מרכזי הקייטנות ורכזי הנוער מן העלות הגבוהה והמצב הכלכלי הקשה של ההורים, ומהיעדר תקציב של הרשויות המקומיות לסבסד את הקייטנות, בשל מצבן הכלכלי הקשה. גם המצב הביטחוני הקשה, שחייב לנקוט אמצעי ביטחון שהוסיפו על ההוצאות, היה בבחינת עוד גורם מכביד. עוד גורם היה חוסר העניין שהראו הילדים בקייטנות העירוניות, שהוגדרו על ידם כמשעממות".

"חלק ניכר מן היישובים לא תכנן להפעיל כלל קייטנות בקיץ 2002, בשל המצב הביטחוני. במקצת היישובים תוכננה פעילות מצומצמת במתנ"סים ובמגרשי הספורט למספר קטן של ילדים. חלק ניכר של האוכלוסייה חשב שלא לשלוח כלל את ילדיו לקייטנה. הקייטנות הפרטיות למיניהן תוכננו להיערך בערים המבוססות במרכז הארץ, והרישום אליהן היה דל. הרשויות המקומיות לא הקציבו סכומי כסף לקייטנות, בגלל מצוקותיהן הכספיות. ההערכה היא כי לולא התרומה הכספית ליישובים, לא היו משתתפים השנה במפעלי הקיץ יותר מ-60,000-70,000 ילדים. התוצאה העיקרית של הסיוע הכספי היא גידול במספר הילדים שנרשמו לקייטנות מ-70,000 ילדים (זה היה הצפי לקיץ 2002) לכ-260,000 ילדים".

מנהל הפרויקט מגדיר את ההישג הגדול של המפעל הקיצי כמהפך, ומונה את הסיבות למהפך זה:

"הפרסום של הג'וינט בדבר סבסוד הקייטנות בעקבות התרומה גרם ללחץ של הציבור על הרשויות לקיים את הקייטנות. המחיר הזול אפשר למספר רב של ילדים מכל שכבות האוכלוסייה להשתתף בקייטנות. ראשי מחלקות הנוער והמתנ"סים חשו כי זו שעתם הגדולה. הסיוע פתח פתח לחדש את הקשרים עם גורמים שונים, להעסיק מדריכי נוער ולהופיע בפני הציבור כיזמים. וזאת, בשעה שהשמירה והביטחון על הילדים נשמרו בקפידה לשמחת ההורים".

ט. "החוויה הקיצית" - סיכום ביניים

"תכנית 'החוויה הקיצית' הוכתרה ע"י שותפיה כהצלחה גדולה. היעד העיקרי, ליצור מסגרת מוגנת, בטוחה ומהנה למספר רב ככל האפשר של ילדי בתי-הספר היסודיים ברחבי הארץ, מומש. ההישג הגדול והבולט ביותר של "החוויה הקיצית" בקיץ 2002 היה גידול ניכר במספר הילדים שהשתתפו בקייטנות. מספר הילדים שהשתתפו במפעל קייטנות זה ברחבי הארץ היה 254,816, מספר הגדול בכ-100,000 ילדים לעומת קייטנות קיץ 2000, וגדול בהרבה מהצפוי לרישום של קיץ 2002 (כ-70,000 ילדים). ראשי ערים אחדים דיווחו כי הרישום אצלם כמעט הכפיל את עצמו. היעד הזה הושג בזכות הסיוע הנדיב של הקהילות היהודיות של צפון אמריקה לילדי ישראל באמצעות ארגון הג'וינט. סיוע זה אפשר לסבסד את מחיר ההשתתפות בקייטנות עד כדי תשלום סמלי לנזקקים. כמו כן, נהנו ילדי האזורים מוכי הטרור מהנחה מרבית, והיה בכך גם משום מתן תשומת לב מיוחדת והעברת מסר של 'אנחנו אתכם, ואנחנו חושבים עליכם'".

"תכנית 'החוויה הקיצית' יצאה אל הפועל ברחבי הארץ, כאשר היא מחולקת לשישה מחוזות. בתכנית השתתפו 207 רשויות מקומיות, שבהן 1,498 מוקדי הפעלה של קייטנות 'החוויה הקיצית'. את ההצלחה הגדולה של המפעל בקיץ 2002, רואה המנהל לשעבר של מנהל חינוך ונוער במשרד החינוך בהשבת האור לעיניהם של הילדים. בריאיון עמו הוא מעיד:

"המצב במדינה היה של דיכאון אדיר. משפחות סגרו את הילדים בבתים ולא נתנו להם לצאת מן הבית. בכל שני וחמישי היה פיגוע טרור, ושרר דיכאון לאומי, נשקפה סכנת חיים לילדים. אני מצדיע בפני התורמים האמריקאים שנתנו לנו אפשרות לשחרר את הילדים למשך חודש אחד. מספר גדול של ילדים שהיו מכווצים, ססבלו מסייטי לילה ולא יצאו מהבית, השתתפו עתה בקייטנות, וראיתי במו עיניי מה זה עשה להם".

בקייטנות קיץ 2002 נתנה תשומת לב רבה לפעילויות הפגה ולפעילויות ספורט, ואלו אכן הרגיעו ופוגגו

את המתח אצל הילדים. פעילויות ההעשרה הרבות שדרגו את רמת הקייטנות שבעבר נחשבו ללא מושכות לעומת הקייטנות הפרטיות, וגרמו הנאה רבה והרחיבו אופקים. ב"חוויה הקיצית" הושם דגש על העשרת התכנים בפעילות תרבותית וחברתית ובפעילויות ספורט ופנאי מהנות. הדבר התאפשר בזכות התרומה הכספית הגדולה. בשלה, נשכרו שירותיהם של אמנים, מדריכים מקצועיים, מדריכי ספורט, וכמו כן, התקיימו ביקורים שהיו כרוכים בנסיעה מחוץ לגבולות הקייטנה לפארקים, לפארקי מים, למוזאונים ולעוד אתרים מהנים.

ערך מוסף היה להתוודעות המתנ"סים השונים למשפחות שלא היו אתן בקשר בעבר. בזכות מתן ההנחות, הצטרפו הילדים למפעל הקייטנות, וכך לראשונה נוצר קשר ביניהן לבין מנהלי המתנ"סים שהתבטא בהמשך הפעילות לאורך השנה כולה. על כך העיד, בין השאר, מנהל המתנ"ס בשכונת גילה בירושלים.

רכז התכנית מטעם הג'וינט, בנימין גדליהו, מציין בין הישגי מפעל הקייטנות את העובדות הבאות: "ישובים רבים הצליחו לקיים קייטנות ל-60%-70% מילדי היישוב. ביישובי קו התפר היה אחוז המשתתפים יותר מ-90%. ילדים משכבות מצוקה שילמו בין 50 ל-100 טל לילד, לעתים כולל הסעה וארוחה".

במנהלת התכנית, שבה היו חברים נציגים של כל השותפים, סיכמו את המפעל: "לתוצאות פרויקט הקיץ הגדול היו השלכות גם מעבר להישגים המתוחמים בטווח הקצר של 18 ימי פעילות. במישור היומיומי הייתה בכך תרומה להמשך התנהלות שגרתית של ההורים ללא דאגה לביטחון ילדיהם. במישור החינוכי-חברתי, נוצרה בקייטנות אינטגרציה בין ילדים משכבות אוכלוסייה שונות, שנהנו ובילו יחד, וחוו חוויות שהיה בהן שילוב של יצירה, ספורט ולימוד. במישור הכלכלי-חברתי, קיבלו הרשויות המקומיות תנופה של עשייה, שתרמה גם לתדמיתן בעיני התושבים. ברשימת הישגים של מפעל 'החוויה הקיצית' מונים גם את התרומה הכלכלית והחברתית שהייתה בהעסקתם של אלפי בני נוער כמדריכים צעירים".

מבחינה ארגונית, ציינו השותפים כולם את היערכות הבזק לקראת התכנית, שהתנהלה כמבצע צבאי מתוכנן היטב ומדויק בפרטיו, את שיתוף הפעולה הפורה והמלא בין השותפים, ואת חלקו החשוב של המרכז לשלטון מקומי דווקא בצמתים הבעייתיים הקשורים להתנהלות הרשויות המקומיות. באשר למידת ההשפעה המתמשכת של התכנית על המישור האופרטיבי הארגוני, הוכח כי ניתן היה ל"הרים" פרויקט ארצי גדול בזריזות רבה, מתוך התבססות על מערך ארגוני קיים וחלוקת תפקידים ברורה בין השותפים. שיתוף הפעולה הפורה וההדוק צוין לא רק כאחד מגורמי הצלחה של התכנית אלא גם כאחד הישגים לטווח הארוך. לשיתוף פעולה זה היה המשך גם בחופשות הקיץ בשנים 2003-2004,

בסיוע כספי מגבית החירום (בסכומים קטנים יותר מאלו של שנת 2002) שהועברו גם הם לטובת התכנית באמצעות הג'וינט. שיתוף הפעולה ממשיך עד היום והוא בא לידי ביטוי בתמיכה בפרויקטים שונים ובתכניות משותפות למען ילדי ישראל.

באשר להפקת הלקחים בתוך הג'וינט, באמצע אוגוסט 2002, לאחר הפעלת תכנית חירום הקיץ בפעם הראשונה, התקיימה בג'וינט פגישה מיוחדת לדיון בתכנית "החוויה הקיצית" (חירום קיץ). השאלות והנושאים העיקריים שעלו היו:

1. מידת ההשפעה המתמשכת של התכנית. 2. האם השקיע הג'וינט די בזיהוי רגישויות ובעיות פוטנציאליות. 3. כיצד מימשו העמותות והמרכזים את התכניות. 4. תהליך בחירת התכניות והגופים המציעים אותן. 5. מידת מעורבותו של הג'וינט בתכנים. 6. מעורבות עובדי הג'וינט בתכנית. 7. החלופה שהייתה (אם הייתה) לג'וינט בהפעלת התכנית. 8. כיצד היו נראים פני הדברים לו נבחרה גישה פחות אוניברסלית ויותר דיפרנציאלית בסבסוד הקייטנות.

בישיבה זו נדונו גם נושאי הבקרה והדיווח: מנגנון הבקרה, העבודה עם רואי החשבון, מערכת הדיווחים והטפסים ומערכת היחסים עם מפקחי משרד החינוך. עוד נושא שנדון בפגישת סיכום ראשונה זו היה מידת מעורבותם והשפעתם של השותפים בתכנית. העלו שאלות לדיון ולמחשבה כגון: מה הייתה מידת הסיוע של מרכז השלטון המקומי נוסף על היותו צינור להעברת משאבים; מה הייתה ההצדקה לקיים את הפעילויות באזורים מבוססים; ומה הייתה מידת המעורבות של ה-UJC בתכנית.

מקצת השאלות שהועלו בישיבה זו סימנו את הביקורת הסמויה שהייתה לאנשי הג'וינט על התכנית. בייחוד הודגשה הביקורת על האופי האוניברסלי שלה. לאור מגמה זו, שהכתיבו התורמים, נועד הסבסוד לכלל ילדי ישראל, כלומר, גם לילדים באזורים המבוססים, המשתייכים למשפחות שאינן נזקקות, שילדיהן היו נרשמים לקייטנות גם ללא הסבסוד (על כך הצביע גם דוח מכון "דחף"). עמדה ביקורתית על מידת האוניברסליות ועל סדרי העדיפויות שנכפו על הג'וינט מצד ה-UJC בכל הנוגע לתכנית "החוויה הקיצית" הייתה לאיטה שחר, שאמרה בריאיון עמה: "לדעתי, טעו בחלוקת הכספים. לא היה צריך להוציא את כל הסכום הגדול הזה מיד. היה צריך לפעול בשיקול דעת ולהשאיר כסף בצד לתכניות מתמשכות ארוכות טווח. בפדרציות היו מבינים את זה. בג'וינט יושבים אנשי מקצוע. תפקידם היה בין השאר להתריע באוזני המנהלים ב-UJC על הפזיזות וחוסר הראייה לטווח רחוק. מצד שני, אני מבינה את הדחיפות שחשו התורמים, לסייע מיד, כאן ועכשיו, וקשה לסרב ואי-אפשר לסרב, כאשר התרומות זורמות".

המענה למבקרים ניתן בשני מישורים. האחד, המישור העקרוני, ובו הוסבר כי היה בהחלטה גורפת

זו של הקהילות היהודיות משום הבעת סולידריות, העברת מסר של דאגה ואהבה לכלל ילדי ישראל. יהודי צפון אמריקה אימצו אל חיקם את ילדי מדינת ישראל כולה בשעתם הקשה. המישור השני היה הגישה המעשית. כאן הוסבר כי אמנם כל ילדי ישראל נהנו מן ההנחה, אך הסבסוד היה מדורג וניתן לפי קריטריונים שנקבעו במערכת ושעל פיהם, ילדים ממשפחות מצוקה או ילדים באזורים מוכי טרור היו זכאים להנחה מרבית. עוד הוסבר, כי גם לולא פעלה הגישה האוניברסלית מתוך עיקרון, הייתה היא מופעלת מכורח המציאות. משך זמן ההיערכות מרגע שניתן האישור על קבלת כספי המגבית עד רגע פרסום דבר הקייטנות לציבור הרחב היה כה קצר (כשבועיים), שבשום פנים ואופן אי-אפשר היה להפעיל כלי אבחון למפות במדויק אילו קייטנות יסובסדו ואילו לא.

ברשויות המקומיות הוסיפו והסבירו, כי הורים בעלי יכולת שנהנו מן הסבסוד התבקשו בכמה מקומות להשלים את סכום העלות הראלית של השתתפות ילדיהם בקייטנה.

בנוגע לשאלה מהי מידת ההשפעה המתמשכת של התכנית, הייתה הדעה הרווחת כי לג'וינט היו מפעל הקייטנות הארצי הגדול והשותפות ההדוקה עם משרד החינוך והרשויות המקומיות בגדר עוד במה להראות את תחומי המעורבות המגוונים שלו, להצטייר בעין הציבורית כגוף יוזם והתכנית הייתה מעין השקעה לטווח ארוך ובניית תשתית רחבה להמשך פעילויות משותפות בעתיד. גם בג'וינט וגם במנהל חברה ונוער במשרד החינוך היו אלה שראו את הישגי התכנית כמחוללים מהפך של ממש בקשירת הקשרים לתכניות עתידיות.

התרומה הייחודית של הג'וינט למפעל "החוויה הקיצית"

התרומה הייחודית של הג'וינט למפעל הקיץ הייתה בראש ובראשונה לאותן קייטנות שקהל היעד שלהן היה ילדים ובני נוער בסיכון. בקייטנות קיץ אלו באו לידי ביטוי היכולות המקצועיות של עובדי הג'וינט על אגפיו השונים והיכרותם המעמיקה עם הילדים ובני הנוער וצורכיהם הייחודיים. אך לא פחותה מזו הייתה גם התרומה למפעל הכללי של הקייטנות, פרויקט "החוויה הקיצית", שהשותף העיקרי בו היה משרד החינוך. העובדה שהג'וינט היה שותף למפעל והתחייב להעביר את הכספים שהפקיד אצלו איחוד הקהילות היהודיות לסבסוד הקייטנות תרמה מן ההתחלה לידיעה שאכן מדובר בתכנית רצינית, שבה כל אחד מן השותפים מחויב לה. עצם העלאת השם "ג'וינט" עוררה מיד יחס של אמון בקרב עובדי הרשויות המקומיות, שהיו חשדניים כלפי הבטחות שהבטיחו להם גורמים במשרדי הממשלה בנוגע לפעילויות הקיץ. כאשר נודע להם כי יקבלו סכום כסף לסבסד את מפעל הקייטנות, היו הם סמוכים

ובטוחים כי אכן יקרה הדבר, והם נערכו מיד לממש את התכנית. על החבירה למשרד החינוך ולשותפים הנוספים אמר מנכ"ל הג'וינט, ארגון מנטבר: "היה זה אך טבעי שלצורך הפעלת הפרויקט חבר הג'וינט למשרד החינוך ולרשויות המקומיות, שהם שותפיו בעשרות פרויקטים במשך השנים". ביצוע פרויקטים רחבי היקף בשיתוף גופים רבים, ובכללם משרדי הממשלה, הוא חלק בלתי נפרד מעבודתו המגוונת של הארגון. יצירת השותפות מאפשרת לנצל תשתיות קיימות, למשל, מערכת ארגונית מסועפת החובקת את כל המחוזות ברחבי הארץ, וכוח אדם מיומן. גם בדברי הסיכום של שרת החינוך דאז, לימור לבנת, על קייטנות קיץ 2002 צוין שיתוף הפעולה המיוחד שנהג בין הג'וינט ובין משרד החינוך ומרכז השלטון המקומי כמרכיב חשוב בהצלחת התכנית. מנהל הפרויקט, בנימין גדליהו, מחשיב מאוד גם את הדרך שניהל הג'וינט את התכנית, ובייחוד את פרסומה בקרב הגורמים השונים המעורבים. "פרסום הקייטנות המסובסדות היה מעולה ונתן שיעור לרבים כיצד לפרסם פרויקט עירוני ולשווקו", אמר. בכך הוא מצביע על אחת התרומות החשובות שתרם הג'וינט - הוא עורר את השותפים השונים ואת דעת הקהל לנושא. הפרסום הנכון של הג'וינט היה לדעתו גורם מאיץ ומדרבן לנמרצות ולנחישות שבה פעלה התכנית. עוד גרם הפרסום על הסבסוד, להערכתו, לחץ של הציבור על הרשויות המקומיות לקיים את הקייטנות, כאשר המחיר הזול מאפשר למספר רב של ילדים מכל שכבות האוכלוסייה להשתתף בהן. בדברי הסיכום על חלקו של הג'וינט במפעל ועל הראייה המייחדת את הארגון, אמר מנכ"ל הג'וינט: "הראייה של הג'וינט בפרויקט זה, כמו בכל שאר הפרויקטים שהוא שותף להם, היא ראייה מערכתית הצופה לעתיד. אנו בג'וינט בטוחים ששיתוף הפעולה עם כל הגופים והתשתיות הארגוניות והחינוכיות יהיו בסיס לעוד פעולות בעתיד".

פרק 2. "קיץ בטוח לילדינו" ("חירום קיץ") 2002 לילדים ונוער בסיכון

תרומת איחוד הקהילות היהודיות של צפון אמריקה, שנועדה להבטיח את שלומם של ילדי ישראל בקיץ 2002, הסתכמה כאמור בסכום של 25 מיליון דולר. סכום זה חולק לשניים: 20 מיליון דולר סבסדו את המפעל הגדול של הקייטנות העירוניות, וכחמישה מיליון דולר את הקייטנות של אוכלוסיית הג'וינט - פעוטות, ילדים ונוער בסיכון, ובכלל זה גם ילדי עולים וילדים ונוער עם צרכים מיוחדים. בפרק זה יידון

נושא הקייטנות המיוחדות לאוכלוסייה זו.

הנהלת הג'וינט, בהכירה את הצרכים בשטח ואת התכניות הפועלות, החליטה לחלק את הסכום של חמישה מיליון דולר מכספי מגבית החירום לקייטנות אלו על-פי הקטגוריות הבאות:

1. קייטנות לגיל הרך - כ-770,000 דולר.
2. קייטנות לילדים בסיכון - כ-500,000 דולר.
3. קייטנות לבני נוער בסיכון - כ-1,000,000 דולר.
4. קייטנות לילדים ובני נוער עם צרכים מיוחדים - כ-275,000 דולר.
5. קייטנות לילדים ובני נוער עולים - כ-800,000 דולר.
6. פעילויות קיץ מיוחדות - 1,200,000 דולר.

את הקייטנות האלו הפעילו גופים, ארגונים ועמותות שרובם קשורים בקשר אמיץ עם הג'וינט, ומפעילים פרויקטים מטעמו גם במהלך שנת הלימודים. אנשי הג'וינט, מנהלי התכניות ולעתים גם מנהלי האגפים עצמם היו אחראים על ההתקשרות עם הגוף המפעיל לפי אופי הפעילות וקהל היעד שלה.

בשונה מן הקייטנות העירוניות, שבהן היה קהל היעד תלמידי כיתות א'-ו', בקייטנות אלו היה טווח הגילים רחב הרבה יותר, החל בפעוטות רכים במעונות, עבור בבני נוער בחטיבות הביניים ובחטיבות העליונות וכלה בבני 20-21 עם צרכים מיוחדים. גם טווח הזמן היה שונה. בעוד שמרבית הקייטנות העירוניות התנהלו במשך שלושה שבועות בחודש יולי, נמשכו קייטנות אלו גם בחודש אוגוסט, כדי להבטיח את ביטחונם של הילדים ובני הנוער בסיכון דווקא בפרק הזמן שלא הייתה בו מסגרת מאורגנת, המספקת סביבה מוגנת ובטוחה. גם משך הפעילות היומית הייתה שונה בקייטנות אלה מן הקייטנות העירוניות. בעוד שבקייטנות העירוניות נמשכה הפעילות בדרך כלל משעה 8.00 עד 13.00, התנהלו קייטנות אלה לפי קהל היעד ומיקומן. היו קייטנות שפעלו בתנאי פנימייה, כך שהפעילות נמשכה כמה ימים (חמישה עד עשרה ימים) במהלך 24 שעות היממה, וסיפקו כלכלה מלאה ולינה. קייטנות אחרות נמשכו עד שעות אחר הצהריים. תוכני הקייטנות הותאמו לקהל היעד וכללו גם קייטנות ששמו את הדגש על לימודים, כהמשך לפרויקטים של הג'וינט שהתנהלו במהלך שנת הלימודים עם תלמידים עולים מאתיופיה, מקווקז ומבוכרה, שמטרתם הייתה לחזק את התלמידים ולסייע להם להשתלב בחברה ובמערכת החינוך. במסגרת הקייטנות המשיכו פרויקטים הפועלים במהלך שנת הלימודים לפעול גם בתקופת חופשת הקיץ, למשל, תכנית "קשרים" - תכנית התערבות מערכתית לשילוב של תלמידי חטיבת הביניים יוצאי אתיופיה במערכת החינוך; תכנית "מעברים" - חיזוק השפה לקראת המעבר לחטיבת הביניים לתלמידי

העדה הקווקזית והבוכרית; תכנית "אופק לבגרות" - חיזוק התלמידים יוצאי אתיופיה בחטיבה העליונה לקראת מבחני הבגרות.

הקייטנות ל"ילדי הג'וינט" הקיפו כ-40,000 פעוטות, ילדים ובני נוער בסיכון, ילדים ובני נוער עם צרכים מיוחדים וילדי עולים. על הקייטנות פיקחו והיו בקשר מתמיד אנשי הג'וינט מאשלים, מאגף חינוך ונוער ומאגף שילוב עולים מתחומי הגיל הרך, הילדים, בני הנוער, העולים, ובני נוער עם צרכים מיוחדים.

א. קייטנות קיץ 2002 - הגיל הרך

פעילות הקיץ לגיל הרך, שנתמכה בסכום של 770,000 דולר מכספי מגבית החירום, נחלקה לשלושה ערוצים:

1. "התגייסות קהילתית לגיל הרך".
2. פעילות קיץ במעונות הרב-תכליתיים.
3. תכנית "פאקט".

1. "התגייסות קהילתית לגיל הרך"

הקייטנות לפעוטות וילדי החטיבה היסודית, שכונו בג'וינט "התגייסות קהילתית לגיל הרך", פעלו במרכזים הקהילתיים השכונתיים או בגני הילדים. קהל היעד שלהן היה מפעוטות בני שלוש עד ילדים בני 13. המאפיין הבולט שלהן היה מועד הפעילות - חודש אוגוסט - התקופה הבעייתית ביותר להורים הדואגים לילדיהם, שנותרו ללא מסגרת בתום חודש הקייטנות העירוניות. במקרים רבים שותפו גם ההורים בפעילות במהלך הקייטנות או בסיומן.

את מרבית המתנ"סים שהפעילו קייטנה בחודש אוגוסט 2002 סבסד הג'וינט בסכום של 10,000 דולר לכל מתנ"ס מכספי מגבית החירום. מתנ"סים אחרים קיבלו סכומי כסף שונים לפי היקף פעילותם. המתנ"סים שהפעילו קייטנות תחת כותרת זו התקיימו בשלושה יישובים יהודיים (מגדל העמק, נתיבות ושדרות) ובשלושה יישובי מיעוטים (דליית אל כרמל (דרוזים), עכו וכפר קאסם). בעיר עכו התקיימה פעילות גם במגזר היהודי וגם במגזר הערבי.

מתנ"ס מגדל העמק הפעיל קייטנות בגני הילדים ברחבי העיר בהשתתפות 400 ילדים גילאי שלוש עד שש. הפעילות כללה גם הפנינג קהילתי בסוף אוגוסט בהשתתפות הילדים והוריהם. מתנ"ס נתיבות

הפעיל קייטנות במועדוניות מרכז פיס בעיר בהשתתפות 99 ילדים גילאי שש עד 13. מתנ"ס שדרות הפעיל קייטנות שמנו 400 ילדים.

מתנ"ס דליית אל כרמל הפעיל קייטנות שהקיפו 100 ילדים גילאי שלוש עד עשר. הפעילות התקיימה במחצית הראשונה של חודש אוגוסט וכללה הדרכה, לימוד שחייה, פעילות ספורט ופעילות חברתית. הג'וינט מימן כ-35% מהעלות, והעביר סכום של 5,000 דולר. מתנ"ס עכו העתיקה הפעיל קייטנות בהשתתפות 300 ילדים גילאי חמש עד 13 במהלך כל חודש אוגוסט 2002. הפעילות כללה אמנות ומוזיקה, יצירה, ספורט, תנועה ומספרי סיפורים. חברת המתנ"סים בעכו הפעילה קייטנה במתנ"ס בית העם בעיר במשך שבועיים בחודש אוגוסט, שמנתה 200 ילדים גילאי שלוש עד שש. התכנית כללה מוקד בוקר פעיל ובו תכנית העשרה חווייתית איכותית. תקציב הג'וינט היה 22,000 דולר.

מתנ"ס כפר קאסם הפעיל קייטנות בהשתתפות 150 ילדים גילאי ארבע עד תשע במשך שלושה שבועות בחודש אוגוסט. שעות הפעילות היו מגוונות. מקצת הילדים שהו בקייטנה עד שעה 16:00. הפעילות כללה טיולים ופעילות חינוכית רווחתית ומהנה.

2. פעילות קיץ במעונות הרב-תכליתיים

הקבוצה השנייה של קייטנות הקיץ לגיל הרך נועדה לפעוטות הרכים השוהים במעונות הרב-תכליתיים לגיל הרך. הג'וינט, באמצעות עמותת אשלים, תחום הגיל הרך, קיים עמם קשר מתמיד במשך השנה כולה. את פעילות הזו ארגנו גופים ועמותות רבות, כגון החברה למתנ"סים, ויצ"ו, נעמ"ת, אמונה ועוד עמותות ברחבי הארץ, והיא כללה גם את המגזר החרדי והמגזר הערבי. מרבית הילדים שזכו לסבסוד היו ילדים המטופלים בלשכות הרווחה המקומיות. את הסבסוד המיוחד בעבור הפעילות בחודש אוגוסט (ברוב המקרים נמשכה הקייטנה עשרה ימים) העביר הג'וינט למעונות, והוא חושב לפי תעריף של 90 ₪ ליום לכל אחד מהילדים. הורי הילדים השתתפו בתשלום קטן עד סמלי בלבד בעבור הקייטנות, לפי מצבם הכלכלי (היו הורים ששילמו סכום של עשרה ₪ ליום קייטנה). המעונות שסבסד הג'וינט באמצעות כספי מגבית החירום היו:

מעונות רב-תכליתיים של החברה למתנ"סים במתנ"ס קטמון ח'-ט' בירושלים ובמתנ"ס בנתיבות, שבהם פעלו קייטנות שמנו 117 פעוטות וילדים גילאי שנה עד שש וחצי.

שמונה מעונות רב-תכליתיים של רשת ויצ"ו ברחבי הארץ, שבהם פעלו קייטנות שמנו 226 ילדים ופעוטות בסיכון גילאי שנה עד שבע.

מעונות רב-תכליתיים של נעמת, תנועת נשים עובדות מתנדבות, שבהם פעלו קייטנות שמנו 154 פעוטות גילאי שנה עד ארבע.

מעונות אמונה, תנועת האישה הדתית לאומית, שבהם פעלו קייטנות שמנו 108 פעוטות וילדים בסיכון גילאי שנתיים עד ארבע, במעונות רב-תכליתיים בערים אשדוד, קריית גת ובאר שבע.

מעון בית יעקב בשכונת הבוכרים בירושלים, שפעלה בו קייטנה שמנתה 40 ילדים גילאי שלוש עד שש.

מעון עמותת אמלסון בשכונת ג'בל מוכבר בירושלים, שפעלה בו קייטנה במשך שלושה שבועות שמנתה 40 פעוטות וילדים גילאי שנה עד שש (הורי הילדים שילמו חמישה טל לכל יום).

3. תכנית "פאקט"

תכנית "פאקט" - PARENTS AND CHILDREN TOGETHER - היא אחת מתכניות הדגל של ארגון הג'וינט לבני העדה האתיופית. תכנית זו היא לאמיתו של דבר פסיפס של תכניות עירוניות המיועדות לתת מענה כולל למרב הצרכים החינוכיים של ילדים יוצאי אתיופיה בגיל הרך, מלידה עד שש, ולמשפחותיהם. התכנית החלה בעיר באר שבע בשנת 1998 ופועלת כיום לאחר ניסיון רב והצלחה ברחבי הארץ, בקרב ריכוזים גדולים של בני העדה האתיופית. בשנת 2002 התרחבה התכנית ופרשה כנפיה גם על ילדי כיתות היסוד (גילאי שש עד שמונה). התכנית המורחבת נקראת בשם פאקט+. במסגרת תכנית פאקט, הפועלת במשך כל השנה, התארגנה גם פעילות קיץ שזכתה אף היא להיות מסובסדת ע"י הג'וינט באמצעות כספי מגבית החירום. בין הגופים שהפעילו תכניות לגיל הרך בקיץ 2002 במסגרת תכנית פאקט היו: המועצה לקידום החינוך, החברה לקידום החינוך ברחובות, הקרן לפיתוח חדרה, בית מוריה והמתנ"ס בחדרה. למעלה מ-550,000 דולר הועברו לגופים אלו, כדי לסבסד את קייטנות הקיץ.

ב. קייטנות קיץ 2002 לילדים בסיכון

ילדים בסיכון הם אחד מקהלי היעד המסורתיים של ג'וינט-אשלים. הג'וינט משתף פעולה במשך כל השנה עם גופים רבים למען ילדים אלו, הנמצאים במסגרות של פנימיות מרכזי חירום ומרכזי הורים וילדים. ביוזמת הג'וינט ובסיוע כספי מגבית החירום העביר הג'וינט 500,000 דולר לסבסד קייטנות לילדים השוהים במסגרות אלה. מגמת הג'וינט הייתה להאריך עד כמה שניתן את פעילות הקיץ בחודש אוגוסט.

1. קייטנות לילדי פנימיות ולהוריהם

אחד הארגונים שהג'וינט סייע לו בפעילות הקיץ הוא המועצה לילד החוסה - עמותה שייסדו אנשי ציבור ואקדמיה, במטרה לעזור לילדים אשר הוצאו מבתיהם בגלל תפקוד הורי לקוי, התעללויות, מחלות נפש, עזובה,

יתמות, עבריינות וסמים. ילדים אלה חיים בפנימיות ובמשפחות אומנה. במהלך חופשת הקיץ הפעילה המועצה בסיוע הג'וינט קייטנות בפנימיות בבית אפל, בגן יבנה ובעוד פנימיות. בקייטנות אלו השתתפו 200 ילדים גילאי חמש עד 12, הורים ומדריכים במשך עשרה ימים מלאים. התכנית כללה סדנאות, ביקור בלונה פארק, רחצה בברכה, פעילות יצירתית והפקת סרטון. הג'וינט סבסד את הפעילות בסכום של 30,000 דולר.

2. קייטנות במרכזי הורים וילדים

מרכז הורים וילדים הוא מקום המספק סביבה חמה ומטפחת בגישה הוליסטית לטיפול במשפחה במצוקה. את מודל המרכז פיתחו ג'וינט-אשלים ומשרד העבודה והרווחה על רקע הצורך למצוא מענים חדשים שימנעו את המצוקה מלעבור לדור הבא ויצמצמו את מצבי הסיכון של הילדים. הפעילות במרכזים מתנהלת במהלך כל השנה. בחופשת הקיץ התקיימו במרכזים אלו קייטנות מסובסדות בשעות אחר הצהריים, שמנו 200 משתתפים גילאי חמש עד 12. התכנית כללה פעילויות העשרה, רחצה בברכה וטיולים. ההורים שילמו סכום השתתפות סמלי, ואת מרבית העלות, סך של 42,500 דולר, שילם הג'וינט.

3. קייטנות במרכזי חירום לילדים

מרכזי החירום לילדים ולמשפחותיהם הם מקלט טיפולי ויחידת אבחון וטיפול לילדים בסיכון הזקוקים להגנה, להתערבות בשעת משבר ולטיפול במערכת המשפחתית, עם שימת דגש על יחסי הורים-ילדים. השוהים במרכזים אלו הם ילדים המורחקים מהבית על-פי חוק הנוער במצבי חירום או ילדים הזקוקים למקלט בשעת אסון או משבר. הטיפול בילד נעשה מתוך כוונה להשיב את הילד לביתו או להציע תכנית חלופית. במרכזים אלו התקיימו קייטנות שמנו 130 משתתפים מגיל ארבע עד 14, שפעלו במהלך החודשים יולי ואוגוסט 2002 במשך כל שעות היום. הפעילות כללה טיולים, ימי כיף, משחקי העשרה וסדנאות. את מרבית העלות, סכום של 11,300 דולר, שילם הג'וינט.

עוד עמותות רבות עומדות בקשרים יומיומיים במשך כל השנה עם ג'וינט-אשלים במסגרת עיסוקן בפרויקטים שונים עם ילדים בסיכון. עמותות אלה הכינו תכניות מיוחדות לחופשת הקיץ. תכניותיהן אושרו ע"י הג'וינט ונתמכו בכספי מגבית החירום. אחת מן הדוגמאות לפעילות קיץ מיוחדת היא זו של עמותת צ.ב.ע - צעירים בונים עתיד. עמותה זו הפעילה קייטנה שבה תכנית העשרה של עשרה ימים בבאר שבע. בקייטנה השתתפו 94 ילדים גילאי שנתיים עד שבע. נוסף עליהם השתתפו בפעילות גם בני נוער שהעמותה עבדה אתם במשך כל השנה, וכן בני נוער מעמותת אחריי - קורס הכנה לצבא - ששולבו בעבודות הדרכה.

מטרות התכנית היו: לספק מסגרת העשרה ערכית וחברתית לילדי השכונות בתקופת הקיץ, להעשיר את עולמם התרבותי, להגביר את מעורבותם בקהילה ואת אחריותם כלפיה, לפתח את החשיבה היצירתית שלהם, לחשוף אותם לחוויות תרבותיות מגוונות ולהתנסות בחוויה של הפקה על כל היבטיה. יעדי התכנית היו: להפיק אירוע הכולל מופע והפנינג יצירתי שאליו יוזמנו המשפחות, לאמץ קבוצה בקהילה במסגרת "שישי בקהילה" לפעילות חברתית ולחשוף אותם למגוון חוויות תרבותיות - ביקור במוזאון, צפייה בהצגה ובמחזמר, סדנת מוזיקה, ועוד.

תכנית הפעילות כללה: כתיבת תסריט להצגה ונסיעה לצפות בהצגת ילדים, פעילות בנושא חושים וביקור במוזאון הילדים בחולון, הכנת תלבושות, תפאורה ואיפור, הקדשת יום למעורבות בקהילה, הכנות להפנינג ולמופע וביקור בברכה. גורמים בעיר נרתמו לקיים את הקייטנה בעלות מזערית, כך שנחסכו הוצאות שמירה, הוצאות כניסה לברכה וכן השימוש במתנ"ס נעורים בבאר שבע לא היה כרוך בתשלום. השילוב של ילדים, מדריכים בוגרים ומדריכים צעירים יצר אינטגרציה, שממנה למדו והפיקו תועלת כל המשתתפים. מסיבת הסיום נהפכה לאירוע קהילתי, היות שהאירוע (ילדים מחופשים ומאופרים) התרחש בחוץ ומשך תשומת לב רבה. בני הנוער המתנדבים המשיכו את פעולות ההתנדבות למען הקהילה גם לאחר סיום הקייטנה. הג'וינט העביר לעמותה סכום של 20,000 דולר מכספי מגבית החירום בעבור פעילות זו.

עוד דוגמה לפעילות של עמותה למען נוער בסיכון היא זו של עמותת ידידים. עמותה זו הפעילה תכנית קיץ לבני נוער בסיכון בביה"ס קדימה בשכונת גונן בירושלים. בתכנית השתתפו 48 בני נוער גילאי 13 עד 15. התכנית התקיימה מסוף יולי עד אמצע אוגוסט, בשעות 9:00 עד 16:00 ולעתים עד 18:00. התכנית כללה פעילות מדעית, מחשבים, אטרקציות מים וטיול לאילת. מקצת המשתתפים קיבלו סבסוד כמעט מלא. הג'וינט העביר לעמותה סכום של 31,500 דולר מכספי מגבית החירום.

פעילויות הקיץ לילדים בסיכון כללול גם קייטנות לילדי נשים מוכות, לילדי נגמלים וילידי אסירות.

פעילויות קיץ לילדים במקלטים לנשים מוכות

פעילויות קיץ 2002 במקלטים לנשים מוכות נועדו לילדי הנשים החוסות במקלטים. הפעילויות התקיימו בערים הרצליה, באר שבע, חיפה, ירושלים, תל אביב, חדרה ואשדוד, והשתתפו בהן 280 ילדים. הג'וינט העביר סך של 101,162 ₪, כדי לממן פעילויות אלו.

קייטנה לילדי נגמלים באתרים שונים בארץ

עמותת אפשר הפעילה קייטנות לילדי נגמלים בשישה אתרים ברחבי הארץ: חיפה, ירושלים, רמת חן, נצרת, כרמיאל וגדידה. הג'וינט הקצה סכום של 10,000 דולר לפעילות זו שהשתתפו בה 295 ילדים ובני נוער.

קייטנה לילדי נגמלים בשכונת גילה בירושלים

קייטנה מיוחדת ל-80 ילדי נגמלים בכיתות א' עד ו' התקיימה בשכונת גילה בירושלים. הילדים שהו בקייטנה שנשאה את השם "קהילה אכפתית" במהלך שלושת השבועות הראשונים של חודש יולי 2002, חמישה ימים בשבוע, משעה 8:00 עד 16:00. הג'וינט הקצה 7,500 דולר לתכנית זו.

קייטנה לאסירות וילדיהן

הרשות לשיקום האסיר הפעילה נופשון בנהריה ל-15 אמהות אסירות ול-17 ילדיהן גילאי חודשיים עד שמונה. הנופשון נמשך חמישה ימים מלאים בתנאי פנימייה בחודש אוגוסט וכלל פעילות העשרה, פנאי והנאה, וכן הדרכה לאמהות. האמהות שילמו 100 ₪. הג'וינט העביר 3,125 דולר לצורך הנופשון, שכיסו את מרבית העלות.

ג. קייטנות קיץ 2002 לבני נוער בסיכון

לקייטנות הקיץ של בני הנוער בסיכון הקדיש הג'וינט סכום של מיליון דולר מתוך חמישה מיליון דולר שהוקצבו לאוכלוסיות הג'וינט. בני נוער בסיכון ובמצוקה הם מהאוכלוסיות המובהקות של ג'וינט-אשלים. קבוצה זו מגוונת מאוד וכוללת בני נוער שהוריהם נתונים במצוקה, ושמצוקתם משודרת ישירות לילדיהם

ולעתים אף מסכנת את בטיחותם. בכלל זה נמצאים בני נוער נפגעי סמים, ילדים לאמהות מוכות השוהות במקלטים, בני נוער שנפלטו ממסגרות חינוך שונות, נערות במצוקה, ועוד. ארגונים ועמותות שונות, כגון עמותת בית אריאל לטיפול בנוער במצוקה, רשות חסות הנוער ועמותת אפשר לפיתוח שירותי רווחה, ארגנו בסיוע כספי החירום שהעביר להן הג'וינט קייטנות לבני הנוער השרויים במצוקה. עמותת בית אריאל לטיפול בנוער במצוקה ארגנה כמה קייטנות בקיץ 2002:

1. קייטנה לבני נוער נפגעי סמים

ביולי 2002 ארגנה עמותה זו פעילות קיץ ל-687 בני נוער נפגעי סמים במסגרות שונות בערים קריית גת, אור עקיבא, בית שאן, טבריה, אשקלון, חולון ואשדוד. הג'וינט העביר סכום של 100,000 דולר מכספי מגבית החירום לכיסוי העלויות.

2. פעילויות קיץ במפתנים

במסגרות השונות של מפתנים - מסגרות לנוער מנותק שנפלט ממערכת החינוך, הפעילה עמותת אריאל קייטנות שהשתתפו בהן 1,100 בני נוער. המפתנים שהשתתפו בתכנית היו המעונות בבני ברק, רעננה, בית חגי וטבריה. לפעילות זו של עמותת אריאל הקצה הג'וינט סכום של 150,000 דולר.

3. קייטנות לנערות במצוקה

עמותת אריאל הפעילה קייטנות גם במסגרות שונות של טיפול בנערות במצוקה. הקייטנות פעלו בערים שדרות, אום אל פאחם, הרצליה וקריית ספר, והשתתפו בהן 1,356 נערות. הג'וינט הקצה סכום של 140,000 דולר לתכנית זו.

4. פעילות קיץ במעונות של חסות הנוער

חסות הנוער (יחידת שירות של משרד הרווחה, הממונה על טיפול חוץ-ביתי סמכותי כופה במתבגרים הנתונים במצבי סיכון וסכנה) ארגנה באמצעות עמותת בית אריאל תכנית נופש לבני נוער המתגוררים בהוסטלים. התכנית מנתה כ-150 בני נוער במחוזות ירושלים, ת"א והדרום. נוסף על כך, ארגנה חסות הנוער פעילות קיץ במעונות בקהילה שמנתה כ-600 בני נוער. הג'וינט הקציב לפעילות זו סכום של 97,500 דולר.

פעילויות קיץ של עמותת על"ם - עמותה למען נוער במצבי סיכון ומצוקה

עמותת על"ם קיימה פעילויות קיץ ב-18 מרכזיה ברחבי הארץ. בפעילויות אלו השתתפו בני נוער גילאי 12 עד 18 במהלך החודשים יולי ואוגוסט 2002. הפעילות התנהלה במהלך היום כולו במשך כל ימות השבוע וכללה טיולים, הצגות וסדנאות. בתחילת התכנית היה צפי ההשתתפות 1,100 בני נוער ולפי מספר זה הוקצה סכום של 200,000 דולר; בפועל גדל מספר המשתתפים ומנה 1,814 בני נוער. הג'וינט כיסה את כל העלות.

הפעלת בני נוער מתנדבים

פעילות הקיץ עם בני הנוער התאפיינה גם בשיתופם של אלפי בני נוער מתנדבים ברחבי הארץ בתכניות השונות. גם בתכנית "החוויה הקיצית" - קייטנות הרשויות המקומיות ומשרד החינוך, וגם במפעלי הקיץ המיוחדים ל"אוכלוסיות הג'וינט" השתתפו מדריכים מתנדבים. הדבר שיחד את תחום ההתנדבות בקייטנות המיוחדות היה שיתופם של מתנדבים מבוגרים. במקרים רבים פעולות ההתנדבות בקיץ היו המשך לפעולות התנדבות של אותם מתנדבים במהלך השנה כולה. פעילות המתנדבים הייתה פרושה ברחבי הארץ, ובכלל זה באזורי קו התפר.

אמנה כמה דוגמאות של פעילות המתנדבים במפעלי הקיץ במתנ"סים ובמרכזים אחרים שסבסד הג'וינט בכספי מגבית החירום.

במרכז הקהילתי בכפר סבא פעלה תכנית בשם "סיוע חירום לפעילות הקיץ עם בני נוער פעילים עם מתנדבים" (החופש להתנדב). במסגרת תכנית זו התקיימו פעילויות שונות במהלך החודשים יולי - אוגוסט משעות הבוקר עד חצות. המתנדבים הצעירים והמבוגרים הפעילו חוגים וסדנאות בנושאים שונים. בפעילות השתתפו 110 בני נוער ומבוגרים גילאי 12 עד 57 (בפעילות לאורך השנה פעלו 190 בני נוער ומתנדבים גילאי 12 עד 80). הג'וינט הקצה לתכנית זו סכום של 18,000 דולר מכספי מגבית החירום. בנתניה התקיימה פעילות עם מתנדבים ע"י העמותה לחינוך בלתי פורמלי. בפעילות השתתפו 120 בני נוער גילאי 14 עד 17 והתנהלה במהלך יולי ואוגוסט. הג'וינט מימן את עלות התכנית במלואה בסך 18,000 דולר.

בעפולה, במסגרת תכנית סיוע החירום לפעילות קיץ עם בני נוער מתנדבים, הפעילו המרכזים לקהילה והתחדשות שכונות בעפולה פעילויות שונות במתנ"ס בית אשכול בעיר במהלך החודשים יולי ואוגוסט ל-93 בני נוער גילאי 15 עד 17, שסובסדו אף הן בידי הג'וינט.

התכניות ששילבו מתנדבים כללו גם הכשרה לפעילות התנדבותית. דוגמה לתכנית מסוג זה היא התכנית שפעלה במתנ"ס במעלות בשם "העצמת בני נוער בסיכון באמצעות חינוך לעבודה". הפעילות מנתה 95 בני נוער גילאי 14 עד 18, והתקיימה במהלך חודש אוגוסט במעלות ובשלוחותיה. הפעילות כללה הכשרה לפעילות התנדבותית, העסקת בני הנוער בפעילות ברוכה למען הקהילה, שמנעה אותם מלשוטט ולהיחשף לסכנות, ופעילות בילוי והפוגה. הג'וינט מימן את עלות התכנית במלואה בסך 18,000 דולר.

ד. קייטנות קיץ 2002 לילדים ובני נוער עם צרכים מיוחדים

בעבור קייטנות לילדים ולבני נוער עם צרכים מיוחדים, גם הם מהאוכלוסיות המובהקות של ג'וינט-אשלים, הקצה הג'וינט סכום של 275,000 דולר. בפעילות הקיץ שנתמכה ע"י הג'וינט באמצעות תרומת מגבית החירום, נתנה להם תשומת לב מיוחדת. ארגונים ועמותות שונות שהפעילו קייטנות קיץ זכו לתמיכת הג'וינט, שלעתים כיסתה את מרבית העלות או אף את כולה. הפעילות עם הילדים עם הצרכים המיוחדים נחלקה לשניים. האחת התקיימה במסגרת המוסדית שבה שוהים הילדים במשך השנה, כגון הקייטנות של העמותות בית הגלגלים, צעד קדימה, בית איזי שפירא ושק"ל. הפעילות השנייה, קייטנות ומחנות קיץ, התקיימה בשטח פתוח, למשל, הקייטנה של עמותת אתגרים.

קייטנות "בית הגלגלים" לילדים נכים

שתיים מהאגודות שהפעילו קייטנות "בית הגלגלים" לילדים ובני נוער עם צרכים מיוחדים ונהנו מתמיכת הג'וינט באמצעות כספי מגבית החירום הן אגודת ש"י - אגודה לשיקום וסיעוד ילדים נכים, ועמותת תנו לעבוד בכבוד.

אגודת ש"י הפעילה בקיץ 2002 ארבע קייטנות של בית הגלגלים לילדים נכים. הקייטנות מנו 52 חניכים גילאי 11 עד 18. כל קייטנה נמשכה חמישה - שישה ימים מלאים וכללה לינה. מספר המדריכים בכל קייטנה היה שווה למספר החניכים. הפעילות בקייטנות הדגישה את הפן החווייתי וכללה טיולים ברכב מותאם לנכים, "הגשמת חלומות ומשאלות של החניכים" ומסיבת סיום חווייתית, שנמשכה עד שעות הבוקר. הג'וינט העביר 12,800 דולר, כדי לממן קייטנות אלו.

עמותת תנו לעבוד בכבוד הפעילה קייטנות ל-200 ילדים גילאי שמונה עד 14 בערים ירוחם ודימונה, שהתנהלו במחצית הראשונה של אוגוסט 2002. הקייטנה כללה סיורים מחוץ לערים, ביקורים במוזאונים, בפארקים, ועוד. הג'וינט תמך במפעל זה בסכום של 30,000 דולר מכספי מגבית החירום.

עוד עמותה שקיימה פעילות קיץ לילדים נכים במסגרת מוסדית הייתה עמותת בית איזי שפירא ברעננה. העמותה הפעילה קייטנה משולבת לילדים נכים שכללה פעילות ספורט אתגרי, פעילות עם בעלי חיים ופעילויות מגוונות של חוויה ויצירה. הקייטנה מנתה 18 ילדים גילאי שמונה עד 11 ופעלה במהלך חודש יולי. הג'וינט סבסד כ-60% מן העלות, בסך 13,000 דולר, בכספי מגבית החירום. עמותת צעד קדימה - עמותה לחינוך ושיקום הפעילה נופשון, מחנה קיץ שיקומי, לבני נוער עם צרכים מיוחדים, שהתקיים בקיבוץ חנתון בגליל בחודש אוגוסט. הפעילות נמשכה לאורך היום כולו וזימנה מפגש חברתי חווייתי וסדר יום פעיל, כדי לקדם מיומנויות תפקודיות ולעודד התנהגות עצמאית. במחנה השתתפו 30 בני נוער גילאי 14 עד 22, וכן ההורים ועוד גופים. העלות הכוללת הייתה 273,000 ₪. הג'וינט סבסד את התכנית בסכום של 98,000 ₪.

קייטנות לילדי החינוך המיוחד במוסדותיהם

עם קבוצת הילדים עם הצרכים המיוחדים נמנו גם ילדי החינוך המיוחד. עמותת שק"ל - שירותים קהילתיים למוגבלים - הפעילה קייטנות לילדים אלו בשישה בתי-ספר וגני ילדים של החינוך המיוחד בירושלים, והשתתפו בהן 200 ילדים ובני נוער גילאי שלוש עד 21. בכל המסגרות שבהן הופעלו הקייטנות, סיפקה התכנית טיפולים פרה-רפואיים, הסעות לפעילות מחוץ למבנה וארוחות. עם ההפעלות המיוחדות נמנו ביקורים בגן חיות, במוזאון המדע, בעין יעל ובפארק השעשועים קיפצובה. כמו כן, הוזמנו קוסמים ומטפלים בבעלי חיים והופעלו סדנאות בישול, אמנות ומוזיקה. הג'וינט העביר סכום של 60,000 דולר לפעילויות הקיץ של עמותה זו.

המוסדות שבהן פעלה תכנית הקיץ היו: מעון הטנה, שבו אורגנה פעילות ל-72 משתתפים גילאי שלוש עד 21 המוגדרים עם מוגבלויות קשות רבות וסיעודיים; בי"ס שקד בקריית יובל, שבו אורגנה פעילות ל-32 ילדים ובני נוער גילאי שבע עד 21 עם פיגור קשה; גני אדי שור ברמת אשכול, שארגנו פעילות ל-58 ילדים בני שלוש עד שבע עם פיגור בינוני עד קשה; גן תצפית בקטמון, שבפעילותו השתתפו 42 ילדים בני שלוש עד שבע עם מוגבלויות התפתחותיות; גן רימונים, שבפעילותו השתתפו 36 ילדים בני שלוש עד שבע עם התנהגות בינונית וקשיי תפקוד; ובית-ספר ניצנים, שבפעילותו השתתפו 30 (מתוך 102) ילדים, בני נוער ובוגרים בני שש עד 21 עם פיגור קל עד בינוני.

מחנות קיץ לילדי החינוך המיוחד של עמותת אתגרים

פעילות עם ילדים ובני נוער עם צרכים מיוחדים שנשאה אופי אחר הייתה מחנות קיץ בשטחים פתוחים. עמותת אתגרים הפעילה מחנות קיץ לתלמידי החינוך המיוחד בפארק הירקון, בשדות ים וביישובי קו התפר. המחנות התקיימו בחודש אוגוסט במשך 12 ימים מרוכזים וכללו לינה, והשתתפו בהם 700 ילדים, בני נוער ובוגרים גילאי ארבע עד 21. הג'וינט העביר סכום של 30,000 דולר (מרבית העלות) לעמותה, כדי לממן את הפעילות.

קייטנות לילדים עם צרכים מיוחדים וילדים חולי סרטן של עמותת עזר מציון

עמותת עזר מציון- מרכז עזר לחולה ולנזקק - הפעילה קייטנות קיץ לילדים עם צרכים מיוחדים ולחולי סרטן בשש מסגרות שונות:

1. קייטנה בתנאי פנימייה לילדים ולאמהות חולות סרטן במרכז הנופש של הוועד למען החייל בגבעת אולגה.
 2. קייטנה יומית לנערים בוגרים מאזור המרכז בקמפוס בית בלומה בפתח תקווה.
 3. קייטנה בתנאי פנימייה לילדים ממשפחות המעוניינות בחופשה מוחלטת בקמפוס בית בלומה בפתח תקווה.
 4. קייטנה בתנאי פנימייה לנערים בוגרים מכל רחבי הארץ, המספקת את כל הצרכים המיוחדים ונערכת לשהייה של 24 שעות.
 5. קייטנה יומית לילדים מאזור המרכז, שהתקיימה בכפר הנוער ויצ"ו לגננות ושתלנות וסיפקה הסעה יומית בבוקר ובערב.
 6. קייטנה יומית לילדים מאזור ירושלים, שהתקיימה בכפר הנוער כרמית בעין כרם וסיפקה הסעות. הפעילות מנתה כ-1,800 משתתפים גילאי שלוש עד 21, כאשר קצתה התקיימה משעות הבוקר עד שעות אחר הצהריים וקצתה התקיימה בתנאי פנימייה במשך שעות היום כולו. משך כל פעילות היה שבועיים. מטרות פעילויות הקיץ של אגודה זו היו למנוע את דחייתם של הילדים החריגים ולשלבם בקהילה, לספק מען הולם בתקופת חופשת הקיץ, שבה המסגרות הרגילות אינן פועלות, ולשחרר את ההורים לשבועיים של נופש, כדי שיוכלו להתפנות לטפל בשאר ענייני המשפחה. הג'וינט העביר לאגודה סכום של 100,000 דולר.
- גם רשת אורט קיימה קייטנה לילדים חולי סרטן. זו הייתה קייטנה במסגרת פרויקט קייטנות קיץ שיזמה

רשת אורט והפעילה משנת 1998, ואשר במסגרתו פועלים כחונכים כ-700 תלמידים של הרשת - יהודים, ערבים ודרוזים - ב-15 מבת-הספר של אורט ברחבי הארץ. בקיץ 2002 פעלה בביה"ס אורט בראודה בכרמיאל קייטנת "חמניות" בהשתתפות 110 ילדים חולי סרטן גילאי שבע עד 15, בני משפחותיהם ותלמידים מתנדבים החונכים אותם במהלך השנה. הג'וינט העביר לרשת אורט סכום של 30,000 דולר, כ-40% מן העלות הכללית, כדי לסבסד פעילות קיץ זו בכספי מגבית החירום. ה. קייטנות קיץ 2002 לילדי עולים

1. קייטנות לילדי עולים יוצאי אתיופיה

מתוך הסכום הכולל של חמישה מיליון דולר, כספי מגבית החירום לתכניות קיץ 2002 שהוקצו לאוכלוסיות הג'וינט השונות, הוקדשו 400,000 דולר לסבסד קייטנות לילדי עולים יוצאי אתיופיה. עם פעילויות הקיץ לתלמידים יוצאי אתיופיה נמנו, בין השאר, גם תכניות של הג'וינט שהתנהלו במהלך שנת הלימודים עם תלמידים אלו, במטרה לחזק את התלמידים ולסייע לשלבם בחברה ובמערכת החינוך. במסגרת הקייטנות המשיכו פרויקטים כגון תכנית "קשרים" - תכנית התערבות מערכתית לשילוב תלמידי חטיבת הביניים יוצאי אתיופיה במערכת החינוך, ותכנית "אופק לבגרות" - חיזוק תלמידים יוצאי אתיופיה בחטיבה העליונה לקראת מבחני הבגרות גם בתקופת חופשת הקיץ. על התנהלות קייטנות אלו פיקחו אנשי הג'וינט מאגף חינוך ונוער ומאגף שילוב עולים, המצויים עמם בקשר קבוע במהלך השנה כולה. עמותות וגופים שונים הפעילו עוד פעילויות קיץ בשכונות שבהן ריכוזים גבוהים של אוכלוסייה יוצאת אתיופיה.

קייטנות "קשרים"

תכנית "קשרים", שפותחה באגף חינוך ונוער של הג'וינט היא, כאמור, תכנית התערבות מערכתית לשילוב תלמידי חטיבת הביניים יוצאי אתיופיה במערכת החינוך. קייטנות "קשרים" היו מסגרת להמשך הפעלת תכנית "קשרים", שפעלה במהלך שנת הלימודים בבת-הספר, גם בחופשת קיץ 2002. אחד מאפיקי הפעולה של תכנית "קשרים" הוא "האפיק הקהילתי", שבו מנחים בני הקהילה משתפים את הורי התלמידים יוצאי אתיופיה עד כדי הפיכתם לקבוצה לומדת ומעורבת בכל ההליך החינוכי של ילדיהם.

מעורבות זו באה לידי ביטוי גם בפעילות הקיץ, שבה השתתפו ההורים עם ילדיהם בטיולי הקייטנות וחוו יחד את חוויית פעילות הקיץ בקייטנות הלימודיות של תכנית "קשרים". הקייטנות פעלו באמצעות עמותות שונות, שהצעת תכניותיהן נענו בחיוב ואושרו ע"י הג'וינט.

קייטנות "קשרים" באמצעות הנוער העובד

עמותת מקצוע ועבודה לשע"י הסתדרות הנוער העובד והלומד הפעילה קייטנות לימודיות במסגרת תכנית "קשרים", בשילוב פעילות חווייתית עם קבוצות תלמידים. בטיולים שנערכו במסגרת הקייטנות שותפים גם ההורים. הקייטנות התנהלו במהלך חודש יולי בכל הארץ בשעות 9:00 עד 16:00, חמישה ימים בשבוע. בתכנית זו השתתפו 100 ילדים וכן קבוצות של 200 הורים וילדים. כמו כן, כללה הפעילות גם הכשרה של צוותי ההדרכה. הג'וינט העביר לעמותה סכום של 155,395 ₪ בעבור יישום התכנית. בעיר חדרה הפעילה עמותת הקרן לפיתוח חדרה קייטנה במסגרת תכנית "קשרים". הקייטנה מנתה 80 ילדים ובני נוער. הג'וינט העביר לעמותה סכום של 12,600 דולר בעבור קיום פעילות זו.

פעילות קיץ במסגרת תכנית "אופק לבגרות"

תכנית "אופק לבגרות" פותחה באגף חינוך ונוער של הג'וינט, כדי לקדם את הישגיהם של בני נוער עולים יוצאי אתיופיה בבחינות הבגרות. התכנית פועלת במשך שנת הלימודים במסגרות שונות. קידום הישגיהם של בני הנוער בבחינות הבגרות נבחר כאחד מערוצי פעילות הקיץ במסגרת תכנית "חירום קיץ", והפעילו אותו החברה למתנ"סים וביה"ס אדם, השייך לאגודת רנה קאסן בתמיכת הג'וינט. בערים חדרה, עפולה ונתניה הפעילה החברה למתנ"סים תכנית בשם "אופק" - מרתונים לימודיים. התכנית פעלה במהלך החודשים יולי ואוגוסט 2002, חמישה ימים בשבוע, בין השעות 8:00 ל-14:00. השתתפו בה 120 בני נוער תלמידי החטיבה העליונה. הג'וינט הקצה לתכנית זו 66,700 דולר. בביה"ס אדם בשכונת בקעה בירושלים הופעלה בחופשת הקיץ תכנית "אופק לבגרות" במסגרת תכנית החירום. התכנית מנתה חמישה תלמידים של החטיבה העליונה והג'וינט הקצה לה סכום של 2000 דולר.

עמותות שונות הפעילו קייטנות ומחנות קיץ לילדים ונוער יוצאי אתיופיה בנושאים ובדגשים שונים. לכל אחת מן העמותות הוקצה סכום שנע בין 6,000 דולר ל-15,000 דולר, לפי היקף הפעילות, כדי לסבסד את הקייטנות. אמנה כמה דוגמאות:

קייטנות קיץ בדגש ספורט

את הקייטנות לילדים ולבני נוער יוצאי אתיופיה הפעילו עמותות שונות וגם הן נתמכו בכספי החירום שקיבל הג'וינט. אחת מהן הייתה עמותת הספורט לקידום עולי אתיופיה. קייטנות אלו פעלו בנתיבות, בקריית גת, באשקלון וברחובות בחודש יולי. הפעילות לבני הנוער התנהלה גם בשעות אחרי הצהריים. הקייטנות מנו 161 משתתפים גילאי עשר עד 12.

מחנה תרבות לנוער יוצא אתיופיה שהפעילה עמותת שח"ר (תנועה לשיוויון וחירות האדם) בסמינר גבעת חביבה. המחנה התקיים ביולי בתנאי פנימייה והשתתפו בו כ-100 בני נוער גילאי 13-18. התכנים נגעו בנושא הזהות העצמית באמצעות עיסוק באמנויות כגון דרמה ומוזיקה.

תכנית "נאמני מחשב" - הכשרת בני נוער יוצאי אתיופיה

את תכנית "נאמני מחשב" יזמה אדיוסיסטמס - חברה לטכנולוגיות מידע ולמידה. החברה הפעילה שני קורסים למדריכי מחשב צעירים, האחד בבאר שבע בבי"ס שבו בניו והשני בחדרה בבי"ס עמל. בשני הקורסים השתתפו 14 בני נוער יוצאי אתיופיה גילאי 13-14 בשעות אחר הצהריים. הקורסים הכשירו בני נוער בכל התחומים הנדרשים לתחזוקה נאותה של המחשב ובמימוניות הדרכה של שימוש במחשב. הג'וינט מימן את מלוא העלות של הקורסים בסך 6,300 דולר.

דוגמה לקייטנה לילדים עולי אתיופיה בהפעלת עמותה מקומית היא הקייטנה שהפעילה עמותת המסע אל ציון בעיר לוד. עמותה זו פועלת בעיר לוד בתחום החינוך הבלתי פורמלי בשעות אחה"צ בקרב בני נוער יוצאי אתיופיה. העמותה מפעילה מועדון חברתי מאז שנת 2000 ומקיימת בו פעילויות חברתיות שונות. בפעילות קיץ 2002 הפעילה העמותה קייטנה במועדון שלה בהשתתפות 60 בני נוער גילאי 14 עד 18 בחודשים יולי ואוגוסט. הקייטנה כללה פעילות חברתית, טיולים, פעילות הורים וילדים, ערבי מוזיקה וערבי גיבוש.

דוגמה לקייטנה לנוער בסיכון מהעדה האתיופית במסגרת פנימייתית בקיץ 2002 היא הקייטנה שהפעילה הסתדרות הנוער העובד והלומד באשבל וברחובות בחודשים יולי ואוגוסט, שמנתה 45 בני נוער גילאי 14 עד 18. הפעילות הייתה במסגרת פנימייה ונמשכה כל שעות היום. התכנית כללה פעילות לימודית, חווייתית ותרבותית, טיולים, פעילות פנאי והעשרה. את עלות שעות הלימוד מימן משרד החינוך. עלות הקייטנה הייתה בסך 15,000 דולר ואת כולה כיסה הג'וינט.

מרכז ההתנדבות של עולי אתיופיה ארגן פעילות קיץ בנושא אנגלית מוזיקלית. הפעילות התקיימה בחדרה, בביה"ס המקיף למדעים ואמנויות של רשת עמל, והשתתפו בה 24 בני נוער גילאי 13 עד 18 בחודשים יולי ואוגוסט 2002. הפעילות כללה שעות הוראה, שעות בילוי ושעות ריכוז וליווי קהילתי. הג'וינט מימן את העלות כולה בסך 14,000 דולר.

2. קייטנות לילדי עולים מקווקז ומבוכרה

מתוך הסכום הכולל של חמישה מיליון דולר, כספי מגבית החירום לתכניות קיץ 2002 שהוקצו לאוכלוסיות הג'וינט השונות, הוקדשו כ-400,000 דולר לסבסד קייטנות לילדי עולי מקווקז ומבוכרה. תכניות אלו כללו בין השאר קייטנות "על גלגלים", קייטנות תכנית "מעברים" וקייטנות תכנית "פל"א", לתגבור לימודי המדעים. בתכניות אלו שולבו גם הורים והפעילו אותן בעיקר מתנדבים. את מרבית התכניות ניהלה החברה למתנ"סים בערים שבהן מרוכזת אוכלוסייה זו. קייטנות אלו פעלו בערים מגדל העמק, עכו, שכונת נווה יעקב בירושלים, אשדוד, כפר סבא, קריית ים, באר שבע, חדרה, אור עקיבא ושדרות. במרבית הערים נשאו הקייטנות אופי מיוחד, שהתוו עובדי הג'וינט האמונים על עבודה שוטפת במשך השנה כולה עם עולי קווקז ובוכרה. בקצת מן היישובים הופעלו קייטנות אינטגרטיביות, ששילבו ילדי קווקז עם שאר התושבים, ואילו ביישובים אחרים בחרו להפעיל קייטנות נפרדות לבני העדה.

קייטנות "על גלגלים"

באגף שילוב עולים של הג'וינט הגדירו קייטנות אלה כמערך פעילות חינוכית-חוויתית לילדי קווקז במהלך חופשת הקיץ בחודשים יולי ואוגוסט. הפעילות כללה הדרכה חברתית, טיולים, ביקור במוזאון, שחייה, פעילויות ספורט ואמנות. השם שניתן לקייטנות אלו נבע מעובדת היותן קייטנות ניידות, שנועדו להוציא את משתתפיהן "מהנישה הקטנה שלהם" (בלשונה של הממונה בג'וינט על פרויקט זה, דליה בורגנה, בריאיון עמה). למשל, מהמתנ"ס השכונתי לאתרים מיוחדים ברחבי הארץ. קייטנות אלו לוו בהורי התלמידים ובמדריכים מתנדבים מבני העדה.

מטרות התכנית כפי שהגדירו הוגיה היו: לחזק את הקשר בין ההורים ובין הילדים באמצעות פעילות פנאי משותפת, למנוע שוטטות של הילדים במהלך החופשה ולשמור על ביטחונם, להעצים את ההורים ואת קבוצות פעילים בעדה שהשתתפו בתהליך התכנון והביצוע של התכנית. קהל היעד של תכנית זו היה ילדים גילאי 6-14. קייטנות אלו פעלו בערים עכו, קריית ים, חדרה, אור

עקיבא, באר שבע, שדרות, אשדוד ומגדל העמק. בכל אחד מהיישובים השתתפו כ-100 ילדים.

קייטנות "מעברים" היו קייטנות המשך לתכנית "מעברים", שהגה והפעיל הג'וינט בקרב תלמידים יוצאי קווקז ובוכרה במהלך שנת הלימודים, כדי להקל עליהם את המעבר מביה"ס היסודי לחטיבת הביניים באמצעות תגבור הלימודים, בייחוד במקצועות מתמטיקה, עברית ואנגלית. הרעיון שעמד לנגד עיני מפעילי קייטנות "מעברים" היה להמשיך את הפעילות הלימודית לקידום של תלמידי כיתות ה'-ו' ולצמצם את הפערים שנוצרו בין הישגיהם לבין הישגי התלמידים האחרים בכיתה גם במשך חופשת הקיץ, ולשלב בה גם פעילויות נופש ובידור. היעדים שהציבו הוגי התכנית בג'וינט היו: לפתח מיומנויות למידה לתלמידים הנתונים בסכנת נשירה, לפתח מיומנויות חברתיות ותקשורת בין-אישית, ליצור מסגרת לשעות הפנאי שתמנע שוטטות, לשתף את ההורים בפעילות ילדיהם, לחזק את הקשר הבין-דורי ולחזק את הדימוי העצמי של הילדים בני הקהילות הבוכרית והקווקזית. בקייטנות נהנו המשתתפים משילוב של פעילויות - לימודית וחברתית. את התגבור בלימודים נתנו מורים ואת הפעילות החברתית והספורטיבית הנחו מדריכים. קייטנות "מעברים" התקיימו בערים עכו, קריית ים, חדרה, אור עקיבא, באר שבע ושדרות. בכל אחת מן הערים השתתפו כ-100 ילדים גילאי 11-12.

תמר ניסימוב, רכזת תכניות יישובית לבני העדה הקווקזית בקריית ים, כותבת במכתב התודה שלה לג'וינט כי, "בעקבות הסבסוד המבורך נרשמו ילדים רבים לקייטנה. זה הישג אדיר, משום שלמרבית הילדים זוהי הפעם הראשונה שהם משתתפים בקייטנות במסגרת חינוכית חמה ותומכת, המונעת שוטטות". עוד כתבה, כי לאחר בדיקה של שאלוני משוב שחילקו להורי הילדים, היו ההורים מאוד שבעי רצון מן הפעילות והביעו תקווה כי זו התחלה של עוד פעילויות.

קייטנות המדעים על-פי תכנית "פל"א"

עוד קבוצה של קייטנות לילדים יוצאי קווקז ובוכרה שהתקיימו בשיתוף של אגף שילוב עולים של הג'וינט והחברה למתנ"סים הייתה קייטנות המדעים על-פי תכנית "פל"א" (פעילות לימודית אחרת), שנהגתה בג'וינט ושפעלה גם היא במהלך השנה כולה. תכנית זו נועדה לקדם את התלמידים בנושאים מדעיים ולהרחיב את אופקיהם. כמו בתכנית "מעברים", גם בעניין תכנית "פל"א" הוחלט להמשיך את הפעילות גם בחופשת הקיץ במסגרת של קייטנות של שבועיים בחודש אוגוסט והיא כללה לימודים עיוניים, ניסויים במעבדות וסיורים בשטח. התכנית שילבה גם פעילות חברתית, העשרה וחיזוק השפה העברית.

בקייטנות המדעים השתתפו 500 תלמידי חטיבות הביניים והן פעלו בערים עכו, קריית ים, חיפה, פרדס חנה, חדרה, אור עקיבא, נתניה, שדרות, אופקים ובאר שבע (50 תלמידים בכל יישוב) במהלך החודשים יולי ואוגוסט. הג'וינט מימן את עלות התכנית במלואה בסך 94,792 דולר.

1. קייטנות ומחנות קיץ של תנועות הנוער, גופים ועמותות שונות

במסמכי הג'וינט מוגדרת קבוצה מגוונת זו של פעילויות קיץ בשם "כללית", והיא מציעה כל פעילות קיץ שאינה נכללת באחת מחמש הקטגוריות הקודמות. בקבוצה זו גופים מפעילים רבים, קהלי יעד שונים והיא בעלת אופי פעילות מגוון. בכל הפעילויות תמך הג'וינט באמצעות כספי מגבית החירום. למכלול הפעילות הקיצית בקטגוריה זו הקצה הג'וינט סכום של 1.2 מיליון דולר מתוך החמישה מיליון דולר שקיבל ממגבית החירום למען אוכלוסיות הג'וינט.

קייטנות תנועות הנוער

תנועת בני עקיבא הפעילה קייטנות חווייתיות ולימודיות בסניפיה בכל רחבי הארץ ובמתנ"סים. הג'וינט הקצה סכום של 50,000 דולר מכספי מגבית החירום, כדי לתמוך בפעילות זו, שמנתה 2,300 ילדי כיתות ג'-ח', בהם ילדי עולים וילדים במצוקה ביישובים ובשכונות הערים. הקייטנות פעלו במהלך החודשים יולי ואוגוסט משעה 8:30 עד השעה 16:00.

תנועת הצופים העבריים בישראל הפעילה קייטנות קיץ שהשתתפו בהן 15,464 ילדים ברחבי הארץ. הפעילות הייתה במסגרת מחנות ונמשכה כל שעות היום וכללה לינה בשטח, פעילות צופית, טיולים ופעילות חברתית בחיק הטבע. הפעילות נמשכה במהלך החודשים יולי ואוגוסט. הג'וינט העביר לתנועת הצופים סכום של 181,300 דולר מכספי מגבית החירום.

נוסף על כך, ארגנה התנועה קורס מנהיגות ל-1,666 ילדים ובני נוער מנותק וקייטנות לילדי עולים במהלך החודשים יולי ואוגוסט ברחבי הארץ, מהם 394 ילדי קליטת עלייה. הפעילות הייתה אף היא במסגרת מחנות קיץ ונמשכה כל שעות היום וכללה לינה בשטח. הג'וינט סבסד את מרבית סכום העלות - 77,200 דולר.

קייטנה לילדי עובדים זרים היא פעילות מיוחדת של תנועת הצופים (שבט איתן) בשיתוף עיריית ת"א-יפו, מנהל החינוך והתרבות, האגף לקהילה, נוער וספורט, ושיקום שכונות בתל אביב. הקייטנה פעלה

בשכונת שפירא בעיר במסגרת תכנית מסיל"ה (סיוע לילדי עובדים זרים) בחודש יולי והשתתפו בה 32 ילדים ובני נוער תלמידי כיתות ד' עד י"ב, מהם 20 ילדים ובני נוער זרים. הפעילות כללה הפעלה צופית, גיבוש, רחצה בברכה, ביקור בספארי ומחנה סירים. הפעולה נתמכה בתרומות. הג'וינט סבסד פעילות זו בסכום של 3,000 דולר.

קייטנות בטבע

חוגי סיירות של החברה להגנת הטבע

חוגי סיירות של החברה להגנת הטבע התקיימו במהלך החודשים יולי ואוגוסט 2002, והשתתפו בהם כ-2,000 חניכים מכיתות א' עד י"ב, מהם כ-1,000 חניכים מפרויקט העולים. הפעילות כללה מחנות נודדים בגליל ובגולן, קייטנות, קורסי הכשרה, קורס מנהיגות צעירה לפעילי סביבה וקורסי מד"צים, והתפרשה ברחבי הארץ. כדי לסייע לחניכים העולים, מימן הג'וינט כ-75% מהעלות, בסך 201,600 דולר.

אגודת אכסניות הנוער הפעילה סמינרים באכסניות הנוער לנוער מנותק ולנוער בסיכון בנושאי הזיקה לארץ והעצמה באמצעות "מיומנויות לקידום נוער". הפעילות התנהלה במהלך החודשים יולי ואוגוסט. הג'וינט מימן פעילות זו בסכום של 171,650 דולר. בפעילות השתתפו 679 בני נוער גילאי 14-18.

נאות קדומים, השמורה הלאומית של טבע הארץ במקורות ישראל, הפעילה קייטנות ל-12 קבוצות בהשתתפות 230 ילדים. הג'וינט סבסד את הפעילות בסכום של 10,000 דולר בכספי מגבית החירום, כדי לתמוך בחניכים מעוטי יכולת.

קייטנות בדגש לימודי

מחנות קיץ בדגש לימודי לכלל ילדי ישראל

קרן סאקט"א-רש"י הפעילה בחודשים יולי ואוגוסט מחנות קיץ בדגש לימודי לגילאי חטיבות הביניים. הפעילות מנתה 3,700 ילדים, תלמידי כיתות ז' עד ט'. המחנות פעלו ב-40 מחזורים ב-12 אתרים ברחבי הארץ: ניצנה, המכון לחקר ימים ואגמים בחיפה, מדרשת שדה בוקר, בי"ס שדה חצבה, מכללת עמק

הירדן, אוניברסיטת חיפה, נווה הדסה, אוניברסיטת בר אילן, האוניברסיטה העברית והטכניון. כל מחזור נמשך חמישה ימים מלאים בתנאי פנימייה, מ-8:00 עד 16:00. הפעילות כללה תכניות לימודיות וחשיפה מדעית, העשרה, פעילות חברתית ופעילות הפגתית. העלות לכל משתתף בקייטנה זו הייתה 1,400 ₪. הקרן סבסדה את התשלום ב-1,100 ₪ למשתתף, כך שכל תלמיד שילם 300 ₪. הג'וינט העביר לקרן 100,000 דולר מכספי מגבית החירום.

עוד דוגמה לקייטנה ששילבה פעילות לימודית עם פעילות פנאי חווייתית היא הקייטנה שיזמה רשת אורט בסיוע הג'וינט וכספי מגבית החירום לתלמידי ביה"ס אורט ספניאן בירושלים. התלמידים בביה"ס זה חוו טראומה קשה, כאשר חבריהם ללימודים נהרגו בפיגוע טרור בעת שהמתינו בתחנת האוטובוס הסמוכה לבית ספרם. פעילות הקיץ המיוחדת נועדה להפיג את המתח והחרדה שהיו מנת חלקם, לשפר את מצב רוחם ולהעניק להם חוויית קיץ מהנה ומועילה גם יחד. הקייטנה, שהשתתפו בה כ-200 תלמידי כיתות ז' עד י', הוגדרה כקייטנת היי-טק, מחשבים ורובוטיקה וכללה שני ימי כיף ארוכים מחוץ לעיר - בפארק המים באשקלונה ובסופר-לנד בראשון לציון. התלמידים הבוגרים סייעו בפעילות חברתית ובהדרכה בחדר המחשב לתלמידי חטיבת הביניים.

החברה למתנ"סים - קמפוס לימודי לקידום בני נוער

החברה למתנ"סים הפעילה ב-25 מרכזי השכלה של תכנית "היל"ה" ברחבי הארץ קמפוס לימודי ל-333 בני נוער יהודים, ערבים ודרוזים גילאי 14 עד 18 במהלך החודשים יולי ואוגוסט. תכנית "היל"ה" - השכלת יסוד, לימודי השלמה, היא מערכת לימודים שמפעילים משרד החינוך, החברה למתנ"סים והרשויות המקומיות. הלימודים התקיימו בשעות הבוקר ובשעות אחר הצהריים בקבוצות לבוגרי עשר ו-12 שנות לימוד. במסגרת הקמפוס נהנו התלמידים גם מארוחה. הג'וינט סבסד את התכנית והעביר סכום של 78,350 דולר מכספי מגבית החירום, כך שכל תלמיד נדרש לשלם 50 ₪ בלבד.

החברה למתנ"סים הפעילה מחנות אתגרים לנוער במתנ"סים. הפעילות התקיימה במהלך החודשים יולי ואוגוסט במצפה רמון, בפוריה ובחוף דוגית, והשתתפו בה כ-3,000 תלמידי כיתות ד' עד י"ב והיא פעלה גם במגזר הערבי. הפעילות כללה כפר אמנויות, "הפינוער", עולם הדמיון, רפסודיה ומחנה הסמכה. הג'וינט העביר סכום של 56,300 דולר (כ-60% מהעלות), כדי לממן את הפעילות.

עמותת מרחבים - מרכז בינה לזהות ותרבות יהודית הפעילה תכנית קיץ בשם "קייצת של בינה". בתכנית היו שלושה מחזורים של קייטנות, שבכל אחת מהן השתתפו 50 בני נוער גילאי 14 עד 18 (סה"כ 150 בני נוער). משך כל מחזור היה עשרה ימים מלאים וסיפקו לינה וכלכלה. הקייטנות התנהלו במהלך חודש יולי בסמינר אפעל לילדי עולים מחבר העמים, מארגנטינה ומאתיופיה וקיימו חוגים מגוונים להעשרה ולהרחבת האופקים, סדנאות, פעילות כיפית, רחצה בברכה וביקור באטרקציה. הג'וינט סבסד את הפעילות ב-50,000 דולר.

קייטנות שונות

מחנות קיץ של התנועה הקיבוצית לילדי קו התפר

עמותת מרחבים בשיתוף התנועה הקיבוצית המאוחדת הפעילו קייטנות לילדי קו התפר ממושבי השומרון ומגבול רצועת עזה בקיבוצים גינוסר, האון, דור ונחשולים. מ-30.6.02 עד 30.8.02 פעלו כמה מחזורים שנמשכו שבוע האחד וכללו לינה. בקייטנות השתתפו 828 בני נוער גילאי 13 עד 18. התכנית כללה פעילות נופש, פעילויות חינוכיות בלתי פורמליות, טיולים קצרים, קומזיצים ומפגש עם בני נוער בקיבוץ. הג'וינט הקצה לתכנית סכום של 1,788,000 דולר. ארגון מד"א (מגן דוד אדום) הפעיל קורסי קיץ לבני נוער מתנדבים גילאי 15 עד 18 בנושא עזרה ראשונה. הקורסים התקיימו באכסניית אונים, במוסד הדסה נעורים, בסמינר שיין בפתח תקווה ובביתן אהרון. בתכנית זו השתתפו 3,500 בני נוער. הג'וינט העביר למד"א 50,000 דולר, כדי לממן את התכנית.

דוח הערכה לתכנית "קיץ בטוח לילדינו"

בספטמבר 2002 הגיש מנהל הפרויקט, בנימין גדליהו, דוח מסכם לג'וינט על הביקורים ועל ההתרשמויות מקייטנות הג'וינט שפעלו במסגרת התכנית "קיץ בטוח לילדינו". הדוח נדרש לכל סוגי הקייטנות של הג'וינט לפי חתך האוכלוסיות השונות: הגיל הרך במסגרות השונות, ילדים במוסדות ילדים, במרכזי חירום ובמרכזי הורים-ילדים, נוער בסיכון במסגרות של מפתנים, מוסדות חסות הנוער, קידום נוער, נערות במצוקה והתנדבות בני נוער, קייטנות לילדים נכים ועם צרכים מיוחדים וקייטנות לילדי עולים. כמו כן, נבדקו גם הקייטנות שהפעילו תנועות הנוער השונות והתנועה הקיבוצית. הנושאים שנבדקו היו היקף הקייטנות ומספר המשתתפים, מועדי ההפעלה, מידת שביעות הרצון של המשתתפים ואופן הפעלת הילדים.

הדוח הצביע על כך שמספר הילדים במרבית הקייטנות תאם את המספר המתוכנן ולעתים אף עלה עליו. המבקר נדרש למידת שביעות הרצון של המשתתפים ושל ההורים מן הקייטנות. ברוב המקרים הביעו שביעות רצון רבה. ההנאה הייתה גדולה בייחוד במקומות שבהם שותפו ההורים, למשל, בעכו העתיקה, שבה נערך הפנינג המוני בהשתתפות מאות ילדים, הורים וזקנים, שבילו שעתים בכל יום עם אמנים, חוגים ומופעים. הפעילות של תנועות הנוער בני עקיבא והצופים צוינו כפעילות למופת ברמת הארגון, הטיפול בצרכים של בני הנוער והתכנים. גם הקייטנות לעולי קווקז ובוכרה צוינו כ"מחנות קיץ אמיתיים ומתוכננים היטב". לעומתם את תכניות "אופק" ו"קשרים" הזכיר הדוח כפעילויות שגרתיות של לימוד ונופש. גם את פעילות מחנות לנוער בסיכון ציין הדוח כ"פעולה יוצאת מן הכלל", בכך שמנתה אלפי בני נוער בסיכון גילאי 14 עד 18 שהשתתפו בפעילויות מגוונות, המצריכות מוטיבציה, אתגר וחברות. כמו כן, ציין הדוח לטובה את התרשמותו מן הפעילות במעונות הרב-תכליתיים לגיל הרך ובמחנות לקידום נוער בסיכון של קידום נוער. בנוגע לקבוצה זו נכתב בדוח: "הפעילות הייתה יוצאת מן הכלל. אלפי בני נוער בסיכון גילאי 14-18 השתתפו במחנות רבים שהייתה בהם פעילות מגוונת, שדרשה מוטיבציה ושהציבה אתגרים".

בכל המקרים צוין כי הפעילות הייתה נחוצה והומלץ להוסיף ולקיימה, למעט המחנות לבני נוער על שפת הכנרת של התנועה הקיבוצית, שבהם, לטענת המבקר, "בני הנוער לא בדיוק הבינו מדוע הוזמנו למחנה, הם לא סובלים מפחדים ומהפגזות ואינם נזקקים למתנה היפה שקיבלו".

בסיכום הדוח נאמר: "הפעילות של הג'וינט הייתה חשובה, ערכית ומעמיקה, ונהנו ממנה ילדים ובני נוער בסיכון, נוער עולה ובעלי צרכים מיוחדים". הדוח ממליץ לערוך הערכה נפרדת של כל אחד מהפרויקטים בהתאם למדיניות הג'וינט והצרכים בשטח.

מן הראוי לציין כי דוח זה התבסס על דוחות ביקור בשטח במדגם מקרי של קייטנות. דוחות הביקור מולאו על סמך התרשמות אישית של המבקרים, שמילאו טופס מוכן מראש בצירוף הערותיהם. לא הופעלו כלי מחקר מקצועיים, כדי לבסס את המסקנות. הדוח שהוגש, אם כן, היה כללי מאוד ובמקרים אחדים גם שטחי מאוד.

פרק 3. תכניות אחר הצהריים ("חירום חורף") 2002-2003

כספי מגבית החירום של קהילות יהדות ארה"ב, שנאספו ב-2002 תחת הכותרת: Keep the Children Safe, נותבו לשני יעדים עיקריים: האחד, ועליו דובר בפרק הקודם, היה קייטנות הקיץ - שמירה על הילדים והפעלתם במסגרת מוגנת, בטוחה ומהנה בתקופת חופשת הקיץ הארוכה. השני, ועליו ידובר בפרק זה, פעילות אחר הצהריים או בעגה הג'וניטית: תכנית "חירום חורף" - הארכת משך הפעילות של הילדים בין כותלי בתי-הספר או במסגרת חלופית, כגון מתנ"סים או מועדוניות, כך ששהותם במקום בטוח תתארך במהלך עשרה חודשי הלימוד, משעת סיום יום הלימודים (12.00-13.00) עד שעות אחר הצהריים, השעה שההורים חוזרים מעבודתם הביתה.

התקציב שביקש הג'וינט ושאושר ע"י ה-UJC לתכניות אחר הצהריים במסגרת תכנית החירום בשנת הלימודים 2002-2003 היה 16 מיליון דולר. סכום זה מימן כ-55,000 תלמידים ברחבי הארץ בלמעלה מ-1,200 תכניות שונות.

תכנית "חירום חורף" - תכניות הפעלה לילדים ולנוער בשעות אחר הצהריים כהמשך ליום הלימודים בבתי-הספר - התגבשה בארגון הגג של הפדרציות היהודיות של אמריקה, ה-UJC, ובג'וינט במקביל לתכנית "החוויה הקיצית" - מפעל הקייטנות הגדול בקיץ 2002. זו הייתה היוזמה של הג'וינט שאושרה ע"י ה-UJC. יוזמה זו תאמה את מגמת הג'וינט כבר מראשית הדרך, כאשר החלו הדיונים הראשונים על תכניות החירום השונות. בהנהלת הג'וינט גרסו מלכתחילה כי התכנית המועדפת היא זו שתתפרש על טווחי זמן ארוכים, תכוון לקהלי יעד שהם בסדרי עדיפות עליונה, תנהל ע"י אנשי המקצוע המומחים של הג'וינט ותמנף את הסכומים המושקעים, כך שהתכניות תוכלנה לצבור תאוצה ולהמשיך שנים אחר כך עם מפעילים ושותפים חדשים. בהידרשו לנושא זה העיד מנכ"ל הג'וינט, ארנון מנטבר, בריאיון עמו:

"עד היום אני חושב שטוב שהוצאנו לפועל את מחנות הקיץ, על אף העובדה שסכום כסף גדול מאוד הוקצה לתכנית שנמשכה רק שלושה שבועות. הגבנו בזמנו למציאות שהייתה. אבל תכניות החורף היו חשובות יותר. בתכניות אלו יכולנו להכין פעילות חינוכית רצינית יותר ולהכשירן. אנחנו בג'וינט אוהבים תהליכים ארוכים ולא חד-פעמיים. התכניות כבר היו קיימות, ואנו רק עיבינו אותן במקומות הנכונים לאוכלוסייה הנכונה. אני תמיד בעד להוסיף על הקיים אם הקיים מתאים, וזאת הייתה העמדה שהבעתי

אז. הג'וינט גייס את הכספים לתכנית לשנת הלימודים 2002-2003 והמערכת נדרשה לגייס את המקורות להמשך הפעלתה בשנים שלאחר מכן.

אוסף עוד נקודה. בשנים 2002-2003 גם חשבנו והאמנו שאנחנו יכולים לעזור לאור המצב הכלכלי הקשה שהתלווה למשבר הביטחוני. באותן שנים 'משבר העוני' הגיע לשיאו. אנחנו האמנו שאם נוסף למעטפת ונעבה את פנימיות אחר הצהריים, הילדים יקבלו גם ארוחה חמה וגם תוספת שעות לימוד".

ואמנם תכנית "חירום חורף" הייתה שונה במהותה לחלוטין מתכנית "חירום קיץ" מבחינת משך הזמן, קהל היעד, אופן ההפעלה, ודרכי ההשקעה והמימון שלה.

בעוד שתכנית "החוויה הקיצית" באה לתת פתרון לשמירה על ביטחונם של הילדים לטווח קצר של 18 יום בחודש יולי בחופשת הקיץ, הרי שטווח הזמן של תכנית "חירום חורף" היה למשך עשרה חודשים של שנת הלימודים. בנוגע לקהל היעד, גובשה מדיניות סלקטיבית לעומת מדיניות אוניברסלית שהובילה בתכנית הקיץ שמשמעה היה ליעד את כספי מגבית "חירום החורף" לאוכלוסיות הזקוקות ביותר לטיפול, לעידוד הקידום ולהרחקה מגורמי סיכון.

גם ההיערכות וההתארגנות לקראת הפעלת התכנית היו שונות. בעוד שבתכנית "חירום קיץ" משך הזמן להתארגנות שעמד לרשות מובילי התכנית בקייטנות היה כשבועיים ("מירוץ מטורף נגד הזמן" בלשון השותפים), בתכנית "חירום חורף" היה מרחב זמן מספק להתארגן, לבדוק, לחשוב ולנצל את כל הידע והניסיון המצטבר של אנשי המקצוע של הג'וינט. כך מעידה מנהלת התכנית, איטה שחר, מאגף חינוך ונוער בג'וינט בריאיון עמה:

"הג'וינט הציע ל-UJC לאמץ את תכנית הג'וינט לפעילות לילדים אחר הצה"צ במהלך שנת הלימודים. מהרגע שאושרה התכנית והג'וינט מונה להיות אחראי על תכנית זו, התחלנו להתארגן. שלא כמו בקיץ, אז נעשה הכול במהירות הבזק, מרגע קבלת ההחלטה עד התחלת הביצוע היה לנו כאן זמן להתארגן. לא התחלנו בפעילות בתחילת שנת הלימודים בספטמבר, הפעילות התחילה רק אחרי החגים, בחודשים אוקטובר-נובמבר".

שלבי הפעלת התכנית ועקרונותיה

במהלך החודשים יולי-אוקטובר 2002 התקיימו בג'וינט ישיבות תחת הכותרת "אמנת החורף", שבהן סוכמו עקרונות התכנית וגובשו תהליכי העבודה. בישיבות אלו השתתפו נציגי הגופים השותפים לתכנית:

נציגים של הנהלת הג'וינט וראשי האגפים המובילים את התכנית, נציגי משרד החינוך ונציגי הארגונים המפעילים - קרן סקט"א-רש"י, קרן קרב וחברת המתנ"סים.

הקריטריונים שנקבעו לתכנית זו היו:

1. לתת עדיפות לילדים בערים מוכות הטרור כגון ירושלים, חדרה, עפולה, נתניה וכפר סבא, וילדים ביישובי קו הגבול הצפוני, ביישובי קו התפר וביישובי עוטף עזה.
2. לתת עדיפות לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, שאין ביכולתם לממן לילדיהם פעילויות אחר הצהריים.
3. להקפיד על העיקרון שהכספים ישרתו את הילדים ישירות ולא ינוצלו למטרות נלוות אחרות.
4. ליעד את כספי החירום, כדי להגדיל את מספר הילדים שיהנו מפעילויות אחר הצהריים לעומת מספרם בשנת הלימודים החולפת.

על דרך התנהלות התכנית בראשית דרכה מספרת איטה שחר:

"אחד השלבים הראשונים היה פרסום התכנית שאנו מובילים בקרב כל הגופים המקצועיים שעוסקים בפעילויות אחה"צ, כגון מתנ"סים מקומיים, תנועות נוער, מועדוניות, קרן קרב, החברה להגנת הטבע, קק"ל, אגודות ספורט שונות שמפעילות תכניות ספורט לילדים, ועוד גופים. לאחר הפרסום פנו אלינו גופים רבים כדי להשתתף ולתרום בנושאים שהם אמונים עליהם. כל גוף שפנה התבקש להגיש תכנית מפורטת הכוללת את רציול התכנית, את המטרות, את דרכי הפעולה, את פריסתה ואת היקפה. קראנו בעיון את מפרט התכניות, שקלנו מה נראה טוב ומתאים, לעתים התבקשו גופים מסוימים אפילו להעביר רשימה שמית של הילדים שישתתפו בתכנית, אם היה זה גוף שלא הכרנו. לאחר מתן האישור מצדנו החלו הגופים השונים לפעול. בתכנית 'חירום חורף' עבדנו עם למעלה מ-60 גופים".

לאחר שלב ההתקשרויות עם הגופים המפעילים וקביעת מערכת התכניות שתפעלנה ביישובים השונים ברחבי הארץ, היה צריך לידע את ראשי הרשויות המקומיות בדבר התכניות הפועלות בכל אחד מהיישובים. בדצמבר 2002 נשלח מסמך מטעם הג'וינט וה-UJC לכל אחד מראשי הרשויות תחת הכותרת: "תכניות חירום לביטחונם של הילדים והנוער בישראל - חורף תשס"ג".

מסמך זה נפתח בתיאור העובדות, התכניות שכבר פועלות מראשית שנת הלימודים תחת הכותרת "Keeping the Children Safe". בתכניות אלו, כך נאמר, משתתפים ילדים ובני נוער לאחר שעות הלימודים הפורמליות. במסמך גם דברי הסבר על מקורות המימון של התכנית, תרומות של הקהילות

היהודיות בצפון אמריקה, שהועברה באמצעות ה-UJC. כמו כן, מצוין במסמך כי הג'וינט קיבל עליו לדאוג ליישום פעילות החירום לילדים ולנוער בשעות אחר הצהריים.

על התנהלות התכנית מול הרשויות המקומיות מוסיפה איטה שחר בריאיון עמה: "היה לנו מיפוי מדויק של כל התכניות לפי יישובים, בתי-ספר ומתנ"סים. כל ראש עיר קיבל מאתנו מכתב שיידע אותו על התכנית ביישובו, על היקפה ואילו גופים עובדים אצלו, כדי שלא תיווצרנה כפילויות. פעלנו לפי הקריטריונים הנותנים עדיפות לתלמידים באזורים מוכי טרור. תלמידים משכבות סוציו-אקונומיות נמוכות זכו לעדיפות בשל ההנחה כי אנשים מבוססים יכולים לממן את פעילות אחה"צ של ילדיהם".

במקביל לפעולות אלו יצאה גם בדצמבר 2002 הודעה לעיתונות תחת הכותרת: "תכניות 'חירום חורף', המופעלות לראשונה בישראל ע"י ג'וינט ישראל במימון יהודי צפון אמריקה - ה-UJC, מעניקות מסגרת שהות חינוכית-חברתית ליותר מ-40,000 ילדים לאחר שעות הלימודים" (בפועל היה מספר הילדים רב יותר מפרסום זה ועלה על 50,000).

בהודעה זו נמסר כי מנכ"ל הג'וינט מסר את פרטי התכנית המתבצעת במסגרת כלל תכניות החירום לנשיא המדינה, מר משה קצב, בעת הגשת השנתון הסטטיסטי "ילדים בישראל" לשנת 2002.

כספי מגבית "חירום חורף" חולקו לארבעה נתיבים עיקריים:

1. תכניות אחר הצהריים לתלמידי בתי-הספר שהיו הנתיב המרכזי וזכו לנתח העיקרי בתקציב - כעשרה מיליון דולר.
2. תכניות אחר הצהריים במסגרת תכנית "פאקט" של הג'וינט: Parents And Children Together, תכנית לילדים בגיל הרך ולהוריהם בקרב העדה האתיופית. תכנית זו קיבלה כשלושה - ארבעה מיליון דולר מתקציב החירום. מהם הוקצו 215,000 דולר לתכנית "פאקט+", שקהל היעד שלה הוא תלמידי כיתות א'-ב' והוריהם בקרב העדה האתיופית.
3. תכניות אחר הצהריים לילדי עולים מבריה"מ לשעבר בסכום של למעלה ממיליון דולר.
4. תכניות אחר הצהריים במסגרת חברת המתנ"סים בסכום של למעלה מ-1,4 מיליון דולר.

1. תכניות אחר הצהריים לתלמידי בתי-הספר

תכניות אחר הצהריים המרכזיות התפרשו על פני תשעה חודשי הפעילות העיקריים של שנת הלימודים (אוקטובר - יוני). התכניות פעלו במערכת החינוך הפורמלית, בבתי-הספר ובגני הילדים, ובמערכות הבלתי פורמליות, במתנ"סים, במועדוניות ובתנועות הנוער, וכללו תלמידים מכיתות היסוד עד החטיבה העליונה.

קבוצות התכניות בקטגוריה זו כללו את הפרויקטים הבאים:

א. הארכת יום הלימודים

פרויקט זה היה העיקרי בקטגוריה זו. הוא יושם ברחבי הארץ ע"י משרד החינוך, ג'וינט-אשלים, הרשויות המקומיות, החברה למתנ"סים וקרן סקט"א-רש"י והשתתפו בו למעלה מ-8,000 בני נוער. התכנית כללה פעילות לימודית, חברתית ותרבותית, תגבור לימודי לקראת מבחני הבגרות, הדרכה אישית וגיוס תלמידים לפעילות התנדבותית ופעילות משולבת עם ההורים.

ב. פעילות אחר הצהריים בפנימיות יום ומועדוניות

בפרויקט זה, שיישמו אותו ברחבי הארץ משרד החינוך, קרן סקט"א-רש"י והאגודה לקידום החינוך, השתתפו כ-5,000 ילדים גילאי חמש עד 12. התכנית כללה עזרה בשיעורי בית, חוגים, טיולים, פעילות העשרה, פעילות עם הורי התלמידים ותמיכה נפשית בנפגעי טראומה באזורים מוכי טרור. התכנית גם סיפקה ארוחה חמה בשעת הצהריים. לרבים מן התלמידים הייתה התכנית בגדר שיפור של ממש בשגרת חייהם.

ג. ילדים בסיכון ובמצוקה.

פרויקט זה כלל כמה תכניות:

1. תכנית העשרה והפגת מתחים, שיישמו אותה ברחבי הארץ הרשויות המקומיות והעמותות המועצה לילד החוסה ואפשר, הרשות לשיקום האסיר, ארגוני נשים והחברה למתנ"סים. בתכנית השתתפו כ-2,300 ילדים והיא כללה פעילויות העשרה והפגת מתחים לילדים גילאי שנה עד 15 ולהוריהם.
2. תכנית "מעגן" - פעילות להורים וילדים באמצעות יצירה. התכנית יושמה ברחבי הארץ ע"י החברה למתנ"סים והרשויות המקומיות והשתתפו בה כ-3,000 ילדים.

3. תכנית לנוער מנותק בסיכון - פעילות הכשרה, טיפול, תגבור לימודי וחיזוק יכולת ההתמודדות במצבי לחץ ומשבר. התכנית גם כללה הפעלת מערך מתנדבים למשפחות. את התכנית יישמו ברחבי הארץ ג'וינט-אשלים, עיריית ירושלים והעמותות הבאות: רשות חסות הנוער, על"ם, הדסה ירושלים, בני ברית, עמותת ידידים, עמותת בני ציון, מרכז סיוע לנפגעי תקיפה מינית, בית אריאל ועמותת לח"ן. בתכנית השתתפו למעלה מ-2,000 בני נוער.

4. תכנית לאוכלוסייה עם צרכים מיוחדים - פעילות לילדים ובני נוער עם צרכים מיוחדים ושילובם במסגרות נורמטיביות, הצמדת מתנדבים למשפחות ופעילות שיקומית. את התכנית יישמו ברחבי הארץ בית חינוך עיוורים, אגודת ש"י, בית איזי שפירא, עמותת גוונים ומכון לקידום החירש. התכנית מנתה 520 ילדים ובני נוער.

את התכניות לילדים ונוער בסיכון גילאי חטיבת הביניים והחטיבה העליונה יישמו עמותות שונות כגון ויצ"ו, אמ"ת, רשת עמ"ל, נעמ"ת, רשת אורט והמכללה למנהל. פעילות זו נמשכה בדרך כלל במהלך תשעה החודשים של שנת הלימודים, בין השעות 14.00 - 18.00.

תכנית אחת מיני רבות שפעלה בבתי-הספר נשאה את השם "חוויה אחרת" או "החוויה הבטוחה" - בני נוער מוגנים יותר בפני פיגועי טרור. תכנית זו, המתקיימת בעשרות בתי-ספר ברחבי הארץ, מאפשרת את הימצאותם של מאות בני נוער בפעילויות מאורגנות ותומכות לאחר שעות הלימודים. במסגרת הפעילות מתאפשר לתלמידים בבתי-ספר יסודיים, בחטיבות ביניים ובתיכונים שונים לקבל העשרה לימודית, הפעלות חברתיות ותמיכה פסיכולוגית אישית או קבוצתית. בתי-הספר מפעילים מגוון רחב של פעילויות המשלבות תמיכה בלימודים - קצתן לקראת מבחני בגרות - והפעלות שונות כגון גישור, מחול, טיפול בבעלי חיים, ציור, שיאצו, ועוד.

תכנית "חוויה בטוחה" בשיתוף משרד החינוך והרשויות המקומיות פעלה בערים ירושלים, חיפה, עפולה, נהריה, נצרת עילית, בת חפר, שדרות, אופקים, כפר סבא, קריית ים, מגדל העמק, ראשון לציון, ת"א, אשדוד ובאר שבע.

בחודש מארס 2003 התפוצץ אוטובוס במרכז הכרמל בחיפה ונמנו עשרות פצועים והרוגים. תלמידים רבים, אשר שהו באותה עת בביה"ס ש"ב, שבו מתקיים פרויקט "החוויה הבטוחה" ועסקו בפעילויות חברתיות לימודיות, ניצלו.

עובדת אגף חינוך ונוער מספרת בריאיון עמה: "חיפה ידעה כמה פיגועים. הבחירה להפעיל את הפרויקט

בה נעשתה כמו בערים אחרות, כתגובה לרצף המחריד של הפיגועים ולתחושות הקשות אשר ליוו את התושבים ואת ילדיהם. הצלת החיים היא התוצאה המובהקת של ההפעלות. אך מתברר כי במצב הכלכלי הקשה ששורר בישראל גם למזון ולתמיכה החברתית והפסיכולוגית יש מקום ביצירת איים של ביטחון בבתי-הספר שבהם פועל הפרויקט".

את תכניות אחר הצהריים בבתי-הספר יישמו, כאמור, עמותות וגופים רבים שהיו קשורים בעבודתם השוטפת עם הג'וינט. אחת מן העמותות המרכזיות שהפעילו תכניות שהקיפו בתי-ספר רבים ומספר רב של תלמידים הייתה קרן סקט"א-רש"י, שפעלה בבתי-ספר במסגרת פנימיות יום ב-28 יישובים ברחבי הארץ והשתתפו בה למעלה מ-13,000 תלמידים.

טווח הגילים היה רחב וכלל את כלל התלמידים מגני הילדים עד החטיבה העליונה. שעות הפעילות השתנו לפי סדר היום וסוג הפעילות. בדרך כלל נמשכה הפעילות משעת סיום יום הלימודים, 13.00 או 14.00 ועד 16.30 או 18.00.

עוד עמותה לדוגמה היא עמותת אפשר, שהפעילה תכניות אחר צהריים במשך עשרה חודשים במהלך שנת הלימודים לילדי בית-הספר היסודי.

פעילויות למען תלמידי ביה"ס היסודי בשיתוף השירות הפסיכולוגי: את פעילויות אחר הצהריים עם תלמידי החטיבה הצעירה קיים משרד החינוך בשיתוף השירות הפסיכולוגי של הרשות המקומית. בפעילויות אלו השתתפו 1,460 תלמידים ביישובים השונים. את הפעילויות ארגנו השירותים הפסיכולוגיים והן כללו תמיכה רגשית בתלמידים עולים במצב החירום, וקידום תלמידים בסיכון.

פעילויות למען תלמידי בתי-הספר התיכוניים בפנימיות: פעילויות אחר הצהריים התקיימו בפנימיות לנוער בסיכון ברחבי הארץ במהלך שנת הלימודים בשעות 16.00 - 18.00. בפעילות השתתפו למעלה מ-5,000 תלמידים.

תכנית "קשרים" לתלמידי יסודי ותיכון: את פעילות אחר הצהריים במסגרת תכנית "קשרים" של הג'וינט, לקידום תלמידים יוצאי אתיופיה ובריה"מ לשעבר, יישמה חברת המתנ"סים ביישובים שונים ברחבי הארץ. בפעילות השתתפו 1,075 תלמידים.

בשעות שנספו לתלמידים במסגרת תכנית החירום התמקדה הפעילות בבתי-הספר בנושאים הלימודיים והחברתיים הבאים:

שיפור מיומנויות שפה לילדי עולים בבתי-הספר היסודיים, פעילויות למניעת נשירה של תלמידים, מדע ומתמטיקה לבני נוער תלמידי החטיבה העליונה במסגרת התכנית "מצוינות בחינוך", פעילות חברתית עם תלמידים בסיכון גבוה, לימודים ממוקדי העשרה לגילאי שש עד 14, פעילויות ספורט לתלמידים באמצעות עמותות הספורט מכבים, בית"ר וטוברוק, טלוויזיה וקולנוע לתלמידים במסגרת מחנות בקיבוצים מטעם התנועה הקיבוצית.

2. תכניות "חירום חורף" בתכנית "פאקט"

תקציב החירום (כ-3.4 מיליון דולר), שניתן כדי להרחיב את הפעילויות של תכנית "פאקט", נועד להאריך את שעות הפעילות של הילדים בגני הילדים גם לאחר שעות הפעילות הרגילות של הגן ולגלוש לשעות אחר הצהריים. הדברים אמורים במהלך שנת הלימודים ובמקצת המקומות גם במהלך חודשי חופשת הקיץ בחודש יולי. במקומות מסוימים חלה ההארכה גם על חודש אוגוסט. התכנית פעלה בכל היישובים שבהם יש ריכוז גבוה של אוכלוסייה של יוצאי אתיופיה ושבהם פועלת תכנית "פאקט" (להרחבה על תכנית "פאקט" של הג'וינט, ראו חוברת "קליטת עולי אתיופיה בחינוך משנת 1995" מאת חוה אולמן, ג'וינט ישראל 2005). הגופים והעמותות המפעילות את התכנית היו גם אלה שהפעילו את תכנית החירום, ובהם: קרן סקט"א רש"י, חברת המתנ"סים, רשת ויצ"ו, הקרנות לפיתוח חדרה, רמלה, ועוד. בערים חדרה, באר שבע ורמלה יושמה התכנית גם בקרב ילדי כיתות א'-ב' במסגרת תכנית "פאקט+". הפעילות התקיימה לאחר יום הלימודים הרגיל, כך שיום הלימודים הוארך עד השעה 16.00 אחר הצהריים. מטרת התכנית היו:

- א. להימנע ממצב ששולחים ילדים לבית ריק ללא שמירה בעוד ההורים מצויים בעבודה.
 - ב. לנצל את תוספת השעות לאחר שעות הפעילות הרגילות של הגן, כדי לטפל באופן פרטני בילדים הסובלים מפחדים ומחרדות עקב המצב הביטחוני באמצעות אנשי מקצוע.
 - ג. להעסיק את הילדים בפעילות מעשירה ומהנה.
 - ד. ליזום פעולות משותפות של הורים וילדים, כדי לחזק את הקשר ביניהם.
- תכניות החירום כללו גם פעילויות העשרה במרכזי העשרה במהלך כל 12 חודשי השנה. את קצתן הפעילו המתנ"סים, למשל בעיר רחובות, ואת קצתן הפעילו עמותות שונות כגון עמותת יחדיו בערים באר שבע וקריית מלאכי.

3. תכניות החירום לתלמידים ממשפחות עולי בריה"מ לשעבר

לתכנית "חירום חורף" לתלמידים ממשפחות עולי בריה"מ לשעבר ניתן תקציב של 1,076,800 דולר, כדי לתגבר ולהאריך את משך השהייה בין כותלי בתי-הספר.

במסגרת זו פעלו התכניות הבאות:

א. תכנית "מעברים" שמפעיל הג'וינט בקרב תלמידים עולי קווקז ובוכרה. קהל היעד של תכנית "מעברים" הוא תלמידים המסיימים כיתות ו', כלומר, תלמידים הנמצאים בשלב מעבר בין החטיבה הצעירה לבין חטיבת הביניים. תלמידים אלו נמצאים בצומת דרכים קשה מבחינתם והם זקוקים לחיזוק ולתגבור, כדי לצלוח את המעבר למסגרת החדשה הבלתי מוכרת, המציבה משימות קשות בעבורם. תכנית החירום הציעה להאריך את יום הלימודים, כדי לתגבר את הלימודים עד השעה 18.00. התכנית יושמה בערים חדרה, ירושלים ונתניה באמצעות החברה למתנ"סים, ובעיר שדרות באמצעות עמותת גוונים.

ב. תכנית "פל"א" - פעילות לימודית אחרת, שקהל היעד שלה הוא תלמידי חטיבת הביניים והחטיבה העליונה. התלמידים מקבלים תגבור לימודי במדעים, בכישורי שפה ובעוד נושאים. במסגרת תכנית החירום תוגברה התכנית בעוד שעות לימוד אחר הצהריים בערים נתניה, חדרה, שדרות וירושלים ויושמה ע"י חברת המתנ"סים.

במסגרת תכניות "פל"א" ו"מעברים" פעלה בשכונות נווה יעקב ופסגת זאב בירושלים תכנית לתגבור כישורי השפה, להעשרה כללית ולמניעת נשירה של תלמידים יוצאי בוכרה מכל כיתות הלימוד. ג. תכניות למניעת נשירה לתלמידים יוצאי קווקז - בשדרות נוספה גם תכנית למניעת נשירה של תלמידים, שהפעילה עמותת גוונים, ובחדרה יושמה תכנית למניעת נשירה של תלמידים במסגרת תכנית "רשת ביטחון" (איתור בני נוער בסיכון, מיפוי צרכים ומתן מענה הולם בקהילה) של הג'וינט הפועלת בעיר. שתי התכניות פעלו במהלך 12 חודשי השנה. תקציב החירום תמך בתכנית ואפשר להגדיל את מספר המשתתפים.

ד. תכניות העשרה: בתכניות לתלמידים יוצאי חבר העמים לשעבר נכללו גם פעילויות העשרה בנושאים שונים, כגון: מוזיקה, מחול, אמנות וספורט. תכניות אלו פעלו במסגרת תכנית החירום בערים נתניה, מעלות, נהריה, כפר סבא, עפולה, רמלה, ירושלים ותל אביב. מקצת התכניות יושמו במרכזי ההעשרה של עמותת אתגרים באמצעות חברת המתנ"סים; לדוגמה, נתנה העשרה מוזיקלית ל-176 תלמידים יוצאי קווקז מהערים חדרה, נתניה, תל אביב ושדרות באוניברסיטת בר אילן במהלך שנת הלימודים.

4. תכניות אחר הצהריים במסגרת חברת המתנ"סים

חברת המתנ"סים הפעילה תכניות לתלמידים בשעות אחר הצהריים במרכזיה ברחבי הארץ. בירושלים הפעילה את התכנית החברה הירושלמית. הסכום שהעביר הג'וינט מכספי החירום לחברת המתנ"סים הסתכם ב-1,6 מיליון דולר. בפעילות השתתפו למעלה מ-8,000 ילדים ובני נוער גילאי עשר עד 18. מגוון הפעילויות היה רחב מאוד והוא כלל: מוזיקה, אמנות, לימודי מחשב, פעילויות התנדבות של נוער למען הקהילה, טיפוח מנהיגות צעירה, לימודי איכות הסביבה ופעילויות מיוחדות לנוער עולה מבריה"מ לשעבר וילדים ממשפחות מצוקה.

הפיקוח והבקרה על תכניות "חירום חורף"

תכניות "חירום חורף" לוו בבקרה של עובדי אגף חינוך ונוער בג'וינט. הבקרה כללה שני פנים עיקריים: האחד, ביקורים בשטח, בבתי-הספר ובמקומות אחרים שבהם התקיימה הפעילות. בתכניות שסבסד הג'וינט בסכומי כסף גדולים ביקרו בכירי האגף, כדי לפקח על הנעשה. הפן השני היה קבלת דוחות מפורטים מידי הארגונים המפעילים, שהועברו על ידיהם אל הג'וינט באופן מסודר פעם בחודשיים ובהם דיווח על הפעילות, על אופיה ועל היקפה. לפי דיווחים אלה הועבר המימון מכספי מגבית "חירום חורף", שעליהם התחייב הג'וינט מראש.

תרומתו הייחודית של הג'וינט לתכנית מנקודת מבטם של עובדי אגף חינוך ונוער

"תכנית 'חירום חורף' הייתה בעצם תכנית של יום חינוך ארוך. באמצעות כספי מגבית החירום שהעברנו לגוף שיפעל בתוך ביה"ס הורחבו שעות הפעילות של ביה"ס והוארכה שהותם של הילדים במקום מוגן, בתוך כך שהם מועסקים בפעילויות לימודיות משלימות. זו הייתה להערכתנו תכנית מאוד מורכבת ומאוד מגוונת. אגף חינוך ונוער לקח עליו להוביל ולרכז את המשימה שהוטלה על ג'וינט ישראל. נוסף על בחינה מדוקדקת של כל תכנית שהונחה על שולחנו, הצטרך הצוות המקצועי של האגף לאתר אנשי מקצוע רבים שיוכלו להפעיל תכניות בהיקף כה רחב. צוות הג'וינט התגייס למשימה במהירות, במקצועיות ובמסירות. מה שהניע אותנו, אנשי הג'וינט, לאורך כל הדרך היה שיקול הדעת המקצועי. ניצלנו את היכרותנו את השטח, את אוכלוסיות המצוקה ואת אנשי המקצוע שעובדים אתה בתחומים השונים. בתוך חודשיים יצרנו מערך מלא של עבודה שבו למעלה מ-60 גופים בניהול אנשי מקצוע שונים בבתי-ספר רבים ברחבי הארץ.

הדבר שאפיין את עבודתנו בתכנית זו היה מכוונות לאוכלוסיות המצוקה ונגישות לאוכלוסיות האלו ולאנשי המקצוע העובדים אתם, מקצועיות בעבודה והתגייסות מהירה. הצלחנו להפעיל מערכת מורכבת מאוד לתכנית 'חירום חורף'."

סיכום ביניים

שיאה של תכנית "חירום חורף" היה במהלך שנת הלימודים 2002-2003. בשנה זו, לא זו בלבד שהושגה המטרה - שמירה על ביטחונם של למעלה מ-50,000 ילדים ובני נוער והרחקתם מאזורים המועדים לפיגועי טרור - אלא גם נוספו למערכת החינוך שעות העשרה ופעילות תרבותית לאלפי תלמידים. התכניות שהופעלו בשעות שנוספו התמקדו בתכנים שהעשירו את התלמידים, סייעו לצמצם פערים בלימודים ותרמו לחזקם בנקודות החולשה שלהם. עובדי הג'וינט ליקטו סיפורים מרגשים מן השטח, כדי להמחיש את התרומה הגדולה הניתנת לכל ילד ונער המשתתפים בתכנית.

באחד הביקורים בביה"ס גילה בירושלים שוחחו עם תלמיד בשם בני, שסיפר: "בכיתה שלנו היו 40 תלמידים. בשיעור חשבון, כשלא הבנתי משהו, שאלתי חבר שישב לידי. הוא הסביר לי אבל לא הבנתי. בינתיים כבר המשיכה המורה הלאה, ולא הבנתי כלום. כשהוסיפו את השיעורים אחר הצהריים, היינו קבוצה של 12 תלמידים, עם אותה מורה. הייתי קרוב אליה ויכולתי לשאול הכול. נפתחו לי העיניים. עכשיו סוף סוף הבנתי".

הקבוצה שעליה דיבר בני הייתה קבוצת העשרה של תכנית "חירום חורף", שדאגה לעוד שעות לימוד אחר הצהריים במסגרת קטנה ואינטימית יותר.

הארוחה החמה שקיבלו התלמידים בתכנית זו הייתה מרכיב חשוב בהצלחת התכנית ובתרומה לרווחתם של הילדים. תקציבי החירום היו הבסיס והאיצו לגייס עוד כספים באמצעות הגופים המפעילים ובתיה"ס. היו בתי-ספר שהצליחו לגייס בעצמם כספים לממן את הארוחות לילדים ששהו בביה"ס בשעות אחה"צ. בביקור שערכו אנשי הג'וינט בביה"ס התיכון מוריה בירושלים, שבו פגשו תלמידים והורים, הרעיפו הורים רבים דברי שבח ותודה על התכנית בכלל ועל מרכיב הארוחה החמה בפרט.

עם סיומה של שנת הלימודים, ובשל המשך מצב החירום במדינה, היה ברור שיש הכרח להמשיך בתכנית גם אם יאלצו להקטין את היקף המשתתפים בה.

בנובמבר 2003 הגיש הג'וינט ל-UJC בקשה לעוד תקציב חירום, שיאפשר את המשך הפעילות עם הילדים לאחר סיום יום הלימודים בבתי-הספר, מתוך מגמה להרחיקם מן המרכזים הסואנים של הערים ולשמרם בסביבה בטוחה באמצעות תעסוקה מעשירה ומהנה.

בקשה מיוחדת הוגשה להמשך הפעילות בירושלים, שבה התקיימה פעילות החירום בשעות אחר הצהריים בשיתוף משרד החינוך, קרן סקט"א-רש"י וקרן קרב. התקציב שביקשו לצורך הגדלת מספר שעות הפעילות של ילדי בתי-הספר היסודיים וגני הילדים המשתתפים בתכנית בירושלים, שכללה גם ארוחה חמה, היה מיליון דולר. התכנית הייתה להקיף כ-1,500 ילדים לתקופה של 16 חודשים: ינואר - יוני 2004, אוקטובר - יוני 2005.

במאי 2004 הוגשה בקשה לתקציב חירום של 16 מיליון דולר לפעילות אחר הצהריים במהלך שנת הלימודים 2004-2005, פעילות שתמנה לפחות 25,000 ילדים ובני נוער בערים מוכות טרור, בני נוער בסיכון ותלמידים עולים.

על-פי דוחות הג'וינט הסכום שקיבל בסופו של דבר ממגבית החירום לשנת הלימודים 2004-2005 היה קטן בהרבה מזה שהתבקש לצורך המשך הפעלת התכניות, ועמד על 3.270 מיליון דולר בלבד. צמצום התקציבים הביא לידי צמצום הדרגתי בהיקף הפעילות של תכנית "חירום חורף". בשנה ובשנתיים שלאחר מכן הוסיפה התכנית לפעול בהיקף קטן יותר, בשל צמצום כספי מגבית החירום. תכניות אחדות הוסיפו לפעול באישור הג'וינט מכוח כספי מגבית החירום שנותרו ומן הסכומים הקטנים יחסית שנוספו עליהם גם בשנה שלאחר מכן (שנת הלימודים 2003-2004). היו תכניות שקיבלו תמיכה כספית גם מצד עוד גורמים, כך שהתאפשר להפעיל את התכנית למשך שלוש שנים ברציפות (2002-2003 - 2004-2005). בג'וינט ראו בהמשך הפעילות לעוד שנת לימודים או יותר צעד מבורך שיש לעודד, כאשר מדובר בתכניות שהצליחו והניבו תוצאות משביעות רצון. גם בשנת הלימודים 2005-2006 הוסיפו לפעול כמה תכניות, שתוקצבו מכספי מגבית "חירום חורף" שנותרו.

שער ד' תכניות החירום של הג'וינט שלב ג' - הצטמצמות

פרק 1. מגבית החירום 2003

שנת 2003 נפתחה בצל האיום העיראקי, שנוסף על מצב החירום ששרר במדינה מאז שנת 2000 בשל הטרור הפלסטיני. לאור מצב זה הוקצו משאבים מכספי מגבית החירום לצורכי ביטחון דחופים. כספי מגבית החירום שהועברו לידי הג'וינט בשנת 2003 הסתכמו ב-6.4 מיליון דולר. הכספים יועדו לתכניות החירום הבאות: הארכת יום הלימודים בשנת הלימודים 2003-2004; סכום של 800,000 דולר הוקצה לאיטום חדרים של אוכלוסיות מיוחדות נוכח סכנת המתקפה העיראקית; סכום של 350,000 דולר הוקצה להכשיר מוסדות לתקופת החירום - למגן בתי-אבות ולהכשיר את צוותיהם; להכשיר מוסדות ופנימיות לילדים; להוסיף שעות למדריכים באותם מוסדות ולהכשיר את המדריכים לציבור הרחב לשעת חירום; סכום של 325,000 דולר הוקצה לטיפול מיוחד בצורכי העיר שדרות, המותקפת בירי טילי קסאם (סכום זה הועבר אחר כך, בשנת הלימודים 2004-2005).

באשר לתכניות "חירום קיץ", המדיניות של חלוקת כספי מגבית החירום שתרמו הקהילות היהודיות בצפון אמריקה כדי לממן את פעילויות קיץ 2003 הייתה שונה מזו של קיץ 2002. כספי המגבית שיועדו לקייטנות הקיץ, הן של משרד החינוך והרשויות המקומיות והן של הג'וינט לילדים בסיכון בקיץ 2002 (שצברו סכום מכובד של 25 מיליון דולר), הועברו במלואם מארגון הגג של הקהילות היהודיות, ה-JDC, לג'וינט. לעומת זאת, ב-UJC הוחלט לחלק את כספי המגבית לקייטנות קיץ 2003 שווה בשווה בין הג'וינט ובין הסוכנות היהודית. ההחלטה הייתה כי כל הוצאה מכספי המגבית הקשורה לפעילויות שעניינן להבטיח את שלום הילדים בחופשת הקיץ תחולק שווה בשווה בין שני הארגונים. הסכום שהועבר בסה"כ בקיץ 2003 לידי שני הארגונים היה קרוב לעשרה מיליון דולר. סך כל ההוצאות בפעילות קיץ 2003 של הג'וינט והסוכנות היו 9,639,543 דולר, כאשר כל אחד מן הגופים מימן את מחצית הסכום (הג'וינט - 4,752,425 דולר, והסוכנות - 4,872,993 דולר).

מהסכום הכולל הועברו כשבעה מיליון דולר לקייטנות "החוויה הקיצית" של משרד החינוך והרשויות

המקומיות (כל אחד מהארגונים העביר מחצית הסכום). סכום של כמיליון דולר שימש ל"תכניות קיץ בטוח" לאוכלוסיות ייחודיות של הג'וינט והסוכנות (כ-500,000 דולר לכל אחד מן הגופים). מסכום זה הוקצו לתכניות לאוכלוסיות ייחודיות שפעלו באמצעות מועצת תנועות הנוער כ-208,000 דולר, ולתכניות לילדים יוצאי אתיופיה בתנועת הצופים - 33,200 דולר.

בשני נושאים פעלו הג'וינט והסוכנות בנפרד: בנושא ההדרכות והכשרת המדריכים, שהיה באחריות משרד החינוך ומומן כולו בידי הג'וינט; ובתכנית מועדוניות הקיץ, שהפעילה קרן סקט"א-רש"י ומומנה כולה בידי הסוכנות. גם את עלות רואה החשבון (סך של 14,125 דולר) שליווה את התכנית מימן הג'וינט.

פרק 2. תכניות החירום בעקבות האיום העיראקי ב-2003

שנת 2003 נפתחה, כאמור, בצל איום מתקפה בנשק לא קונוונציונאלי של עיראק על מדינת ישראל. לאווירה של המתח והחרדה ששררה במדינה בשל פיגועי הטרור נוסף גם איום זה, שהגביר את החששות. הנושא המדובר ביותר בכלי התקשורת ובפורומים רבים היה היערכות ואמצעי ההגנה החיוניים בביתו של כל אזרח ובמסגרות השונות, כגון בתי-ספר, פנימיות, בתי-אבות, ועוד.

אמנם המערכת הממסדית נותנת במקרים אלו את המענה העיקרי, אך בשל דחיפות העניין, אי-הוודאות והעובדה שהמענים לאוכלוסיות החלשות דורשות היערכות מיוחדת, מיומנת ופרטנית מאוד, ולכן גם עתירת כוח אדם בנקודת זמן ספציפית, סיוע של גופים וארגונים וולונטריים הוא חיוני. ארגון הג'וינט, האמון על יזמות ותכניות סיוע לאוכלוסיות חלשות, ניערך לקראת המצב החדש והציע את עזרתו.

חודש ינואר 2003 אופיין בג'וינט בעיסוק אינטנסיבי בנושאי היערכות לקראת מצב חירום אקוטי במקרה של פיגוע המוני, שעלול להתרחש אם אכן ימומש האיום העיראקי. היערכות לשעת חירום מיוחדת זו נעשתה בשתי רמות: האחת, מתוך בירור השאלה מה יכול הג'וינט לתרום למערכת הכללית, הממשלתית והמוניציפלית; והשנייה, היערכות פנים-ארגונית לייעול תפקוד הארגון ואנשי המקצוע שלו בשעת משבר.

היערכות כללה: 1. פגישות ודיונים בנושאים העיקריים עם נציגי הרשויות המקומיות שבהם יוכל הג'וינט

לתרום לההתמודדותם עם מצב חירום. 2. להקים צוות לגיבוש תכניות הג'וינט לשעת החירום בשיתוף משרד העבודה והרווחה בראשות ד"ר יצחק בריק, מנהל אשל. 3. לקבל הכרה של מפעל חיוני לשעת חירום ממשרד העבודה והרווחה. 4. פגישות ודיונים על פעולות משותפות של פיקוד העורף והג'וינט. 5. היערכות פנימית בתוך הג'וינט לקראת מצב חירום אקוטי.

1. היערכות הג'וינט לשיתוף פעולה עם הרשויות המקומיות במצב חירום

לאחר דיונים וחשיבה משותפת של נציגי הג'וינט ונציגי הרשויות המקומיות הוחלט על הנושאים והתחומים שבהם יוכל הג'וינט לסייע ולתרום מניסיונו ומהיכרותו את השטח. נושאי הסיוע שנקבעו היו: סיוע בהכנת מערך המתנדבים לשעת חירום באמצעות תגבור כוח האדם הקיים בכל רשות לנושא זה. סיוע בטיפול באוכלוסיות עם צרכים מיוחדים במקרה שיפוגו למרכזי שהייה. הסיוע יינתן באמצעות הספקת רכבים לניידות, ביגוד, ציוד לשינה, ציוד לחימום בחורף, ציוד להיגיינה אישית, ועוד. סיוע בהכנה של צוותי משימה, שיבצעו תיקונים קלים הכרחיים בבתי קשישים ובבתי אוכלוסייה עם צרכים מיוחדים.

הקמת קרן למכשירי עזר לאוכלוסייה עם צרכים מיוחדים והכנת חומרי הסברה. מרבית ההחלטות הביצועיות שהותנו בתרחיש של פיגוע המוני לא הגיעו לכלל ביצוע, בשל כך שהאיום חלף לרווחת התושבים ללא אירועים חריגים והן נותרו בשלבי התכנון. את ההנפקה וההפצה של חומרי הסברה לשעת החירום לאוכלוסיות מיוחדת עשה הג'וינט. ג'וינט-אשל בשיתוף משרד הרווחה, המוסד לביטוח לאומי ופיקוד העורף הכין עלון הסברה לקשישים. היחידה לנכויות ולשיקום בג'וינט בשיתוף משרדי המשפטים, העבודה והרווחה, הקליטה, הבריאות, פיקוד העורף והמוסד לביטוח לאומי הכינה עלון הסברה לנכים (ראו בהמשך פעולות הג'וינט עם פיקוד העורף).

2. תכנית שגובה עם משרד העבודה והרווחה: תגבור כוח אדם לשעת חירום ביחידת התנדבות של המחלקה לשעת חירום של משרד העבודה והרווחה

בעקבות מלחמת המפרץ הראשונה ידעו שיחידות ההתנדבות שע"י לשכות הרווחה ברשויות יוצפו בפניות של אזרחים שיבקשו להתנדב. על כן הציע הג'וינט לנקוט פעולות שיאפשרו לגייס במהירות מתנדבים בזמן חירום.

בפברואר 2003 סייע הג'וינט לתגבר את יחידות ההתנדבות בלשכות הרווחה של הרשויות המקומיות.

הג'וינט, בסיוע הקהילות היהודיות בארה"ב, גייס תקציב מיוחד לנושא זה, במטרה לגייס רכזי מתנדבים ב-32 רשויות מקומיות באזורי סיכון במרכז הארץ ובאזור הצפון. סוכם כי הרכזים יכינו את עתודת המתנדבים לשעת חירום, יפעלו לגייסם, להכשירם וייצרו קשר עם כל הגופים הזקוקים למתנדבים ביישוב. שעות העבודה שהובטחו לכל רכז היו בהיקף של חצי משרה למשך חצי שנה. סוכם כי את העסקת הרכזים המתנדבים יממן הג'וינט באמצעות עמותת גוונים, שתרכז את מימון הפרויקט בעבור הג'וינט. לשם הכנת העובדים לגיוס ולהפעלת המתנדבים במצב חירום התקיים יום עיון ב-27 בפברואר 2003. לכל יישוב הוקצו 40 אלף ₪ (8,000 דולר ליישוב) למימון הפעילות. תכנית זו הייתה באחריות תחום התנדבות ופילנתרופיה בג'וינט.

3. הג'וינט מקבל מעמד של מפעל חיוני לשעת חירום ממשרד העבודה והרווחה

בחמישה בפברואר 2003 הגיש סמנכ"ל הג'וינט, חיים פקטור, בקשה למשרד העו"ר, יחידת כוח אדם לשעת חירום, להכיר בג'וינט כמפעל חיוני לשעת חירום, בתוקף היותו ארגון הפועל בארץ בפיתוח תכניות לאוכלוסיות חלשות בשיתוף משרדי הממשלה העוסקים בתחום החברתי, רשויות עירוניות וארגונים וולונטריים שונים. לבקשה זו צורפה רשימה של 60 אנשי צוות של הג'וינט שקצתם הוכשרו לצאת לשטח במידת הצורך וקצתם יתפקדו במשרדי הג'וינט בירושלים כבמטה חירום. בשישה בפברואר 2003 הכריז משרד העו"ר, מערכת מל"ח (משק לשעת חירום), על הג'וינט כמפעל חיוני. המשמעות החוקית שיש להכרה בג'וינט כמפעל חיוני בשעת חירום היא כי כל עובדי המפעל הכתובים ברשימה חייבים להתייצב לעבודה בשעת החירום ולבצע כל תפקיד שתטיל עליהם הנהלת המפעל. עובדים שייקראו לשירות מילואים באותה עת יהיו פטורים מלהתייצב ביחידותיהם, כל עוד הם בשירות פעיל.

4. פעולות משותפות לג'וינט ולפיקוד העורף

שיתוף הפעולה בין הג'וינט ובין פיקוד העורף בזמן היערכות לקראת מצב החירום בצל האיום העיראקי הניב, בין השאר, את הוצאתן לאור ואת הפצתן של חוברות הדרכה להתנהלות בשעת חירום לאוכלוסיות מיוחדות.

בינואר 2003 ראתה אור חוברת בנושא: "איך להתכונן לשעת חירום - הנחיות לאוכלוסייה המבוגרת". השותפים היו: משרד העו"ר-המחלקה לזקן, המוסד לביטוח לאומי, ג'וינט ישראל, אשל ופיקוד העורף.

את החוברת הפיקה ההוצאה לאור של אשל.

בפברואר 2003 ראתה אור חוברת שנייה, שיועדה לאוכלוסיות עם צרכים מיוחדים. החוברת נשאה את השם: "איך להתכונן לשעת חירום - מידע לאנשים עם צרכים מיוחדים", והיא הופקה בשותפות משרד המשפטים, משרד העו"ר, המשרד לקליטת עלייה, משרד הבריאות, משרד הביטחון, המוסד לביטוח לאומי, ג'וינט ישראל-היחידה לנכויות ושיקום ופיקוד העורף. בחוברת נמסר מידע ספציפי לנכים, לעיוורים, לחירשים ולנפגעי נפש כיצד להתארגן בשעת חירום. הג'וינט אישר מענק של 8,000 דולר מכספי החירום להפיק את החוברת ולהפיצה ב-150,000 עותקים.

עוד יוזמה משותפת של הג'וינט ופיקוד העורף, שנועדה להקל ממצוקתם המיוחדת של העולים עקב אי-ידיעתם את השפה וחוסר הבנה של ההנחיות שנתנו לאוכלוסייה באמצעי התקשורת השונים, הייתה הקמת קו תמיכה "חם", שפעל 24 שעות ביממה בכמה שפות, ובכללן בשפה האמהרית. הג'וינט בשיתוף פיקוד העורף גם החל במפגשי מידע לעולים במרכזי קליטה ובשכונות.

5. היערכות אגפי הג'וינט למצב חירום אקוטי

במסגרת ההיערכות הפנימית בג'וינט הוקמו עשרה צוותי התערבות בין-תחומיים, שהתפקיד שנקבע להם לשעת חירום אקוטי היה לצאת לשטח, כדי להעריך את הצרכים, ולהשתמש במשאבים וביכולות של הג'וינט להפעיל מערכות ולתת מענים מידיים. נוסף על כך, הוקם צוות מטה עם אנשי מקצוע מכל אגף, כדי לאסוף מידע מן הצוותים בשטח ואף לספק להם מידע על אפשרויות ועל משאבים. כל אחד מאגפי הג'וינט הציע את מגוון האפשרויות שלו לתרום בעת חירום במסגרת הפרויקטים והתכניות שכל אגף מעורב בהם. כמו כן, הגיש כל אגף רשימה של עובדיו היכולים להיות זמינים בעת גיוס חירום להגיש סיוע בצוותים, כל אחד בתחומו.

אגף שילוב עולים, תעסוקה ויזמות בג'וינט דיווח על קיומה של רשת רכזים או מנחים, עובדי תכניות הג'וינט, בכמה יישובים, שיכולים לסייע בעבודת חירום נדרשת בקרב אוכלוסייה של יוצאי אתיופיה בתיאום עם רכזים של אגפים אחרים וצוותי הרשות המקומית. האגף דיווח על פרישת עובדיו לפי תכניותיהם. בראשית שנת 2003 הייתה תמונת המצב בשטח של אגף שילוב עולים כדלהלן:

תכנית "עלה" לטיפוח מנהיגות צעירה של העולים פעלה בערים: באר שבע, קריית גת, קריית מלאכי, רמלה, קריית ים ועפולה.

תכנית "אשת חיל" בנושא תעסוקת נשים יוצאות אתיופיה פעלה בערים: באר שבע, קריית גת, קריית

מלאכי, רחובות, רמלה, נתניה, חדרה, בית שמש וירושלים. תכנית "רפואה שלמה" פעלה בערים: באר שבע, קריית מלאכי, אשדוד, יבנה, רמלה, רחובות, חדרה, מבשרת ציון ונתניה. מנהל האגף דיווח כי עובדי התכניות השונות מכירים היטב את האוכלוסייה, נמצאים בקשר הדוק אתה ויכולים לסייע בשעת הצורך. עמותת אשל שע"י הג'וינט דיווחה על תכניות החירום שלה, שהחלו ב-2002, ועל היערכותה לאור האיום העיראקי והצפי למצב חירום חדש. אשל הציעה מענה במצב חירום אקוטי לקשישים המשתייכים לפרויקט "שכונות תומכות", שהתאם במיוחד לשעת החירום. אשל פיתחה את תכנית "שכונה תומכת" לתמיכה באוכלוסייה הקשישה בחיי השגרה היומיומיים והפעילה 27 שכונות. השכונות התומכות היו פרושות ברחבי הארץ מקריית שמונה ושלומי בצפון עד שער הנגב בדרום. ריכוז גדול של שכונות תומכות קיים בירושלים, שבה שבע שכונות תומכות (ראו להלן): תכנית "שכונה תומכת"). בפרוץ האינתיפאדה ב-2002, שודרגה התכנית והותאמה לשעת חירום. בפרוץ המשבר העיראקי בראשית 2003 הגיש אשל בקשה לקבל תקציב חירום לשנה השנייה של תכנית החירום, בשל המצב הקשה במיוחד של הקשישים עקב האיום העיראקי. היחידה לנכויות ושיקום בג'וינט נערכה לשעת חירום בכמה תחומים:

1. הוצאה לאור של חוברת מידע והדרכה לאוכלוסייה עם צרכים מיוחדים

חוברת זו, כפי שהוזכר לעיל, מסרה מידע שעניינו ייעוץ לנכה כיצד להתארגן ולהתנהל בשעת חירום. את החוברת כתבו אנשי מקצוע המתורגלים בעבודה עם נכים ומכירים את קשיי היומיום שלהם ואת הקשיים המיוחדים הצפויים להם בשעת חירום, לפי דרגות נכותם. חוברת ההדרכה הופצה ב-150,000 עותקים.

2. הכנה של ערכת הכשרה

ערכה זו יועדה לאנשי מקצוע ומתנדבים העובדים עם אנשים בקהילה עם צרכים מיוחדים. ההערכה לוותה בקורסי הדרכה קצרים לאנשי הרשויות המקומיות. היוזמה באה מהג'וינט והביצוע היה משותף לג'וינט ומשרד העו"ר. הג'וינט אישר מענק של 25,000 דולר לקיום הקורסים.

3. נצ"ח - נכים, צוות חירום יישובי

תכנית זו באה כחלופה מהירה וזולה יותר לתכנית "שכונה תומכת" (תכנית תמיכה בקשישים בקהילה שפיתחו ג'וינט-אשל, שהורחבה גם לאוכלוסיית הנכים בידי תחום נכויות ושיקום בג'וינט). בעוד שהקמתה של "שכונה תומכת" כרוכה בתהליך ארוך של יותר משישה חודשים ודרושים לה משאבים רבים, נבחנה, לנוכח קוצר הזמן וההיערכות הדחופה, האפשרות של מודל חלופי, הבנוי על תשתית קהילתית קיימת למען הנכים. תכנית נצ"ח, צוות חירום יישובי, אמורה הייתה לתת מענה לנכים ביישוב מתוך התבססות על תכנית "קהילה נגישה" (תכנית שפיתח תחום נכויות ושיקום בג'וינט). ב"קהילה נגישה" פועלים אנשים עם נכויות בצד גורמים ברשות המקומית לעשות את השירותים הניתנים לכלל האוכלוסייה נגישים גם לנכים ביישוב, ואגב כך לשלבם בפעילות בקהילה. בכל "קהילה נגישה" יש רכז פעילים, ועדות היגוי בהשתתפות נכים ונציגי כל הגופים ביישוב המטפלים בנכים. תגבורה של הקהילה הנגישה במשאבי כוח אדם ובתקציב, כך נימקה התכנית המוצעת, תוכל לתת מענה הנדרש בזמן חירום. התכנית כוללת מוקד מידע יישובי לנכים המקושר למוקד החירום העירוני והארצי, ומערך מתנדבים עירוני שיהיה ערוך לספק מזון, תרופות, פינוי ותמיכה רגשית בעת הצורך. הוגשה בקשה לתקציב בסך 377,000 דולר, כדי להפעיל את התכנית ב-30 יישובים במשך חמישה חודשים. תכנית זו נשארה בגדר הצעה ולא יצאה אל הפועל.

4. "שכונה תומכת" לנכים בשעת חירום

המשך הפעלת תכנית "שכונה תומכת" לנכים בשעת חירום, שפותחה בג'וינט בשנת 2002 לפי המודל שפיתחה אשל לקשישים, ופעלה בשכונת גילה בירושלים, בשיתוף הרשויות המקומיות, והרחבתה לערים חדרה ותל אביב, ולשכונות פסגת זאב ונווה יעקב בצפון ירושלים. התכנית פועלת בשיתוף הג'וינט, הרשות המקומית ועמותות הפועלות בקהילה.

אלכ"א - תחום התנדבות ופילנתרופיה

עובדי ג'וינט - אלכ"א, תחום התנדבות ופילנתרופיה, דיווחו על תמונת המצב בשטח בנושא ההתנדבות, ועל הקשרים עם רכזי ההתנדבות ברשויות המקומיות (תחום זה כאמור היה אחראי על תכנית תגבור המתנדבים, שפורט לעיל).

אגף חינוך ונוער

באגף חינוך ונוער בג'וינט נערכו למצב חירום אקוטי ומתמשך לפי שני תרחישים: האחד, תרחיש שלפיו מערכת החינוך מתקיימת במתכונת הרגילה אך נדרשת היערכות חינוכית מיוחדת; והשני, תרחיש שלפיו הלימודים אינם מתקיימים והאנשים נמצאים בבתייהם או מפונים למקום מרכזי.

התכנית שהציע האגף למקרה שיתממש התרחיש הראשון:

1. להפעיל צוותים מקצועיים הפועלים בתכניות הטראומה (להרחבה ראו פרק הטראומה) ככוחות עזר בבתי-הספר לעבודה פרטנית וקבוצתית עם ילדים, מכשירים את הצוותים החינוכיים ונותנים להם כלים.
2. להכין ערכות הפעלה וחומרי לימוד חינוכיים שיש בהם גם נושאים שעניינם התמודדות עם פחד וטראומה.
3. להגדיל את מספר שעות הפעילות של פנימיות היום ואת היקף פעולתן במשך יום הלימודים.
4. לתת הכשרה מיוחדת לצוותים העובדים עם העולים.
5. להקים מרכזי תמיכה טלפוניים בשפות עברית, אמהרית ורוסית.

התכנית שהכין האגף למקרה שיתממש התרחיש השני:

1. להפעיל את הילדים במרכזים בקהילה או במרכזים שאליהם תפונה האוכלוסייה ע"י אנשי מקצוע ומתנדבים בפעילויות חינוכיות, פעילויות העשרה והפגה. לספק תמיכה של אנשי מקצוע טיפוליים לאוכלוסייה במרכזים. לתת סיוע מיוחד לעולים בנגישות למידע באמצעות תרגום.
2. למידה מרחוק - להפעיל מערך למידה מרחוק באמצעות הטלפוניה או המחשב, כדי להמשיך בשגרת הלימודים.
3. מערך תמיכה קהילתי - לבנות מערך של אנשי מקצוע ומתנדבים, כדי לסייע למשפחות בתוך הקהילה להתמודד עם מצב המלחמה על-פי חלוקה של אנשי המקצוע לגזרות פעולה.
4. להעביר ציוד חינוכי ולרכוש ציוד נדרש לפעילות מתמשכת במרכזים, כגון ספרים, חומרי לימוד, משחקים וקלטות.

במצב של חירום מתמשך הציעו באגף חינוך ונוער להתבסס על פעילות אחה"צ שנעשתה במסגרת תכנית "חירום חורף", שהתקיימה עם השותפים השונים (על כך ראו בהרחבה בפרק תכניות "חירום

חורף"), מתוך הרחבתן והעמקתן, כגון: הארכת יום הלימודים באמצעות תכנית פנימיות היום, העמקת הפעילות בבתי-הספר בנושא הטראומה, הרחבת הפעילויות במתנ"סים, תמיכה בתנועות הנוער והרחבת מעגל המתנדבים בשעות אחה"צ.

פרויקט חדרים אטומים

אחד הפתרונות שהוצעו כדי להתגונן בפני האיום בנשק לא קונוונציונאלי היה ליצור מרחב מוגן לאוכלוסייה. אזרחי ישראל התבקשו ליצור לעצמם מרחב מוגן באמצעות אטימת אחד החדרים בבתיהם, ואף קיבלו הנחיות מפורשות כיצד יש לפעול כדי להבטיח שהחדרים יאטמו בהצלחה, במה יש להצטייד למקרה של שהייה ממושכת וכיצד יש לנהוג במסכת האב"כ.

כאשר מדובר באוכלוסיות מיוחדות כגון קשישים, נכים, מוגבלים, ואוכלוסיות מיוחדות אחרות במסגרות מוסדיות, אטימה של חדר עשויה להיות בעייתית, מורכבת ובעלת עלות גבוהה מאוד. במקרים של מוסדות לאוכלוסיות מיוחדות הפתרון המתבקש הוא מרחב מוגן כללי.

גם בנושא זה היה הג'וינט כתובת לפניות מהמערכת. הג'וינט מצדו נזקק לתקציב חירום מיוחד כדי לתת סיוע זה, ופנה ל-UJC (ארגון הגג של הקהילות היהודיות בצפון אמריקה) באמצעות נציגיהם בארץ עם רשימת תכניות, שיתנו מענה מידי לצרכים המיוחדים, כפי שהעלו משרדי הממשלה ולאור בדיקות השטח שעשו עובדי הג'וינט להיערכות החירום.

הקהילות היהודיות נענו לקריאת החירום הנוספת של ראשית שנת 2003. התרומות לנושא החדרים האטומים והתקנת מערכות סינון עלו דרך הג'וינט מה-UJC וגם מקהילות מונטריאול, פילדלפיה, וושינגטון, שתרמו באופן ישיר לנושא.

בפגישות שהתקיימו בין נציגי הג'וינט ובין נציגים של משרדי הממשלה נדונו בקשותיהם לסיוע: מתן מענים כלליים לשעת חירום לאוכלוסיות עם צרכים מיוחדים, מימון יצירת מרחב מוגן לקשישים המתגוררים בבתי-אבות ולאוכלוסיות עם צרכים מיוחדים המתגוררות במוסדות.

משרד העבודה והרווחה פנה לג'וינט בבקשת סיוע בנושא מיגון מעונות-יום באמצעות התקנת מערכות סינון אוויר בחדרים אטומים ובהתקנת אמצעי קשר מיוחדים, הדרושים למשרד בעתות חירום בעבודה עם האוכלוסיות החלשות, עם מוסדות קשישים, עם נכים ועם מפגרים.

סקירת מצב ההיערכות בבתי-האבות במרכז הארץ שעשו ג'וינט-אשל בשיתוף מנהלי המוסדות העלתה שני ממצאים עיקריים: האחד, בקצת מן המוסדות שיש ברשותם מקלטים חסרים מערכות סינון; הממצא

השני נגע במוסדות שאין בהם כלל מקלטים או חדרי ביטחון. סה"כ דובר על 12 בתי-אבות במרכז הארץ הזקוקים להתקנת מערכת סינון, כאשר מיעוטם זקוק לבניית מקלט.

העלות הכוללת הוערכה ב-692,000 דולר, שמהם הועברה תרומת הג'וינט בסך 407,200 דולר. הג'וינט נרתם לסייע גם ל-12 אתרי בתי דיור מוגן של "עמיגור" באזורי המרכז והצפון בהתקנת מערכות סינון. עלות ההתקנה הייתה 267,300 דולר, והג'וינט השתתף בסך של 213,840 דולר, כדי לממנה. בינואר 2003 פנה משרד החינוך למנכ"ל ג'וינט ישראל בבקשה לקבל סיוע, כדי להתקין מערכות סינון מרכזיות בבתי-הספר של החינוך המיוחד בארץ.

מערכות אלו היו הכרחיות בשל האיום הלא קונוונציונאלי, המחייב שהייה במקלטים או במרחבים מוגנים עם מסכות אב"כ. תלמידי החינוך המיוחד, כך הוסבר, אינם מסוגלים לשהות במקלט עם מסכות האב"כ, ולכן יש צורך להתקין מערכת סינון מרכזית, המאפשרת להם לשהות במרחב המוגן ללא מסכה. במכתב הבקשה צוינו האזורים לפי מידת הדחיפות שלהם מבחינת האיום. אזורי גוש דן - מחוזות המרכז ומחוז ת"א, ואזור הצפון - מחוזות חיפה והצפון הוגדרו כאזור עדיפות א'. התקציב שנדרש כדי למגן 170 בתי-ספר של החינוך המיוחד היה עשרה מיליון ₪.

מחוז ירושלים ומחוז הדרום הוגדרו כאזור עדיפות ב'. התקציב שנדרש כדי למגן 100 בתי-ספר של החינוך המיוחד היה שישה מיליון ₪.

כעבור פחות משבוע, בקצב המתאים למצב חירום מיוחד, ב-5.2.03, הודיע מנכ"ל הג'וינט למנכ"לית משרד החינוך, כי איחוד הקהילות היהודיות אישר באמצעות הג'וינט מענק מיוחד, כדי להתקין מסנני אוויר בבתי-הספר של החינוך המיוחד. הסכום שאושר היה 916,000 דולר. הג'וינט העביר את התרומה הכספית דרך מרכז השלטון המקומי בעבור התקנה של מערכות סינון אוויר במוסדות של החינוך המיוחד במחוזות תל אביב, חיפה והמרכז. הנושא היה באחריות האגף לביטחון של משרד החינוך, וקציני הביטחון ברשויות השונות.

מכתב תודה נרגש התקבל בפברואר 2003 מרונית תירוש, מנכ"לית משרד החינוך, על התרומה המיוחדת, שאפשרה להפעיל את הלימודים של תלמידי החינוך המיוחד גם בשעת החירום.

מבחינת האחריות הארגונית בתוך הג'וינט, אשל, האגודה לתכנון ולפיתוח שירותים למען הזקן בישראל שע"י הג'וינט, הייתה הממונה על טיפול באוכלוסיית הקשישים בנושא זה. אשלים טיפלה בחדרים האטומים במוסדות לילדים ובני נוער עם צרכים מיוחדים.

במארס 2003 דיווחה אשלים כי כל המסגרות של הילדים האוטיסטיים ששמותיהם הועברו ל-UJC קיבלו מערכות סינון או אוהלים מוגני אב"כ, בעלות כוללת של 96,000 דולר. העלות הכוללת של ההזמנה שבוצעה עד אותו מועד הייתה 316,000 דולר.

בתחשיב הפיננסי של כספי מגבית החירום שניהל הג'וינט מצוין נושא המיגון, החדרים האטומים והמרחבים המוגנים תחת הכותרת: "כספי תכניות הטראומה". מהסכום של 5,325,900 דולר, סה"כ כספי הטראומה, הסכום הכולל שתרמה מגבית החירום לנושא המיגון והחדרים האטומים היה כדלקמן: 800,900 דולר לחדרים אטומים במוסדות, בעיקר במוסדות קשישים, ו-916,000 דולר לחדרים אטומים במוסדות של תלמידי החינוך המיוחד.

למרבה המזל, נותר האיום העיראקי בגדר איום שלא מומש. תכניות החירום השונות שהוכנו עקב איום זה נותרו כ"תכניות מגרה" שאפשר להפעיל את מרביתן בכל שעת חירום שתתרגש על המדינה.

פרק 3. "החוויה הקיצית" 2003

קייטנות "החוויה הקיצית" שסבסד הג'וינט התקיימו גם בקיץ 2003 אך בהיקף קטן בהרבה, בשל צמצום כספי מגבית החירום. הסכום שתרם איחוד הקהילות היהודיות של צפון אמריקה לקייטנות אלו דרך הסוכנות היהודית והג'וינט ביחד היה, כאמור, כשבעה מיליון דולר, ואילו הסכום שהועמד לרשות הקייטנות המיוחדות של הג'וינט היה 500,000 דולר, עשירית מן הסכום שהועבר שנה קודם לכן לאותה המטרה.

קייטנות "החוויה הקיצית" הופעלו בקיץ 2003 ב-190 רשויות מקומיות בכ-940 מוקדי קייטנות לסוגיהן. מספר התלמידים שהשתתפו בהן היה כ-157,000, מהם קיבלו סיוע כספי כ-104,000 ילדים. הקייטנות נמשכו 18 יום, חמש שעות ביום. את הקייטנות הפעילו מדריכים מוסמכים, אשר נעזרו במדריכים צעירים רבים שפעלו במשך כל השנה במסגרות העירוניות. בכל הקייטנות נעשו סידורים בטיחותיים וביטחוניים. הילדים נהנו מתכנית העשרה מגוונת ומפעילות פנאי, שכללה ביקור בלונה פארק ובברכות שחייה, צפייה בהצגות, הפעלה אומנותית, שעשוע במתקנים מתנפחים, ביקור באתרים וטיוולים.

ברוב היישובים הוקמו ועדות, כדי לבדוק אפשרות של מתן הנחות לזקוקים לכך. ילדים שילמו בין 50 ₪ ל-617 ₪ ל-18 יום, תשלום שכלל הסעות וארוחה קלה. הלכה למעשה, לא היה ילד שביקש להשתתף בקייטנה ולא התאפשר לו הדבר. ראשי הערים ציינו כי ללא סיוע הקהילות בארה"ב קשה היה למנות

מספרים כה גדולים של ילדים בקייטנות.

תכניות אחדות בקיץ 2003 התבססו על תשתית שהוקמה במהלך פעילות "חירום חורף" בבתי-הספר וחסכו בהוצאות. למשל, בפעילות הקיץ ברמת אפעל שקיימה בינה - מרכז לימוד וחינוך לזהות יהודית ותרבות ישראל, ניצלו את התשתית שנבנתה במהלך הפעילות בשנת הלימודים וחסכו את הוצאות הפרסום, גיוס הרכז החינוכי וארגון החוגים. לרשימת הערים מוכות הטרור שזכו בסבסוד מוגבר לתכנית בשנים 2002-2003 נוספו גם הערים שדרות, אשקלון ודרום תל אביב. קהל היעד, שבתחילת דרכה של התכנית היה ילדי כיתות א'-ו', הורחב וכלל גם את ילדי חטיבות הביניים.

בקרה

קייטנות "החוויה הקיציית" בקיץ 2003 לוו אף הן בביקורת פנימית של הג'וינט הן מטעם משרד רואה החשבון והן מטעם רכז הפרויקט. המבקר יוסי גינזור הגיש לג'וינט דוחות ובהם נתונים של מדגם רשויות מקומיות, שבדק את מידת עמידתן של הקייטנות בכללים המנחים שנקבעו לפרויקט "החוויה הקיציית". נבדקו גיל המשתתפים (ילדי כיתות א'-ו'), מספר ימי הקייטנה בפועל (18 יום), וסה"כ עלות הקייטנה (תשלומי הורים+סבסוד הג'וינט - 375 ₪ עד 990 ₪). בדוח צוינו כמה רשויות שמסרו נתונים חלקיים בלבד והומלץ לדרוש מהן להשלים את הנתונים, כדי לקבוע את הסכום שיסבסד הג'וינט.

הערכה

על התנהלות תכנית "חירום קיץ" 2003 מנקודת מבט ארגונית בתוך הג'וינט מעידים באגף חינוך ונוער: "ההתנהלות בקיץ 2003 הייתה לאור הפקת לקחים מקיץ 2002. בקיץ 2002 הועברו כל כספי החירום שקיבל הג'וינט לתכניות 'חירום קיץ' דרך אשלים, וממנה למרכז השלטון המקומי ולקייטנות משרד החינוך בפרישה מאוד רחבה, בשל מדיניות אוניברסלית מאוד ולא בררנית. רק בנוגע לכספים שהועברו לתכניות 'חירום קיץ' דרך אגף חינוך ונוער (סכום של חמישה מיליון דולר לעומת 20 מיליון דולר שהועברו דרך אשלים) ניתן היה להחליט ולפקח באופן ישיר והפרויקט נוהל בידי אנשי המקצוע שלנו בג'וינט. לעומת זאת, בקיץ 2003 הייתה ההתנהלות כולה בשליטת הג'וינט, הפרישה הייתה יותר מצומצמת והתמקדה בערים מוכות הטרור. גם קהל היעד נבחר יותר בקפידה, מהשכבות החלשות יותר."

פרק 4. פעילויות קיץ עם אוכלוסיות הג'וינט 2003

תקציב הג'וינט לפעילות "חירום קיץ" 2003 היה, כאמור, קרוב לחמישה מיליון דולר, מהם הוקצו כ-500,000 דולר לאוכלוסיות המיוחדות של הג'וינט. סכום זה נחלק אף הוא לשני סכומים: סכום אחד, כ-340,000 דולר, חולק בין אגפי הג'וינט, אשלים ואלכ"א לפעילות באחריות אנשיהם; והסכום השני, כ-200,000 דולר, הוקצב לפעילות עם אוכלוסיות הג'וינט באחריות עמותות וגופים שונים.

בקץ 2003 הייתה חלוקת התקציב בין אגפי הג'וינט השונים כדלקמן:

עמותת אשלים: 161,600 דולר לפעילויות קיץ לגיל הרך, לילדים ובני נוער בסיכון, לילדים ובני נוער עם צרכים מיוחדים.

אגף חינוך ונוער: 60,000 דולר.

אגף שילוב עולים: 55,400 דולר לפעילויות קיץ של עולי קווקז ובוכרה בערים שדרות, באר שבע, חדרה, עכו, קריית ים, תל אביב, אור עקיבא, אשדוד, ירושלים ורמלה.

אלכ"א: 63,000 דולר להפעלת קייטנות באמצעות מתנדבים.

סה"כ: 340,000 דולר.

את חלק הארי של תקציב "חירום קיץ" 2003 קיבלה אשלים, כאשר באשלים זכו ילדים עם צרכים מיוחדים בתקציב הגדול ביותר - 70,000 דולר, ואחריהם ניצבים ילדי הגיל הרך, שקיבלו סכום של 51,800 דולר.

הגיל הרך - תכניות קיץ 2003

במסגרת כספי החירום של קיץ 2003 אושרו ההקצאות הבאות: לילדי תכנית "ההתגייסות הקהילתית", פעילות במתנ"סים - 12,500 דולר; וילידי "המעונות הרב-תכליתיים" - 39,300 דולר (סה"כ 51,800 דולר).

החברה למתנ"סים - התגייסות קהילתית לגיל הרך

שישה יישובים היו שותפים בתכנית "ההתגייסות הקהילתית" של החברה למתנ"סים להארכת שהות הילדים גילאי שנתיים עד שש במעונות בחופשת הקיץ. התכנית פעלה ביישובים עכו, דליית אל כרמל,

מגדל העמק, כפר קאסם, נתיבות ושדרות. הפעילות, שמנתה 1,659 משתתפים, נועדה לילדים המטופלים בלשכות הרווחה ביישובים ולהוריהם. יעדי התכנית היו: ליזום פעילות להורים וילדים, כדי לחזק את החווייה המשפחתית המשותפת; ולהאריך את משך השהות של ילדי הרווחה במעונות. הילדים נהנו מפעילויות חברה וספורט ומפעילויות העשרה: ברכה, נפש פעיל, יצירה, תאטרון בובות וביקורים בספארי ובלונה פארק. שעות הפעילות היו 8:00 עד 17:00 במשך שבועיים עד שלושה שבועות בחודש אוגוסט. המשפחות שילמו סכום שנע בין 100 ל-150 ₪ בממוצע לילד (היו גם משפחות שלא שילמו כלל). כספי מגבית החירום שהעביר הג'וינט וכספי חברת המתנ"סים כיסו את מרבית העלויות.

מעונות רב-תכליתיים

180 ילדים ופעוטות גילאי שנתיים עד שש השתתפו בתכנית קיץ 2003 במעונות רב-תכליתיים, שבהם האריכו את השהות של ילדים בסיכון המטופלים בלשכות הרווחה. את הקייטנות ניהלו מנהלות המעון ועובדות סוציאליות של ילדים. התכנית פעלה עשרה ימים במהלך חודש אוגוסט בשעות 8:00 עד 17:00. בכל אחד מן המעונות השתתפו 15 ילדים גילאי שנה עד שש. הילדים שנבחרו מתוך כלל ילדי המעון לסבסוד היו הילדים שהוגדרו כבעלי סיכון והזנחה בולטים. העלות חושבה לפי 90 ₪ ליום לילד. הג'וינט העביר לכל אחד מן המעונות סכום של 3,000 דולר לכיסוי מרבית העלויות. סה"כ הועבר למעונות סכום של 36,000 דולר מכספי מגבית החירום. התכנית פעלה במעונות הבאים: במעון יום ארזי הבירה של רשת מעונות בית יעקב; בשבעה מעונות ויצ"ו בערים תל אביב, ירושלים, עפולה וחדרה; במעון של עמותת אמליון - בג'בל מוכבר; במעון במנהל קהילתי קטמון ח'ט' בירושלים; במעון במרכז הקהילתי בטירת הכרמל; במעון הרב-תכליתי של ארגון נשי חירות בישראל בקריית מלאכי, שבו השתתפו 19 ילדים. ההורים שילמו 150 ₪, ותכנית "פאקט" הוסיפה סכום של 5,000 ₪. הפעילויות בכל המעונות היו מגוונות ותאמו את גיל הילדים. הן כללו ג'מבורי, מחשבים, הפעלה עם בעלי חיים, מוזיקה, פעילות מים, הצגת ילדים, קוסם והפעלת הורים וילדים בספורט ובבישול.

קייטנות לילדים ונוער בסיכון בפנימיות, במרכזי חירום ובמרכזי הורים וילדים

גם בקיץ 2003 הועברו כספי מגבית החירום לסבסוד קייטנות לילדים ונוער בסיכון. במסגרת שיתוף הפעולה בין ג'וינט-אשלים ובין המועצה לילד החוסה הופעלו בפנימיות ברחבי הארץ קייטנות קיץ ל-762 ילדים גילאי ארבע עד 12 ולהוריהם, ממחצית יולי ועד מחצית אוגוסט בין השעות 8:00 עד 20:00.

הפעילות כללה סדנאות לחיזוק הדימוי העצמי ולהגנה עצמית ופעילויות תרבותיות שונות. הג'וינט מימן את העלות הכוללת בסך 20,500 דולר.

פעילויות קיץ 2003 בסיוע כספי מגבית החירום במרכזי הורים-ילדים

בקיץ 2003 השתתפו בפרויקט תשעה מרכזים בערים חיפה, טירת הכרמל, פרדס חנה, לוד, חולון, נס ציונה, ירושלים, אשדוד ובאר שבע. בכל מרכז פעלה תכנית ייחודית, המתאימה לאוכלוסייה ולהיצע הפעילויות באזור. מקצת הפעילויות פעלו בתוך המרכזים וכללו סדנאות הורים וילדים באמנויות, בבישול, בספורט, ביצירה, בצילום ובמוזיקה. פעילויות אחרות התקיימו מחוץ למרכזים וכללו טיולים, ביקורים במוזיאונים ובהצגות תאטרון וימי כיף. לכל מרכז העביר הג'וינט סכום של 1,000 דולר מכספי מגבית החירום. בפעילות השתתפו כ-800 הורים וילדים.

עוד קייטנה שפעלה בשיתוף ג'וינט-אשלים והמועצה לילד החוסה הייתה קייטנה בהוסטל אמהות, שבו שוהות נשים במצוקה. בתכנית השתתפו 13 אמהות ו-15 ילדים. הג'וינט העביר סכום של 1,000 דולר מכספי מגבית החירום לממן את עלות הקייטנה. התכנית כללה סדנאות חוויתיות באמנויות וביצירה, טיול ויום כיף.

השירות לטיפול בנשים ובנערות של משרד העבודה והרווחה בשיתוף ג'וינט-אשלים הפעילו קייטנת מחול לנערה במצוקה. במסגרת כספי החירום לקיץ אושרה תכנית בסכום של 5,200 דולר; אח"כ עלה הסכום ל-7,700 דולר. הקייטנה התקיימה בכפר הנוער של ויצ"ו "נחלת יהודה" בראשון לציון במשך שלושה ימים בחודש יולי 2003, בתנאי פנימייה ומנתה 50 נערות גילאי 16 עד 18 הנמצאות בטיפול השירות לנשים ונערות. הקבוצה הייתה מורכבת מחמש תת-קבוצות של עשר נערות מחמישה יישובים בארץ. את סדנאות המחול הנחו מורים מקצועיים בתחום. נוסף על כך, נהנו המשתתפות מפעילות נופש וספורט.

קייטנות לילדים עם צרכים מיוחדים

לקייטנות קיץ 2003 לילדים חולים וילדים עם צרכים מיוחדים אושרה בג'וינט הקצאה של 70,000 דולר במסגרת כספי החירום לשנה זו. הארגונים שהפעילו קייטנות אלו היו: עמותת קו לחיים, אגודת עזר מציון, עמותת אתגרים ועמותת אל"ט.

עמותת קו לחיים - המרכז הישראלי לסיוע לילדים חולי סרטן, CP וניוון שרירים קיימה מחנה קיץ בבי"ס החקלאי מקווה ישראל. במחנה השתתפו 325 ילדים ובני נוער חולים גילאי שש עד 18, מדריכים מתנדבים וצוות רפואי וטכני. סה"כ מנה המחנה 900 איש. המחנה נמשך שמונה ימים בחודש אוגוסט, בתנאי פנימייה. הג'וינט מימן את העלות בסך 7,000 דולר. הפעילות כללה טיולים, ספורט מים, משחקים ואטרקציות.

אגודת עזר מציון - מרכז עזר לחולה ולנזקק הפעילה מחנות קיץ ל-1,700 משתתפים (800 ילדים מגיל שלוש ו-900 בני נוער) עם צרכים מיוחדים וחולי סרטן. הקייטנות התקיימו בבית הארחה בגבעת אולגה, באולפנת רעות בפתח תקווה, בקמפוס ויצ"ו בפתח תקווה ובעין כרמית, עין כרם, ירושלים. משך כל מחנה היה עשרה ימים, כמה קייטנות התקיימו בתנאי פנימייה והאחרות כקייטנות יומיות משעות הבוקר עד שעות אחר הצהריים. הג'וינט תרם לפעילות זו 40,000 דולר. משתתפים אחרים היו משרד הרווחה, גופים ציבוריים, הרשות המקומית והורי הילדים. הפעילויות כללו מופעי אמנים, נופש פעיל, סרטים, משחקה, משחקי מחשב, יציאה לפינות חי, שחייה, רכיבה על סוסים, טיולים וביקור בגני שעשועים.

עמותת אתגרים - התאחדות ספורט אתגרי ונופש פעיל לנכים בישראל הפעילה קייטנות אתגר לילדי אלו"ט (ילדים לקויי תקשורת) בעמק האלה, בירושלים ובים המלח. בקייטנה השתתפו כ-440 ילדים גילאי גן עד תיכון והיא התקיימה בחודשים יולי ואוגוסט במשך כל שעות היום, וכללה אף לינה בשטח. הג'וינט תרם סכום של 18,000 דולר, שכיסה את כל העלות. הפעילות כללה הפעלות אתגריות חד-יומיות לילדי הגן והכיתות הנמוכות. בים המלח התקיימה פעילות אתגרית לילדים ולהוריהם שכללה אומגה, סנפלינג, אופניים והליכה לילית אתגרית. בירושלים היו הפעלות אתגריות חד-יומיות לגילים הצעירים.

קייטנות לילדים עם צרכים מיוחדים

א. קייטנות איל"ן - איגוד ישראלי לילדים נפגעים

בחודשים יולי ואוגוסט 2003 הפעילה עמותת איל"ן 29 קייטנות בתנאי פנימייה בקיבוצים וביישובים ברחבי הארץ. בקייטנות, שהתקיימו במחזורים של שבוע ימים, השתתפו 455 ילדים ובני נוער גילאי שבע עד 21 הלוקים בנכויות פיזיות מוטוריות. הקיבוצים והיישובים אירחו את ילדי איל"ן בהנחיית מבוגרים ובני נוער

שהתנדבו ללוותם ליווי צמוד. המשתתפים הוסעו בהסעות מותאמות לנכים מבתיהם הפזורים ברחבי הארץ אל הקיבוצים והיישובים המארחים. החניכים נהנו בקייטנות מפעילות פנאי ונופש המותאמת לנכים. את הקייטנות מימנו בקצתן משרד הרווחה, תרומות שונות, השתתפות ההורים ותרומת הג'וינט מכספי החירום בסכום של 20,000 דולר.

ב. קייטנות על"ה - עזר לילד הנכה, עמותה לשיקום וקידום ילדים פגועי מוח

במעון על"ה בירושלים התקיימה באוגוסט 2003 קייטנה ל-60 ילדים ובני נוער פגועי מוחין. הקייטנה פעלה משעות הבוקר עד שעות הערב. הפעילות התקיימה בין כותלי המעון וכללה גם יציאות מחוץ למקום, כגון רחצה בים ובברכה וביקור בפארקים. חלק ניכר של הפעילות נעשה בהדרכת צוות טיפולי פרה-רפואי ומקצועי אחר. הג'וינט העביר סכום של 23,000 דולר שכיסה כ-60% מן העלות.

קהל היעד של הקייטנות לילדים עם צרכים מיוחדים כלל גם את ילדי החינוך המיוחד. קייטנה ל-25 בני נוער גילאי 12-15 ולבני משפחותיהם הפעיל מרכז תרבות עמים ונוער באמצעות "בית הצייר", שהוקם כדי לתת מענה לתלמידים שיועדו לחינוך המיוחד אך נפלטו ממערכת החינוך ומצאו עצמם ללא מסגרת מתאימה. הקייטנה התקיימה בנחשולים וכללה סדנאות לגיל ההתבגרות, לקשרי הורים-ילדים, לטיפוח יופי ולחיפוש עבודה. כמו כן, במהלך הקייטנה התקיימו טיולים ומשחקים. הג'וינט בסכד את הפעילות בסכום של 5,000 דולר.

קייטנות של תגבור לימודי

קייטנות לתלמידי חטיבת הביניים - תגבור לימודי

בקיץ 2003 פעלו שבע תכניות קייטנות "החוויה הקיצית" לתלמידי חטיבת הביניים באחריות אגף חינוך ונוער של הג'וינט בסכסוד של 60,000 דולר מכספי מגבית החירום. ואלה התכניות: תכנית "קיץ בכפר הנוער נחלת יהודה" של רשת ויצ"ו בראשון לציון בהשתתפות 25 תלמידים. תלמידים אלו השתתפו בתכנית "חירום חורף" והיו זקוקים להמשך סיוע בלימודים גם בחופשת הקיץ. התכנית כללה תגבור לימודי, אבחון בהבנת הנקרא, טיולים, שחייה, אמנות ופעילות ספורטיבית, ובצוות היו גם עובדת סוציאלית וצוות טיפולי, שליוו את המשתתפים בשיחות ייעוץ. התכנית התנהלה בשני מחזורים:

האחד בחודש יולי, והשני בחודש אוגוסט. התקציב שאושר לסבסוד תכנית זו מכספי מגבית החירום היה 3,600 דולר. התלמידים השתתפו בתשלום סמלי של 50 ₪ לתלמיד, ורשת ויצ"ו השלימה את סכום עלות התכנית.

קייטנות של תגבור לימודי בבאר שבע ובשדרות

קרן סקט"א-רש"י הפעילה שתי קייטנות "החוויה הקיצית" של תגבור לימודי בבאר שבע ובשדרות. הקייטנות בבאר שבע התקיימו בבי"ס רבין ובבי"ס טוביהו בהשתתפות 40-50 תלמידי כיתות ז'-ח', ובבי"ס גוטריט בשדרות בהשתתפות 80 תלמידים. שתי התכניות התקיימו במסגרת של פנימיות יום. התקציב שאושר למטרה זו מכספי מגבית החירום היה 14,400 דולר, והוא כיסה את מרבית עלות הקייטנות. התלמידים השתתפו בסכום של 100 ₪ לתלמיד. בצד הפעילויות החווייתיות, התקיימו לימודים בקייטנות, כדי לגשר על הפערים שנוצרו אצל התלמידים במקצועות מתמטיקה ואנגלית, ולהכינם לבחינות המעבר לחטיבה העליונה.

אחת מתכניות אגף חינוך ונוער של הג'וינט, הפועלת בקרב תלמידים עולים במהלך שנת הלימודים, היא תכנית "ש.ע.ל" - שיפור עברית לעולים. במסגרת תכניות "חירום קיץ", נמשכה הפעילות בשיתוף המתנ"סים המקומיים ב-11 מחנות קיץ גם בחופשת קיץ 2003 בשבעה יישובים: אופקים, אור עקיבא, עכו, פרדס חנה, נצרת עילית, קריית ים ויוקנעם. בפעילות השתתפו 250 בני נוער תלמידי חטיבות הביניים.

היעדים העיקריים של תכנית "ש.ע.ל" בקיץ 2003 היו:

ליזום פעילות לימודית והעשרתית אינטנסיבית לבני הנוער במהלך חופשת הקיץ, ולשפר את המיומנויות שלמדו תלמידים בבתי-הספר שהשתתפו בתכנית "ש.ע.ל" במהלך השנה.

מיומנויות הלמידה שנלמדו היו: מבנה טקסט, כניסה לטקסט, קריאה ביקורתית ועיבוד טקסט לאחר קריאה. את עלות תכנית הקיץ, בסך 31,200 דולר, כיסו במלואם כספי מגבית החירום.

קייטנות דרוו לתגבור לימודי

עמותת דרוו הפעילה שתי קייטנות קיץ: במתנ"ס שכונת קריית משה ברחובות, ובמועדון העמותה בראשון לציון. הפעילות מנתה 70 תלמידי כיתות ג'-ה', וכן תלמידים של חטיבת הביניים יוצאי אתיופיה. את הקייטנות הפעילו מדריכים חברתיים של העמותה, שרובם בוגרי תנועת הנוער "הנוער העובד

והלומד" ומגושים בעבודה עם נוער. קריית משה ברחובות היא שכונה שמתגוררת בה אוכלוסייה הסובלת ממצוקה כלכלית קשה, מאבטלה ומפשע. רוב תושביה הם בני העדה האתיופית, שעדיין חווים את קשיי הקליטה בארץ, וילדיהם נאלצים להתמודד עם פערים גדולים בלימודים. גם בראשון לציון השתתפו בקייטנה ילדים משכבות מצוקה. מטרת פעילות הקיץ, כפי שהגדירו מובילי התכנית, הייתה לשמור על ביטחונם ועל שלומם של התלמידים בחופשת הקיץ, ולזמן להם חוויות חברתיות מעשירות ומעצבות, בצד תגבור בלימודים כהכנה לשנת הלימודים. את עלות הקייטנות, בסך 7,200 דולר, כיסה במלואו הג'וינט מכספי מגבית החירום.

עוד תכנית שיועדה לילדי גני חובה ותלמידי ביה"ס היסודי הייתה קייטנה במתנ"ס שכונת בקעה-מקור חיים ובבי"ס אפרתה בירושלים בהשתתפות 100 תלמידים. התכנית פעלה במתכונת של יום ארוך מ-7:30 עד 16:00. בקייטנה הושם דגש על נושאי איכות הסביבה ושולבו בה גם פעילויות העשרה בתחומי הספורט והאמנות. במסגרת נושא איכות הסביבה השתתפו התלמידים בסדורים בחיק הטבע ובמבצעי ניקיון שכונתיים. את ההוצאות כיסו ההורים והמתנ"ס. תרומת הג'וינט לפעילות הייתה 3,600 דולר מכספי מגבית החירום.

עמותת הידידים שעל יד ביה"ס קדמה בשכונת קטמון בירושלים הפעילה קייטנה ביולי 2003 שמנתה 50 בני נוער, תלמידי חטיבת הביניים. התכנית כללה מדעים, מחשבים, אמנויות, יציאה לאתרי ספורט אתגרי, אטרקציות מים, רכיבה על סוסים, טיולי ג'יפים וטיול מסכם לאילת. לפעילות זו אישר הג'וינט תקציב בסך 15,000 דולר מכספי מגבית החירום.

קייטנות שמפעילים מתנדבים

במסגרת כספי החירום לקייטנות קיץ 2003 אישר האגף לפיתוח משאבי אנוש - תחום התנדבות בג'וינט סכום של 63,000 דולר לקייטנות שמפעילים מתנדבים. אגף זה הציע תכנית למסגרות "חירום קיץ", הכוללת יצירת מסגרות קיץ חדשניות שמפעילים מתנדבים למען ילדים בסיכון. המתנדבים המדריכים בקייטנות הם בעיקר צעירים ובני נוער הממשיכים בפעילות גם במשך שנת הלימודים. המתנדבים הצעירים מחליפים מדריכים בשכר. בכל קייטנה המונה 50 משתתפים ידריכו עשרה עד 15 מדריכים מתנדבים.

מובילי התכנית הציבו לעצמם את האתגרים הבאים:

1. ליצור מסגרות חדשניות לילדים בסיכון בחודש אוגוסט, שבמהלכו בדרך כלל אין קייטנות.

2. לחזק פעילות התנדבותית במקומות שבהם כבר פועלים מתנדבים, ובייחוד בשכונות מצוקה.

3. לעמוד על כך שפעילות המדריכים תהיה כולה על בסיס התנדבותי במסגרות השונות, עובדה החוסכת תקציב ומעודדת צעירים להצטרף למעגל המתנדבים. עם המתנדבים בקייטנות הלימודים נמנו גם סטודנטים לאנגלית, ללשון ולמתמטיקה, שפעלו לצמצם פערים וכן הדריכו בקייטנות לילדים עם צרכים מיוחדים. כמו כן, גויסו עובדי חברות היי-טק להדריך בקייטנות מחשבים. העלות כללה גם את עלות הכשרת המתנדבים. התכנית, שהתפרשה על פני עשרה יישובים ושכונות עירוניות, כללה:

פעילות חינוכית מרוכזת מעשירה במתנ"סים ופעילות הפגתית לקבוצות של ילדים משכבות חלשות במשך כמה ימים בחודש אוגוסט.

קייטנות הורים שמפעילים סטודנטים מתנדבים בשכונות מצוקה, שבמסגרתן תורמים ההורים בעצמם ימי הדרכה.

קייטנות לתגבור לימודי לילדים בסיכון בתחומים מקצועיים שונים, קייטנות מחשבים לילדים בסיכון בהדרכת מתנדבים עובדי חברות היי-טק.

קייטנות לילדים עם צרכים מיוחדים שיפעילו סטודנטים מתנדבים כהמשך לפעילות ההתנדבות של אותם סטודנטים במהלך השנה.

עמותת גוונים לפיתוח החינוך, הקהילה והסביבה הייתה גורם מתווך בין הארגונים השונים, שהפעילו תשע קייטנות בתשעה יישובים ברחבי הארץ.

קבוצת רעות בירושלים הפעילה תכנית בשם "מסביב לעולם" - היכרות עם עמים אחרים, שמנתה 100 ילדים גילאי גן עד כיתה ו'. במרכז תרבות העמים לנוער בירושלים התקיימו פעילויות ספורט, מחנאות ויצירה שהשתתפו בהן כ-200 ילדים גילאי שלוש עד 12. קרן קהילתית-בית שאן הפעילה משחקייה שפעלה במהלך כל הקיץ בשעות הבוקר, חמישה ימים בשבוע. נוסף על כך, קיימה פעילות ספורט, בישול, מחנאות ומאהל בדואי. עמותת מהפך הפעילה קייטנות יצירה, אמנות וספורט בשכונות פלורנטין בת"א, קריית יובל בירושלים ובקריית שמונה. בפעילות השתתפו בסה"כ 130 ילדים בכיתות ג'-ו'. עמותת יקר - אל"י הפעילה קייטנת לימודי מתמטיקה, איכות הסביבה, שדאות וסינמטק שהשתתפו בה 20 ילדים. הקיבוץ העירוני תמוז בבית שמש הפעיל קייטנת יצירה, משחקי חשיבה, פיתוח הרגלים של עבודת צוות ועבודה על קשרים חברתיים, שמנתה 43 ילדים גילאי חמש עד עשר. בירושלים הפעילה

מועצת האיגודים קייטנה להכרת המחשב, תכנית בריאות ויוגה. נוער מוביל שינוי הפעילו קייטנה תחת הכותרת "לוקחים אחריות לשנות" מתוך כוונה לנטוע רגשות אחריות ומחויבות כלפי הסביבה: לאסוף בקבוקים לפיקדון, לצבוע בתים, ועוד. גם פורום הצעירים ועמותת אלון השתתפו בהפעלת הקייטנה. בפעילויות קיץ אלו, שבהדרכת מתנדבים, השתתפו 900 איש והן התקיימו במהלך החודשים יולי ואוגוסט.

קייטנות לילדי עולים

קייטנות לילדי העדות הקווקזית והבוכרית

במסגרת כספי מגבית החירום שהוקצו לקיץ 2003 אושר סכום של 55,400 דולר, כדי להוציא לפועל את התכניות בערים: שדרות, באר שבע, חדרה, עכו, קריית ים, תל אביב ואור עקיבא. כל אחת מערים אלה קיבלה 5,600 דולר לכיסוי עלות התכנית. אשדוד - 2,800 דולר; ירושלים - 4,600 דולר; רמלה - 8,800 דולר.

פעילות הקיץ ליוצאי קווקז כללה:

1. קייטנת "קיץ על גלגלים".

2. קייטנת "מעברים".

את קייטנת "קיץ על גלגלים" (שקיבלה את שמה בשל העיקרון שלא להיות מקובעים במקום אחד אלא לשלב נסיעות לאתרים שונים) הפעילו הורים מתנדבים בני הקהילה, ומטרתה הייתה לחזק את הקשר בין ההורים ובין הילדים באמצעות פעילות הפנאי ולהעצים את ההורים ואת קבוצות הפעילים. כל הורה התבקש להתנדב פעמיים במשך הקייטנה. בכל יישוב הופעלה קייטנה במשך ארבעה שבועות והשתתפו בה כ-100 ילדים גילאי שש עד 14. הפעילות כללה רחצה בברכה, יום טיול שבועי, ביקור במוזאון, הפעלה חברתית, יום חוויה בכפר, פעילות ספורט, ומופעי פתיחה וסיום עם ההורים.

קייטנת "מעברים"

הקייטנה נועדה לילדי כיתות ה'-ו' הנמצאים לקראת מעבר לחטיבת הביניים. הקייטנה כללה פעילות לימודית מחזקת, העשרה ופעילות ספורט ופנאי, מתוך שימת דגש על הכרת הארץ והתנסות חווייתית. הפעילות הלימודית נעשתה בקבוצות קטנות והטרוגניות וכל תלמיד קיבל עזרה אישית כפי צרכו.

בקייטנה השתתפו כ-100 ילדים גילאי 11 עד 12 בכל אחד מהיישובים. חברת מוסדות חינוך ותרבות ושיקום שכונות בת"א הפעילו קייטנת ספורט לעולי בוכרה במתנ"ס נווה אליעזר בת"א. בקייטנה השתתפו 60 ילדי כיתות א' עד ו' והיא פעלה במשך שלושה שבועות בחודש יולי. כמו כן, הפעילו מחנה קיץ ל-40 ילדי כיתות ב'-ה' למשך שלושה ימים. הג'וינט העביר לחברה סכום של 8,000 דולר לכיסוי העלויות.

פעילויות קיץ 2003 של ארגונים ועמותות

ארגונים ועמותות שונות הפועלים בקרב ילדים ובני נוער משכבות מצוקה, בהם אף ארגונים העוסקים בפעילויות ספורט או ארגונים שקהל היעד שלהם הוא ילדים ובני נוער פגועים ונכים, אשר אינן מוגדרים ככל "אוכלוסיות הג'וינט", פנו לג'וינט בבקשה שיתמוך בקייטנות הקיץ שלהם. ארגונים אלו נתמכו בכספי מגבית החירום שהעביר להם הג'וינט. הסכום הכולל שהעביר הג'וינט לפעילויות קיץ אלו, שהיו מחוץ לתחום האחריות של אגפי הג'וינט, היה 218,000 דולר.

את קייטנות הספורט ואימוני הכדורגל לילדים ולנוער הפעילו הארגונים הבאים:

א. עמותת מכבים - חינוך וכדורגל בקהילה הפעילה קייטנת קיץ שהייתה המשך לפעילות "חירום חורף" בפנימיית ניר העמק בעפולה. בתכנית השתתפו כ-100 ילדי כיתות ג'-ו', קצתם בני העדה האתיופית. התכנית נמשכה שבועיים וכללה אימונים ומשחקי כדורגל, פעילויות ספורטיביות וחוייטיות בברכה, ארוחה ויציאה לאטרקציות באזור הגלבוע ועפולה. הג'וינט העביר סכום של 15,000 דולר שכיסה כ-60% מן העלות.

ב. מועדון בית"ר טוברוק ישראל הפעיל קייטנת כדורגל בפנימיית אורט בנתניה. בפעילות השתתפו 190 ילדים גילאי עשר עד 15 בני העדה האתיופית, והיא כללה רחצה בברכה, טיולים ומשחקי חברה, בצד אימוני הכדורגל. הג'וינט העביר למועדון סכום של 15,000 דולר לכיסוי הוצאות הקייטנה.

ג. מועדון הכדורגל הפועל "כתר" תל אביב הפעיל קייטנות קיץ בעשרה יישובים ברחבי הארץ. בקייטנות השתתפו 1,040 ילדים גילאי שש עד 14 והם התקיימו בחודשים יולי ואוגוסט 2003. הפעילות כללה אימוני כדורגל בהדרכת מאמנים מוסמכים של "הפועל" ופעילויות חברתיות ולימודיות. הג'וינט תמך במפעל זה בסכום של 15,000 דולר.

בינה - מרכז לימוד וחינוך לזהות יהודית ותרבות ישראל, פעילות קיץ לבני נוער מערים מוכות טרור מרכז זה הפעיל סמינר ל-48 בני נוער גילאי 14-18 בתנאי פנימייה. כרבע מהם היו עולי אתיופיה, כמחצית היו עולי דרום אמריקה והשאר ילידי הארץ. הסמינר התקיים ברמת אפעל במשך חמישה ימים וכלל סדנאות בנושאים שונים של תרבות, זהות יהודית ואקטואליה, פעילות ספורטיבית, סרטים, רחצה בברכה וקומזיץ. הג'וינט העביר סכום של 10,000 דולר מכספי מגבית חירום, שכיסה את מרבית עלות התכנית.

עמותת אפשר לפיתוח שירותי רווחה

עמותת אפשר הפעילה שמונה קייטנות בקיץ 2003 שהשתתפו בהן 300 ילדים של הורים אלכוהוליסטים גילאי שבע עד 15 בחודשים יולי ואוגוסט. מטרת הפעילות הייתה להפעיל את הילדים מחוץ לבתיהם, ששררו בהם תנאים קשים ומאיימים ולתת לילדים מעט רווחה ורגיעה בימי החופשה מתוך תמיכה בהם ואגירת כוחות לקראת שנת הלימודים. הקייטנות פעלו בכרמיאל, ברמת גן, בנצרת, בירושלים, בחיפה, בבאר שבע, בשפרעם ובג'דידה-מכר. מן ההורים נגבה סכום השתתפות סמלי והג'וינט העביר סכום של 10,000 דולר, שכיסה את מרבית עלות התכנית. הקייטנות היו מגוונות וכללו קייטנת מחשבים, קייטנת רכיבה על סוסים, קייטנות טיולים ופעילות ספורטיבית.

פעילות קיץ של מסיל"ה - מרכז סיוע לילדי עובדים זרים בתל אביב

ארגון מסיל"ה הפעיל כמה תכניות בקיץ 2003 לילדי עובדים זרים בתל אביב הפעילים בתנועת הצופים: קורס להכשרת מדריכים בתנועת הנוער בהשתתפות 20 בני נוער גילאי 15 עד 18; פעילות קיץ ל-50 מנהיגי הקהילה הזרה ולבני משפחותיהם בקיבוץ נחשון; פעילות קיץ ל-60 ילדים בגיל הרך מקרב הקהילה הזרה. הג'וינט תמך בפעילות זו בסכום של 5,000 דולר.

שילוב ילדי רווחה בקייטנות הקיץ במועצה מקומית שהם

במועצה המקומית שהם פעלו קייטנות קיץ לכ-1,500 ילדים. הג'וינט העביר סכום של 5,000 דולר לחברה העירונית לתרבות, לנוער ולספורט כסיוע לתכנית שילוב ילדי רווחה בקייטנות.

המפעל הלאומי לפיתוח חברתי - פרויקט "מחשב לכל ילד"

בקיץ 2003, במסגרת הפרויקט "מחשב לכל ילד", התקיימו קייטנות ללימודי מחשב בכמה יישובים ברחבי הארץ. "מחשב לכל ילד" הוא פרויקט שיזם והקים הג'וינט עם קבוצה של אנשי עסקים בחסות משרד ראש הממשלה. מטרת הפרויקט היא לשלב את ילדי ישראל אשר אינם נגישים למידע ולאמצעים הטכנולוגיים המתקדמים בסביבת מחשב, כדי שבעתיד ישתייכו ל"מועדון בעלי המחשב" ויתאפשר להם להשתלב באופן שווה במעגלי העבודה והחברה הישראלית. את הפרויקט מממנים תורמים, משרד ראש הממשלה והרשויות המקומיות. במסגרת פרויקט זה בקיץ 2003 התקיימו קייטנות לימודי מחשב, שהשתתפו בהן 375 ילדי כיתות ג'-ה' והוריהם ביישובים אופקים, באר שבע, בית שאן, נתיבות ושדרות. לאחר שעמדו הילדים בהצלחה במטלות השונות, קיבלו לבתיהם ערכת מחשבה שכללה: 60 שעות הדרכה, מחשב חדיש, סל תוכנות ולומדות בתחומי העשרה והרחבת ידע שונים, גישה לאינטרנט למשך חצי שנה ותמיכה טכנית למשך 30 חודשים. לפעילות קיץ זו הקציב הג'וינט סכום של 25,000 דולר מכספי מגבית החירום.

פעילות העשרה

גם בקיץ 2003 תרמו גופים שונים לפעילויות העשרה בקייטנות:

א. תאטרון החאן בירושלים בשיתוף מנהלת החינוך של עיריית ירושלים הפעיל תכנית שמטרתה לקרב נוער משכונות חלשות לתאטרון באמצעות הכנה מוקדמת וצפייה מודרכת בהצגות התאטרון. בפעילות זו השתתפו כ-1,500 בני נוער במהלך חופשת הקיץ בחודש אוגוסט, והיא אף נמשכה בשנת הלימודים בחודשים ספטמבר-דצמבר. הג'וינט מימן את הפעילות בסכום של 25,000 דולר.

ב. במוזאון בית התפוצות הופעלה תכנית פעילות יומית לילדים במהלך חופשת הקיץ. קהל היעד היה ילדים ובני נוער המאורגנים במסגרות עירוניות ובמתנ"סים באזורי עדיפות לאומית ובפריפריה. המוזאון הפעיל תכנית בשם "בלשים צעירים", שבה התבקשו המשתתפים לעקוב אחר חפץ ולתת את הדעת על סמלים יהודיים ועל ההיסטוריה של הקהילה שאליה שייך החפץ. החיפוש הסתיים בפגישה עם שחקנית שגילמה דמות היסטורית הקשורה בפתרון התעלומה. במוזאון פעלו עוד תכניות, מופעים ומשחקים. במהלך החודשים יולי ואוגוסט 2003 השתתפו בפעילות זו כ-2,500 ילדים ובני נוער. התכנית הסתייעה במתנדבים רבים, שליוו את הילדים בשלבים השונים של הפעילות. הילדים השתתפו בתשלום סמלי, ואת מרבית העלות, סכום של 25,000 דולר, כיסה הג'וינט בכספי מגבית החירום.

סיכום ביניים

בקייטנות "אוכלוסיית הג'וינט" בקיץ 2003 השתתפו אלפי פעוטות, ילדים ובני נוער בסיכון בכל רחבי הארץ. אמנם בשנה זו קטנה התמיכה הכספית של הג'וינט לעומת התמיכה שנתנה בקיץ 2002, וזאת בשל קיצוץ בסכום שהעבירה מגבית החירום של ה-UJC, אך התשתית שהוקמה והקשרים שנוצרו בשנים הקודמות הזינו את המפעל, ותרומת הג'וינט, בצד תרומות של עוד גופים והשתתפות הורים, כיסו את העלות במלואה.

גם בשנה זו היו הילדים בסיכון קהל היעד המועדף של הג'וינט, והוא כלל פעוטות במעונות יום ובמתנ"סים, ילדים ונוער בסיכון בפנימיות, מרכזי חירום ומרכזי הורים וילדים, ילדים עם צרכים מיוחדים: חולים ונכים, ילדי החינוך המיוחד, ילדי עולים, ילדים ממשפחות מצוקה וילדי עובדים זרים. מקצת הקייטנות פעלו באחריות ישירה של הג'וינט על אגפיו השונים, והאחרות באחריות גופים ועמותות מתמחות רבות, המצויות בקשר הדוק עם הג'וינט ונתמכות על ידו מזה זמן רב.

פרק 5. תכניות "חירום קיץ" ו"חירום חורף" 2005-2004

במארכ 2004 מסר ג'וינט ישראל לוועדה המיוחדת של מגבית החירום של הקהילות היהודיות בצפון אמריקה מסמך המפרט את הצרכים להמשך תכניות "חירום הקיץ" בחופשת קיץ 2004 ותכניות אחה"צ בשנת הלימודים 2005-2004.

התכניות היו נחוצות וחיוניות, כך הוסבר בראשית הדברים. פיגועי הטרור, שנמשכו מזה שלוש שנים וחצי, הפחד והחרדה מחד והצורך לשמור על ביטחונם של הילדים במקום מוגן ובטוח מאידך חייבו את המשך התכניות, שהוכתרו עד אז בהצלחה רבה ושהשתתפו בהן ילדים רבים. לולא הסבסוד, לא היו משתתפים ילדים אלה בקייטנות בחופשת הקיץ ולא היו מקבלים תוספת של שעות לימודים וסיוע, ולא היו נהנים מעזרה במהלך שנת הלימודים. אל המצב הביטחוני הקשה התלווה משבר כלכלי, עלייה במספר המובטלים וקושי גובר והולך של ההורים המודאגים לממן פעילות קיץ לילדיהם. הקיצוץ בתקציבי הממשלה בנושאי רווחה הגביר את הקושי והעלה את הצורך לתמוך בנזקקים. נושא העוני, שלא הוזכר כמעט במסמכי הבקשות בעבר, הלך ותפש מקום עיקרי בשנת 2004, בצד הצרכים הביטחוניים, ואפיין את התנהלות המגעים בין הג'וינט ובין הקהילות התורמות. השפעת המצב הכלכלי הקשה התבטאה בהדגשת נושא הזנת הילדים בארוחה חמה, הן בקייטנות והן בפעילות אחה"צ בבתי-הספר.

הוועדה המיוחדת של מגבית החירום נענתה לפניית הג'וינט וביקשה פירוט של התכניות שבהן מדובר ומהו גובה התקציב הדרוש לכל אחת. ג'וינט ישראל מסר בקשת תקציב בסך עשרה מיליון דולר לפעילות הקיץ, שתמנה 20,000 ילדים, ולפעילות אחה"צ, שתמנה 13,000 ילדים, ויהיו בטיפולו הישיר (מסכום זה הוקצו שני מיליון דולר לפעילות הקיץ ושמונה מיליון דולר לפעילות אחה"צ). הכוונה הייתה לפעול על-פי אותם קריטריונים שעל פיהם פעלו בעבר, ולהעדיף ילדים ממשפחות נזקקות ובאזורים מוכי טרור מבחינת רמת הסבסוד. תכניות הקיץ כללו העסקת בני נוער מתנדבים כמדריכים והפעלת תנועות הנוער.

בסופו של דבר, הסכומים שקיבל הג'וינט מה-UJC בשנת 2004 היו קטנים בהרבה מאלו שביקש, ועמדו על שני מיליון דולר לתכניות "חירום קיץ" ו-3,270,000 דולר לתכניות "חירום חורף" של אותה שנה.

תכניות הקיץ המסובסדות לילדים בסיכון, לילדים עם צרכים מיוחדים ולילדים ממשפחות מצוקה פעלו בקיץ 2004 בתל אביב, בעפולה, בחדרה, בנתניה, בשדרות ובאשקלון, והשתתפו בהן כ-50,000 ילדים. הקייטנות והמחנות הופעלו ונתמכו בידי כ-40 גופים ועמותות שונות, ובהן: קרן סקט"א-רש"י, אורט, עמותת אפשר, עמותת דרור, עמותת אתגרים, עמותת גוונים, איל"ן, בית התפוצות, בית חינוך עיוורים, העמותה למצוינות בחינוך, עמותת מכבים, ועוד. ההפעלות כללו העשרה לימודית, פעילות נפש ופנאי, פעילויות ספורט שונות, אמנות ויצירה, טיולים ושחייה.

תכניות אחר הצהריים ("חירום חורף") בשנת הלימודים 2004-2005 שבהן היה הג'וינט מעורב פעלו ביישובים: עפולה, חדרה, חריש-קציר, נתניה, תל אביב, בת ים, ירושלים, קריית מלאכי, אשקלון, שדרות, חוף עזה, שער הנגב ודימונה. את התכניות הפעילו 27 עמותות שונות והשתתפו בהן 14,655 תלמידי בתי-ספר יסודיים וחטיבות הביניים. התכניות כללו פעילות חינוכית-חברתית, פעילויות העשרה, פעילויות ספורט ואימוני כדורגל מטעם עמותות ספורט, תכנית לנוער שוחר תאטרון במרכז החאן בירושלים,

חונכות אישית לילדי עולים ולימודי שפה, "מצוינות 2000" - תכנית המיועדת לתלמידים מחוננים, ותכנית "פנימיות יום" - תכנית חינוכית שהפעילה קרן סקט"א-רש"י בגני ילדים ובבתי-ספר. בהפעלת התכניות שולבה גם עבודת מתנדבים בוגרים וצעירים. במרבית התכניות קיבלו הילדים ארוחה חמה.

כספים שנתרו ממגבית החירום נוצלו כדי להאריך את ההתקשרויות עם גופים מפעילים עד סוף שנת 2006. עם התכניות שהוארכו נמנו תכנית "מל"א" (מרחב למידה אחר) - טיפול באמצעות למידה בתלמידים שנשירה סמויה וגלויה בחטיבות הביניים; תכנית "הישרדות" - פעילות רגשית עשירה לחיזוק האמון העצמי; תכנית "פנימיות יום" (צהרונים), הכוללת ארוחה חמה מסובסדת; ותכנית "שכונה תומכת - מוטב יחדיו" - להעמקת התשתית הקהילתית-חינוכית ולהעמקת הזיקה בין המשפחה, הקהילה ומערכת החינוך השכונתית.

שער ה'

תכניות הטראומה

פרק 1. הג'וינט ותכניות הטיפול בנפגעי טראומה

תכניות הטיפול בטראומה של הג'וינט נוצרו כדי לתת מענה לצרכים דחופים של האוכלוסייה בעת משבר האינתיפאדה, ושמרו על בריאות הנפש של פרטים רבים בציבור הישראלי. שמירה על בריאות הנפש של אזרחי המדינה היא בעצם שמירה על בריאות המדינה. טראומה היא פצע בנפשו של האדם, והחלמתו של הפגוע היא ארוכה וממושכת, אם בכלל.

הג'וינט, האמון על נתינת סיוע לאוכלוסיות החלשות בימים כתיקונם, היה ער במיוחד למצוקה הקשה של האוכלוסיות החלשות בתקופת האינתיפאדה. בג'וינט הלכה וגברה ההכרה בקיומם של הנפגעים הסמויים של הטרור, המכונים "הקרבנות הבלתי נראים". אנשים, ובהם ילדים וקשישים, שהמתח והחרדה בעקבות מעורבותם או מעורבות בן משפחתם בפיגוע חרטו צלקות עמוקות בנפשם. אנשים אלו הם נפגעי טראומה בדרגות שונות.

הניסיון הרב של הג'וינט בטיפול באוכלוסיות חלשות והקשרים המקצועיים שלו אפשרו לו להפעיל תכנית לטיפול בנפגעי טראומה לאוכלוסייה בכלל ולילדים ולהוריהם בפרט. התכנית התבססה על העמקת הידע והכלים המקצועיים של אנשי המקצוע המטפלים בתופעות פוסט-טראומתיות, ועל העברתם הלאה לידי אנשי השדה.

במסמך עמדה שנכתב בג'וינט-אשלים באמצע שנת 2002 תוארו המתח והחרדה שבהם נתונה האוכלוסייה בישראל, עקב פיגועי הטרור התכופים; בין השאר, נתנו הערכות בנוגע למצבם של הילדים בשעת החירום. צוין כי ילדים הם אוכלוסייה הנחשבת לפגיעה במיוחד מבחינה רגשית, והם ניזוקים נזק חמור מהחשיפה הממושכת לטראומה ולמתח.

הדברים נסמכו בין השאר על מחקר שערך ד"ר ברום מהמחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטת תל אביב (2002), שבחן את מידת השפעתם של פיגועי הטרור על התנהגותם של הילדים בירושלים לאחר שנתיים של עימות מתמשך. נתוני המחקר הראו כי אצל 60% מהילדים ניכר תסמין אחד של תסמונת פוסט-טראומה. אצל 30% מהם ניכרו שני תסמינים של תסמונת פוסט-טראומה, ול-10% היו תסמינים הקשורים בטראומה, במידה שפוגעת קשות בתפקודם הנורמלי.

אנשי מקצוע בכירים בתחום הרווחה החברתית העריכו כי המצב הביטחוני בישראל והמצוקה הכלכלית שבאה בעקבותיו נתנו את אותותיהם ובאו לידי ביטוי בעלייה ניכרת במקרים של התנהגות תוקפנית ואלימה בבית, שבעקבותיה נזקקו ילדים רבים יותר לטיפול אינטנסיבי הן במסגרת המשפחתית והן בהשמה חוץ-ביתית.

מחקר אחר על השפעת הטרור על ילדים, שעשה ד"ר אביטל לאופר ממכון אדלר באוניברסיטת תל אביב, ציין כי מבין 3,000 ילדים גילאי שבע עד תשע שרואינו, העידו 70% כי הטרור השפיע על חייהם. 20% מהם ומקרוביהם חוו על בשרם התקפת טרור.

בעקבות נתונים קשים אלו הכינו בג'וינט תכניות המתמקדות בתגובה למצבי טראומה. כדי להפעיל תכניות אלו של טיפול בפוסט-טראומה בילדים ובאוכלוסיות אחרות, נדרשה התגייסות מיוחדת ותקציב חירום מיוחד. בסופו של דבר יצאו התכניות לפועל בזכות עזרה גדולה של כמה פדרציות יהודיות בארה"ב ובקנדה, שנרתמו לתת מענה לצרכים מיוחדים אלו, ובעיקר בזכות מגבית החירום הגדולה של ארגון הגג של הקהילות היהודיות באמריקה, ה-UJC.

הפיגוע הרצחני בליל הסדר במלון פארק בנתניה בשנת 2002 היה נקודת מפנה דרמטית בעמדת הקהילות היהודיות בארה"ב כלפי אזרחי המדינה בכלל וכלפי נפגעי הטרור ומשפחותיהם בפרט.

במחצית שנת 2002 פנה ה-UJC, ארגון הגג של הקהילות היהודיות בארה"ב וקנדה, לג'וינט ישראל בבקשה שיגבש תכנית מקיפה לסיוע בנושאי טראומה. בתשובה לבקשה העביר הג'וינט מסמך שבו פירט את מגוון התכניות שיענו לדעתו על צורכי החירום בנושא הטראומה. במסמך זה פורטו כמה אפשרויות בנוגע להיקף התכניות, לפי התקציב שיאושר (על כך ראו בהמשך). מכספי מגבית החירום של ה-UJC שהועברו לישראל לצורך הטיפול בטראומה קיבל הג'וינט חלק נכבד, כדי לממש את תכניותיו. סכום זה הוקצה להכשיר דור חדש של מטפלים בטראומה, לסייע לבתי-ספר בקהילה לזהות תלמידים הזקוקים לסיוע ולתמיכה נפשית, ולסייע לסגל החינוכי של בתי-הספר - המנהלים, היועצים והמורים.

קואליציית הטראומה בישראל

השותפה החשובה והמשפיעה ביותר של הג'וינט בכל הנוגע לטיפול בנפגעי טראומה היא קואליציית הטראומה.

"קואליציית הטראומה בישראל" נוסדה בשנת 2002 ביוזמת פדרציית ניו יורק, כפורום שמטרתו לעודד תיאום, שיתוף פעולה ושיתוף ידע בין הארגונים הלא ממשלתיים המספקים לאוכלוסייה רחבה, מילדים עד קשישים, מעולים חדשים עד ישראלים ותיקים, שירותים הקשורים בטראומה. הרוח החיה ביוזמה זו הייתה אלישבע פלרמור, נציגת פדרציית ניו יורק בישראל, שהכירה היטב את תמונת המצב ואת ריבוי העמותות הפועלות בשטח.

עם הקמתה, הפכה הקואליציה לגוף המרכז את כל הצרכים בנושא הטראומה, ובכלל זה את המשאבים ואת כספי המגביות של הקהילות היהודיות שהוקצו לנושאי הטראומה. באותה עת כבר פעלו בנושא הטראומה, בצד קהילת ניו יורק, גם קהילות לוס אנג'לס ושיקאגו, והקמתו של גוף מרכזי הייתה חיונית. עם העמותות נותנות השירות בשטח שחברו לקואליציה נמנו מרכז הפסיכו-טראומה הישראלי בירושלים (שע"י ב"ח הרצוג) בהנהלת פרופ' דני ברום, מרכז נט"ל בתל אביב, מרכז משאבים של מולי להט בצפון, ובתי חולים שונים. בראש הקואליציה עומד הפסיכולוג פרופ' ברום וכן מונה אדם לתפקיד מתאם פעולות בין העמותות (טלי לבנון), שכיום מכהנת כמנכ"לית הקואליציה. נכון לשנת 2006, היו חברים בקואליציה 40 ארגונים.

הג'וינט והקואליציה

עד הקמת הקואליציה פעלו בשטח, כאמור, עמותות רבות בנושאי הטראומה, והג'וינט לא היה מעורב כלל בנושאים אלו. אך מאז תחילת האינתיפאדה והחמרת המצב הביטחוני, על אף העובדה שאין הג'וינט עמותה הנותנת שירותים ואינו נחשב כחבר בקואליציה, תפיש נושא הטראומה מקום נכבד בסדר היום של הארגון. הג'וינט ייחד זמן רב לחשיבה בנושא ועסק בו באינטנסיביות, הכינו תכניות שונות ועיצבו נוהלי עבודה עם העמותות השונות. השתתפות נציגי הג'וינט בקואליציה תרמה לכך שהייתה לג'וינט ראייה שלמה ומקיפה של כל הגופים שנתנו שירותים בנושא הטראומה בכל התחומים.

"העמותות, חברות הקואליציה, עמדו לבצע את התכניות שאנחנו כגוף מקצועי תכננו", מעיד בריאיון עמו ד"ר נפתלי הלברשטאט, הממונה על נושא הטראומה בג'וינט-אשלים, שאף משמש כנציג הג'וינט בקואליציית הטראומה. "היינו שותפים לתכנון ולביצוע התכניות". על אופן התנהלות התכניות הוא מספר: "נוהל העבודה היה ליצור קשרים בין ג'וינט-אשלים ובין העמותות באמצעות הקואליציה ובתיאום עמה. העמותות הן אלה שמפעילות את התכניות בשטח. במקומות שאפשר היה לפעול עם אנשי הצוות

הקיימים עשינו זאת. במקומות שנתנו הכשרה, למשל במרכזי הורים-ילדים, עשו זאת אנשי המקצוע של המרכז של ד"ר ברום. הם הכשירו שם את הצוותים המקומיים, והעבודה מול האוכלוסייה נעשתה ע"י הצוות המקומי שהוכשר".

בקואליציה היו פורומים שונים לפי חלוקה נושאת. לדוגמה, היה פורום קבוע שעסק בטרואמה במערכת החינוך, שהשתתפו בו כל האנשים בשפ"י (שירות פסיכולוגי ייעוצי) שעבדו עם הקואליציה ונציגי עמותות שונות. ד"ר פלורה מור, נציגת הג'וינט בפורום זה, מספרת בריאיון עמה: "עד השנה (2006) השתתפתי בדיונים של פורום מוביל התערבות במערכת החינוך. עדכנתי את המשתתפים בכל דבר שעשיתי, ושמעתי עדכונים על פעולות של אחרים בשטח זה. יצרנו פורום משותף לחשיבה על סוגיות ובעיות שונות. התחלקנו במידע והשלמנו זה את זה. החיבור בינינו היה פורה. התוודענו לעמותות שונות שעסקו בנושא ויכלו לתרום. אחת מן העמותות האלה התחילה לעבוד אתנו ועבודתה זו הכשירה אותה להמשך, כך שכל הצדדים יצאו נשכרים. הג'וינט כשותף בקואליציה השפיע והושפע, ועבודתנו הייתה מתואמת עם כל הגורמים".

מימון תכניות הטרואמה

כספי מגבית החירום לנושאי הטרואמה הועברו לישראל באמצעות הג'וינט בשלושה גלים, שתאמו ואפיינו את התפתחות מצבי המשברים הביטחוניים בשנים 2002-2005. הגל הראשון היה כאמור לאחר הפיגוע הרצחני במלון פארק בנתניה בליל הסדר 2002; הגל השני היה בתחילת 2003, בפרוץ המשבר העיראקי; והגל השלישי החל ב-2004, בגבור ירי טילי הקסאם על שדרות ועל סביבתה. מקורות המימון, בצד מגבית החירום של ה-UJC, היו מגביות חירום שהקימו פדרציות ניו יורק, פאלם ביץ', וושינגטון, טיידוטר, גרינוויץ', וקרנות שוסטרמן ואברמסון.

הסכום הכולל של כספי מגבית החירום שהעביר ג'וינט ישראל לתכניות הטרואמה בשנים 2002-2006 היה 6,258,000 דולר, ובכלל זה בעבור תכנית "סובב עזה" עד יולי 2006.

מימון שלב א' - 2002

במהלך שנת 2002 הציעו ג'וינט-אשלים כמה תכניות התמודדות עם נושא הפוסט-טרואמה במצב

החירום שבו הייתה נתונה המדינה. ההצעות השונות הוצעו בחודשים אוגוסט ואוקטובר בשינוי גרסאות והיקפים המתחייבים מהאילוצים התקציביים.

המסמך שנמסר לוועדת מגבית החירום של ה-UJC באוגוסט 2002 פירט מהן התכניות העוסקות בנושאי הטרואומה, וביקש שיאושר לו תקציב בסך ארבעה מיליון דולר, כדי לממן. הצעה זו הוגשה באופן מדורג, המחולק לארבע תכניות מסגרת בהיקף שונה ובסדר גודל שונה, החל במסגרת תכניות בהיקף תקציב מזערי המסתכם בעלות של מיליון דולר, עבור בתכניות בהיקף תקציבי של שני מיליון דולר ושל שלושה מיליון דולר, וכלה בתכניות בהיקף תקציב מרבי המסתכם בעלות של ארבעה מיליון דולר. ועדת מגבית החירום של ה-UJC אישרה בשלב הראשון, בשנת 2002, סכום של שני מיליון דולר, שיעביר הג'וינט ויוקדש לתכניות הטיפול בסימפטומים הפוסט-טרואומטיים בקרב האוכלוסיות השונות ולהכשרת מטפלים, אנשי מקצוע.

בתכנית שאושרה בתקציב כולל של שני מיליון דולר היו תכניות שונות, ובהן:

1. טיפול וייעוץ קבוצתי להורים וילדים בתחנות טיפת חלב, במרכזי הורים-ילדים ובמרכזי יום, סה"כ ב-40 מוסדות, בתקציב של 552,000 דולר.
 2. תכנית סיוע פסיכולוגי באמצעות שיחות טלפוניות, "קו חם", להורים של ילדים קטנים בסכום של 20,000 דולר.
 3. תכנית סיוע פסיכולוגי בבתי-ספר ברחבי הארץ לקהילת התלמידים, המורים, המנהלים, היועצים, הפסיכולוגים וההורים בעלות של 815,000 דולר.
 4. תכנית הכשרה של אנשי מקצוע, פסיכולוגים ועובדים סוציאליים לטיפול בהפרעות פוסט-טרואומטיות בעלות של 60,000 דולר.
 5. תכנית הכשרה למדריכי צוותים ולמתנדבים של עמותת ער"ן העוסקים במתן סיוע נפשי באמצעות הטלפון, "קו חם", בעלות של 240,000 דולר.
 6. תכנית ייעוץ ותמיכה בשעת חירום לקהילות עולים באמצעות עמותות סל"ע ונט"ל בעלות של 119,000 דולר.
 7. תכנית ייעוץ ותמיכה אינדיבידואלית וקבוצתית לתלמידים עולים ולהוריהם במסגרת בתי-הספר בעלות של 194,000 דולר.
- עלות התכנית כולה הסתכמה כאמור בשני מיליון דולר.

מימון שלב ב' - משבר האיום העיראקי 2003 (ראו להלן גם פרק משבר האיום העיראקי)

בראשית שנת 2003, בפרוץ המשבר העיראקי ובגבור איום המתקפה בנשק לא קונוונציונאלי על מדינת ישראל, איום שנוסף על האיום הביטחוני הפלסטיני, גברו רגשות הפחד והחרדה וקיבלו ממדים מדאיגים. הצורך להכשיר אנשי מקצוע שיקדמו את פני הרעה ולתגבר תכניות סיוע נפשי גבר. כמו כן, לאור המצב נדרש לנקוט כמה צעדי חירום מידיים להבטיח את ביטחונם של קשישים, ילדים ובני נוער במוסדות (גם תכניות כגון "איטום חדרים" ודומיהן נכללו בתקציב תכניות הטראומה).

הקהילות היהודיות הגיבו למצב, ועוד תרומות של מגבית החירום לנושאי הטראומה הועברו לג'וינט. סכום של 350,000 דולר ממגבית החירום הוקצה לתכניות סיוע להכשיר מוסדות, צוותים ומדריכים לתקופת החירום. 250,000 דולר הוקצו להרחבת מערך המתנדבים שעבודתם חיונית מאוד בעתות חירום ובייחוד בזמן פיגוע המוני (באחריות תחום התנדבות באלכ"א שע"י הג'וינט). 484,000 דולר הוקצו לתמיכה בקשישים בתכנית "שכונות תומכות חירום", 800,900 דולר הוקצו להכנת חדרים אטומים במוסדות, בעיקר במוסדות קשישים ו-916,000 דולר הוקצו להכנת חדרים אטומים במוסדות של תלמידי החינוך המיוחד.

מימון שלב ג' - תכניות הטראומה לשדרות וליישובים סביבה 2004-2005

בשנת 2004, בגבור ירי טילי הקסאם של ארגוני המחבלים ברצועת עזה על העיר שדרות ועל סביבתה, הכיר הג'וינט בצורך דחוף לסייע ולתמוך באוכלוסיית האזור הפגוע, ובייחוד בתלמידי בתי-הספר ובהוריהם. ליוזמה זו חברו יחד ג'וינט ישראל, הסוכנות היהודית וקואליציית הטראומה.

עלות תכניות הטיפול בטראומה לאוכלוסיית העיר שדרות ולאוכלוסיית היישובים בארבע מועצות מקומיות הסובבות את שדרות, באזור הידוע בכינויו "עוטף עזה", הייתה כשני מיליון דולר. את התקציב המיוחד אישר ה-UJC והסכום חולק על ידו שווה בשווה בין הסוכנות היהודית ובין ג'וינט ישראל.

בקשות שאושרו להמשך מימון תכניות הטראומה

ביוני 2006 התכנסה ישיבה של הוועדה המיוחדת של מגבית החירום בניו יורק, כדי לגבש החלטה בדבר חלוקת שני מיליון דולר שנתרו מכספי מגבית החירום וטרם נוצלו. ההצעה שהוגשה לחלוקת הכספים

הייתה כדלקמן: 500,000 דולר יישארו בארה"ב לפעולות הסברה שונות, מיליון דולר יחולקו בין הג'וינט ובין הסוכנות היהודית לפי היחס הבא: 400,000 דולר יועברו לג'וינט, ו-600,000 דולר יועברו לסוכנות. סכום זה יממן תכניות של חמש עמותות המספקות שירותי חירום, ובהן ארגון הגג לנפגעי טרור ועמותת נט"ל.

הג'וינט הציע ל-UJC לממן שתי תכניות בכספים אלו. תכנית אחת, שתופעל באמצעות עמותת ער"ן בנושא הטראומה, מגמתה תהיה לחזק את התשתיות של עמותת ער"ן לטווח רחוק.

התכנית השנייה היא תכנית "יובל" - "עזרה לעוזרים" (Help the Helpers). ההצעה שאושרה הייתה להמשיך את התכנית שפעלה בג'וינט-אלכ"א משנת 2002 ואילך, ולהרחיבה באמצעות הוספת כמה מוקדים בבתי חולים. הכוונה הייתה שתכנית זו תפעל באמצעות קואליציית הטראומה, המטפלת גם בתכניות "שדרות" ו"עוטף עזה".

ג'וינט-אשלים, בהמלצת ועדת ההיגוי של תכנית "עוטף עזה", הציע הצעה נפרדת תחת הכותרת "הרחבת תכנית שדרות והיישובים סביבה 2006". תכנית זו התכוונה לתת מענה לצרכים ספציפיים שצריך להתמקד בהם, כגון:

א. להוסיף שעות טיפול למטפלים בשטח, כדי לאפשר להם לטפל באופן ישיר וללא תיווך באנשים הזקוקים לכך. עלות תכנית זו היא כ-500,000 דולר.

ב. להרחיב את תכנית "יובל" לעוד שתי מועצות אזוריות.

ג. לספק הדרכה והכשרה לאנשי מקצוע באזור.

ד. לחזק את הצוותים היישוביים לשעת חירום (צח"י).

תכנית למפוני גוש קטיף היא עוד תכנית שגיבשו ג'וינט-אשלים וקואליציית הטראומה, ומטרתה היא לספק טיפול אינדיבידואלי, משפחתי וקהילתי למפונים. התכנית אושרה, והיא בעיצומו של תהליך ביצוע. לתכנית זו הוקצה סכום של 400,000 דולר.

השותפים

תכניות הטראומה של ג'וינט-אשלים נבנו, על-פי אחד מעקרונות היסוד שלהן, על תשתיות קיימות. את התשתיות הללו סיפקו השותפים לעשייה שהג'וינט רגיל לעבוד אתם בפרויקטים רבים ומגוונים כתף אל כתף.

"פיתחנו את הנושא של הטראומה, כי זה היה נושא בוער. לא היינו צריכים להקים שותפויות חדשות

על בסיס היכרות חדשה, כיוון שההיכרות והשותפויות כבר היו קיימות ומבוססות, כך שקיימנו את הקריטריון של עבודה על בסיס של תשתיות קיימות. הקשר השוטף שלנו היה עם הגופים השותפים שאתם כבר עבדנו ממילא", מעיד ד"ר הברשטאט בריאיון עמו.

שותף חשוב הוא שפ"י, השירות הפסיכולוגי הייעוצי של משרד החינוך, המצויד ב"צבא" של 5,500 יועצים ופסיכולוגים, ואשר עמו יש לג'וינט-אשלים קשר יומיומי בנושאים של עבודה למען ילדים בסיכון. שותף בכיר אחר הוא משרד הרווחה, שעמו מקיימים ג'וינט-אשלים את רוב התכניות. על בסיס התכניות והשותפויות הקיימות הורחבה העשייה המשותפת עם משרד הרווחה בכל הארץ. לדוגמה, השותפות של הג'וינט ושל משרד הרווחה במרכזי הורים-ילדים, שבהם מתקיימים מפגשים עם הורים המצויים ברמת נזקקות מאוד גבוהה גם בימי שגרה. עוד דוגמה לשותפות ולתשתית עבודה קיימת בין הג'וינט ובין משרד הרווחה היא העבודה בפנימיות. העשייה היומיומית של ג'וינט-אשלים בפנימיות הקלה על הרחבת השותפות בפנימיות עם משרד הרווחה, שעניין טיפול בנפגעי טראומה מתוך ניצול התכניות הקיימות. עוד שותף לתכניות הטרואומה שעמו יש לג'וינט-אשלים קשרים אמיצים הוא המוסד לביטוח לאומי (למוסד לביטוח לאומי יש קרנות לילדים בסיכון, ואנשיו יושבים בוועד המנהל של ג'וינט-אשלים). נציגי הג'וינט ונציגי המוסד לביטוח לאומי (מנהלת השיקום במוסד לביטוח לאומי) הכינו יחד תכנית עבודה, כאשר לנגד עיניהם עמדה השאלה כיצד לקדם בכוחות משותפים את הטיפול בטרואומה. העבודה, אם כן, בתכניות הטרואומה של הג'וינט תאמה את העיקרון של להתבסס על התשתיות והשותפויות הקיימות של הארגון עם משרדי הממשלה. בכך נחסכו משאבים, זורזו ההליכים והובטחה המשכיות פעילות התכניות גם לאחר פרישת הג'וינט מהן.

פרק 2. תכניות הטרואומה של הג'וינט: עקרונות, הפעלה ותכנים

גיבושן של התכניות המיוחדות של הג'וינט נעשו מתוך מגמה להקיף מגוון רחב של שירותים בתחום הטיפול בטרואומה למען הציבור. שירותים אלו ניתנים בין השאר גם באופן ישיר ללקוחות מכל פלגי האוכלוסייה ומיועדים לשפר גם את יכולתיהם של אנשי המקצוע המעוניינים לטפל באוכלוסיות שנחשפו לטרואומה. הג'וינט הטיל על עמותת אשלים, בניהולו המקצועי של ד"ר נפתלי הברשטאט, לשאת בחלק הארי של הנושא. לעמותת אשלים שע"י הג'וינט, העוסקת בפיתוח שירותים למען ילדים בסיכון ולבני משפחותיהם, יש יחסי עבודה ענפים עם משרדי הממשלה הממונים ישירות לספק שירותים

לילדים, לבני נוער ולמשפחותיהם; ולכן היא התאימה במיוחד לתכנן, לנהל ולתאם את הפעילות בנושאי הטראומה בשיתוף כל העוסקים במתן שירותים חברתיים. לפני מנהל תכניות הטראומה בג'וינט-אשלים עמדה התמונה הכוללת של כל תכניות אשלים ושל התשתיות שנבנו ופותחו בידי אנשי המקצוע שלה. על בסיס תכניות ותשתיות אלו ועל בסיס הקשרים שיצרו אנשי אשלים הוכנו תכניות הטראומה. אנשי המקצוע באשלים לקחו עליהם להוביל את תכניות הטראומה השונות לפי התמחויותיהם. את תכניות הכשרת אנשי המקצוע לטיפול בתופעות הפוסט-טראומה הוביל מנהל התכנית באשלים, ד"ר נפתלי הברשטאט, בשיתוף קואליציית הטראומה. את התכניות לטיפול במנהלי בתי-הספר וביועצים החינוכיים הובילה ד"ר פלורה מור. את התכניות לטיפול בנוער בפנימיות או בילדי הגיל הרך ניהלו התחומים הממונים על קהלי יעד אלו בג'וינט-אשלים. תכניות שקהל היעד שלהן היו הקשישים היו באחריות ג'וינט-אשלים (גם תכניות מיגון לקשישים נכללו בקטגוריה של תכניות טראומה). תכניות שקהל היעד העיקרי שלהן היו מנהלים וצוותים של ארגונים ועמותות שבאו במגע עם אוכלוסיות שונות בשעת חירום היו באחריות תחום התנדבות בג'וינט-אלכ"א.

תכנית ההכשרה כללה, כאמור, גם אנשי שטח, מורים, גננות ואחיות, והיא הוערכה כתכנית חשובה וחיונית ביותר, בשל העובדה שאנשים אלה הם הראשונים לפגוש את האדם בסבלו בשגרת היומיום, והם אלה האמורים לזהות את מצוקותיו ולהגיב עליהן. הסדנאות המרוכזות הן של הג'וינט והן של קואליציית הטראומה מיועדות לעובדים אלה, ומטרתן להקנות להם מיומנויות כמאתרים וכמפנים לטיפול. תכנית זו הייתה תכנית ארצית והיא פעלה ב-50 ערים, ונוסף על כך בכ-50 פנימיות ברחבי הארץ. כמו כן, התקיימו סדנאות שבהן הוכשרו אנשי מפתח שהשפעתם ניכרה ברחבי כל הארץ. כ-14,000 אנשי מקצוע השתלמו בשיטות שונות ברחבי הארץ בתכניות ג'וינט-אשלים לטיפול בנפגעי טראומה שמומנו בכספי מגבית החירום.

העקרונות שהנחו את תכניות הטראומה

להלן העקרונות שהנחו את תכניות הטראומה של ג'וינט-אשלים ושעל פיהם נקבעו הקריטריונים לבחירת התכניות שמימן תקציב החירום המיוחד:

1. לשלב בין מודולות חדשות לאיתור או לפיתוח ובין תשתיות קיימות, כדי לפעול מהר ככל האפשר. כלומר, להוסיף רכיבים חדשים לשירותים קיימים מתוך הבנה כי באופן זה ייבנו תכניות על תשתית של תכניות שכבר קיימות; כך תיחסך בניית תשתית חדשה, יתקצר התהליך כולו, תזורז התחלת הפעולה

ואף תקטן העלות. לדוגמה, הפעילות תיעשה במסגרות שכבר קיימות ופועלות כיום, כגון מרכזי הורים-ילדים, טיפות חלב ומסגרות אחרות. למסגרות הקיימות הללו, על צוותיהן ועל קהלי היעד שלהן, תוכנסנה תכניות הטיפול בטרומה.

2. להחיל את התכנית על כלל האוכלוסייה הישראלית, החשופה כולה למצב החירום ולהשלכותיו. מובילי התכנית היו ערים לצרכים המיוחדים של תושבי הערים מוכות הטרור, אך מצאו לנכון לסייע לתושבים בכל רחבי הארץ שהביעו רגשות חריגים של מתח וחרדה בשל המצב הביטחוני הקשה.

3. תקציב הטרומה לא יחליף תקציב קיים אלא יהיה בגדר בונוס שיאפשר להוסיף מטופלים חדשים, לפתח מודלים חדשים, ולהכשיר ולהנחיל ידע חדש לעוד אנשי מקצוע ומתנדבים.

לדוגמה, על-פי העיקרון שנקבע לא יממנו הכספים של מגבית החירום את משכורתה של יועצת חינוכית שעובדת בביה"ס והוכשרה בנושא הפוסט-טרומה אלא יממנו את תוספת השעות הטיפוליות ואת הגדלת מספר התלמידים שיטופלו על ידה.

4. להפעיל תכניות בעלות פוטנציאל המשכי והשפעה מערכתית לטווח ארוך. השאיפה היא כי גם לאחר שיאזלו כספי מגבית החירום, יוסיף הציבור ליהנות מן השירותים ומן הידע שהונחל לאנשי המקצוע בתחום, ומערכת השירותים החברתיים תהיה טובה יותר ומוכנה לסייע במצבי טרומה שונים במהירות רבה יותר מבעבר.

על-פי עיקרון זה, העדיפו ג'וינט-אשלים להשקיע בנושא ההכשרה (סיוע עקיף) של אנשי מקצוע לעומת האפשרות של מתן כספים באופן ישיר לשירותים לילדים, מתוך מחשבה שהשקעה באנשי מקצוע מבטיחה את המשכיות התכנית. לדוגמה, המגמה היא שתכניות שנבנו במחצית הראשונה של 2006 למען יישובי "עוטף עזה" תמשכנה לפעול גם לאחר שינוצלו כל כספי מגבית החירום, בין השאר באמצעות גיוס עוד שותפים מהתחלת ההפעלה של התכנית, גורם המבטיח המשכיות גם לאחר פרישת הג'וינט ממנה.

5. להכשיר אנשי מקצוע ברמות שונות (פסיכולוגים, יועצים, עובדים סוציאליים, אחיות, ועוד). שלא כמו בקביעה הנחושה בתכנית החירום הגדולה של "Keep the Children Safe", שבה ביקשו התורמים להשקיע את הכספים ישירות בילדים עצמם, העיקרון שנקבע בנוגע לתכניות הטרומה היה כי הכספים יושקעו גם בהכשרה של אנשי המקצוע שיכשירו מטופלים וצוותי חינוך. אמנם אין זו השקעה ישירה אך מובילי התכנית בג'וינט-אשלים ראו בה השקעה חיונית לטווח ארוך, שתניב פרות גם לכשיאזלו כספי מגבית החירום (וזאת לפי העיקרון הקודם). הכשרת אנשי המקצוע ושמירת הידע המקצועי המצטבר

במערכת הייתה בעיני מובילי התכנית בג'וינט-אשלים הדרך הנכונה והטובה ביותר לנצל את כספי מגבית החירום שהועברו לידיים למטרה זו, והמענה המתאים ביותר לטווח הרחוק לנפגעי טראומה גם בעתות שגרה, ולא דווקא מסיבות ביטחוניות.

6. לקדם שותפות ותיאום של ג'וינט-אשלים עם קואליציית הטראומה. לצוות ג'וינט-אשלים יש נציגות בכל קבוצות המיקוד של הקואליציה. נציגות זו מאפשרת שיתוף פעולה שנועד לתאם את המאמצים של מפתחי התכניות ולמקדם. ג'וינט-אשלים יצרו את הקשר בין הקואליציה ובין ספק השירותים הראשי בישראל, הממשלה. שיתוף הפעולה בין כל הגופים מייעל את העבודה וסולל דרך להגיע אל הלקוחות הנזקקים בכל מערכות השירותים.

הטראומה - תכניות האב של ג'וינט-אשלים

תכניות ההתמודדות עם תופעות הפוסט-טראומה, שהגו אנשי המקצוע בג'וינט-אשלים בשיתוף אנשי מקצוע בכירים בתחום ספציפי זה של בריאות הנפש, עוגנו בשבע תכניות אב, שכל אחת מהן כללה תכניות רבות לקהלי יעד שונים באתרים שונים, מתוך מתן עדיפות לאזורים מוכי טרור. את התכניות הפעילו העמותות והארגונים המתמחים בנושא.

תכניות האב היו:

1. טיפול וייעוץ קבוצתי להורים וילדים בתחנות טיפת חלב, במרכזי הורים-ילדים ובמרכזי יום תכנית זו מנתה שמונה תחנות טיפת חלב בערים עפולה, חדרה, נתניה ושדרות; עשרה מרכזי יום בערים חיפה, הרצליה, יפו, ירושלים, נתיבות, רמלה, רחובות, תל אביב ונצרת עילית; ו-22 מרכזי הורים-ילדים בערים עפולה, אשדוד, באר שבע, חבל אשכול, חדרה, ירושלים, כפר סבא, קריית מלאכי, לוד, מעלה אדומים, מג'ר, מרחבים, נס ציונה, פרדס חנה, שדרות, תל אביב וטירת הכרמל. את התכנית במרכזי הורים-ילדים הפעיל המרכז הישראלי לטיפול בפסיכו-טראומה, עמותת נט"ל ועמותות אחרות. סה"כ מנתה התכנית יותר מ-2,500 מקבלי טיפול ישיר ויותר מ-15,000 שנהנו מן השירותים באופן עקיף ב-40 מסגרות. תכנית הטיפול בטראומה במרכזי הורים-ילדים: מטרת התכנית היא לסייע לצוותי הטיפול במקום ולמשפחות. התכנית כללה מתן ייעוץ בשעת משבר למשפחות שיש להן קשיים תפקודיים, והכשרה מקצועית לצוותים המקומיים להנחיל כישורי טיפול חדשים, כגון היכולת לזהות את טיב המצוקה של האדם, לנהוג בו בדרך אמפתית ולהפנותו בשעת הצורך לכתובת הטיפולית הנכונה.

בכל מרכז יש צוות מטפלים המונה שמונה עד עשרה מטפלים, המטפלים ב-80 עד 100 הורים וילדים,

ועוד כעשרה אנשי צוות בעבודות שונות. תכנית העבודה נבנתה בשלושה ערוצים:

1. הכשרת הצוות - מסירת ידע ונתינת כלים להתמודד עם מצבי טראומה אצל הילדים והוריהם.
2. תרפיה אינדיבידואלית וקבוצתית להורים וילדיהם.
3. סדנאות להרפיה ולהפגת מתחים להורים וילדים.

2. תכנית סיוע פסיכולוגי באמצעות שיחות טלפוניות - "קו חם" להורים של ילדים קטנים בנושאים של

חרדה ואי-שקט בעקבות המצב הביטחוני

תכנית זו אינה חדשה, והיא כבר פעלה קודם לכן. תקציב החירום של הג'וינט אפשר להרחיב את קווי החירום המיוחדים, להוסיף שעות פעילות ולהוסיף מענה בשפה הרוסית, כדי לכלול בשירות גם עולים דוברי רוסית. תכנית זו פועלת בשיתוף עמותת מעורבות, העוסקת בגיל הרך.

3. תכנית הכשרה וייעוץ פסיכולוגי למנהלים וליועצים חינוכיים בניהול בתי-הספר בזמן חירום וטראומה

התכנית התמקדה בתמיכה ובמתן הכשרה לסגל בתי-הספר: מנהלים, מורים ויועצים המתמודדים עם לחצים נפשיים קשים וימומיים של התלמידים בשל מצב החירום. בתכנית השתתפו 100 בתי-ספר, שבהם לומד שיעור גבוה של ילדים בסיכון. עדיפות גבוהה נתנה ליישובים מוכי הטרור. תכנית זו מנתה כ-5,000 מטופלים ישירים, וכ-85,000 איש שהסתייעו בתכנית והיא השפיעה עליהם בעקיפין. השותפים להפעלתה היו שפ"י - השירות הפסיכולוגי הייעוצי של משרד החינוך, המרכז הישראלי לטיפול בפסיכו-טראומה והעמותות הפועלות תחת הקואליציה לטראומה. לפי עדותם של עובדי הג'וינט, ההכשרה של צוותי בתי-הספר התבררה כחשובה ביותר, הן בסיגול היחס הנכון לתגובות שונות של התלמידים, של ההורים ואף של אנשי הצוות עצמו שנבעו מחוויה טראומתית שחוו, והן ביכולת ההתייחסות הנכונה בעיתוי הנכון. כמו כן, תרמה התכנית לחוסן הנפשי של אנשי הצוות וליכולתם להתמודד עם המצוקות היומיומיות, על אף השחיקה והלחצים הכבדים (על תכנית זו ראו בהרחבה בהמשך).

4. תכנית הכשרה לאנשי מקצוע, לפסיכולוגים, ליועצים חינוכיים ולעובדים סוציאליים לטיפול בהפרעות

פוסט-טראומתיות

שש תכניות הכשרה הוכנו להתערבות אנשי מקצוע, של תרפיה התנהגותית-קוגניטיבית (CBT -)

Cognitive Behavioral Therapy) בילדים, בבני נוער ובמבוגרים שאינם מתגברים בכוחות עצמם על אירוע טראומטי ומפתחים סימפטומים פוסט-טראומטיים, כגון התנהגות אגרסיבית, דיכאון וכעס. אנשים אלה זקוקים להתערבות טיפולית לאחר אירוע טראומטי, כדי לשוב ולתפקד כלפנים. התכנית פעלה בערים עפולה, חדרה, ירושלים ובאזור המרכז והשתתפו בה 40 אנשי מקצוע, משתתפים ישירים, ועוד 100 נהנו מפרותיה בעקיפין (על תכנית זו ראו בהרחבה בהמשך).

5. תכנית "קו חם" - תכנית הכשרה לצוותי מתנדבים של עמותת ער"ן הנותנים סיוע נפשי באמצעות הטלפון

צוותי מתנדבים של עמותת ער"ן מאיישים קווי טלפון וזמינים בכל שעה, כדי לתת מענה ותמיכה נפשית לכל פונה. בעתות מצוקה וכשגובר המתח הכללי, למשל, הלך הרוח של הציבור בתקופת האינתיפאדה, הלכו ורבו מספר הפונים לער"ן, כדי לקבל סיוע. עד מהרה הוברר לג'ינט כי הצוותים והמתנדבים עצמם זקוקים לתמיכה ולעידוד, בשל הלחץ הנפשי הכבד שהם נתונים בו עקב ריבוי הפניות והיחשפותם למצוקה כה גדולה. כמו כן, הורגש צורך דחוף להרחיב את הצוותים ולהוסיף עובדים. תכנית הג'ינט באה לתת מענה לשני נושאים אלו. התכנית הכשירה ותמכה בכ-1,500 אנשי צוות ומתנדבים, ובכך סייעה בעקיפין באמצעות עשרה מוקדים ברחבי הארץ ששירתו למעלה מ-150,000 איש (על תכנית זו במסגרת תכנית "יובל", ראו בהרחבה בהמשך).

6. תכנית ייעוץ ותמיכה בשעת חירום בקהילות עולים בנושאים של פוסט-טראומה באמצעות עמותות סל"ע ונט"ל

עמותות נט"ל וסל"ע פועלות בקרב משפחות עולים ומסייעות גם לעולים קשישים יוצאי בריה"מ לשעבר וליוצאי אתיופיה. את הסיוע נותנים אנשי מקצוע ומתנדבים בדרך של שיחות ייעוץ בשפתם של העולים, רוסית ואמהרית.

עמותת סל"ע הפעילה תכנית בשם "התערבות בעת חירום בקרב עולים מאתיופיה". ב-2002 הגישה העמותה עזרה ל-1,200 משפחות שפנו אליה, בעיקר עולים מבריה"מ. 10% מהפניות היו של משפחות יוצאות אתיופיה. הסיוע כלל:

1. עזרה ראשונה - איתור משפחת העולים שנפגעה, וסיוע כספי, חברתי ורגשי ראשוני, מסידורי קבורה ועד תמיכה של הסביבה הקרובה.

2. סיוע לטווח ארוך - תמיכה חברתית, ליווי אינדיבידואלי או קבוצתי כנדרש, קבוצות תמיכה ותיווך עם גופים מסייעים.

הצוות כלל עובדים, בנות שירות לאומי ומתנדבים רבים. עמותת סל"ע עובדת בשיתוף משרד הביטחון, המוסד לביטוח לאומי ושירותי הרווחה.

הג'וינט פנה לעמותה זו בבקשה שיפעיל תכנית ייעוץ לשעת חירום למשפחות העולים. התכנית פעלה בערים עפולה, בת ים, בני עיש, בני ברק, גבעת שמואל, חדרה, חיפה, הרצליה, ירושלים, כרמיאל, לוד, פתח תקווה, רמת גן, רחובות, נצרת עילית ויוקנעם. 1,650 עולים נהנו ישירות משירותיה.

7. תכנית ייעוץ ותמיכה אינדיבידואלית וקבוצתית למורים, לתלמידים עולים מאתיופיה ומקוקז ולהוריהם במסגרת בתי-הספר

את התכנית הפעילו מכון גלזר ועמותת דרך ארץ ופעלה בערים חדרה, כפר הראה, קריית גת, קריית ים, נתניה, פרדס חנה, רמלה ורחובות. 310 אנשים טופלו בתכנית זו באופן ישיר ולמעלה מ-4,500 נהנו משירותיה באופן עקיף.

פרק 3. תכניות הטראומה (הרחבה)

פרק זה יעסוק בהרחבה בשלוש משבע תכניות האב:

א. תכנית הכשרת אנשי מקצוע, פסיכולוגים ועובדים סוציאליים לטיפול בהפרעות פוסט-טראומתיות.
ב. תכנית הכשרה וייעוץ פסיכולוגי למנהלים וליועצים חינוכיים בניהול בתי-הספר בזמן חירום וטראומה.

ג. תכנית "יוב"ל" - ייעוץ ותמיכה בארגונים לחירום (Helping The Helpers).

א. הכשרת אנשי מקצוע, פסיכולוגים, יועצים ועובדים סוציאליים לטיפול בהפרעות פוסט-טראומתיות

הכשרת אנשי המקצוע נעשתה ברמות שונות. החל באנשי השטח, הבאים במגע מתמיד עם האוכלוסייה, וכלה באנשי מקצוע מהתחום הטיפולי. ההכשרה כללה איתור וזיהוי של נפגעי טראומה ופיתוח היכולת של אנשי המקצוע, כל אחד ברמתו, לתת מענה מידי ולהפנותם לכתובת המתאימה לטיפול. גם המורים

והגננות היו במצוקה קשה לאחר פיגוע עד כדי אי-יכולת לתפקד ולהגיב על אירוע שהתרחש ולעבדו בדרך המתאימה לילדים. ההכשרה שקיבלו המורים והגננות סייעה להם להתמודד בראש ובראשונה עם מצוקותיהם הם. הכשרה זו נעשתה ברחבי הארץ והתמקדה בעיקר בערים מוכות הטרור. באזור "עוטף עזה", שהועדף במיוחד בשל פגיעותו, המשיכה תכנית הכשרת אנשי המקצוע גם ב-2006.

ד"ר הלב שטאט, מנהל תכנית הטרומה בג'וינט-אשלים, מספר בריאיון עמו על הכשרת אנשי השטח ואנשי המקצוע ועל שיטות הטיפול:

"ברמת אנשי השטח הוכשרו למשל מורים שבאים במגע יומיומי עם התלמידים. הכשרה זו מאפשרת להם לווסת ולהתמודד עם המצוקות שלהם עצמם, כדי שיוכלו לעמוד מול הילדים ולטפל במצוקותיהם. במהלך השיחות בסדנאות עולות שאלות כגון 'מה אנחנו יודעים על טראומה?'. הטיפול מתבסס וניזון מחוויותיהם האישיות. זהו צעד חיוני כצעד ראשון.

"באשר לפסיכולוגים, לעובדים הסוציאליים ואפילו ליועצים בבתי-הספר - ציינו אותם בכלי טיפול של ממש, המבוססים ומוכחים אמפירית. שיטות אלה מתבססות על גישות של טיפול קוגניטיבי-התנהגותי, למשל, שיטת EMDR לטיפול בטרומה, שקידמו סדנאות להפעלתה. שיטה אחרת היא זו של פרופ' עדנה פואה, ישראלית הגרה בארה"ב ונחשבת לאחת מהמובילות בנושאי הפרעות חרדה בכלל וטיפול בטרומה בפרט. פרופ' פואה פיתחה את שיטת טיפול הנקראת 'חשיפה ממושכת'. שיטה זו מבוססת אמפירית כשיטה לטיפול בטרומה והיא מאפשרת לסובל מתסמונת פוסט-טרומטית לעבד מחדש את החוויה שחוהה.

"התאוריה הרווחת בנוגע לטרומה היא שחוויה טראומטית היא כל כך עצומה ומציפה, שאין היא מאפשרת למוח, באופן פיזיולוגי, לעבדה כזיכרון, כמו כל חוויה אחרת. בדרך כלל אנחנו מעבדים במוחנו גם חוויות קשות והן נשמרות בזיכרון שלנו, אך חוויות טראומטיות הן שונות במהותן. המוח אינו מצליח לעבד את החוויה, ולכן אין היא הופכת לזיכרון אלא נשארת בגדר חוויה קבועה, שטרם נגמרה. ניתן לראות זאת באופן פיזי בסריקות מוחיות של הסובלים מטרומה בעת התרחשות של 'פולש בק' - התופעה הייחודית לסובלים מתסמונת פוסט-טרומטית. דבר מה משתבש במוח ומותיר חוויות לא שלמות מבחינת הזמן, המקום והרצף. לכן גם אין הן מעובדות כזיכרון לטווח ארוך, ומסיבה זו, כך מניחים, חוזרות החוויות הטרומטיות ומציפות את הנפגע בתמונות, בצלילים, בריחות או בכל חוש אחר הנקשר באירוע הטרומטי. כאשר דבר זה קורה, האדם כאילו חווה הכול שוב. ומדובר בחוויות קשות ביותר. בשיטת 'החשיפה הממושכת' מורה המטפל לנפגע הטרומה לספר את החוויה הטרומטית על

כל הפרטים התחושתיים, הרגשיים וסיפור ההתרחשות עצמו. הדבר נעשה כמובן מתוך ציון העובדה שכרגע הוא נמצא במקום בטוח ואין זה קורה לו שוב אלא הוא משחזר את מה שקרה בעבר. הצד המשלים של הטיפול הוא לחשוף את הנפגע לכל מיני דברים שהוא נמנע מלעשותם מאז. עוד מאפיין הייחודי לנפגעי פוסט-טראומה הוא הימנעות מעשיית דברים שעשו בעבר. באמצעות טיפול בשני רבדים אלו מנסים לעזור לאדם להשתחרר מפחדיו ולגבור עליהם. משך של טיפול כזה מצריך בין 15 ל-20 פגישות. אנו הכשרנו אנשי מקצוע לטפל בנפגעי טראומה בשיטות אלו, מעיד ד"ר נפתלי הלברשטאט, "כיום יש מטפלים מטעמנו במשרדי הביטחון, הבריאות והחינוך, וכן במוסד לביטוח לאומי. כל קורס כזה נמשך שבוע אינטנסיבי ומועבר אישית ע"י מפתחת השיטה, פרופ' עדנה פואה, שבאה ארצה במיוחד, כדי להעביר כל קורס כזה. לזה מתלווה עבודה מודרכת למשתלמים. שבוע ההכשרה אינו מספק כשלעצמו, ודרוש ליווי בעת התחלת העבודה. צעד נועז מבחינתו היה, כאשר צירפנו להשתלמות זו גם יועצים חינוכיים של בתי-ספר. אך היה זה צעד מוצלח מאוד, כי היועצים עושים עבודה מצוינת בתחומם במקומות עבודתם. המשתלמים, לפי הנחיותינו, צריכים לטפל שלושה טיפולים תחת הדרכה, ורק אז הם מוסמכים למטפלים בשיטת ה-PE - 'החשיפה הממושכת'.

בנינו את ההדרכה בתוך המערך השלם. כל משתלם חזר למקום עבודתו ויישם את שלמד". "ההכשרה נתנה", מדגיש מנהל התכנית, "רק אם הייתה מראש התחייבות שהאנשים שהוכשרו יעסקו בה בפועל. אם המערכת שפנינו אליה לא הייתה ערוכה להתחייב להמשך הפעילות, כלומר, להתמחות במתן הדרכה ממושכת ולערוב לכך שאנשיה יעבדו ויעסקו בטיפול, אז לא הפעלנו את התכנית בשיתוף אותו גוף".

ב. תכניות ההתערבות בבתי"ס - ייעוץ פסיכולוגי למנהלים ויועצים חינוכיים בבתי-הספר בזמן חירום

במסגרת התכניות השגרתיות של עבודה עם נוער בסיכון ועם משפחותיהם, עסקו בג'וינט-אשלים עוד לפני פרוץ האינתיפאדה בפיתוח תכניות טיפול בנפגעי טראומה ובנפגעי משברים הקשורים באבדן, בתאונות ובמשברים משפחתיים. כל אלה במסגרת "משברי חיים טבעיים". במהלך פעילות זו התבססה העבודה של ג'וינט-אשלים כגוף מקצועי, שבמסגרתו נרכשה התנסות מעמיקה בסוגיה הנוגעת לתכניות ההתערבות בבתי"ס. העבודה כללה פיתוח כמה תכניות בנושא הטיפול במשברים, ובהן תכנית התמחות של יועצים ופסיכולוגים המטפלים בנוער בסיכון. במהלך פיתוח אותה תכנית נחשפו מובילי

התכניות למקרים רבים של נפגעי טראומה "שגרתית", ובהם גם מקרים רבים של טראומות קודמות שהיו על רקע ביטחוני. אחת מן המסקנות שהסיקו אנשי המקצוע של ג'וינט-אשלים הייתה שהילדים בבתיה"ס מטופלים היטב לאחר אירוע טראומטי ומקבלים מענים ממוקדים, קצרי מועד ובטווח הקרוב, אך שלא די בהם. לעתים רחוקות נמשכו הליווי המקצועי וההתמודדות עם אותם ילדים לאורך זמן. לאחר אירוע טראומטי ידעה המערכת להגיב תגובה מיידית, בהירה ומקצועית, אך לא ידעה, לטענת אנשי המקצוע בג'וינט-אשלים, מהו תפקידה לאורך זמן ולא גיבשה תפישה ברורה בנוגע להמשך הטיפול באותם ילדים. היו מקרים שהילדים הופנו לגורמי חוץ והדבר הסתיים בלא כלום. התוצאות בטווח הרחוק היו קשות לעתים, כי ילדים שלא טיפלו בהם ברציפות במשך זמן לאחר אירוע טראומטי נכללו בקטגוריה של ילדים בסיכון ולא של ילדים פוסט-טראומטיים. מסקנות אנשי המקצוע היו, שכאשר אין הגדרות מקצועיות ברורות לביה"ס בנוגע לתפקידו במהלך ההתרחשויות הטרומטיות, הוא מצמצם באופן טבעי את זמינותו ואת יכולתו לתת מענים לאותם הילדים נפגעי הטרומה בטווח הרחוק. עוד מסקנה הייתה, שפעמים רבות חסימות רגשיות של אנשי הצוות המטפל והצוות הבא במגע יומיומי עם הילדים גרמו לכך שהללו רצו להתרחק בכל מחיר מ"האזורים הפוסט-טראומטיים". היו גם אנשי מקצוע רבים בבתיה"ס שנפגעו בעצמם בפיגועים ועקב כך נפגמה יכולתם לטפל בילדים.

ההיחשפות לבעיות אלו וצבירת הידע והניסיון הביאו את אנשי המקצוע בג'וינט-אשלים לפתח תורה הנותנת מענה לדרך ההתמודדות הראויה עם טראומה ומהן דרכי הטיפול היעילות ביותר בין כותלי ביה"ס.

ביוזמת ג'וינט-אשלים החלו לעסוק בנושא בבתיה"ס בשיתוף השירות הפסיכולוגי הטיפולי של משרד החינוך (שפ"י). פנייתם לשפ"י לשתף עמם פעולה בבתי-הספר נענתה בעניין רב ובנכונות מלאה. בשפ"י מונה אדם לשתף פעולה עם ג'וינט-אשלים בנושא זה ברמה ארצית. באמצעות שפ"י התוודעו אנשי ג'וינט-אשלים לציבור הגדול של היועצים והפסיכולוגים שעבדו בבתיה"ס ושלמענם נעשתה עבודת פיתוח רחבה, בשל התפישה האומרת שבראש הפירמידה של ביה"ס עומדים המנהל, היועץ והפסיכולוג, ותחילה יש להכשירם; ולאחר שאלה יוכשרו, יהיה זה מתפקידם להקנות כלים טיפוליים גם למחנכים. הרעיון המנחה של תכנית ההתערבות היה רחב מאוד מתוך כוונה לשרת את המערכת כולה ולגבש תפישה מקצועית ברורה של תפקיד ביה"ס לאורך זמן.

עם פרוץ האינתיפאדה, הגברת המתח הביטחוני וריבוי התגובות הטרומטיות, השאלה העיקרית שעמדה על הפרק בפני אנשי המקצוע של ג'וינט-אשלים הייתה מה אפשר לעשות כדי לסייע לנפגעי טראומה

במסגרת מערכת החינוך, שמספרם הלך ורב. לאור הניסיון הרב שצברו בעבודתם ו"ההזדמנות" שיצרה תקופת החירום, הציעו לתורמים להרחיב את העבודה שנעשתה עם הילדים בסיכון ולהתאימה לנפגעי הטראומה בכלל. משרד החינוך - שפ"י ראו מצדם בג'וינט-אשלים את הכתובת המקצועית המתאימה להמשך עבודה משותפת בנושא הטראומה גם בתקופת החירום, וכך הם חברו בשנת 2002 לעבוד יחד על נושא הטראומה. אז הועלתה ההצעה של ג'וינט-אשלים להכשיר פסיכולוגים ויועצים בבתי-הספר בכל הארץ כמטפלים בפוסט-טראומה. התכנית יצאה לדרך והתפרשה על פני שישה מחוזות ברחבי הארץ, כאשר בארבעה מהם נעשתה עבודה מאוד אינטנסיבית. למעלה מ-200 פסיכולוגים הוכשרו הכשרה מלאה, שכללה את כל מרכיבי האבחון, הטיפול והחוסן החברתי; למעלה מ-200 יועצים חינוכיים ולמעלה מ-200 מנהלי בתי"ס הוכשרו כמטפלים פוסט-טראומטיים, כל קבוצה לפי תפקידה. ההכשרות היו ארציות ונמשכו שנתיים, במפגשים קבועים של פעם בשבוע. פיתוח ההכשרות, הכנתן, הפצתן והפעלתן - כל אלה נעשו בידי אנשי המקצוע של ג'וינט-אשלים והן נתנו בנפרד לכל אחת מן הקבוצות - מנהלים, יועצים ופסיכולוגים. בשלוש השנים האחרונות מופעלים קורסים מעורבים לכל אנשי המקצוע. תכניות אלו נהפכו במשך הזמן לתכניות הסמכה מוכרות של ביה"ס הגבוה של שפ"י ולאחד ממסלולי ההתמחות המרכזיים ששפ"י מכיר בהם כמקדמים את אנשי המקצוע שלהם.

ההישג הגדול של התכנית, לדעת אנשי ג'וינט-אשלים, היה שינוי התפישה והתבונה המתלווה אליה שהכשרה מתאימה של מנהל ביה"ס ואנשי המקצוע בסוגיית הפוסט-טראומה יאפשרו להם לטפל בילדים בדרך הולמת יותר גם במצבי סיכון שאינם קשורים למצב הביטחוני. הסיבה היא שהכשרה זו הקנתה לאנשי המקצוע תפישת עולם רחבה ולא רק ידע ספציפי בנושא הטראומה, ובשל רוחב היריעה התאפשר להם לתת עזרה מקצועית בתחומים רחבים, המוסיפים על העניין הפוסט-טראומטי. המנהלים, הפסיכולוגים והיועצים שהוכשרו העבירו הלאה הכשרות וידע לציבור גדול של מורים, הורים וילדים ברחבי הארץ.

תכנית הפוסט-טראומה נהפכה להיות תכנית חוסן, שמטרתה לגרום למורים להיות מסוגלים לטפל במצבים קריטיים בחיי היומיום בבתי-הספר. במצבי החירום הקשים היה צורך בהתארגנות מהירה, בטיפול ובמתן תמיכה בחיי היומיום, שנהיו לטראומטיים. היום באזורים רבים בארץ, כהמשך לתכנית הטראומה, פועלת תכנית בשם "צמיחה חינוכית יישובית", שרעיונותיה העיקריים הם הכשרה של אנשי חינוך להתמודד עם מצבי משבר הקורים מדי יום בשגרת החיים של ביה"ס בשל תאונה, אסון במשפחה, אָבדן, גירושים - בצד הטראומה הביטחונית. הכשרה זו מתאפשרת בזכות הרחבת מעגל המנהלים,

הפסיכולוגים והיועצים המדריכים את המורים. ההכשרה, כאמור, מקנה למורים יכולת לגעת בבעיות. כל זה אפשרי כי מערכת בריאות הנפש, שלא כמו בארצות אחרות, נמצאת בתחומי ביה"ס. הפסיכולוג והיועץ הם גורמים מהותיים במערכת שירותי בריאות הנפש בביה"ס.

ד"ר פלורה מור, ראש תחום פיתוח תכניות מטעם ג'וינט-אשלים, מספרת בריאיון עמה על סיפור שאירע, אחד מני רבים, הממחיש את חשיבות ההדרכה הניתנת למורים:

"במסגרת פעילות חברתית שיזם אחד המורים בכיתתו, הוא ביקש מכל ילד לספר על אדם שיקר לו ביותר. אחת הילדות ביקשה לספר על אחיה שנהרג בפיגוע. המורה ההמום התעלם מבקשתה והמשיך הלאה. אירועים כאלה קורים פעמים רבות. לאותו מורה לא הייתה היכולת להגיב כראוי. התעלמות היא החמצה גדולה במצב רגיש כזה. מקרה זה ממחיש היטב עד כמה חיוני להכשיר מורים ולהקנות להם גישה וכלים מתאימים, כדי להתמודד בהצלחה עם הנושא. פעמים רבות רק יכולתם של המורים להגיב כראוי סללה את הדרך לאנשי המקצוע לתת טיפול מעמיק יותר לילד הנזקק. הדבר נכון שבעתיים כאשר מדובר במצב של משבר, כשאין באפשרות הילד להישען ולהיתמך במשפחתו, וביה"ס והדמויות שאתן הילד בא במגע יומיומי, כגון המחנך, תופשים מקום מרכזי בחייו. אנשי המקצוע שהכשרנו בג'וינט-אשלים מורים למורה להיות ער לתופעות כגון כפי, היעדרויות, איחורים, הסתגרות וחוסר תפקוד לימודי, הנובעים ממשבר ומטראומה בחיי הילד. פעלנו מתוך העיקרון של למידה מהשדה, עיבודה, תרגומה והמשגתה של אותה למידה".

על רקע דברים אלו אפשר להבין את חשיבותה של תכנית ההכשרה של המורים והיועצים, המייעלת את הטיפול בתלמידים בסיכון, ואשר משרד החינוך מבקש לאמצה בשגרת העבודה. נוסף על כך, התקיימה גם פעילות ישירה עם המורים בבת-הספר, שנועדה לברר מהו סוג ההכשרה שמן הראוי לתת למורים, כדי שאלה יוכלו להתמודד בדרך יעילה יותר. פעילות ישירה כזו נעשתה לדוגמה בביה"ס קדמה באזור שכונות פת - גילה בירושלים, שבהן היה ג'וינט-אשלים מעורב קודם לכן בנושאים שונים. ביה"ס זה נפגע קשה בפיגוע טרור, ולאור הנסיבות, הורחבה הפעילות שהתקיימה בו לסוגיה של הטראומה. כך גם בבת-הספר האחרים בירושלים, שרובם התנסו בחוויות קשות של פיגועי טרור, ובכלל זה מוות והרוגים בקרב התלמידים.

סדנאות ההכשרה למנהלים וליועצים פעלו ברחבי הארץ בייחוד באזורים מוכי טרור. הכשרת מנהלים להגיב כראוי בשעת אירועי הטראומה הייתה אחת מן השיעורים החשובים ביותר שקיבלו בתכניות

ההכשרה. מנהלים רבים היו נתונים בחרדה קשה באזורים מוכי הטרור, מצב נפשי שצמצם את יכולתם לתפקד ולנהל היטב את ביה"ס בזמן החירום. מובילי התכנית רואים בעשייה זו פריצת דרך, בשל העובדה שהמנהלים נהפכו למובילי תכנית החוסן החברתי בביה"ס.

על הייחודיות של התכנית מעידים אנשי המקצוע של ג'וינט-אשלים:

"בארץ יש מומחים דגולים בתחום הטראומה. רבים מהם חלקו עמנו ידע רחב בנושא הטיפול הפוסט-טראומתי. היתרון שלנו נעוץ ביכולת לחבר בין הידע הכללי המצוי בנושא הטראומה ובין הידע שיש לנו על התנהלות של ביה"ס שלומדים בו ילדים נפגעי טראומה. ואין הדברים שווים. הידע שנצבר בנושא הטראומה התפתח בעיקר סביב טיפול בנפגעי טראומה בבתי חולים ובמרכזי טיפול, ופחות בנפגעים בין כותלי בתי-ספר. ידע יישומי זה הוא בעל ערך רב ומצוי פחות בספרות העוסקת בטראומה" (על כך ראו בהרחבה בפרק הבא).

עוד התפתחות חלה בתכנית, כאשר הופנה המוקד מביה"ס אל הרשות המקומית על כלל מרכיביה, דהיינו, תכנית "בראייה יישובית". התפתחות זו באה בעקבות התובנה שחשוב מאוד שבכל ישות עירונית יהיה צוות מקצועי ומיומן משלו שישרת את האזור בנושא הטיפול בטראומה.

התפישה היישובית הלכה והתפתחה בעקבות התובנה שלעירייה יש תפקיד חשוב ביותר במקרה של פיגוע, על כל השלכותיו. לפי שעה התכנית עדיין בהתהוות ומכניסים בה שינויים ארגוניים. אם בעבר הכשירו פסיכולוגים ויועצים רבים, כדי לבסס את ההתמודדות עם כלל מערכת החינוך במקומות העבודה, היום המגמה היא לאמץ הסתכלות רחבה יותר ולפתח את התשתית בעבור כלל המערכות באזור. קיומה של תשתית מקצועית איתנה לטיפול בטראומה מבטיחה שהטיפול שיינתן ע"י אנשי המקצוע יהיה מעמיק וממושך.

לסיכום תכנית ההתערבות בביה"ס הספר באמצעות סדנאות ההכשרה, שהתאפשרו בזכות כספי החירום, מעידים אנשי המקצוע של ג'וינט-אשלים:

"כיום יש בארץ מספר גדול מאוד של אנשי מקצוע המתמחים בטיפול בנפגעי טראומה במערכת החינוך. בשל העבודה בשיטת המניפה, השתתפו בתכנית אנשים רבים מאוד. פסיכולוגים בכירים הכשירו פסיכולוגים מצויים בראשית דרכם, ואלה הכשירו מורים, וכן הלאה. אנו פעלנו גם לאור התובנה שכל ההרחבות שמומנו בכספי מגבית החירום היו זמניות בלבד, ושיש ליצור תכניות עבודה שיתנו שירות

שאינו מסתיים בגמר התכנית אלא שירות שנשאר קבוע במערכת. בשל השקפה, זו פעלנו על-פי שני העקרונות הבאים:

1. ייזום של עבודה מערכתית - כדי להגדיל את טווח הפעילות ואת מעגל היוצאים הנשכרים מן התכנית.

2. שיפור המקצועיות - כדי לדעת מה נכון לעשות במצבי חירום וטראומה. על בסיס עקרונות אלו נולדה התפישה שיש לכונן מערכת של בריאות הנפש בבתי"ס, המותאמת לצרכים של הילדים נפגעי הטראומה בבתי"ס וכוללת מיומנות לאתר את הנפגעים ולהתמודד אתם. אנשים הממונים על תחומים אחרים בג'וינט-אשלים, למשל, הגיל הרך ופנימיות, פעלו על-פי אותם העקרונות עם קהלי היעד שלהם."

"משא הטראומה - התמודדות מתמשכת עם נפגעי לחץ וטראומה בין כותלי בית-הספר"

בעקבות ההתנסות האמפירית בשטח שיזם ג'וינט-אשלים - תכנית ההכשרה והייעוץ הפסיכולוגי למנהלים וליועצים חינוכיים בניהול בתי-ספר בשעת חירום ובטיפול בנושא הטראומה - הצטבר ידע רב וגובשה תפיסת עבודה פסיכו-חינוכית סוציאלית. תמצית תפישה זו כונסה בספר "משא הטראומה - התמודדות מתמשכת עם נפגעי לחץ וטראומה בין כותלי בית-הספר".

הספר יצא לאור בסיוע כספי מגבית החירום בשנת 2005 ע"י ג'וינט-אשלים ושפ"י, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי של משרד החינוך, שהיו אף שותפים בהנהגת התכנית בשטח ובהפעלתה.

ד"ר פלורה מור, ממחברות הספר ופסיכותרפיסטית במקצועה, העומדת בראש תחום תכניות פסיכו-חברתיות בחינוך בג'וינט-אשלים ואשר ניהלה את תכנית ההכשרה בתפקידה זה, רואה בספר זה דוגמה חיה לסוג זה של עבודה ממושכת, שנעשתה ונעשית כיום בידי השותפים בין כותלי בתי-הספר.

הספר נוגע בהתמודדות לאורך זמן עם טראומה באשר היא, בין אם על רקע של איום ביטחוני ובין אם על רקע של אסונות אישיים, משפחתיים וחברתיים, והוא מיועד לכלל הצוות הטיפולי העובד בבתי"ס - היועצים, הפסיכולוגים, עובדי קידום נוער, עובדים סוציאליים, ועוד. בספר משולבים תיאורי מקרה הממחישים את החשיבות שיש לעולם הנפש הפנימי של איש החינוך ודרך התמודדותו עם אירועי טראומה. הדוגמאות המובאות בספר מבוססות על מקרים אמיתיים.

הספר מבוסס כאמור על ניסיון מצטבר של התמודדות עם מצבי משבר, טראומה וסיכון בהקשר הבית-ספרי. ההתנסות כללה מעורבות בצמתים שונים של עבודה טיפולית במערכות החינוך: הדרכה, ליווי מצבי טראומה של ילדים, אנשי צוות והורים שנפגעו. המחברים נפגשו עם מאות יועצים חינוכיים ואנשי טיפול שהתמודדו עם אירועי טראומה קשים ביותר, וריאיינו עשרות יועצים חינוכיים שטיפלו בנפגעים של אירועי טרור. ממפגשים ומראיונות אלו עלו העובדות הסותרות הבאות: מצד אחד, היו אנשי הטיפול בעלי ידע ובקיאיות רבים בתחומי התוכן הקשורים במפגשים עם ניצולי אירועים טראומטיים; מצד אחר, קצת מן המטפלים חסרו את היכולת להבין לעמקו של דבר, שלמבנה עולמם הפנימי של נפגעי הטרומה יש השלכה ניכרת על דרך התמודדותם עם האירועים שחוו. כמו כן, התקשו אנשי הטיפול להבין את מכלול הטיפול הנדרש במצבי טראומה בעולם בית-הספר.

מחברי הספר מניחים מראש כי רוב ההכשרות הקיימות לאנשי טיפול וחינוך בנושא ההתמודדות עם אירועי אסון וטראומה שמות את הדגש על העברת תכנים הקשורים בנושא הטרומה ועוסקות פחות בפיתוח העולם הפנימי של היועץ, וזאת כיוון שלתפישתם יועץ ביה"ס ומטפלים אחרים מקבלים הדרכה בקביעות, שבמסגרתה מטפלים בעולמו הפנימי של היועץ והמטפל. טענתם של המחברים היא כי המציאות שונה מאוד. חוסר היכולת לספק ליווי מקצועי קבוע לעובדי מערכת החינוך מותירים פעמים רבות להתמודד לבדם עם סיטואציות קשות. ניסיון עבודתם של המחברים מורה כי הקמתן של קבוצות למידה מתמשכות, שבהן תיעשה עבודה טיפולית על תהליכים פנימיים עמוקים של המטפלים, חשובה יותר מן ההתמקדות בהעברת התכנים והידע התאורטי.

בשל השקפה זו מתמקד הספר בשני הנושאים הבאים:

1. החשיבות הגדולה שיש לעולמו הפנימי של היועץ בהתמודדות עם אירועי טרור וטראומה.
2. החשיבות הנודעת שיש לראיית ההקשר הרחב של עולם ביה"ס ולא רק על רקע ההקשר הטרומטי אלא על רקע ההקשר של החינוך במובנו הרחב; ראיית ביה"ס כמערכת חברתית, שתפקידה להבטיח התפתחות וצמיחה של כלל המתחנכים בה.

הספר משווה בין הטיפולים הניתנים לילד נפגע טראומה ללא ראיית ההקשר הרחב של ביה"ס ובין אלו הניתנים מתוך הבנת ההקשר הרחב של עולמו השלם של הילד בכלל ולא רק כנפגע טראומה. בספר שלושה פרקים. הפרק הראשון מתמקד במפגש בין הטרומה ובין עולמו הפנימי של היועץ ועולם ביה"ס, ועוסק בשני נושאים עיקריים המשפיעים על מפגש זה: מכשולים מערכתיים-ארגוניים

כגון שחיקת הצוות, צמצום סמכותו של היועץ לעומת סמכויות אחרות, ועוד. הפרק השני דן במכשולים אישיים-רגשיים; למשל, חשש מודע ולא מודע של היועץ ממגע עם חלקים כואבים באישיותו ובעולמו הפנימי, הזדהות יתרה עם התלמיד שנפגע, ועוד.

הפרק השני מתמקד בתפקיד ביה"ס בקידום עמידות בקרב בני נוער בסיכון החווים מצבי טראומה, וב"טיפולוגיה" - כלי אבחוני המתאר אבי-טיפוס עיקריים של ילדים בסיכון והאופן שיש להיענות לצורכיהם.

הפרק השלישי עוסק בעולמות ידע הקשורים לנושא ההתמודדות עם אירועי אסון: עולמות ידע הקשורים לעולם התלמידים, כגון מצבי לחץ ומשבר בחיי הילד המתבגר; עולמות ידע הקשורים לתחום ההתמודדות המערכתית, כגון היערכות המוסד החינוכי לשעת חירום; ועולמות הידע של איש הטיפול, כגון השפעת עולמו הפנימי על ההתמודדות עם מצבי לחץ מתמשכים.

אחת מן המסקנות שהוסקו במהלך הפעלת התכנית ואשר מובאת בספר היא שאת החבלה הקשה ביותר חוו ילדי עולים ומשפחות מעוטות היכולת דווקא; לעומתם משפחות חזקות בעלות משאבים נפשיים וקהילתיים מספקות לילדיהן משענת איתנה יותר בשעת משבר. במרבית המקרים שנבדקו, אצל ילדים שנפגעו באירוע ביטחוני ונוסף על כך השתייכו למשפחה במצוקה שכבר ניכרו בה עוד רבדים של משברים וקשיים משפחתיים, גרם האירוע הטראומטי הקשה לקריסת המערכת המשפחתית והילדים ננטשו לנפשם בלא משענת תומכת. לכן מידת האחראיות המוטלת על מערכת החינוך לתמוך בתלמידים אלו בשעת משבר היא רבה מאוד. החיבור בין המשענת הבית-ספרית ובין ראיית החיים השלמים של הילד ויצירת רציפות מהעבר להווה נותן סיכוי גדול יותר לילדים, בהיות ביה"ס הכתובת הממשיכה לכון את הילד בהמשך חייו ועיסוקיו. ביה"ס ממלא תפקיד חשוב במילוי הריקנות הנוצרת בעולמו של הילד. בקצת מן המקרים, בזכות המשענת שהיה ביה"ס לילדים בשעת משבר, נהפך המקרה הטראומטי לגורם מאיץ, המתחיל דרך התמודדות חדשה של הילד עם החיים.

הנקודה החיובית העולה מדברי מחברי הספר, שעניינו המציאות השלילית הנכפית עלינו, היא כי משברים בביה"ס עשויים גם ליצור הזדמנויות לגדילה ולצמיחה של המערכת בכלל ושל אנשי צוות ביה"ס בפרט. דבר זה מתאפשר בעיקר במצבי משבר המחייבים התמודדות ויצורים הזדמנות לבעלי התפקיד השונים לפתח, להרחיב ולהגדיר מחדש את האופן שהם תופשים את תפקידם ופועלים להבנות סביבה חינוכית שתבטיח את הגדילה והצמיחה של הילדים, גם כאשר מדובר בחשיפה למצבי לחץ וטראומה מתמשכים,

המאיימים על התפתחותם התקינה.
השירות הפסיכולוגי-ייעוצי של משרד החינוך נתן את הספר במתנה ל-8,000 יועצים ופסיכולוגים ברחבי הארץ ועל פיו מונחות סדנאות והכשרות.

ג. תכנית "יוב"ל" - ייעוץ ותמיכה בארגונים לחירום (Helping The Helpers)

שגרת החירום המתמשכת חייבה את אנשי המקצוע השונים בערים מוכות טרור להתמודד עם רמת כוונות גבוהה, מתח וחוסר ודאות. בזמן פיגוע או אירוע חירום אחר נדרשו מקבלי החלטות ומבצעי המדיניות לקבל החלטות ניהוליות בזמן קצר ולפעול ביעילות מתוך תיאום עם הגורמים השונים. על רקע זה פותחה באגף להתנדבות ופילנתרופיה שבג'וינט-אלכ"א, במסגרת תקציבי מגבית החירום ותחת הכותרת Helping The Helpers, תכנית ייחודית לפיתוח מנהיגות ניהולית בשגרת חירום ושמה "יוב"ל" - ייעוץ ותמיכה בארגונים לחירום. תכנית זו באה לענות על הצרכים הארגוניים, הניהוליים והמנהיגותיים של הרשויות המקומיות ושל ארגוני החירום בארץ.

המטרות שהציבו מובילי התכנית הן:

1. להקים מערך תמיכה במתנדבים ובאנשי המקצוע של ארגונים אלו בשעת חירום.
 2. לחזק את היכולות הארגוניות ולמצב את דרגי הניהול של הארגונים.
 3. ליצור רשת בין-ארגונית של ארגוני הסיוע לתמיכה הדדית, למידת עמיתים ובחינת שיתופי פעולה אפשריים.
 4. לכונן מנהיגות ניהולית בשעת חירום ובתוך כך לחזק את החוסן האישי והצוותי לאורך זמן.
 5. להקנות כלים להתמודדות ניהולית, אישית וצוותית במצבי חירום ובשגרת חירום.
 6. לסגל גישות, עבודת צוות ומיומנויות ניהוליות המתאימות להתמודדות ארגונית ובין-ארגונית - מערכתית יעילה במצבי חירום.
- הנושאים העיקריים של התכנית, שהתנהלה במסגרת סדנה לימודית, היו: פיתוח יכולות בתחומי למידה ארגונית, סגנונות ניהול ותקשורת יעילה, הקניית כלים להתמודדות ניהולית, אישית וצוותית בשגרת חירום, פיתוח עבודת צוות תוך-ארגונית ובין-ארגונית.

הרעיון המנחה העומד בבסיס התכנית הוא שאנשי המקצוע, ובעיקר המתנדבים, מתמודדים עם אירועים קשים מאוד במשך זמן רב. התמודדות רציפה זו יוצרת אצלם עומס רגשי מכביד מאוד, לחץ, שחיקה, משברים רגשיים או תגובה הפוכה של התנתקות רגשית ואפתיות כאמצעי הגנה. לפיכך, היעד הראשון הוא לסייע לארגוני החירום לבנות מערך תמיכה והדרכה לאנשי השטח ולחזקו, כזה שיאפשר להם לעמוד בעומס הגדול וישפר את דרכי התמודדותם עם מצבי המשבר. המסר האנושי העומד מאחורי הרעיון המנחה הוא: הג'וינט אתכם בשעותכם הקשות. בשעה שאתם תומכים בנפגעים, הג'וינט תומך בכם.

עוד יעד הוא שבצד המענים לצרכים המידיים, תצא פעילות ארגוני החירום נשכרת גם בטווח הארוך, וחיזוק היכולות הארגוניות ישפיע גם על פעילויותיהם בעתיד.

התכנית מתבססת על סיוע ייעוצי והדרכתי שיינתן לדרג הניהולי הבכיר ועל בניית מערך הדרכה ותמיכה למתנדבי השטח. הסיוע יהיה מותאם לכל ארגון ולנושאים המקצועיים שבהם הוא עוסק. במישור הארגוני התכנית עוסקת בייעוץ ארגוני, בניהול ובאחזקת מתנדבים בעת שגרה ובעת חירום, בהתמודדות עם לחץ ושחיקה, ביצירת מנגנוני תמיכה הדדית, בגיוס משאבים, בניהול תקין ובעבודה עם התקשורת. במישור המקצועי התכנית מציעה שלושה קורסים מקצועיים ללימוד, לפיתוח מקצועי וללמידת עמיתים. מאז שהחלו פיגועי הטרור גברה החרדה בקרב התושבים. אחד הביטויים לה היה עלייה חדה במספר הפונים לעזרה טלפונית מעמותת ער"ן (עזרה נפשית בטלפון) ומעמותת לנ"י (המרכז הישראלי לעזרה עצמית). התכנית הציעה ששני הגופים ישתפו פעולה ביניהם.

קהלי היעד של התכנית הם ראשי הארגונים השונים הנפגשים בזירת האירוע (דוגמת מד"א ומשטרה), אנשי מקצוע בכירים, מפקדים ומנהלי אגפים המשולבים במערך החירום בעיר, אשר פועלים בזירת אירוע או משמשים בתפקיד של גורמים מטפלים במטוה בממשק קו (זירת האירוע) - עורף, ועונים על הקריטריונים הבאים: א. נותנים טיפול ישיר או עקיף לנפגעי טרור וטראומה. ב. ממונים על הפעלת צוותים. ג. מקיימים קשר עם בעלי תפקיד אחרים בחירום.

התפתחות התכנית

בשנת 2002 גובשה תכנית "יוב"ל" ע"י עובדי תחום התנדבות ותחום מנהיגות מתנדבת בג'וינט-אלכ"א.

תכנית זו כללה פעולות מיוחדות לחיזוק עמותות וארגונים בשעת החירום והתמקדה, כאמור, בדרגי הניהול הבכירים של הארגונים: במנכ"לים, ברכזי התנדבות ובחברי היעד המנהל, וכן בדרג מתנדבי השטח, המסייעים לעשרות אלפי אזרחים במדינה.

תכנית "יוב"ל" פעלה בשנים 2003-2005 בארבעה סוגים של ארגונים ותחומי פעולה:

1. בתי חולים (הדסה בירושלים, שערי צדק בירושלים, איכילוב בת"א, העמק בעפולה, מאיר בכפר סבא).
2. שירותי הצלה וביטחון ארציים (משטרה-משמר אזרחי, מכבי אש ומד"א).
3. ארגונים תומכי טיפול ומניעה בתחום הבריאות (נט"ל, ער"ן ו"הצלה").
4. רשויות מקומיות - מערכי חירום (ירושלים, שדרות, שער הנגב, חיפה, נתניה, ועוד).

לכל אוכלוסיית יעד בכל אחד מהארגונים הותאם סוג ההתערבות המתאים לצרכיו. בין קהלי היעד של תכנית זו נמצאים, כאמור, עובדי הארגונים הוולונטריים, המשתתפים באופן פעיל בטיפול במצב החירום כגוף העומד בחזית החברה הישראלית האזרחית, ובהם עוד ארגונים, כגון מגן דוד אדום וזק"א, המעורבים ישירות בזירת הפיגועים, וכן ארגונים כגון ער"ן, נט"ל, סל"ע ואחרים, המסייעים ותומכים נפשית ורגשית בנפגעים ובאזרחים בכלל (לדוגמה, בשנת 2001 פנו כ-100,000 איש לער"ן). ארגונים אלו מבוססים בעיקר על עבודת מתנדבים, אשר מתמודדים עם חוויות קשות, שחיקה ולחצים גדולים בעודם מסייעים לאחרים. הארגונים פועלים בפרישה ארצית רחבה ומספקים סיוע לכלל אזרחי המדינה, אך מפת הפיגועים של השנים 2001-2002 עיצבה בעצם שעיקר הפעילות של ארגוני החירום נעשית בערים ובאזורים מוכי הטרור.

בשנת 2003, שנת ההפעלה הראשונה של התכנית, שאירעו בה פיגועי טרור רבים, התמקדו מוביליה בעיר ירושלים בעיקר בבתי חולים ובארגונים תומכי טיפול ומניעה בתחום בריאות הנפש.

בשנת 2004 התמקדה התכנית בהתערבויות בשירותי הצלה וביטחון ארציים, שקצתם מבוססים על עבודת מתנדבים (למשל מד"א, מכבי אש, המשמר האזרחי-משטרת ישראל). בשנת 2005, אשר סימלה את המעבר לשגרת חירום, התמקדה התכנית במערכי חירום של הרשויות המקומיות ברחבי הארץ, שבהם יש צורך להתמודד עם שגרת חירום יומיומית. בכל אחת משלוש שנות ההפעלה של התכנית החלה התערבות בכשישה ארגונים, ובקצתם המשיכה התערבות של ה"וותיקים" בתכנית, כדי לשמר את השפעותיה ולהעמיקן.

שלא כמו בתכניות הנוגעות להיבטים הניהוליים של צוותי החירום, המתמקדות בניהול יעיל של מצב החירום ובשאיפה להצליח לטפל במרב הנפגעים ובמזעור נזקי האסון, ייחודה של תכנית "יוב"ל" הוא

בכך שהיא מתמקדת בפיתוח ארגוני של הארגון, בפיתוח מנהלים ובפיתוח הצוות. מיקוד זה נעשה מתוך הכרה בפרדוקס המובנה של פעולת ארגוני החירום: ככל שמתרבים מצבי המשבר ומידת האינטנסיביות של עבודת צוותי החירום עולה, כך גוברת הנטייה לדחוק הצדה ולהזניח את הצדדים האישיים, הארגוניים, המנהלתיים ולהקדיש את כל תשומת הלב לנפגעים באירועים הטראומטיים. העיסוק במצבי משבר מתמקד בהכרחי, בנחוץ לקיום ולהישרדות. אך המציאות היא שככל שמתרבים מצבי המשבר ומידת האינטנסיביות של עבודת צוותי החירום עולה, כך גדל הצורך לטפל דווקא בצדדים ארגוניים ניהוליים אלה, כדי שההתמודדות עם "שגרת החירום" תישמר לאורך זמן, ואף תשתפר. התכנית מחזקת את החוסן הארגוני והניהולי באמצעות התמקדות בצורכיהם של האנשים המנהלים את מצב החירום, כגון: צידום בכלים להניע צוות, בכלים לזהות מצוקה בקרב אנשי צוות, בכלים להעצים את היכולת להאציל סמכויות בשעת משבר (שעה שבה קשה במיוחד "לסמוך" על אחרים או לחשוב בבהירות כיצד לחלק את עומס העבודה באופן מושכל), לזהות דפוסים אישיים של חברי הצוות ולנתבם למטלות המתאימות להם ביותר, ועוד.

העקרונות המנחים של תכנית "יוב"ל" הם:

1. להצמיד יועץ לארגון המוביל, המנהל ומלווה את תהליך הייעוץ בארגון מתחילתו ועד סופו.
2. לצרף איש קשר לתכנית מטעם הארגון לשם תיאום ותכנון התהליך. לעשות תיאום ציפיות ומטרות עם הארגון בשיתוף מנהלות "יוב"ל", היועץ, איש הקשר של הארגון וועדה מלווה, שיושבים בה בדרך כלל נציגים מההנהלה הבכירה של הארגון.
3. לתת ייעוץ ממוקד חירום ושגרת חירום, כאשר הבסיס לכל ההתערבויות הוא בהקשר של החירום, ניהול החירום, התמודדות אישית, צוותית וניהולית עם מצבי חירום ושגרת חירום מתמשכת.
4. לאמץ ריבוי של טכניקות ופעולות ייעוץ, המיושמות ומשולבות יחד בהתאמה לאוכלוסיות יעד ממגוון דרגים ניהוליים.
5. לשלב מתן ייעוץ לדרג ניהולי מסוים במתן ייעוץ לדרגים ניהוליים שונים באותו ארגון במקביל, המתפקדים יחד כצוות בעניין הנדון.
6. לפתח צוותי חירום שמשולבים בהם בעלי תפקידים מדרג ניהולי אחיד בארגון, ממגוון דיסציפלינות מקצועיות.
7. להשקיע בשימור הישגים שכבר השיגה התכנית ברמה האישית, הצוותית, הארגונית והביני-ארגונית.

סוגי ייעוץ והתערבות עיקריים של התכנית

הייעוץ בתכנית זו ניתן ברמות שונות:

א. סדנת מנהיגות ניהולית בחירום - סדנה בין-תחומית, המיועדת לגבש זהות ניהולית, להקנות מיומנויות ניהוליות, להעשיר בתובנות בנוגע לסגנון ניהול אישי ולרכוש טכניקות של התמודדות ארגונית, ניהולית וצוותית עם מצבי חירום, כל אלה מתוך שיתוף פעולה מרבי ודאגה לרווחת חברי הצוות. הסדנה ממוקמת במכוון במקום מרוחק מהארגון, כדי לנתק את המשתתפים מעבודתם לכמה ימים. באמצעות תרגילים והתנסות פעילה נוצרת אווירה "אחרת" בין המשתתפים, המאפשרת להם רפלקסיה עצמית על המנהל שבהם, היכרות הדדית והיכרות חדשה עם צדדים שלא היו מודעים להם בעצמם ובאחרים.

ב. ייעוץ וליווי אישי למנכ"ל הארגון - לזהות סוגיות ניהוליות בהקשר של החירום ולמצוא פתרונות ארגוניים ודרכי התמודדות; לסייע להגדיר תפקידים ולחלק תחומי אחריות, סמכויות וגבולות במצבי חירום; ליצור אווירה המעודדת לשתף פעולה בארגון ולנהל ביעילות רבה יותר את אירועי החירום.

ג. ייעוץ ופיתוח צוות להנהלת הארגון - לחלק אחריות בין המנכ"ל, ההנהלה ודרגים אחרים בארגון; לגעת בסוגיות ובדילמות המעסיקות את הארגון מול צרכיו החיצוניים ומטרתיו; לפתח מנגנוני ניהול והכשרה בארגון.

ד. פיתוח צוות בדרג ניהול ביניים של הארגון - עבודה על יחסי הנהלה - דרג ניהול ביניים, יחסי ארגון מתנדבים; שיתוף פעולה בין מנהלים באותו דרג ניהולי; לפתח מנגנוני עבודה והכשרה.

ה. ייעוץ ליצירת מנגנונים ניהוליים - בעקבות הניסיון המצטבר עם ארגוני חירום שונים, ולמידת העמיתים שהתקיימה בין יועצי תכנית "יוב"ל", אפשר היה ללמוד מהצלחות ולסייע לארגונים להתאים את השיטה הרלוונטית להם בניהול שעת החירום. לדוגמה, להבנות מערך ניהול חירום ברשות מקומית; לחלק תפקידים בין בעלי התפקידים השונים; ליצור נוהל "סיום אירוע", ועוד.

ו. פיתוח ממשק מתנדבים-ארגון - ארגוני חירום שונים בארץ מתאפיינים בהפעלת עשרות ומאות מתנדבים. במהלך שנות האינתיפאדה גדל מספר המתנדבים בארגונים במידה ניכרת ביותר. עקב כך, נוצר צורך לשדרג את יכולות הניהול וההדרכה של רכזי המתנדבים, נוסף על השינויים הארגוניים המתחייבים מגידול ניכר במצבת כוח האדם המקצועי וההתנדבותי של הארגון.

ז. פעולות תחזוקה ושימור הישגים - התערבות תכנית "יוב"ל" בארגון אינה חד-פעמית. מודל העבודה האידיאלי כולל מפגשי המשך למשתתפי הסדנאות בתדירות משתנה של פעם בחודשיים-שלושה לאחר

הסדנה, כדי לשמר את התנופה שנוצרה בסדנאות, להעמיק את התובנות שעלו במהלך ולקדם את תהליכי השינוי שעליהם הוחלט בכל ארגון בנפרד.

סיכום ביניים

לאחר התנסות של שלוש שנים הגיעו למסקנה מובילי תכנית "יוב"ל של ג'וינט-אלכ"א, כי הקשיים, הבעיות וההתמודדויות של הארגונים במצבי חירום הם השתקפות מועצמת של הקשיים המאפיינים את ההתמודדות של ארגוני החירום בפעילותם השוטפת. מצב החירום משמש כ"דלת" או כ"פרצה" שדרכה יכולים יועצי התכנית להיכנס לארגונים, אשר אינם מורגלים בהתערבויות מסוגים אלה, ולחולל בהם שינוי.

השינויים והתמורות שחלים בארגונים מהתערבות תכנית "יוב"ל שונים בהיקפיהם ובעוצמותיהם, החל ב"שינויים מהמעלה הראשונה", המורגשים בכל דרגי הארגון ונהליו (למשל, ארגון שהתכנית הביאה לידי מהפך בכל מערכת ההכשרה של עובדיו ולגיבוש תפישה, משמעות והגדרות חדשים של מערך התפקידים שלו), וכלה בשינויים אישיים או צוותיים, המשפיעים באופן מקומי או נקודתי על יחידה מסוימת בארגון. בתווך ניתן כמובן למצוא שינויים ברמות השפעה שונות, על דרגים שונים, ובטווחי זמן משתנים. בשלב זה אפשר להצביע על כמה גורמים המקדמים את השגת מטרותיה של תכנית "יוב"ל, מהם גורמים התלויים בלקוח (שהוא הארגון; כגון צמא גדול לייעוץ, לתמיכה מקצועית, לידע ניהולי, איש פנים בארגון המסייע ליועץ להשתלב, לאתר נכון את הצרכים ולהפעיל בשטף את התהליך, מחויבות של ראש הארגון, ועוד), ומהם כאלה התלויים בתכנית עצמה (צוות יועצים מנוסה ובעל רמה מקצועית גבוהה, להתוות מסגרת ברורה ומטרות מוגדרות להתערבות, גמישות התכנית להמשיך את התהליך יותר מהמתוכנן - לפעולות שימור ותחזוקה, כמתחייב מהשינויים בתרבות הארגונית, ועוד).

לתכנית "יוב"ל יש נקודות זכות גם בנושאים של ייעוץ ותמיכה לעומת יועצים ארגוניים פרטיים, נוסף על המשאבים הכספיים הניתנים לה לצורך ההתערבות בארגוני החירום, ואלה הן: שותפות של הארגונים עם הג'וינט מבחינה ערכית, הניסיון הרב של המרכז למנהיגות מתנדבת בתמיכה בארגוני מתנדבים ומלכ"רים, מודל הפעולה המתגבש של התכנית מהניסיון המצטבר בשטח עם מגוון של ארגונים, והתמיכה והלמידה ההדדיות של קבוצת היועצים של התכנית. מאפיינים ייחודיים אלה של התכנית מסייעים לה להגביר את החוסן הארגוני של צוותי החירום, לתת "זריקת עידוד" לעוסקים יומם וליל במלאכת קודש ולחזק את מידת היעילות בהתמודדות עם מצבי חירום שונים.

בה בעת, ניתן להצביע על כמה אתגרים שעמם צריכה התכנית להתמודד, בהם שימור השפעות התכנית לאורך זמן ובחינת גבולות ההתערבות לעומת הצרכים המרובים של הארגונים, שקצתם "מתעוררים מתרדמה" ועם זה גוברת המודעות לצורך לטפל בהם, בעקבות תכנית "יוב"ל". במקביל לאתגרים אלה, אין ספק כי הפצת מודל הפעולה של התכנית והטמעתו בעוד ארגונים השייכים למערך החירום ושגרת החירום בישראל יתרמו תרומה חשובה ומובהקת לתחום כולו.

תכנית "יוב"ל" שייכת לתכניות הג'וינט המאוגדות בססמה "Helping The Helpers". גם בתכנית שנידונה בפרק הקודם, תכנית ג'וינט-אשלים להכשרה של מנהלי בתיה"ס ויועצים בנושא הטראומה, פעלו מובילי התכנית לאור העיקרון של "Helping The Helpers" ..

ד"ר פלורה מור העידה בריאיון עמה: "במסגרת הכותרת 'סיוע למסייעים' עסקנו בעזרה לאנשי המקצוע והקדשנו לזה תשומת לב רבה מאוד. טענתנו הייתה שהתעלמו מן הצרכים של האנשים שמסייעים בטראומה. נוסף על כך, היו תכניות ספציפיות שעסקו רק בסיוע למסייעים, למשל, התכנית של ג'ינה רוס, המומחית לפוסט-טראומטי. היא עבדה על ההשפעות הגופניות שיש לאנשי מקצוע העובדים עם ילדים נפגעי טראומה. הבאנו אותה במיוחד מחו"ל, כדי שתראה לפני המומחים שלנו מתוך דאגה לאנשי המקצוע שלנו".

בשנת 2006 הגיש הג'וינט בקשה להמשיך תקציב, כדי להוסיף להפעיל את תכנית "יוב"ל" עם עמותת ער"ן.

פרק 4. תכניות הטראומה בשדרות וביישובי "עוטף עזה"

בפרק זה אסקור כמה דוגמאות של תכניות שקיבלו מעמד מיוחד, בשל צרכים דחופים שנגזרו ממזב החירום שהלך והחריף באזור מוגדר, וכן תכניות שנותרו בעת כתיבת הדברים בגדר הצעה שטרם אושרה לביצוע.

תכניות הטראומה "שדרות ויישובי 'עוטף עזה' שלב א' - 2004-2005 במסגרת תכניות האב של הטיפול בטראומה של ג'וינט-אשלים, התפתחו תכניות מיוחדות לפי הנסיבות והצרכים, אך על-פי אותם עקרונות עבודה וקריטריונים של הפעלה. העיר שדרות והיישובים סביבה היו ועודן מטרה לטילי הקסאם הנורים לעברם ע"י ארגוני המחבלים מרצועת עזה. המתח המתמיד שבו נתונה האוכלוסייה באזור והציפייה הדרוכה מתי והיכן ינחת הטיל הבא הם לעתים קשים מנשוא. בייחוד קשות המתנה ואי-הוודעות לאוכלוסיית הילדים בגנים ובבתי-

הספר ולהוריהם בהישמע אזעקת ההתראה, ועל אחת כמה וכמה בנפול טיל בסמוך להם. כדי לגבש, לקדם ולפקח על תכנית החירום באזור זה של העיר שדרות ו"עוטף עזה", הוקמה ועדת היגוי שישבו בה נציגי כל השותפים לתכנית הטראומה באזור: שי חרמש, גזבר הסוכנות, טל מקואליציית הטראומה, ד"ר נפתלי הלברשטאט מג'וינט-אשלים, דבורה בלום מנציגות ה-UJC בישראל וג'ף קיי מהסוכנות היהודית. הוועדה גיבשה תכנית חירום ליישובים אלה והיא הוגשה ל-UJC ארגון הגג של הקהילות היהודיות בצפון אמריקה ובקנדה, כדי לקבל מימון מיוחד לתכנית חיונית זו לאחר שכבר נוצלו כספי מגבית החירום הגדולה בגל התרומות הראשון של 2002.

ד"ר נפתלי הלברשטאט, מנהל תכנית הטראומה בג'וינט-אשלים, מספר בריאיון עמו: "ההצעה שהוגשה לפני ה-UJC הייתה הצעה משותפת של הג'וינט, הסוכנות היהודית וקואליציית הטראומה. בשונה מהסבב הראשון של תכניות הטראומה, שבו הוגשה הצעה מטעם הג'וינט בלבד ואח"כ יצרנו והתאמנו את שיתוף הפעולה, בשלב הזה נכנסנו לזה יחד מההתחלה". העלות של מימון תכניות הטיפול בטראומה לאוכלוסיית העיר שדרות ולאוכלוסיית היישובים בארבע מועצות מקומיות הסובבות את שדרות באזור המכונה "עוטף עזה" (שדות נגב, אשכול, שער הנגב וחוף אשקלון). המונה כ-40,000 תושבים, הייתה כשני מיליון דולר. התקציב המיוחד אושר ע"י ה-UJC והסכום חולק על ידו בין הסוכנות היהודית ובין ג'וינט ישראל.

מבחינה תקציבית עברו כל התכניות דרך הג'וינט או דרך הסוכנות, כי הקואליציה לא הייתה באותה עת ישות חוקית (כיום קואליציית הטראומה היא עמותה). החלוקה הנושאת בין הג'וינט ובין הסוכנות נעשתה על-פי מידת הנגישות של כל אחד מהגופים לנושא הספציפי ועל-פי ניסיון קודם, קרבה וקשר לאנשי המקצוע בשטח. התכנית כללה הכשרת פסיכולוגים, יועצים ומורים, כל קבוצה ברמתה, על-פי אותם העקרונות ואותה ההתנהלות, כפי שפעלה תכנית ההכשרה ברחבי הארץ. הסכום שהעביר ה-UJC לג'וינט לתכנית זו היה מיליון דולר.

לאחר תהליך הגיבוש, אישור התקציב וההתקשרויות עם הגופים המפעילים במהלך שנת 2004, יצאה התכנית לדרך בשנת 2005.

תכנית הטראומה של הג'וינט, הסוכנות היהודית וקואליציית הטראומה לשדרות וליישובים סביבה באה לחזק ולהשלים תכניות טראומה שהפעילו באזור כמה ארגונים קהילתיים, עירוניים, ומלכ"רים, והוגדרה כתכנית לחיזוק החוסן הקהילתי.

ד"ר הלברשטאט מעיד: "אמנם היו גופים שלקחו עליהם את האחריות להגיש סיוע מידי לתושבי שדרות

וסביבתה כדי לבנות חוסן קהילתי אך זה לא ענה על כל הצרכים. אנחנו ידענו שיש צורך דחוף להרחיב את השירותים”.

התכנית כפי שהציעה ד”ר הלב שטאט כללה טיפול והכשרה בתחומי הבריאות, הקהילה והחינוך, והיא נבנתה כתכנית דו-שלבית:

1. סיוע מידי כדי לטפל בתגובה החריפה של התושבים ולחזק את יכולת ההתמודדות שלהם.
2. התמודדות עם המשמעות ארוכת הטווח של המצב ברמות של בריאות, בריאות הנפש, ושירותי רווחה וקהילה.

התכניות בתחום הבריאות היו:

הכשרת צוותי חירום קהילתיים - צוותים רב-תחומיים של בעלי מקצוע השתתפו בסדנאות הדרכה מיוחדות שהנחתה הקואליציה הישראלית לטראומה. צוותים אלה נתנו סיוע במקרה של טראומה. סדנאות בנושא טראומה, שבהן עסקו בשאלת ההתמודדות עם טראומה בכל אחת מקבוצות האוכלוסייה השונות: עולים חדשים, בני נוער ומשפחות. נושא זה היה באחריותם הישירה של הג’וינט וקואליצית הטרומה.

כמו כן, כללה התכנית בתחום זה גם טיפול פסיכולוגי לליקויים הקשורים בטרומה, שעות נוספות לטיפול סיעודי בקשישים, יחידת סיוע ניידת לבעלי מקצועות בתחום הטרומה, צוות הצלה המורכב מבני נוער מתנדבים, הדרכת בעלי מקצועות בתחום בריאות הנפש, הדרכת רופאים כלליים והדרכת סגל בתי חולים.

התכניות בתחום ההדרכה וההתארגנות הקהילתית היו:

הדרכת עובדים סוציאליים; יצירת קבוצות תמיכה וייעוץ פסיכולוגי לתלמידים עולים חדשים.

התכניות שהיו באחריות הג’וינט או עם מעורבות ישירה של הג’וינט היו:

הקמת צוותי חוסן קהילתי במטרה לספק תמיכה לתושבים בשעת חירום, ובכללם דוברי רוסית ואמהרית; גיוס קהילתי רב-תחומי של משאבים קהילתיים על-ידי בני נוער ובעבורם; והקמת רשת סיוע התנדבותית למשפחות שלהן ילדים עם צרכים מיוחדים.

התכניות בתחום החינוך שברובן הייתה מעורבות ישירה של הג’וינט היו:

פעילויות חינוך בלתי פורמלי במרכזים קהילתיים מקומיים, כדי לשמור על ביטחונם של הילדים לאחר שעות הלימודים; תכנית יום ארוך - העשרה בטוחה ומוגנת לאחר שעות הלימודים ל-30 כיתות של 25 תלמידים בשדות נגב; בניית חוסן באמצעות הדרכה אינטנסיבית למורים ולגננות; פיתוח והדרכה בנושא "חדרי מנוחה" שנועדו לשהייה של הרגעה והרפיה ממתח; הדרכה בבניית חוסן למדריכי קבוצות נוער.

תכניות הטראומה "שדרות ויישובי עוטף עזה" שלב ב' - 2006

תכנית "שדרות ויישובי עוטף עזה" שלב ב' " התגבשה בסוף שנת 2005 ובמהלך שנת 2006, והחלה לפעול בספטמבר 2006. בדומה לתכנית שלב א', גם תכנית זו פועלת בסיוע ארגון הגג של הקהילות היהודיות בצפון אמריקה, ה-JDC, בשיתוף הג'וינט, הסוכנות היהודית וקואליציית הטראומה. תכנית זו נחלקת לארבעה תחומים:

1. תכנית "טיפול ישירים" - תכנית זו מכוונת לתת טיפול נפשי ישיר למבוגרים ולילדים שזקוקים לכך, וזאת באמצעות תוספת שעות טיפול למטפלים בשטח. התכנית, שהאחריות להפעילה משותפת לג'וינט ולסוכנות היהודית (הג'וינט ממונה על שדרות והמועצה המקומית אשכול, והסוכנות היהודית על שדות נגב, שער הנגב וחוף אשקלון), מונה 470 מטופלים, כאשר לכל אחד מהם תכנית טיפול של 12 פגישות. עלות תכנית זו היא כ-313,000 דולר.

2. המשך הכשרות והדרכות של אנשי המקצוע - שיעשו את הטיפול בעלות כוללת של 132,700 דולר.

3. הרחבת תכנית "יוב"ל" - שבעבר ניהלו ג'וינט-אלכ"א וכיום מנהלת קואליציית הטראומה, לשדות נגב ולחוף אשקלון, שתי מועצות אזוריות שלא אושר להן להפעיל את התכנית קודם לכן. תכנית זו מכוונת לפעול בסדר גודל מוניציפלי של מועצה אזורית או עירונית באמצעות תיאום טוב יותר ושיתוף פעולה בנושאים של מתן שירותי חירום (על תכנית "יוב"ל", ראו בהרחבה בפרק הקודם). עלות תכנית זו היא 34,600 דולר.

4. תכנית "עזרה לעוזרים" (לצוותים העוזרים ומסייעים בשעת חירום) - באחריות הסוכנות היהודית, בעלות של 19,700 דולר.

עלות תכנית "שדרות ו'עוטף עזה' שלב ב' " היא 500,000 דולר, מהם עלות התכניות באחריות הג'וינט היא 267,633 דולר, ועלות התכניות באחריות הסוכנות היהודית - 232,367 דולר.

תכנית למפוני גוש קטיף

זמן קצר לאחר פינוי גוש קטיף הציע הג'וינט ל-UJC תכנית עבודה שעניינה המפונים מגוש קטיף, שרובם יושבים באזור "עוטף עזה", בלכיש ובחוף אשקלון - אזור שבעבר כבר התקיימה בו פעילות בנושא. במאי 2006 עדיין הייתה תכנית זו בשלביה הראשונים והאישור להתחיל להפעילה התקבל רק בקיץ 2006. במקביל להצעת התכנית של הג'וינט הציע ד"ר הלברשטאט, מנהל תכניות הטראומה בג'וינט-אשלים, הצעה שעבד עם קואליציית הטראומה. על ההצעות שנמסרו העיד ד"ר הלברשטאט: "אכן, הוצעו שתי הצעות נפרדות בנושא לאותו קהל יעד. האחת הסתמכה יותר על העבודה שהג'וינט עשה על בסיס התכניות שלו, והשנייה הייתה פרי שיתוף פעולה ביני ובין הקואליציה והתובנה שלנו את הצרכים בשטח. אנו גם הקמנו 'שולחן' לנושא מפוני גוש קטיף ושמענו מהם למה הם זקוקים".

סמנכ"ל הג'וינט, חיים פקטור, העיד בריאיון עמו, כי נותרו עוד חצי מיליון דולר מכספי מגבית החירום של ה-UJC וכבר הוחלט כי סכום זה יוקצה למפוני עזה במגורי הקבע שלהם. התקציב שאושר בסופו של דבר לתכנית זו מכספי מגבית החירום הוא 400,000 דולר.

התכנית לטיפול בילדים, במשפחות ובקהילות של מפוני גוש קטיף בדברי המבוא לתכנית מסבירים הוגיה כי המפונים מגוש קטיף, המונים למעלה מ-1,600 משפחות, חוו טראומה קשה בעת הפינוי והן זקוקות לתמיכה ולסיוע של אנשי מקצוע. הפינוי מביתם ועתידם הלא ברור ערערו את אמונם בחברה הישראלית. החוויה הקשה הותירה בהם משקעים ורגשות אָבדן על מה שהיה ופחד מפני העתיד הלא נודע. במקומות מגוריהם הארעיים הם נאבקים לשמור על המסגרות המשפחתיות הקיימות, ללא המסגרת הקהילתית התומכת שהורגלו אליה ואשר הם חשים בהתפרקותה. רבים מהם איבדו את מקומות עבודתם ומקור פרנסתם. רבים מהם חוו על בשרם פיגועי טרור קשים של מחבלים, ובמשך תקופה ארוכה חיו באווירה מתוחה וחרדה. קצתם נפצעו בפיגועים ועברו תהליך שיקום ממושך וקצתם אף איבדו את בני משפחתם. אנשים אלו, גם החזקים שבהם, זקוקים לסיוע של אנשי מקצוע, כדי לשקם את חייהם ואת קהילתם.

תכנית הפעולה

השלב הראשון היה להקים פורום של מפוני גוש קטיף בהובלת קואליציית הטראומה, כדי לתאם ולקשר בין נציגי המפונים, מנהלת סל"ע (המנהלה שהקים משרד ראש הממשלה לטיפול במפונים), נציגי משרדי הממשלה הנוגעים בדבר ונציגי הגופים נותני השירותים, ובכללם קואליציית הטראומה, הג'וינט והסוכנות היהודית. המטרה של הפורום בשלב הראשון הייתה למפות את הצרכים של המפונים ולהגדירם. המטרה שהציבו לעצמם מובילי ההתכנית בשלב השני, לפי המתוכנן, הייתה להחזיר

למפונים את אמנם במסד, שהנציגה שלו מבחינתם הייתה מנהלת ההתנתקות. השלב השלישי יוקדש ליצירת שותפות פונקציונלית בין הגופים השונים שמרכיבים את פורום מפוני גוש קטיף, שיושבים בו נציגי המפונים, המנהלת, משרדי הממשלה, קואליציית הטראומה, הג'וינט והסוכנות היהודית; כמו כן, יוקדש השלב השלישי לפיתוח שיטה שתאסוף את כל המידע הנוגע לעניינם של המפונים ותרכז את כל מקורות המימון למתן שירותים בעבורם.

התכנית שהציעו הקואליציה והג'וינט נחלקת לשתי קטגוריות: האחת מיועדת לילדים, למבוגרים ולמשפחות, והשנייה מיועדת למעורבות בקהילה ולמען הקהילה.

התכנית למען יחידים ומשפחות

מיפוי הצרכים של היחידים והמשפחות, מתן שירותים וסיוע למשפחות עם צרכים מיוחדים, ייעוץ וטיפול, תכניות לבני 50+ שאינם מועסקים, הכשרת המטפלים המשפחתיים, העצמת נשים, והכשרה של יועצי בתי-הספר במיומנויות של טיפול במשפחות.

התכנית למען הקהילה

תכנית זו רואה את הקהילה כמכלול, על כל מרכיביה, ועובדת עם מנהיגי הקהילה ועם נותני השירותים בקהילה במטרה לחזקה ולהחזירה לקדמותה. תכנית זו אמורה לגשר בין מנהיגי הקהילה, ספקי השירותים השונים והקהילות החדשות שנוצרו עקב כך שהשתנו התנאים. מגבשי התכנית ערים לעובדת היותן של מרבית הקהילות במגורים זמניים ופועלים לפיכך.

התכנית כוללת: מיפוי צרכי הקהילה, בנייה וסיוע לקהילות חדשות שקמות, הכשרה לרבני הקהילות, טיפול קהילתי באמצעות תאטרון, תכנית סיוע למסייעים, הכשרה של צוותי הסיוע הפסיכולוגי, תכנית התערבות לצעירים גילאי 18-25, תכנית התערבות לגיל הרך, תכנית לילדי הגנים גילאי ארבע עד שש ותכנית סיוע למרכזי היום של "אמונה". עלות התכנית על שני מסלולים הוערכה בשני מיליון דולר.

סיכום פרק הטראומה

תכנית הטראומה של ג'וינט-אשלים נפרשה על פני 50 ערים ויישובים ברחבי הארץ ב-150 תכניות ארציות.

במהלך השנים 2002-2006 דיווח הג'וינט כי סייע ל-110,000 אנשי מקצוע, תלמידים והורים, שטופלו

ישירות בתכניות השונות, מהם הוכשרו 14,000 אנשי מקצוע ומתנדבים. מספר הנעזרים באותה עת היה גדול פי כמה בהתחשב בעובדה שבני משפחה, שכנים וידידים של מקבלי הסיוע נעזרו אף הם ונתמכו על-ידי הג'וינט בעקיפין. מספר היוצאים נשכרים מן התכניות בעקיפין מנה כ-415,000 איש, כך שסה"כ נהנו מן הטיפול 525,000 איש.

הסכום שהעבירה מגבית החירום של הקהילות היהודיות בצפון אמריקה, ה-UJC, לג'וינט ישראל, ובכללו כספים של קרנות שונות לתכניות הטראומה בשנים 2002-2006 (יולי 2006), היה 6,285,000 דולר בסך הכול.

תכניות הטראומה שיזמו והפעילו ג'וינט-אשלים משנת 2002 ואילך עם השותפים השונים הקיפו את הקשת הרחבה של האוכלוסיות השונות, מתוך מתן דגש מיוחד על אוכלוסיות במצוקה. תכניות ההכשרה בנושאי הטראומה קיבלו תשומת לב מרבית. ההכשרה נעשתה בכל הרמות ובכל הדרגים במסגרות השונות, מהכשרה של אנשי השטח הבאים במגע יומיומי עם האנשים ועד הכשרה של אנשי המקצוע הבכירים.

על הישגיה של התכנית מעיד ד"ר נפתלי הלבפשטאט, ראש תחום ידע ופעולה באשלים והממונה בג'וינט על תכניות הטראומה:

"ההישג הגדול של תכניות הטראומה שלנו הוא הכשרתם של אנשי המקצוע. אנשי המקצוע שהכשירה התכנית עומדים היום במקום אחר לגמרי מזה שהיו בו לפני ההכשרה. הם מכירים את התופעות, הם מסוגלים לזהות אנשים במצוקה ולתת מענה לצורכיהם, כל אחד לפי רמתו. לא הפכנו מורים ואחיות למטפלים פסיכולוגיים אבל הכשרנו אותם ברמתם להיות מסוגלים להכיר את התופעות, להראות יותר רגישות, להיות מוכנים להתמודד, גם בעצמם, עם התופעה מתוך חוסן אישי מול קהל הלקוחות שלהם. אנחנו ממשיכים לעבוד בשיתוף קואליציית הטראומה, ועבודתנו ממשיכה על-פי העקרונות של עבודה בשיטת המניפה, המשפיעה בסופו של דבר על מספר רב מאוד של אנשים, ושל עבודה על בסיס התשתיות הקיימות. כך פותחו בג'וינט-אשלים תכניות ההתערבות בבתי-הספר, בפנימיות, בתכניות לגיל הרך, בתכניות לעולים קשישים, ועוד.

כל אחת מן התכניות הייתה בעלת השפעה רחבה מאוד. נעשתה עבודה ברמת המקרו בקרב מובילי מערכות, לדוגמה, עבודה מול מנהלת אגף השיקום במוסד לביטוח לאומי, המגייסת ומשפיעה על כל עובדי האגף או מנהל שעובד עם כל קהילת ביה"ס, כך שהוא משפיע על מספר שנע בין 500 ל-1,500

ילדים ובני נוער. השפעת ביה"ס נעה במעגלים גם מחוץ לביה"ס, וניכרת במשפחות ובקהילה כולה. בצד עבודת ההכשרה של אנשי המקצוע ואנשי השטח, נעשתה גם עבודה ישירה רבה בנושאי הטראומה, למשל, עם המשפחות במרכזי הורים-ילדים ועם בני הנוער בפנימיות. הטיפול הישיר ניתן ע"י אנשי המקצוע הקבועים במקום שהוכשרו בתכניות ההכשרה של אנשי המקצוע של ג'וינט-אשלים, ויישמו את הכשרתם בשטח במתן טיפול לאוכלוסיות השונות. אני יכול לומר שכיום מערכת השירותים נותנת מענה טוב יותר בהרבה למצוקות שיש לילדים ולמבוגרים בשל טראומה שחוו, בראש ובראשונה, בשל הכשרת אנשי המקצוע בשטח".

תכניות ההכשרה לטיפול בטראומה לאנשי מקצוע, למנהלי בתי-ספר וליועצים החינוכיים שינו את הדרך שאנו תופשים ומבינים את תפקיד ביה"ס בכלל, ובימי חירום בפרט. הכשרה זו הקנתה תפישת עולם רחבה ולא רק ידע ספציפי בנושא הטראומה, והייתה בגדר עזרה מקצועית בתחומים רחבים. התרומה הייחודית של ג'וינט-אשלים לבתי-הספר הייתה בפיתוח תורה שחיברה בין הידע המקצועי בנושא הטראומה ובין עולם ביה"ס והתנהלותו.

תכניות הטראומה של הג'וינט כוללות גם תכנית "יוב"ל", השייכת לתכניות הג'וינט המאגדות תחת הכותרת "Helping The Helpers". מטרת התכנית היא ליעץ ולתמוך בארגוני חירום ולפתח מנהיגות בקרב המנהלים בשגרת חירום, מתוך שימת הדגש על הצרכים הארגוניים, הניהוליים, והמנהיגותיים של הרשויות המקומיות ושל ארגוני החירום בארץ.

סיכום

מפרוץ האינתיפאדה האחרונה, בשנת 2000, התגייס הג'וינט לטפל בנושאי החירום. כנגד מטרת האויב, לשבור את כוח העמידה של אזרחי המדינה בכל מחיר, התייצב הג'וינט מאחרי האוכלוסיות החלשות - ילדים, בני נוער בסיכון, קשישים, נכים ועולים חדשים - הידועות גם בכינון

”אוכלוסיות הג'וינט“, לחזקן ולתמוך בהן. המשבר הכלכלי שליווה את שנות האינתיפאדה המתמשכת הוביל למשבר ביטחוני, שגרם לקיצוץ בתקציבי רווחה של המערכת, והג'וינט נרתם להחליף זמנית תקציבים ממשלתיים בשעת החירום, כדי שתכניות רווחה חיוניות ביותר תמשכנה לפעול דווקא בשעות קשות אלו.

מסמך זה מקבץ את תכניות החירום שיזם והפעיל ג'וינט ישראל החל בשנת 2000, השנה שבה פרצה האינתיפאדה, וכלה בסוף שנת 2006.

מימושן של תכניות החירום התאפשר בזכות התגייסות הקהילות היהודיות בצפון אמריקה, ובייחוד בזכות מגבית החירום הגדולה, ה-IEC (THE ISRAEL EMERGENCY CAMPAIGN) באפריל 2002.

הג'וינט, כארגון יהודי אמריקאי, פועל בשם הקהילות היהודיות של צפון אמריקה, בשותפות ממשלת ישראל, הרשויות המקומיות והמגזר השלישי, מכוח הסמכות הניתנת לו על ידם והכספים המועברים אליו מטעמם. כספי מגביות החירום שהזינו את פעולותיו היו בדרך כלל חלק קטן מהסכום הכולל שהועבר לפעילות למען העם היהודי. את חלק הארי, 75% מהסכום הכולל, קיבלה הסוכנות היהודית.

מדיניות מגבית החירום המיוחדת של הקהילות, ה-IEC, והמדיניות החדשה שגובשה בנושא חלוקת הכספים וייעודם היו בגדר הזדמנות לתקופה חדשה בעבור ג'וינט ישראל.

לראשונה בתולדות ההיערכויות השונות של יהדות ארה"ב לתכניות הסיוע למדינת ישראל בשעת חירום נטל הג'וינט חלק מרכזי. לא עוד כגוף שולי, הזוכה בנתח קטן באופן יחסי מכספי המגביות המועברות לארץ אלא כגוף מרכזי, בעל נוכחות שאי-אפשר להתעלם ממנה במפת הגופים והארגונים היוזמים, הפועלים והמשפיעים, גוף אשר ייחודו מתעצם דווקא בעת החירום בפעילותו המשותפת עם משרדי הממשלה והסוכנות היהודית. בהנהלת ג'וינט ישראל מודעים לתפנית ההיסטורית שחלה, שביטויה הבולט גולם בהחלטה שהתקבלה באפריל 2002, להעביר נתח נכבד יותר מכספי מגבית החירום המיוחדת ארצה דרך הג'וינט, אגב הגדלת חלקו היחסי בתרומות (המשוואה שהייתה שרירה עד אפריל 2002: 25% מכלל כספי מגבית החירום לג'וינט ו-75% לסוכנות היהודית, והיא שונתה ליחס של 30% - 70% בהתאמה).

מנכ"ל הג'וינט, מר ארנון מנטבר, ביטא מגמה זו בריאיון עמו במילים אלו: “בפעם הראשונה היה הג'וינט צינור חלופי להעברת תקציב מיהדות אמריקה לישראל. מבחינת הג'וינט הייתה זו הצלחה אדירה, כי הג'וינט מעולם לא קיבל כספי חירום, ופה דובר בסכומים גדולים”.

היוזמה שהוביל הג'וינט באביב 2002 תחת הססמה "KEEPING THE CHILDREN SAFE" כבשה את לב יהודי אמריקה. זו גם הסיבה שהניעה את ה-UJC להעביר את הסכום הגדול של 41 מיליון דולר (25 מיליון דולר לתכנית "חירום קיץ" ו-16 מיליון דולר לתכנית "חירום חורף") דרך הג'וינט לתכניות לשמירת ביטחונם של הילדים לאחר האירוע הטראומטי של הפיגוע הרצחני בליל הסדר במלון פארק בנתניה במארס 2002.

בתקופה הנדונה התפתחו תכניות החירום של הג'וינט בשני שלבים עיקריים לפי שתי מגביות החירום.

שלב א' - ISRAEL NOW CAMPAIGN

מגבית זו פעלה בשנים 2000-2002 ובאמצעותה הועברו לג'וינט סך כולל של שני מיליון דולר. מכספיה אלו מומנו תכניות חירום שונות, שהבולטת שבהן הייתה תכנית "קהילה תומכת לשעת חירום". שלב זה אופיין בשימת הדגש על אוכלוסיית הקשישים והנכים, בשדרוג תכניות קיימות, כך שיותאמו לשעת חירום ובתקציבים קטנים יחסית.

שלב ב' - CAMPAIGN THE ISRAEL EMERGENCY

מגבית זו החלה לפעול באפריל 2002 וכספיה תומכים בתכניות חירום עד היום, שנת 2007. כספי מגבית 2002 נתנו בשני שלבים. בשלב הראשון התקבל סכום של 85 מיליון דולר, שחולק בין הג'וינט ובין הסוכנות היהודית. 45 מיליון דולר נתנו לג'וינט ו-40 מיליון דולר לסוכנות היהודית. תכניות החירום שהפעיל הג'וינט בשלב זה היו:

תכנית "החוויה הקיצית" ("חירום קיץ") - 25 מיליון דולר; תכנית "הארכת יום הלימודים" ("חירום חורף") - 16 מיליון דולר; ותכניות "הטראומה" - ארבעה מיליון דולר.

התכניות בשלב זה אופיינו בנתינת תשומת לב מיוחדת לאוכלוסיית הילדים ולצרכיה, והססמה שנבחרה להובילן הייתה: "KEEPING THE CHILDREN SAFE". יענותם המהירה והנדיבה של ה-UJC ושל הקהילות היהודיות שבשמן הוא פעל אפשרה את הפעלת הפרויקט הגדול - "החוויה הקיצית", קייטנות הקיץ. בקיץ 2002 הייתה "החוויה הקיצית", מבחינת היקפה, גולת הכותרת של תכניות החירום. זו הייתה תכנית רחבת היקף ועתירת תקציב, שהפעילה קייטנות ומחנות קיץ במשך החופשה הגדולה,

ששילבו תכנית חברתית-חינוכית מגוונת לכלל ילדי כיתות א'-ו' בכל רחבי הארץ. באותה שעה הופעלו קייטנות קיץ מיוחדות לאלפי ילדים ובני נוער בסיכון עם צרכים מיוחדים (בעגה הג'וינטית - "אוכלוסיות הג'וינט") בשותפות עמותות וארגונים רבים, המתמחים בעבודה עם אוכלוסיות מיוחדות. בשתי התכניות, שהוקצבו להן 25 מיליון דולר מתקציב מגבית החירום, השתתפו כ-300,000 ילדים בקיץ 2002, תוספת של יותר מ-100,000 ילדים, בשל סבסוד הקייטנות מכספי מגבית החירום. 53,250 ילדים ובני נוער בסיכון, אוכלוסיית הג'וינט, נהנו מקייטנות מסובסדות בחודשים יולי ואוגוסט 2002.

תכנית "חירום חורף" - תכנית אחר הצהריים להארכת משך השהייה של התלמידים במסגרת חינוכית-חברתית מועילה ומוגנת במהלך שנת הלימודים - הייתה שונה במהותה מתכנית הקיץ, ומתאמת יותר למדיניות הג'וינט, הגורסת שיש להשקיע משאבים בתכניות לטווח ארוך מתוך ראייה מערכתית כוללת, המשפיעה על כל המערכת ומטביעה בה את חותמה בקביעת דפוסים חדשים, בהתנהלות שונה ובהבטיחה שלתכניות יהיה המשך בפיקוח המערכת הממוסדת. תכנית זו פעלה ברחבי הארץ והשתתפו בה למעלה מ-50,000 תלמידים בשנת הלימודים 2002-2003, בהם ילדים ובני נוער בסיכון, ועולים חדשים.

עוד תכנית חירום שהתפתחה בשלב זה היא תכנית "הטראומה". אנשי המקצוע של ג'וינט-אשלים וקואליציית הטראומה פיתחו מערכת מגוונת של תכניות השתלמות למטפלים, לעובדים סוציאליים, למורים ולגננות, שהניחה תשתית מקצועית חדשה וייחודית בתחום זה.

בשלב השני הועברו לג'וינט עוד חמישה מיליון דולר. כספים אלה נועדו להחליף תקציבים ממשלתיים בתכניות רווחה בשעת חירום המשותפות לממשלה ולג'וינט.

לכאורה הייתה כאן מגמה המנוגדת הן למדיניות הקהילות התורמות והן למדיניות הג'וינט, שגרסה שיש להעביר ללא מתווך כספים לנמענים בלבד, כלומר, ישירות לאוכלוסיית היעד, כדי להרחיב את מעגל הנהנים מפרויקטים של רווחה ולא לבזבז את תחליף כספי הממשלה על פרויקטים שממילא קיימים. על כך הגיב סמנכ"ל הג'וינט, מר חיים פקטור, הממונה על תכניות החירום: "התמיכה המיוחדת שתמך הג'וינט בקשישים ובנכים הייתה מענה לצורך חדש שנבע ממצב החירום. מדיניות זו תאמה את עקרונות הג'וינט, דאגה לרווחת הקשישים והשלמת מימון חסר במקום תקציב שנגרע מהמימון הממשלתי, להמשך הפעלתה של תכנית רווחה בתקופת ביניים. מדיניות זו בסופו של דבר הוכחה נכונה בראייה

לטווח הרחוק. עם השתפרות המצב הכלכלי, בהמשך ליוזמה זו, אושרה לג'וינט תמיכה של 55 מיליון ₪ מהממשלה, כדי להוסיף לתמוך בקשישים ברוח אותה מדיניות. ניתן לומר, אם כן, שההישג היה גדול לא רק בשל העובדה שסייעו לקשישים ולנכים בשעת החירום אלא שתמיכת הג'וינט מינפה את התכנית והפכה אותה לתכנית קבועה במערכת".

בשנת 2003 הועברו לידי הג'וינט עוד כספים ממגבית ה-IEC למימון תכניות החירום הבאות: "הארכת יום הלימודים" בשנת הלימודים 2003-2004, "איטום חדרים" נוכח סכנת המתקפה העיראקית ו"סיוע לעיר המותקפת" שדרות". עם תוספת זו, העבירה מגבית החירום לג'וינט עד שנת 2005 56,600,000 מיליון דולר בסך הכול.

ג'וינט ישראל מתייחד בנוף הגופים הוולונטריים הפועלים בישראל בכך שהוא בעל יכולת הסתגלות ונחלץ במהירות לסייע לאזרחי המדינה בשעותיהם הקשות, ונותן מענה מידי לצרכים סוציאליים דוחקים ופתרונות מקצועיים, וכל זאת בהישארו נאמן לעקרונותיו ולמדיניותו.

הישיגיהן של תכניות החירום של הג'וינט היו בראש ובראשונה הסיוע הישיר והעקיף לאוכלוסייה הנזקקת בשעת חירום. אנשי הג'וינט השכילו לנצל במלואם את כספי מגבית החירום לרווחתם של האוכלוסיות החלשות מקרב אזרחי המדינה - קשישים, חולים, אנשים עם צרכים מיוחדים וילדים ונוער בסיכון. עוד הישג היה מינוף התכניות. דוגמה לכך הייתה תכנית הקיץ הגדולה, "החוויה הקיצית", שזכתה לכינוי "חירום קיץ". המינוף שהשיג הג'וינט בתכנית "חירום קיץ" היה גדול ביותר. 25 מיליון דולר, שהיו סכום הבסיס, מינפו עוד 70 מיליון דולר.

הצלחותיהן של התכניות ניכרו גם בדגם העבודה שפותח עם משרדי הממשלה ומרכז השלטון המקומי. התכניות גם הניחו תשתית טובה להמשך פעילות בקרב ארגונים וולונטריים רבים שפעלו בשטח. לתכניות החירום היה גם ערך מוסף בשל הקשר ההדוק עם יהדות ארה"ב. המסר שהתקבל מהקהילות היהודיות בצפון אמריקה היה של מעורבות, דאגה ואכפתיות.

מנכ"ל הג'וינט, ארנון מנטבר, מסכם בריאיון עמו: "אני חושב שמגבית החירום של האינתיפאדה הייתה בהחלט נקודת מפנה, במובן זה שהראתה לשותפים שלנו שהפוטנציאל של הג'וינט חורג בהרבה, מעל ומעבר למה שהוא עושה במשך כל שנה. עומדים לרשותו העומק והשורשים של יהדות אמריקה, שהם משאב הרבה יותר גדול ומקיף משל שותפיו. זה המסר".

נספח: תכניות החירום של הג'וינט, קיץ 2006

כאשר מסמך זה, הסוקר את תכניות החירום של הג'וינט בשנות האינתיפאדה (החל משנת 2000), היה בשלב הסיום של הכתיבה, ידעה המדינה עוד תקופת חירום קשה, שקיבלה את השם "מלחמת לבנון השנייה". בדרום לבנון נלחמו חיילי צה"ל קרבות קשים, וכל אזור צפון הארץ היה משותק, נתון

במצב חירום קשה שנמשך יותר משלושה שבועות, בשל מתקפות טילים בלתי פוסקות של ארגון החיזבאללה.

הג'וינט, כארגון הומניטארי, נקרא שוב לדגל. עובדי הג'וינט עשו ימים כלילות בניסיון לסייע לאוכלוסיות החלשות ולאוכלוסיות עם צרכים מיוחדים, ששהו תקופה ארוכה במקלטים, ללא יכולת להצטייד במצרכים חיוניים. הג'וינט אף סייע לאזרחים שפונו לאזורים בטוחים יותר בדרום הארץ ונזקקו לסייע דחוף.

תגובת יהדות ארה"ב למצב החירום הקשה לא איחרה לבוא. בתקשורת פורסמו ידיעות על תרומה של "המגבית היהודית המאוחדת - פדרציית ניו יורק", שהייתה אות הפתיחה להעברת סיוע חירום כולל בסך 60 מיליון דולר, שיתרמו חברי הפדרציה בארה"ב לשותפים הקבועים של המגבית - הסוכנות היהודית והג'וינט. הג'וינט נרתם כדרכו לסייע למדינה בשעת החירום והתמקד באוכלוסיות החלשות - קשישים, נכים וילדים. ניסיון העבר הקרוב מהאינתיפאדה השנייה בייזום פעילויות חירום מיוחדות לרווחת האוכלוסייה עמד לו לג'וינט בקיץ 2006, אם כי מהירות ההיערכות שנדרשה הפעם הייתה גבוהה עוד יותר. במהלך הישיבות הדחופות שהתקיימו בהנהלת הארגון במהלך החודשים יולי-אוגוסט 2006 אף חשבו להחיות שוב את תכנית "Keep the Children Safe".

במשך כל תקופת החירום הראה הג'וינט סולידריות עם יישובי הצפון בשעתם הקשה. אחדים מן הביטויים לכך היו סיור סולידריות של חברי ועדת ישראל של הנהלת הג'וינט העולמי בתחילת חודש אוגוסט, וסיור סולידריות של נציגי ה-UJC ופדרציית ניו יורק בצפון בהשתתפות מנכ"ל הג'וינט, שהתקיים ב-22 באוגוסט.

בפעילויות הג'וינט באזור הצפון בתקופת החירום ששררה בקיץ 2006 השתתפו כל אגפי הג'וינט.

פעילות אשל בתקופת החירום, קיץ 2006

אשל - האגודה לתכנון ולפיתוח שירותים למען הזקן בישראל שע"י הג'וינט פעלה בתקופת "חירום קיץ" 2006 ב-68 יישובים באזורי העימות: 37 יישובים יהודיים ו-26 יישובים ערביים באזור הצפון, וחמישה יישובים בדרום. בפעילות השתתפו 162,000 קשישים; מהם 147,000 יהודים ו-14,500 ערבים. הפעילות כללה אספקת 7,367 ארוחות חמות ביום (מהם 1,629 יועדו למגזר הערבי), אספקת 1,265

מנות טריות בשבוע, אספקת 12,215 תיקי חירום אישיים, אספקת 3,000 יחידות של תאורת חירום, אספקת 100 ערכות הגנה (אפוד וקסדה) ב-27 יישובים, ארגון נופשונים ל-4,880 קשישים (נופסון של חמישה לילות), סיוע כספי בארגון הסעות ב-23 יישובים, סיוע בהפעלת תכנית "אוזן קשבת" ב-29 יישובים, וסיוע בתוספת כוח האדם ב-20 יישובים. כמו כן, ניתן סיוע לזקנים ברכישת ציוד למקלטים וציוד חירום אחר ב-13 ערים.

נוסף על כך, חולקו 302 ערכות משחקים ב-38 יישובים, ניתן סיוע בהסעת עובדים ל-40 בתי-אבות ותוגברו שעות הפעילות החברתית והתעסוקה ב-28 בתי-אבות. אשל סייע גם לקשישים נכים בספקו כ-140 ארוחות ובארגון נופסון ל-138 נכים. עלות תכנית החירום שהפעילה אשל בקיץ 2006 הסתכמה ב-10,256,000 ₪.

פעילות אלכ"א בתקופת החירום, קיץ 2006

פורום עמיתים לראשי מועצות מקומיות - ייעוץ והבעת סולידריות בימים כתיקונם מפעילה אלכ"א (האגודה לפיתוח וקידום כוח אדם בשירותים החברתיים בישראל שע"י הג'וינט) פורום עמיתים לראשי מועצות מקומיות. תכנית זו קרויה "מתו"ב" (מרכז תמיכה וייעוץ ביישובים). בקיץ 2006 סיירו ראשי המועצות המקומיות בחמישה יישובים באזור הצפון שהיו תחת מתקפת טילים ושובשה בהם שגרת החיים התקינה.

הסיוע כלל מפגשים עם ראשי המועצות המקומיות הבאות: ראש פינה, מטולה, טובא זנגריה, יסוד המעלה וחצור הגלילית.

מטרות הביקור היו: להביע סולידריות ולתמוך בעמיתיהם שבמשבר; לברר מהם צרכיו של ראש הרשות כמנהיג מערכת בשעת חירום, כדי שאפשר יהיה לבנות תשתית ייעוץ והתערבות בשעת חירום; ולהראות מהן הפעילויות והשירותים שהג'וינט מספק בשעת החירום.

במפגש דיברו על הקשיים העיקריים של כל אחד מן היישובים: היעדר משאבים לצרכים מיוחדים של המועצה המקומית בשעת החירום; חשש גדול מפני קריסה כלכלית לנוכח המשבר החמור שפקד את שני הענפים העיקריים שעליהם מושתתת פרנסת התושבים, גידולי פרי ותיירות; צורך בעוד ערכות משחקים למקלטים; צורך בהקצאת נופשונים לקשישים מחוץ ליישוב. על-פי רשימת הצרכים נרתם הג'וינט לסייע ליישובי הצפון.

פרויקט "דווקא עכשיו נוער מתנדב" - פרויקט התנדבות

בקיץ 2006 הפעיל אגף פילנתרופיה והתנדבות של אלכ"א, במסגרת תכנית "עמ"ן" (עיר מתנדבת נוער), פרויקט בשם "דווקא עכשיו נוער מתנדב". בפעילות זו נשלחו מבוגרים ובני נוער מתנדבים, שהוכשרו לעסוק בעבודה התנדבותית בתחומים שונים ומגוונים, לצפון הארץ, כדי לסייע לתושבים בזמן המלחמה.

יותר מ-415 צוותי מבוגרים ובני נוער התנדבו ונסעו לסייע לתושבי הצפון לפי התחומים השונים. ההתנדבות המקצועית כללה: שיפוץ, צביעה, צביעה אמנותית ייחודית, ליצנות, אָמנות ויצירה, ושיטות של הפעלת ילדים.

בפעילות ההתנדבות למען תושבי הצפון נתרמו יותר מ-48,000 שעות התנדבות ב-20 רשויות בצפון הארץ.

תכנית "עמ"ן" - עיר מתנדבת נוער

תכנית ששותפים בה משרד החינוך, ג'וינט ישראל - האגף להתנדבות והמרכז הישראלי להתנדבות נוער. במסגרת תכנית זו הוקם מערך שסיפק ערכות הפעלה למקלטים שבהם שהו משפחות עם ילדים, במטרה לאפשר פעילות פנאי ויצירה משפחתית שיקלו ויפיגו מעט את המתח. מתנדבי עמ"ן חילקו למעלה מ-15,000 ערכות הפעלה במקלטים. הערכות הותאמו למגוון האוכלוסיות: ותיקים, עולים יוצאי אתיופיה, חרדים, אנשים עם צרכים מיוחדים, ערבים, וכן ערכות לגיל הרך ולנוער.

קייטנות

בכספי מגבית החירום שהעביר הג'וינט לחברת המתנ"סים מומנו קייטנות בהשתתפות מאות ילדים מצפון הארץ, שבאו למרכז והתגוררו אצל משפחות מארחות או לנו בבת-ספר ובמתנ"סים ביישובים רבים ברחבי הארץ. הילדים נהנו ממגוון פעילויות הפגה ויצירה ושחייה בבִּכְכָה. ימי כיף. בעקבות פניית מנכ"ל משרד החינוך למנכ"ל הג'וינט ולמנכ"לית אלכ"א והאגף להתנדבות ופילנתרופיה, מר ארנון מנטבר וגברת שלומית עמיחי, הוקם מערך פעילויות חד-יומיות של הפגה והנאה לילדי הצפון, ששהו למעלה מחודש במקלטים ובמרחבים המוגנים ביישוביהם. הפעילות כללה טיולים באתרי טבע ובמסלולי טיולים עירוניים באזור המרכז והשתתפו בה כ-5,000 בני נוער. שותפי התכנית היו משרד החינוך, מנהל חברה ונוער, ג'וינט ישראל ואגודת אכסניות הנוער.

בפעילויות אלכ"א עם המתנדבים היו שותפים גם אגף שילוב עולים ואגף חינוך ונוער.

פעילות יחידת נכויות ושיקום בתקופת החירום, קיץ 2006

היחידה לנכויות ושיקום בג'וינט ישראל נותנת מענה לצרכים של נכים החיים בקהילה, ובעיקר לאלה המקדמים חיים עצמאיים. במהלך מלחמת לבנון של קיץ 2006 סייעה היחידה בקירוב ל-6,000 אנשים עם מוגבלות, מהם 5,000 עם מוגבלות קשה, הגרים ב-50 יישובים בצפון הארץ. פעילות הסיוע נעשתה בשיתוף פעולה מלא עם אגפי הג'וינט השונים, וכללה סיוע ופינוי המוגבלים במסגרת תכנית "מגן" (מענה גמיש לנכים בחירום) בשיתוף אשלים, אירוח במלונות, אספקת מזון וערכות חירום בשיתוף אשל, ואספקת ערכות משחק ויצירה למוגבלים בשיתוף אלכ"א.

היחידה פעלה בכמה מסלולים:

1. סיוע לנכים שנשארו בצפון - עיבוי השירותים הקהילתיים שהיחידה שותפה לפיתוחם, בהם קהילות תומכות לנכים (בעיקר בחיפה ובסכנין) וקהילות נגישות ב-20 יישובים ברחבי הצפון. חוליית המפתח בשירותים אלה היא אב הקהילה, הזמין ככתובת לנכים בכל מצב חירום אפשרי 24 שעות ביממה, וכן חיבור למוקד מצוקה. אבות הקהילה סייעו בתיקונים, באספקת מזון ותרופות, הקשיבו והרגיעו את הנכים. שותפי היחידה לתכניות הללו הם משרד הרווחה, החברה למתנ"סים, המוסד לביטוח לאומי, רשויות מקומיות ועמותות שונות.

2. סיוע לנכים שנשארו ולנכים שהתפנו - סיוע כספי לעמותות שהפעילו שירותים ותכניות למען אוכלוסיית הנכים, כדי לתגבר את פעילותן בשעת החירום. עשר עמותות העוסקות באופן שוטף בדאגה לנכים קיבלו סיוע כספי באמצעות היחידה לצורך הפעלת קווי מידע וייעוץ (המותאמים לאוכלוסיות הנכים השונות), עריכת סיורי הפגה, תגבור כוח העזר ורכישת עזרים לחירום.

3. הפעלת תכנית חדשנית - היחידה הייתה שותפה להפעלת תכנית "מגן" - מענה גמיש לנכים בחירום, בשיתוף מטה מאבק הנכים, אשלים ומשרד הרווחה. התכנית סייעה בעיקר לנכים ולבני משפחה שביקשו להתפנות מאזורי האש לאזורים בטוחים יותר, אך גם לנכים שנשארו בצפון. תכנית מגן פעלה במשך שישה שבועות.

הפעילות שנעשתה בפועל הייתה:

סיוע לתפקוד יומיומי של 1,500 נכים שנשארו בצפון, שבא לידי ביטוי בהובלת מזון ותרופות; סיוע בגישה למקום מוגן; הסעות; פעילות הפגה ותיווך בין הנכים לבין הרשויות.

פינוי של 3,700 נכים ובני משפחותיהם למלונות; שיתוף פעולה עם מרכז זוסמן-תל"ם, שיזם סיורים מונגשים לנכים בירושלים ובצפון בהשתתפות 3,800 נכים; סיוע כספי ל-200 נכים במסגרת עשר עמותות של נכים קשים; והפצת ערכות הדרכה להתנהגות בשעת חירום ל-500 נכים. בפעילויות הסיוע של יחידת נכויות ושיקום למען אנשים מוגבלים בצפון השתתפו בקיץ 2006 כ-6,000 נכים ב-50 יישובים, ועלותם הסתכמה ב-500,000 דולר.

במחצית השנייה של אוגוסט 2006 דיווח הג'וינט על קבלת סכום של 16 מיליון דולר, כספי מגבית "חירום קיץ" 2006 של ה-UJC; מהם הוקצו כ-13 מיליון דולר למימון תכניות החירום השונות בצפון. כיום מתגבשת בג'וינט תכנית חירום ("תכניות היום שאחרי"), הכוללת את שיקום יישובי הצפון מתוך שימת דגש מיוחד על האוכלוסיות החלשות וחיזוק החוסן הקהילתי והתעסוקתי של היישובים; עלות התכנית כ-198 מיליון דולר, סכום שהוגש כבקשה לקהילות יהודי צפון אמריקה.

ביבליוגרפיה

1. ג'וינט ישראל, היחידה לנכויות ושיקום, דוח פעילות 2005, ירושלים, דצמבר 2005.
2. התמודדות של אנשים עם נכויות במצבי חירום ביטחוניים וסביבתיים, משרד הרווחה וג'וינט ישראל, היחידה לנכויות ושיקום, נובמבר 2004.
3. משא הטראומה - התמודדות מתמשכת עם נפגעי לחץ וטראומה בין כותלי בית-הספר, משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי ייעוצי ואשלים, פלורה מור, איתמר לוריא, שי חן-גל ויוכי סימן-טוב, 2005.
4. ערכת הדרכה לשעת חירום בעריכת דפנה בן-דוד רוקני, משרד העבודה והרווחה וג'וינט ישראל, היחידה לנכויות ושיקום, 2002.
5. קהילות תומכות - להזדקן בקהילה בישראל, שלום טיין, מנהל תחום דיור, אשל, יולי 2004.
6. תכנית "בית חם" לקשישים, מחקר הערכה, מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, ירושלים, ינואר 2006.

חומר ארכיוני של הג'וינט

- ארכיון לשכת מנכ"ל הג'וינט

- ארכיון סמנכ"ל הג'וינט
- ארכיון אשלים
- ארכיון אגף חינוך ונוער

ראיונות

- ארנון מנטבר, מנכ"ל הג'וינט
- חיים פקטור, סמנכ"ל הג'וינט
- בקי כספי, לשעבר סמנכ"לית אגף קשרי חוץ בג'וינט
- איטה שחר, סגנית מנהל אגף חינוך ונוער בג'וינט
- חנה פרימק, מנהלת תקציבים וכספים באשלים
- ד"ר נפתלי הברשטאט, ראש תחום ידע ופעולה, אשלים, והממונה על תכניות הטראומה בג'וינט
- ד"ר פלורה מור, ראש תחום תכניות פסיכו-חברתיות בחינוך, אשלים
- שרון בן שטרית, לשעבר אגף חינוך ונוער בג'וינט
- אשרית גבאי, אגף חינוך ונוער בג'וינט
- אביטל סנדלר, היחידה לנכויות ושיקום בג'וינט
- דליה בורגנה, אגף שילוב עולים בג'וינט
- יעקב קביליו, אשלים
- ישראל סבג, אשלים
- אברהם עודד כהן, לשעבר ראש מנהלת חינוך ונוער במשרד החינוך
- בנימין גדליהו (ביניום), הממונה מטעם הג'וינט על קייטנות הג'וינט